

Ганна Ситар

**МОДЕЛІ РЕЧЕНЬ ІЗ ПРЕДИКАТАМИ
ВІДНОШЕННЯ ЧАСТИНИ Й ЦІЛОГО В
УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ**

Донецьк ДонНУ 2007

УДК 81'367=161.2
ББК Ш12=411.4*22
С-41

Рекомендовано до друку вченою радою Донецького національного університету (протокол № 4 від 30 березня 2007 року).

Рецензенти:

Городенська К. Г. – доктор філологічних наук, професор (Інститут української мови НАН України);

Ожоган В. М. – доктор філологічних наук, професор (Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. В. Винниченка Міністерства освіти і науки України).

Відповідальний редактор:

Загнітко А. П. – доктор філологічних наук, професор (Донецький національний університет).

Ситар Г. В.

С-41 Моделі речень із предикатами відношення частини й цілого в українській мові: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – 238 с.

Розглядається реченневотвірний потенціал предикатів відношення частини й цілого в українській мові, подається їх класифікація за формальними й семантичними критеріями, виділяються моделі речень із предикатами відношення частини й цілого, з'ясовуються регулярні синтаксичні й комунікативні перетворення базових структур, розкриваються закономірності видозміни й ускладнення холо-партитивного значення в межах субстантивних речень.

Робота адресована широкому колу лінгвістів – науковим працівникам, викладачам, аспірантам, магістрантам, студентам старших курсів.

ISBN 978-966-639-309-1

© Ситар Г.В., 2007

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	5
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ПРЕДИКАТ ВІДНОШЕННЯ ЧАСТИНИ Й ЦІЛОГО ЯК РІЗНОВИД РЕЛЯТИВНОГО ПРЕДИКАТА.....	12
1.1. Релятивність у системі предикатів української мови.....	12
1.2. Основні підходи до кваліфікації предикатів відношення частини й цілого у сучасному мовознавстві	28
1.3. Структура та ієрархія предикатів відношення частини й цілого	32
1.3.1. Дієслівні предикати холо-партитивного відношення.....	32
1.3.1.1. Дієслова складу	33
1.3.1.2. Дієслова членування	34
1.3.1.3. Дієслова об'єднання	35
1.3.2. Предикатні сполуки “зв’язка + партитивний іменник”.....	36
1.3.2.1. Предикатні іменники на позначення частини	36
1.3.2.2. Предикатні іменники на позначення цілого	39
1.3.3. Предикатні сполуки “зв’язка + холо-партитивний дієприкметник”.....	40
1.3.4. Предикатні сполуки “зв’язка + прикметник зі значенням відношення частини й цілого”	41
1.4. Конверсивність предикатів відношення частини й цілого	44
РОЗДІЛ 2. ДІЄСЛІВНІ РЕЧЕННЯ З ПРЕДИКАТАМИ ВІДНОШЕННЯ ЧАСТИНИ Й ЦІЛОГО.....	51
2.1. Дієслівні речення зі значенням “ціле і його частини”.....	51
2.1.1. Реченнєвотвірний потенціал предиката “складатися”.....	53
2.1.2. Речення з предикатами “включати”, “обіймати”, “охоплювати”	68
2.1.3. Речення з предикатами “містити”, “вміщувати”.....	81
2.1.4. Речення з дієслівними предикатами членування	91
2.1.5. Дієслівні речення з предикатами об'єднання.....	105
2.2. Дієслівні речення зі значенням “частини (частина) і ціле”.....	117
2.2.1. Реченнєвотвірний потенціал предиката “входити”.....	118
2.2.2. Реченнєвотвірний потенціал предикатів “відноситься”, “належати”	129
2.2.3. Речення з предикатами “міститися”, “вміщуватися”.....	140
2.2.4. Реченнєвотвірний потенціал предикатів об'єднання.....	144
РОЗДІЛ 3. СУБСТАНТИВНІ РЕЧЕННЯ З ПРЕДИКАТАМИ ВІДНОШЕННЯ ЧАСТИНИ Й ЦІЛОГО.....	154
3.1. Субстантивні речення зі значенням “частина і ціле”	156
3.1.1. Власне-партитивні речення	158

3.1.2. Речення включення.....	161
3.1.3. Кількісно-партитивні речення.....	164
3.1.4. Характеризаційно-партитивні речення.....	167
3.1.5. Характеризаційно-класифікаційні речення	168
3.1.6. Дефініційно-партитивні речення.....	169
3.1.7. Дефініційно-класифікаційні речення	172
3.2. Субстантивні речення зі значенням “ціле і його частини”.....	177
3.2.1. Власне-холо-партитивні речення.....	177
3.2.2. Холо-характеризаційні речення	179
3.2.3. Холо-дефініційні речення	181
ВИСНОВКИ.....	190
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	196
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	214

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВТССУМ –	Великий тлумачний словник сучасної української мови
з.в. –	знахідний відмінок
ЛСГ –	лексико-семантична група
ЛСП –	лексико-семантичне поле
М ₁ –	модель 1
М ₂ –	модель 2
М ₃ –	модель 3
м.в. –	місцевий відмінок
н.в. –	називний відмінок
о.в. –	орудний відмінок
р.в. –	родовий відмінок
СУМ –	Словник української мови в 11-ти томах
Adj –	прикметник
Сop _f –	відмінювана форма зв'язки
N ₁ –	іменник (або його еквівалент) у формі називного відмінка
N ₂ –	іменник у формі родового відмінка
N ₄ –	іменник у формі знахідного відмінка
N ₅ –	іменник у формі орудного відмінка
V _f –	відмінювана форма дієслова

Моїм батькам з любов'ю і вдячністю присвячую

ВСТУП

Сучасні дослідження із синтаксису відзначаються посиленою увагою до речення як багаторівневої одиниці загалом і до його семантичної організації, яка ґрунтується на категорії валентності предиката, зокрема. Вивчення семантики речення ставить завданням виявити синтаксичні одиниці, об'єднані типовим значенням, описати семантичні і структурні особливості виділених моделей речення. За умови, що певну ситуацію позамовної дійсності відображають різні типи речень, постає необхідність розмежування ядерних і периферійних структур, визначення додаткових значень, що ускладнюють основне.

Вибір теми дослідження зумовлено, передусім, невизначеністю статусу предиката відношення у системі семантичних предикатів, необхідністю вивчення реченневотвірних можливостей релятивних (від лат. *relativus* – *відносний*) предикатів загалом і окремих його різновидів (пор. низку праць, присвячених реченням з предикатами стану [Алисова 1974; Всеволодова, Го 1999; Леута 1988; Смирнова 1986], дії [Вінтонів 1999; окремим групам: Виноградова, Ситарь 2005б; Виноградова, Ситарь, Важник 2007; Ким 2001; Крига 1993; Куц 2003; Масицька 2004а; Ніколаєва 2003 та ін.], якості [Городенська 2001; Пасічник 2004; Пасічник 2005; Тимкова 1997; Тимкова 1999; Тимкова 2005], процесу [Кутня 2004; Масицька 2004], кількості [Попович 2002], буття [Арутюнова, Ширяев 1983; Лонська 2001; Лонська 2004] та ін.). Оскільки спектр релятивних значень є досить ємним (детальніше див. [Ситарь 2000], а також пункт 1.1. розділу 1), для дослідження було обрано один із восьми типів релятивного предиката – предикат відношення частини й цілого.

Категорія частини й цілого становить одну з фундаментальних філософських категорій, що втілює одну з визначних особливостей мислення людини і водночас загальні напрями процесу пізнання – від частини до цілого й навпаки. Виняткова важливість і глобальність відношень частин і цілого неодноразово підкреслювались у працях вітчизняних і зарубіжних філософів, робилися спроби з'ясувати місце цієї категорії у загальній системі філософських категорій, простежити закономірності співвідношення цілого і його складників, установити типи цілого і відповідні різновиди частин і под. [Абрамова 1967; Аверьянов 1976; Агошкіна, Ахлибинский 1998; Алексеев, Панин 1997; Аристотель 1976; Блауберг, Юдин 1972; Гегель 1971; Гончаренко 1975; Длугач 1965;

Зуев, Музиченко 1970; Лашина 1972; Сви́дерский 1989; Тягло 1989; Югай 1965; Nagel 1963]. У лінгвістичному ж плані категорія частини й цілого є чи не найменш вивченою. “Незважаючи на численні аспекти взаємозв’язку цілого й частин у мові, мовознавці тривалий час були схильні ігнорувати цей аспект” [Якобсон 1985: 301].

У світовій практиці відомо кілька спроб дослідження партитивності. При цьому йшлося переважно про партитив як специфічний відмінок, який функціонує у фінно-угорських мовах [Алхониєми 1987; Керт 1975: 220; Лаанест 1975: 55; Schlachter 1994 та ін.], або про виокремлення так званого “родового часткового” у слов’янських і германських мовах [Есперсен 1958: 206-208; Пешковский 1956; Потебня 1968; Kozilková 1986; Rohdenberg 1996; Rudnik-Karwatowa 1992 та ін.].

У другій половині ХХ ст. з’явилася низка праць, присвячених питанню про лексичні способи репрезентації частини у російській та англійській мовах [Глобина 1995; Горбунова 1984; Кузьменкова 1987; Панченко 1977] і мовне вираження цілого (сукупностей різного типу, слів зі значенням невизначено великої кількості і под.) у різних мовах [Беловольская 1999; Дмитрук 1999; Домрачева 1999; Лешкова 1984; Перетяцько 1972; Швачко 1981].

В україністиці існує також погляд, згідно з яким виділяється окремих різновид словосполучень – партитивні, до яких зараховуються іменні словосполучення типу *кілограм цукру, третина випадків, дехто з присутніх* [Баранник 2004].

Аналіз предикатних одиниць на позначення відношення частин і цілого є важливим і перспективним у плані простеження закономірностей концептуалізації навколишнього світу у свідомості мовців. Окремі аспекти категорії холо-партитивності (партитивності-комплексивності)¹ на рівні синтаксису, зокрема, реченневотвірні можливості дієслівних предикатів відношення частини й цілого, були об’єктом вивчення на матеріалі англійської й російської мов (праці Т.С.Маркарової, С.В.Кисельової, Н.Л.Кириченко, О.А.Свиридової).

Теоретичним підґрунтям для встановлення моделей речень із предикатами відношення частин і цілого стали:

1. Ідея про тісний зв’язок граматики й лексики [Арутюнова 1976; Золотова 1973; Золотова, Онипенко, Сидорова 1998; Ярцева 1968 та ін.],

¹ Термін “партитивне відношення” на позначення відношення цілого й частин запропоновано М.В.Нікітіним [Никитин 1988: 88; Никитин 1996: 442-443]. Видається, що це відношення коректніше називати “холо-партитивним” (від гр. *ὅλος* – весь, цілий і лат. *pars, partis* – частина) або “партитивно-комплексивним” (лат. *complexus* – поєднання). Відповідно назву частини позначаємо терміном “партитив”, цілого – “холонім” або “комплексив”.

яка передбачає врахування взаємозумовленості суттєвих характеристик моделі речення та її лексичного наповнення.

2. Концепція багаторівневості речення, яка панує у сучасному вітчизняному і зарубіжному мовознавстві (праці Н.М.Арват, І.М.Арібжанової, В.В.Бабайцевої, С.О.Важніка, Ф.Данеша, В.А.Белошاپкової, І.Р.Вихованця, М.В.Всеволодової, Р.Гжегоржикової, К.Г.Городенської, А.П.Загнітка, В.І.Іванової, П.А.Леканта, Т.П.Ломтева, О.Я.Міхневича, Т.Р.Рамзи, В.М.Русанівського, І.П.Сусова та ін.). В україністиці утвердився підхід, за яким виділяється три аспекти аналізу синтаксичних одиниць: формально-граматичний (власне-синтаксичний), семантико-синтаксичний (семантичний) і комунікативний [Арібжанова 2001; Вихованець, Городенська, Русанівський 1983; Вихованець 1993; Слинько, Гуїванюк, Кобилянська 1994; Шульжук 2004 та ін.]. А.П.Загнітко до цих рівнів аналізу додає четвертий – власне-семантичний [Загнітко 1993; Загнітко 1996а; Загнітко 1996в; Загнітко 2001] (пор. у термінології М.В.Всеволодової – денотативний рівень організації речення [Всеволодова 1997; Всеволодова 2000]), на якому простежується відображення певної ситуації дійсності, що формується основними її учасниками – предикатом і залежними від нього компонентами (актантами, рідше сирконстантами). Водночас у працях лінгвістів у силу тісної взаємодії виділених аспектів спостерігається прагнення їх поєднати, що має забезпечити всебічне вивчення речення-висловлення.

3. Предикатно-аргументний підхід до семантичної структури речення. На сьогодні у науці сформувалося кілька поглядів на семантику речення: формально-синтаксичний (Н.Н.Арват, В.В.Бабайцева, Г.В.Валімова, С.І.Кокорина, Н.Ю.Шведова, Т.В.Шмельова), денотативний (Т.Б.Алісова, Ван Янчжен, М.В.Всеволодова, Г.Г.Сильницький, І.П.Сусов), логічний (Н.Д.Арутюнова, С.Н.Ширяєв) та ін.

Розглядаючи семантичну будову речення, спираємося на концептуальні засади предикатно-аргументного підходу, представники якого (В.А.Белошайкова, В.В.Богданов, І.Р.Вихованець, А.П.Загнітко та ін.) прагнуть врахувати “як логічну основу значення речення, так і мовні способи його вираження” [Богданов 1982], що зумовлює напрям аналізу від змісту до форми. При цьому семантико-синтаксична організація речення кваліфікується як результат взаємодії семантики предиката й аргументів, які заповнюють його валентні позиції.

4. Уявлення про предикат як центральний елемент структури речення. Під предикатом розуміємо визначальний компонент будови речення, що позначає ознаку, яка приписується предмету думки і передбачає кількість компонентів у реченні та їх семантичні ролі [Андерш 1987; Богданов 1977; Вихованець 1992; Вихованець 1993; Загнітко 2001; Загнітко 2006; Шульжук 2004; Saloni, Świdziński 1998 та ін.].

Такий підхід ґрунтується на концептуальних положеннях французького дослідника Л.Теньєра, який запропонував ідею валентного потенціалу дієслова як провідний принцип синтаксичних досліджень [Теньєр 1988]. У вітчизняному мовознавстві він репрезентований фундаментальними працями І.Р.Вихованця, А.П.Загнітка, Т.Є.Масицької, які опрацьовують ідеї валентної граматики на матеріалі української мови [Вихованець 1993; Загнітко 1990а; Загнітко 1990б; Загнітко 2001; Масицька 1998].

5. Учення про модель речення, яке активно розробляється у сучасному синтаксисі [Вопросы 1989; Всеволодова 2000; Золотова 1982; Золотова, Онипенко, Сидорова 1998; Ломов 1994; Ломтев 1979; Мухин 1986; Хомський 1962; Семантические 1998; Экспериментальный 2002 та ін.]. Під моделлю речення розуміємо “структуру (конфігурацію) пов’язаних відношеннями предикації синтаксем, що включає до свого складу значущі факультативні компоненти і має певне типове значення” [Всеволодова 2000: 234].

В історії мовознавства відомі класифікації речень за різними критеріями: співвідношенням із судженням, будовою, модальністю, членованістю, повнотою, комунікативною настановою мовця, експресією, типом ускладнення і под., що мають незаперечну цінність для розвитку синтаксичної думки і вже стали хрестоматійними [Адмони 1968; Алисова 1970; Грепль 1967; Загнітко 2000; Золотова 1978; 1984; Слинко 1977 та ін.]. Для дослідження особливостей форми та змісту речень певного типу найбільш вдалим є поняття моделі речення, оскільки його застосування передбачає комплексний розгляд речення: визначення структури події, встановлення аспекту репрезентації ситуації, що виявляється у визначенні предикатного й непередикатних компонентів речення, з’ясування їх морфологічної форми та лексичного вираження [Ломтев 1979].

Пропонований аналіз речень здійснюється з опорою на поняття типової ситуації (типової семантики), обов’язкових / необов’язкових її компонентів, типового значення речення, структурної схеми, системи парадигм речення (синтаксичного поля речення).

Типова ситуація – це змістовий інваріант, який відображає сукупність позамовних станів речей певного типу [Всеволодова 2000: 121 і далі]; певна формула, закріплена у свідомості мовців “у вигляді цілком визначеного складу компонентів, – і не просто складу компонентів, а конфігурації цих компонентів, структури образів” [Виноградова, Ситарь, Важник 2007]. Обов’язковими є денотативні ролі, які беруть участь у формуванні типової ситуації, факультативні компоненти ситуації безпосередньо не впливають на її структуру.

Типове значення моделі речення пов’язане з можливістю різних ракурсів подання тієї самої ситуації. Це “значення певної формальної структури з урахуванням лексичних розрядів, які формують цю структуру

слів” [Всеволодова 2000: 270] (див. також [Девятова 1993; Золотова 1982; Золотова, Онипенко, Сидорова 1998; Савосина 1993]).

Для синтаксичної характеристики речення суттєвою є також граматична інформація, яку дослідники отримують у результаті аналізу формальної будови речення, що втілюється у введенні у науковий обіг поняття структурної схеми речення (праці В.А.Белашапкової, Г.О.Золотової, С.І.Кокоріної, Н.Ю.Шведової та ін.). Структурна схема становить певний зразок, абстраговану від конкретних мовленнєвих реалізацій модель, яка “складається з мінімуму компонентів, необхідних для створення речення” [Загнітко 2001: 290]. При визначенні структурної схеми речення спираємося на широкий підхід, за яким до структурної схеми включаються не тільки показники предикативності (передусім відмінювані дієслова, інфінітиви, поєднання зв’язки із іменниками у н.в або о.в.), але й елементи речення, які забезпечують його смислову завершеність [Белашапкова 1979; Белашапкова 1981].

Вивчення реченнєвопороджувальних можливостей предикатів передбачає, крім установлення базових моделей речень, також з’ясування їхніх реалізацій у мовленні. У зв’язку з цим вимагає розгляду питання про парадигму речення. Одним із перших ідею застосування поняття парадигми у синтаксисі висловив Є.О.Седельников [Седельников 1961]. Концепція парадигми речення набула розвитку у працях багатьох українських і зарубіжних мовознавців [Адамец 1978; Вихованець 1993; Всеволодова 2000; Загнітко 2001; Загнітко 2006; Золотова, Онипенко, Сидорова 1998; Меньшиков 1979; Романюк 1999; Русская 1980; Слинко 1978; Слинко 1980; Шульжук 2004], також спираємося на праці, присвячені окремим різновидам видозміни речення: авторизаційним [Гуйванюк, Агафонова 2001; Агафонова 2004; Лилова 1989; Ригованова 2004; Ригованова 2006; Чернишова 2002], модальним модифікаціям [Виноградова, Ситарь 2005; Виноградова, Ситарь 2005а; Виноградова, Ситарь 2006; Виноградова, Ситарь 2007; Слесарева 2004; Слесарева 2004а; Слесарева 2004б; Федорова 2000], описовим конструкціям [Адінцова 2007; Всеволодова, Кузьменкова 2003; Кузьменкова 2000; Starke 1989], трансформаційним перетворенням речення [Савосина 2000], дериваційній [Городенська 1991], комунікативній [Падучева 1984; Всеволодова, Дементьєва 1997], актуалізаційній [Савосина 1998] парадигмам.

У нашому дослідженні дотримуємось широкого підходу до кваліфікації парадигми, розглядаючи у її межах не тільки видозміни, пов’язані з морфологічною парадигмою граматичного ядра речення, але й модифікації, викликані введенням додаткових елементів різного типу, міжсхемні перетворення і под. Під системою парадигм речення (синтаксичним полем речення) услід за Г.О.Золотовою і М.В.Всеволодовою розуміємо різноманітні граматичні, структурно-

семантичні і комунікативно-експресивні перетворення вихідної моделі речення [Всеволодова 2000: 215-216; Золотова, Онипенко, Сидорова 1998: 205].

Розгляду моделей речень із предикатами відношення частини й цілого передують обґрунтування доцільності виділення окремого класу релятивних предикатів, з'ясування семантичних ознак і валентного потенціалу предиката відношення частини й цілого, характеристика його типів, установлення принципів розмежування моделей речень.

Безпосередній опис дієслівних і субстантивних моделей речень як найбільш частотних конструкцій із предикатами холо-партитивного відношення здійснюється в такій послідовності: 1) визначення типової ситуації, з'ясування її обов'язкових і факультативних компонентів; 2) установлення типового значення моделі речення; 3) формалізований запис моделі речення у вигляді структурної схеми; 4) характеристика обов'язкових компонентів речення: виявлення морфологічних варіантів і розгляд лексико-семантичних груп слів, які заповнюють позиції обов'язкових компонентів; 5) виявлення семантичних типів факультативних поширювачів для кожної моделі речення; 6) простеження регулярних видозмін (синтаксичного поля) відповідної моделі речення в мовленні. Такий підхід відбиває основні теоретичні засади концепції моделі речення, запропонованої учасниками міжнародного наукового проекту “Моделі слов'янських простих речень з урахуванням їхніх типових значень і мовленнєвих реалізацій”, у рамках якого виконано це дослідження (детальніше про проект див. [Всеволодова 2005]).

Авторка висловлює щиро вдячність докторові філологічних наук, професору А.П.Загнітку, конструктивна критика якого сприяла реалізації задуму цієї книги.

Авторка щиро вдячна рецензентам – докторові філологічних наук, професору К.Г.Городенській, докторові філологічних наук, професору В.М.Ожогану за вдумливе прочитання роботи і висловлені зауваження.

Найтепліші слова подяки – співкерівникам проекту “Моделі слов'янських простих речень з урахуванням їхніх типових значень і мовленнєвих реалізацій” докторові філологічних наук, професору М.В.Всеволодовій (Московський державний університет імені М.В.Ломоносова), докторові філологічних наук, професору М.Й.Конюшкевич (Гродненський державний університет імені Янки Купали), докторові філологічних наук, професору А.П.Загнітку (Донецький національний університет), кандидатів філологічних наук, доценту С.О.Важніку (Білоруський державний університет) за цінні поради і міркування.

РОЗДІЛ 1 ПРЕДИКАТ ВІДНОШЕННЯ ЧАСТИНИ Й ЦІЛОГО ЯК РІЗНОВИД РЕЛЯТИВНОГО ПРЕДИКАТА

1.1. Релятивність у системі предикатів української мови

У сучасному синтаксисі все більшої ваги набуває дослідження сутності предиката як реченнєвотвірного начала, а також установаження його різновидів. Традиційним уже стало протиставлення предикатів за такими критеріями: 1) валентним потенціалом, на підставі якого в українській мові диференціюють одно-, дво-, три-, чотири-, п'яти-, шести- й семивалентні предикати; 2) ступенем похідності, відповідно до якого виділяють непохідні предикати – предикати першого ступеня, і предикати похідні – другого і третього ступенів; 3) частининомовним статусом – при чому дієслівні предикати кваліфікувалися як динамічні, а недієслівні – як статичні; 4) предикатним / непередикатним характером аргументів, у зв'язку з чим введено поняття т.зв. “включеного” предиката; 5) функціональними особливостями з розмежуванням базових предикатів, квазіпредикатів, суперпредикатів; 6) семантичними критеріями з диференціацією предикатів дії, стану, якості і под. [Богданов 1977; Бульгіна 1982; Вихованець, Городенська, Русанівський 1983; Вихованець 1992; Вихованець 1993; Загнітко 2001; Кобозева 2000; Лещенко 1988; Лингвистический 1990; Масицька 1998; Москальская 1974; Селиверстова 1982; Степанов 1980; Степанов 1981; Шульжук 2004; Українська 2000 та ін.].

У сучасному мовознавстві серед усіх денотативних типів предикатів чи не найменше досліджений предикат відношення. Питання про його визначення є дискусійним. Якщо виділення предикатів дії або стану на підставі протиставлення динамічності / статичності уже стало незаперечним фактом, то предикат відношення або взагалі не виділяється (Т.Б.Алісова, Т.Є.Масицька, А.Мейє, У.Чейф, К.Ф.Шульжук, Л.В.Щерба та ін.), або він лише згадується при описі інших семантичних типів предикатів [Арутюнова, Ширяев 1983; Кильдибекова 1985]. Відсутність чіткого визначення релятивного предиката, а також диференційних ознак, які дозволили б відмежувати його від інших семантичних різновидів, приводить до того, що термін “предикат відношення” мовознавці вживають на позначення різноманітних груп дієслів [Арват 1984; Богданов 1977; Бульгіна 1982; Гак 1986; Загнітко 2001; Загнітко 2006; Лещенко 1988; Селиверстова 1982; Степанов 1981], іменників [Арутюнова, Ширяев 1983; Лингвистический 1990; Степанов 1981] і прикметників [Богданов 1977; Гак 1986; Степанов 1981].

За робоче визначення категорії відношення приймемо дефініцію В.Л.Колпакова: це така категорія, яка “служить для позначення взаємного

зв'язку та зумовленості, зіставлюваності об'єктів реальності” [Колпаков 1984: 10].

Сучасні погляди на предикат відношення умовно можна об'єднати у кілька груп. Формування першого погляду розпочалося ще в античні часи. Аристотель, виділивши десять категорій (Сутність (Субстанція), Кількість, Якість, Відношення (Релятивність), Місце, Час, Положення, Стан, Дія, Страждання) [Аристотель 1998: 1116 і далі], які, як довів Ю.С.Степанов, становлять типи предикатів [Степанов 1981: 116 і далі], розташував їх у певній послідовності, підкресливши цим типовий спосіб їх вираження. Так, предикатом відношення виступає співвідносна міра якості прикметника у поєднанні з дієсловом-зв'язкою *бути*: *Син вищий за батька; Місто більше за село; Золото дорожче за срібло*. Показово, що Аристотель узагальнив наведені категорії та виділив три з них: сутність, стан та відношення, що відповідає основним типам предикатів у давньогрецькій мові. До предиката відношення в такому разі належать усі багатомісні предикати, незалежно від способу їх вираження та семантики: *Мисливець убив ведмедя; Київ більший за Донецьк; Сніг вкрив землю і под.*

Традиція кваліфікувати предикат відношення як багатомісний збереглася і в наш час. О.І.Москальська, зокрема, розмежовує предикат якості та предикат відношення, протиставляючи їх за ознакою одновалентності / багатовалентності [Русский 1979: 225-226; Москальская 1974: 42]. Ототожнення відношення з n -місним предикатом, де $n \geq 2$, панує у сучасній логіці [Краткий 1991: 137, 152-153; Философский 1989: 454 та ін.]. Такий підхід до визначення статусу релятивного предиката видається не зовсім коректним, оскільки не відображає семантичної специфіки релятивності і дублює теорію валентності (пор. дослідження одно-, три-, чотири-, багатовалентних предикатів в українській мові [Арібжанова 1994; Галаган 2004; Каленич 2005; Куц 2003 та ін.]).

Предикати, виражені співвідносною мірою якості прикметника, у більшості сучасних класифікацій предикатів не розглядаються. Складність та можливість їх неоднозначного тлумачення засвідчують погляди українських лінгвістів. І.Р.Вихованець кваліфікує такі предикати як окремий різновид предикатів якості на підставі наявності правобічної валентності і називає їх предикатами “якості-відношення”, підкреслюючи цим їх похідність від останніх, пор.: *Дівчина красивіша від подруги* та *Дівчина красива* [Вихованець 1992: 104; Вихованець 1993: 255-256] (див. також [Межов 1998]). У дослідженнях В.А.Тимкової ці предикати визначаються як двомісні предикати якості, які “для вияву своєї ознаки вимагають наявності іншого об'єкта” [Тимкова 1997: 84] і передбачають наявність двох облігаторних позицій: суб'єкта якісної ознаки та об'єкта

(див. також [Городенська 2001; Тимкова 2005])². При цьому група двовалентних предикатів якості значно розширюється за рахунок введення до її складу прикметників зі значенням схожості / несхожості, тотожності / нетотожності, позитивної / негативної оцінки кого-, чого-небудь, відомості / невідомості, розуміння, необхідності або шкідливості [Городенська 2001; Тимкова 1997; Тимкова 1999]³.

У сучасному мовознавстві предикати зі значенням співвідносної міри якості розглядає як релятивні В.В.Богданов. Окрім цього, до речень відношення лінгвіст зараховує конструкції типу *В Івана є будинок; В Івана є син* (в українській мові є синонімічні конструкції з дієсловом *мати*, пор.: *Іван має будинок; Іван має сина*). До релятивних дослідник відносить також предикати, які виражають місцезнаходження суб'єкта чи об'єкта: *Діти стояли біля річки; Будиночок знаходиться у лісі* [Богданов 1977: 58]. Останній, як переконливо довів І.Р.Вихованець, є предикатами із локативною семантикою [Вихованець 1993: 138].

Прихильники другого погляду стверджують, що релятивний предикат вказує на відношення суб'єкта до об'єкта і виражається іменником із відносним значенням (*батько, мати, син, брат, родич, сусід, друг* і под.): *Петро – батько Олени; Микола мені не друг; Вона його мати* і под. Цей підхід репрезентовано у працях Н.Д.Арутюнової та Є.М.Ширяєва [Арутюнова Ширяев 1983: 11-12; Лингвистический 1990: 392]. Вони визначають релятивний предикат як окремий різновид характеристикних предикатів (поряд із власне-характеризацією (включає в себе предикати дії, якості, стану, процесу, оцінки, таксономії), темпоральним і локальним предикатами) і відокремлюють їх від найближчих до них таксономічних, підкреслюючи при цьому: «Хоча у семантику реляційних іменників, як правило, входять класифікаційні компоненти (так, іменник *батько* вказує не тільки на відношення батьківства, але також на ознаки “людина”, “чоловічої статі”, “зрілого віку”), ці іменники не утворюють таксономічних предикатів... Коли реляційні іменники вживаються у функції предиката, вони семантично спрощуються: у їхньому значенні зберігається лише

² Характерно, що В.А.Тимкова, підсумовуючи результати дослідження семантико-синтаксичної структури українських двоскладних речень із предикатами якості, приходять до висновку: “Предикати якості – це особливий вид предикатів стану. Вони передають таку статичну ознаку, яка є постійною, невід’ємною ознакою істоти або предмета і визначає їх характеристикну своєрідність, відмінність від інших істот чи предметів” [Тимкова 2005: 115].

³ Пор. погляд Г.О.Пірус, яка кваліфікує досить широке коло лексем, у тому числі й прикметники схожості / несхожості, тотожності / нетотожності, як предикати відношення [Пірус 2004: 7]. Виділивши чотири типи предикатів відношення (компаративи, посесиви, компонентиви й релятиви ставлення), дослідниця водночас зазначає, що “досліджувані релятивні предикати становлять групу одиниць, що входять до ССП [семантико-синтаксичного поля – Г.С.] якості” [Там само: 12]), таким чином відношення тлумачиться як різновид якості.

вказівка на відношення» [Арутюнова Ширяев 1983: 12]. При такому розумінні релятивного предиката значення відношення реалізується тільки тоді, коли позиції суб'єкта та об'єкта займають іменники-назви істот.

Третій підхід становить синтез перших двох. Так, на думку Ю.С.Степанова, типовими виразниками семантики відношення виступають ступені порівняння прикметників, прислівників та іменники з відносним значенням [Степанов 1981: 153]. Подібну інтерпретацію релятивності дає А.В.Супрун, досліджуючи типологію простих речень іспанської мови. Релятивний предикат вона трактує як двовалентний, такий, що прогнозує при собі позиції двох об'єктів відношення [Супрун 1977: 193].

До представників четвертого погляду відносимо вчених, які розглядають як предикати відношення різноманітні групи дієслів [Алиева 1989; Арват 1984; Булыгина 1982; Ван Янчжен 1996; Лещенко 1988; Селиверстова 1982].

М.П.Алієва у розвідці, присвяченій типам об'єктів та засобам їх вираження у сучасній російській мові, виділяє об'єкт відношення, визначаючи його як "об'єкт, який бере участь у ситуаціях емоційної дії" і наводячи такі приклади: *любити дітей, піклуватися про старших, захоплюватись картиною, здивувати друга* та ін. [Алиева 1989: 14]. Отже, дослідниця дотримується вузького погляду на семантику відношення, оскільки як релятивні кваліфікує тільки предикати, виражені дієсловами емотивного відношення. Подібне бачення релятивності знаходимо у праці Н.М.Арват. Виходячи із прикладів, які вона наводить, до предикатів відношення належать лише емотивні дієслова: *Всі поважають старших; Він любить дітей* [Арват 1984: 24-25].

Цей підхід репрезентує і Ван Янчжен. Аналізуючи клас дієслів емоційного стану та відношення у китайській та російській мовах, він пропонує розмежовувати дієслова власне-стану (*насолоджуватися, тішитися*) та власне-відношення (*цікавитися, пишатися, милуватися, зворушувати*). У межах останніх мовознавець виділяє два підтипи: дієслова на позначення інтелектуального (*цікавитися, захоплюватися, задовольнятися*) й емоційного відношення (*чарувати, милуватися, розчулювати*). На його думку, чіткої межі між дієсловами стану та відношення немає, оскільки «є група "буферних" дієслів, які одночасно виражають як стан, так і відношення» (*засмучувати, обурюватися*) [Ван Янчжен 1996: 49] (пор. [Левина 1982]).

Особливе місце посідає підхід М.І.Лещенка, який пропонує розмежовувати предикати дії, відношення, стану, якості, сутності з визначенням типової семантико-синтаксичної структури речень із кожним різновидом предиката на матеріалі французької мови [Лещенко 1988].

Продовжуючи погляди російського філософа А.І.Уймова, М.І.Лещенко стверджує, що відношення є особливим випадком якості

[Уемов 1963: 3, 29, 57-59], проте розглядає релятивний предикат в одному розділі з предикатом дії, а предикат якості об'єднує з предикатом стану, очевидно, за частиномовним статусом і валентним потенціалом. З-поміж усіх багатовалентних дієслів М.І.Лещенко виділяє предикати дії та відношення. До останнього, на його думку, належать: а) перцептивний предикат: *думати, дивитися, слухати, нюхати, любити, драгувати, забути, посміхатися*; б) посесивний: *мати, володіти розпоряджатись*; в) предикат руху: *йти, їхати, вирушати, бігати, літати, спускатися*; г) екзистенції: *бути, існувати, знаходиться*; г) деліберативний предикат: *говорити, пояснювати, висловлюватись, бурмотіти*; д) темпоральний: *тривати, вичерпати, проходити*; е) композитивний предикат: *містити, охоплювати, включати* [Лещенко 1988: 45-50]. Відсутність критеріїв розмежування залишає відкритим питання про те, за якими ознаками ці дієслова об'єднані в один тип. Адже речення з наведеними предикатами мають суттєві відмінності щодо характеру відображуваної ситуації, кількості її обов'язкових учасників, морфологічного й лексичного наповнення облігаторних позицій, типу суб'єкта, об'єкта і под.

Новий етап у розробці типології предикатів пов'язаний з виходом праць Т.В.Булигіної та О.М.Селиверстової [Булыгина 1982; Селиверстова 1982], усі подальші студії так чи інакше продовжують запропонований ними напрям аналізу.

В основу класифікації Т.В.Булигіної покладено ідеї російського аспектолога Ю.С.Маслова щодо відсутності внутрішньої межі і тривалості непарних дієслів недоконаного виду й тезу американського логіка З.Вендлера про часову пов'язаність / непов'язаність як основний параметр розмежування дієслівних значень [Маслов 1948; Vendler 1957]. У зв'язку з цим Т.В.Булигіна звернула увагу на т.зв. "характеризувальні дієслівні предикати" (або предикати "якості та постійного відношення"), які протиставляються всім іншим дієслівним предикатам за ознакою атемпоральності, відсутності внутрішньої межі, нефазовості й постійності позначуваного відношення: *кохати, ненавидіти, знати, розуміти, зневажати, вміти, володіти, утримувати, керувати, виховувати* та ін.

Належність наведених і подібних дієслів-предикатів до певного класу розв'язується у сучасному мовознавстві неоднозначно. Часто їх зараховують до предикатів стану або дії (Т.Б.Алісова, В.В.Богданов, Л.М.Васильєв, Р.Ван Валін, І.Р.Вихованець, Е.Г.Журавльова, Т.А.Кільдибекова, Т.С.Масицька, У.Фолі, У.Чейф та ін.). Показово, що при кваліфікації цих дієслів як предикатів стану неодноразово висловлювалася думка про їх перебування на периферії зазначеного класу, оскільки вони не мають усіх ознак, притаманних семантиці стану [Вихованець 1993: 254; Кильдибекова 1985: 59-60; Васильєв 1990: 116].

Речення з предикатами постійного відношення “можуть бути істинними (або неістинними) протягом певного часу, але вони не описують процеси, які тривають у часі” [Булыгина 1982: 44], унаслідок чого вони не можуть бути відповіддю на питання *Що він зараз робить?* – *Старий Федорченко ненавидить сльози* (Довженко 1986: 509); *Він [Надель] любить порядок, точність, певність* (Винниченко 2000: 74) і *Що відбувається?* – *...управлінський облік охоплює облік за центрами відповідальності, оцінку виконання та її показники, рішення про оптимальний асортимент продукції тощо* (Стоян 1999: 74); *В них [бруньках тополі] містяться глікозиди саліцині і популін, флавоноїди хризин і тектохризин* (Кархут 1993: 35-36). Предикати типу *володіти, ненавидіти, містити*, навіть якщо вони передають те, що відбувається у певний момент, одночасно вказують на відношення між реаліями загалом, становлять своєрідне узагальнення неоднотипних виявів відношення.

Зв'язок між учасниками відношення є постійним, тобто таким, що мислиться як тривалий, не схильний до змін і не обмежений певним проміжком часу. При відношенні “...думка взагалі не сумісна не тільки із моменталізацією процесу, але і взагалі з обмеженням тривалості перебігу процесу будь-якими часовими межами” [Маслов 1948: 310].

Показником нелокалізованості у часі є неквантифікованість, яка виявляється у нездатності предикатів відношення сполучатися із квантитативними прислівниками типу *весь день і всю ніч, годинами, деякий час, іноді, часто* [Булыгина 1982: 47, 52 та ін.; Маслов 1948: 310; Селиверстова 1982: 95], пор.: *Казахстан володіє значними ресурсами цих енергоносіїв [нафти]* (Урядовий кур'єр. – 1999. – 16 вересня) й **Іноді Казахстан володіє значними ресурсами цих енергоносіїв; ...Соня дітей любить* (Гончар 1988, т. 7: 553) й **Іноді Соня дітей любить; І класичну музику люблю* (Кобилянська 1988: 523) і **Увесь день класичну музику люблю; У рослині [звіробой] містяться близько 10-12% дубильних речовин, похідних в основному пірокатехіну, летка олія, 5-6% антоціанінів, смолисті речовини, жовтий барвник гіперіцині, глікозид гіперіні, сапоніни, холін, аскорбінова кислота, каротин, фітонциди й антибіотики, чим і пояснюється різнобічна лікувальна її дія* (Кархут 1993: 65) і **Часто у звіробой містяться близько 10-12% дубильних речовин, похідних в основному пірокатехіну, летка олія, 5-6% антоціанінів, смолисті речовини, жовтий барвник гіперіцині, глікозид гіперіні, сапоніни, холін, аскорбінова кислота, каротин, фітонциди й антибіотики; Я знаю письмо святе наїзусть* (Чайковський 1990: 261) і **Годинами я знаю письмо святе наїзусть*.

На непроцесуальний, нефазовий характер таких предикатів уперше вказав З.Вендлер, розглядаючи дієслово *знати*. Учений підкреслював, що хоча й можна знати щось у конкретний момент або протягом певного часу,

знання не є процесом, складеним з окремих фаз, які виконуються послідовно у часі, тобто відношення існує у будь-який період часу загалом [Vendler 1957].

Неспіввідносність предикатів типу *мати, любити, володіти* з конкретною локалізованою у часі подією виявляється також в аномальності речень, у яких поруч з атемпоральними предикатами функціонують чітко локалізовані у часі предикати, у неможливості використовуватися у ситуації на позначення серії подій, які розгортаються у часі одна за одною [Булыгина 1982: 55-56]: * *Батько вставав о сьомій ранку, виховував сина, любив його та вів до школи* або * *О другій годині професор закінчував лекцію, полуднував і керував аспірантами*.

Подібну інтерпретацію таких дієслів подає О.Н.Селиверстова, вказуючи на їх неточну часову локалізацію, нефазовість існування та об'єднуючи їх під назвою “предикати класу та зв'язку” [Селиверстова 1982: 91-106, 139-146]. Критерій точної / неточної локалізації у часі в інтерпретації дослідниці не є тотожним атемпоральності, оскільки у предикатів цього типу “денотат співвідноситься з відрізком часу, але не розташований безпосередньо на осі часу, тобто не має чіткої часової локалізації” [Там само: 92].

Таке бачення релятивного предиката переконує у необхідності його виокремлення з-поміж інших дієслівних предикатів. Запропоновані Ю.С.Масловим, З.Вендлером, Т.В.Булигіною та О.Н.Селиверстовою ознаки дієслів “постійного відношення”, можуть бути релевантними також і при розгляді релятивного потенціалу інших частин мови.

Зокрема, на цих критеріях базується концепція І.Б.Барамігіної. Досліджуючи предикатні слова на -о на матеріалі російської мови, вона виділяє “дифузне значення” між станом та оцінкою, яке і пропонує називати відношенням [Барамігіна 1996: 5]. Спільними у статальних (типу *холодно, сонячно, зрозуміло, жаль*) і реляційних (*приємно, цікаво, дивно, огидно*) є такі ознаки, як тривалість, статичність, орієнтованість на суб'єкт. Основними критеріями розмежування предикатів стану та відношення виступає валентна характеристика (одновалентність та двовалентність відповідно), фазовість значення, а також здатність предикатів відношення сполучатися з родовими термами, що не властиво предикатам стану. Досить близькими є релятивні предикати на -о до предикатів оцінки (типу *добре, гарно, аморально, жахливо, нерозумно*). Їх об'єднує, за І.Б.Барамігіною, позачасовість та нефазовість існування. Специфіка значення предикатів оцінки полягає у тому, що вони приписують об'єктам оцінки якості, які не є для них внутрішньо притаманними, тобто предикати оцінки “видають відношення суб'єкта до об'єкта за якість цього об'єкта” [Там само: 9].

За наявності / відсутності в семантичній структурі предикатів відношення семи 'емоційність' дослідниця виділяє: 1) предикат емоційного відношення, що позначає емотивне відношення суб'єкта, яке є реакцією на зовнішній об'єкт; ця реакція є суто емоційною і не передбачає ніяких підстав і не припускає мотивувань: *Вона не розповіла про цю пригоду, чомусь їй було неприємно про це згадувати*; 2) предикат емоційно-ментального відношення виражає оцінку об'єкта, що оцінюється не тільки за тим відчуттям, яке він викликає в суб'єкта, а й враховується думка суб'єкта про певні якості об'єкта. Так, речення *Мені жаль його* І.Б.Барамигіна інтерпретує і як *Я відчуваю до нього жаль*, і як *Я вважаю, що він вартий жалю*; 3) предикат ментального відношення, який ґрунтується не на сприйнятті, а на ментально-епістемічному осмисленні дійсності: *Мені відомо, що сестра сьогодні вранці отримала листа*.

У шосту групу умовно об'єднуємо дослідження В.Г.Гака, М.В.Всеволодової, Шуфень Го і Л.М.Васильєва, які є свого роду синтезом попереднього досвіду створення типології предикатів. Так, в основу класифікації французьких предикатів В.Г.Гака покладена ідея З.Вендлера і цілий комплекс семантичних ознак, запропонованих Т.В.Булгигіною. В.Г.Гак розмежовує дев'ять різновидів семантичних предикатів: буттєві, кваліфікативні, тотожності, класифікації, характеристичні, статальні, реляційні, локальні й акціональні. У межах реляційного типу він виділяє: 1) предикат порівняння: *П'єр більший за Поля; Моя думка ідентична вашій*; 2) предикат володіння: *П'єр має автомобіль*; 3) предикат сприйняття: *П'єр бачить свого товариша*; 4) предикат знання: *П'єр знає цього автора*; 5) предикат суб'єктивного відношення (почуття, оцінки): *П'єр любить цей фільм*; 6) предикат мовлення: *Він розмовляє зі своїм другом* [Гак 1986: 152].

На нашу думку, предикати сприйняття і мовлення варто розглядати серед предикатів стану, оскільки їхні значення безпосередньо пов'язані з часовою віссю, а предикат класифікації, який виражає включення суб'єкта до класу, позначеного предикатом, слід зарахувати до предикатів відношення.

За найбільш абстрактними ядерними ідентифікувальними семами Л.М.Васильєв виділяє дев'ять типів предикатів: буття, відношення, якості, оцінки, стану, локативності, дії, дії-процесу, функціональності. До предикатів відношення у його класифікації належать: 1) так звані "абстрактні" релятиви: *відношення, зв'язок, причина, залежати, мати відношення* і под. (див. також: [Starke 1989: 85]; 2) посесиви: *мати, належати, володіти*; 3) компаративи: *порівнювати, бути відповідним, дорівнювати, більше, менше*; 4) партитиви (виражають відношення цілого до частини й частини до цілого): *складатися з чого-небудь, входити до чого-небудь, містити що-небудь* [Васильєв 1990: 122].

Найповніше релятивність висвітлена у працях М.В.Всеволодової та Шуфень Го, які за характером учасників відношення розмежовують три підкласи моделей речень із релятивними предикатами:

1) речення зі значенням відношень між релянтами: а) відношень невиключення і включення: *Петро – брат Миколи; Вовк – хижак*; б) кількісних відношень: *Вода складає 65 % ваги людини*; в) відношень порівняння: *Місяць менший від Землі*; г) відношень уподібнення: *Сергій дуже схожий на батька*; ґ) відношень між релянтами у просторі, часі, соціумі: *Відрізок АВ паралельний відрізку СД*;

2) речення зі значенням зумовленості і логічного висновку: *Безпечність – причина пожеж; Наполеглива праця – запорука успіху*;

3) речення зі значенням відношення суб'єкта до об'єкта: а) посесивні відношення: *Олена має собаку; Родина має будинок*; б) емоційні відношення: *Я хвилююсь за друга; Діти цікавляться комп'ютерними іграми* [Всеволодова, Го 1999: 35-41; Всеволодова 2000: 255-261].

У своєму дослідженні ми спираємося на класифікації М.В.Всеволодової, Шуфень Го, Л.М.Васильєва і В.Г.Гака як найбільш повні і переконливі і виходимо із критеріїв, висунутих Ю.С.Масловим, З.Вендлером, Т.В.Булигіною та О.Н.Селиверстовою (відсутність чіткої локалізованості у часі, нефазовість, тривалість). Водночас наголосимо на багатовалентності, відсутності внутрішньої межі і статичності релятивних предикатів.

Відношення здатні виражати тільки двомісні (і більше) предикати. Свого часу О.О.Потебня зауважив, що відносна якість “не мислиться у предметі, якщо при цьому не мислиться інший предмет” [Потебня 1958, т. 1-2: 93]. У межах предикатної системи простежується відповідність (взаємозв'язок) між валентними характеристиками предиката і його семантикою: одновалентні предикати можуть позначати дію, якість і стан, але вони не здатні виражати відношення, оскільки не передбачають при собі наявності другого учасника ситуації; значення релятивності здатні передавати тільки багатомісні предикати, тобто вже саме розмежування одно- і багатовалентних предикатних знаків “виступає семантично релевантним” [Богданов 1977: 51].

Відношення не передбачає свого припинення, але воно може змінитися внаслідок зовнішніх подій, тобто можна мати ручку і загубити її, ненавидіти суперника і змінити своє ставлення до нього під впливом якогось зовнішнього фактора тощо. На позначення цієї властивості дієслів відношення використовують терміни “безперспективність” [Маслов 1948] і “відсутність внутрішньої межі” [Бондарко 1986]. Останній вважаємо більш вдалим і переконливим, оскільки при цьому враховується розмежування “зовнішньої” й “внутрішньої” межі, на доцільність чого вказував

О.В.Бондарко, визначивши межу дії як “її часову межу, обмеження в її протіканні у часі (йдеться про “дію” у найширшому розумінні, яке охоплює будь-які різновиди дієслівних предикатів, включаючи стан і відношення)” [Бондарко 1986: 14]. Наявність внутрішньої межі – це потенційне обмеження у часі, яке передбачається значенням дієслова. Щодо релятивних предикатів цілком виваженим є застосування терміна “зовнішня межа”, оскільки у цих випадках часова межа зумовлюється настанням іншої дії, процесу, тобто лише зовнішніми факторами: *Петро володіє будинком до повноліття своєї небаги; Буду любити тебе, доки смерть не розлучить нас; Після тієї брутальної сцени я перестав його поважати; До війни у нашій родині було своє господарство* і под.

Предикатні одиниці аналізованого типу характеризуються статичністю, у кваліфікації якої приєднуємось до представників широкого підходу, за яким протиставлення динамічності / статичності дієслів відбувається не на підставі буквального розуміння руху (тоді статичними є дуже обмежена група дієслів типу *знаходитися, лежати, висіти*), а з урахуванням наявності / відсутності у їхніх значеннях вказівки на становлення, зміну, розвиток [Авилова 1976; Алисова 1974; Гайсина 1981; Маслов 1974].

Вимагає розв’язання й питання про термінологічне окреслення денотативних ролей, які передбачає при собі предикат відношення. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної теорії найбільшого поширення набули погляди Ю.Д.Апресяна, В.В.Богданова, І.Р.Вихованця, К.Г.Городенської та В.М.Русанівського, М.В.Всеволодової, М.І.Лещенка, У.Чейфа, Ч.Філлмора, П. фон Поленца, С.Павловича та ін., проте загальновизнаної класифікації непередикатних позицій не вироблено. У науковій літературі активно обговорюються засади її побудови, серед яких найважливішим є принцип кореляції із класифікацією предикатних знаків, відповідно до якого прагнемо, наскільки це можливо, об’єднати різноманітні вияви ролей-учасників відношення, які зазнають семантичного варіювання унаслідок функціонування різноманітних типів відношення (пор. використання окремих термінів для позначення учасника емоційного відношення (експеріенцер, або експерієнсив), посесивного (посесив, посесор) і т.д.). Усі денотативні ролі, які прогнозуються предикатами відношення, об’єднуюмо під терміном “релянти”, запропонованим М.В.Всеволодовою [Всеволодова 2000: 143]). При цьому першого учасника відношення будемо називати “першим релянтом”, другого – “другим релянтом”.

Отже, релятивними предикатами є такі багатовалентні (переважно двовалентні) предикати, які виражають відношення між релянтами і характеризуються: 1) відсутністю чіткої локалізованості у часі; 2) тривалістю; 3) відсутністю внутрішньої межі; 4) нефазовістю;

5) статичністю [Ситар 2000]. Ці критерії дозволяють відмежувати предикати відношення від предикатів стану, процесу й дії, передусім, за характером локалізації у часі, фазовістю / нефазовістю, від предикатів якості – за валентним потенціалом (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1
Диференційні ознаки типів предикатів

Ознаки Тип предиката	Валентний потенціал	Часова локалізованість	Динамічність	Фазовість	Наявність внутрішньої межі	Тривалість
Дії	2-7*	+	+	+	+	+ -
Стану	1	+	-	+	-	+ -
Відношення	2-3	-	-	-	-	+
Якості	1	-	-	-	-	+
Процесу	1	+	+	+	+	+

* Валентність від 4 до 7 мають предикати руху, переміщення.

Спектр релятивних значень постає надзвичайно ємним у силу багатогранності відношень, які пронизують усі реалії позамовної дійсності. Розмежовуємо вісім основних семантичних різновидів релятивного предиката.

1. Абстрактні релятивні предикати (*бути пов'язаним, бути взаємопов'язаним, відноситися, корелювати, мати відношення, мати стосунок, співвідноситися, стосуватися* і под.): *...сьогодні великий бізнесмен в основному користується фінансовими потоками, які так чи інакше мають близькі стосунки з бюджетом* (Урядовий кур'єр. – 1999. – 14 вересня); *Вміст водню в гідрогенізіаті взаємопов'язаний з ступенем конверсії екстракту і ступенем ароматичності гідрогенізату* (Суригала 1999: 54); *Хімія міцними узами здавна пов'язана з медициною* (Баранов 1970: 6); *Рішення Ялтинської конференції мали неоднозначні і навіть трагічні наслідки для повоєнної історії Європи. І насамперед це стосується саме країн Чорноморського і Балтійського регіонів* (Урядовий кур'єр. – 1999. – 14 вересня); *У шістдесятих роках двадцятого століття подібний літературний прорив стався в Житомирі, він був пов'язаний із творчістю Валерія і Анатолія Шевчуків та Євгена Коцевича* (Даниленко 1997: 5); *Зареєстровані також сезонні зміни тривалості доби, пов'язані вони з найсильнішими землетрусами, цунами та циклонами* (Урядовий кур'єр. – 1999. – 9 вересня).

2. Предикати зумовленості (*залежати, зумовлюватися, бути причиною, умовою, метою, наслідком, результатом* і под.): *Війни були найпершою причиною загибелі всіх цивілізацій...* (Гончар 1987, т. 4: 45); *Результатом їхніх [учених] досліджень стало підписання багатьма державами Кіотського протоколу, який жорстко регламентує забруднення повітря* (Урядовий кур'єр. – 2000. – 29 лютого); *Мета фестивалю – підтримка дитячої самодіяльної художньої творчості, широке залучення до неї дітей з найбільш незахищених сімей, сприяння духовному розвитку і вихованню дітей та підлітків* (Урядовий кур'єр. – 1999. – 9 вересня); *Білий колір кори зумовлений наявністю в клітинах особливої речовини – бетуліну* (Панова 1987: 20); *Швидкість протікання корозії залежить від природи середовища, від його температури, від природи металу, стану його поверхні, способу експлуатації тощо* (Каданер 1968: 11); *Хімічна природа металу зумовлюється будовою його атомів* (Там само: 3); *Від розташування атомів у молекулі та характеру зв'язку між ними, тобто хімічної будови, залежать властивості сполуки* (Баранов 1970: 11).

3. Предикат емотивного відношення, типовими виразниками якого є дієслова відповідної семантики (*кохати, любити, зневажати, шанувати, захоплюватися, ненавидіти, подобатися, обожнювати* і под.). Такі предикати прогнозують заповнення позицій суб'єкта (істоти) й об'єкта (істоти або неістоти) емотивного відношення: *Я, діду, ненавиджу фашизм усією душею...* (Довженко 1986: 567); *Пан Аксак дуже тебе шанує* (Чайковський 1990: 251); *Зневажаю розкші і гроші – Жовте листя мені дорожче* (Кир'ян 1998: 25); *Лазар ненавидів тюремного смотрителя, якому тюрма дала прізвище Морда* (Коцюбинський 1988, т. 2: 13); *...він [Степан] ненавидів місто* (Підмогильний 1991: 332); *Ах, вони так шанують його, пана президента, так схиляються перед ним, так безмірно цінують його геніальність* (Винниченко 1989: 171); *...безкорисливість старий найбільше цінує* (Гончар 1988, т. 7: 616).

Позицію емотивного предиката здатні заповнювати також прикметники типу *огидний, присмний, любий, відразний, байдужий* і под.: *Консерватизм поглядів Борисових, його міщанська обмеженість у сфері вищих питань культури були хлопцеві глибоко відразні* (Підмогильний 1991: 464); *Він [Степан] теж сміявся і запевняв, що захоплений тільки нею [Зосею]* (Підмогильний 1991: 475); *Сцени такі [з'ясування стосунків] мені взагалі ненависні* (Кобилянська 1956: 225); *Йому [Ярославу Довгану] байдужі престижні знайомства чи зустрічі* (Процюк 1995: 38); *...потім виявилось, що цей Дмитро не байдужий до Меланії* (Гончар 1987, т. 3: 439); *– Сто лят! – глянула вона [Тамара] на Заболотного. – За всіх, хто нам дорогий...* (Гончар 1988, т. 7: 628); *Володислав був прихильний до козаків, яких цінив за хоробрість і відвагу...* (Дорошенко 1992: 8).

4. Предикат порівняння, який виражається:

а) формами співвідносної міри якості прикметників (формами вищого й найвищого ступенів порівняння) у поєднанні зі зв'язкою *бути* у різних часових формах: ...*ніч темніша за день* (Жолдак 1999: 14); *Потім, звірі добріші за людей... А рівночасно вони моральніші за людей...* (Винниченко 1989: 35); *А все ж ти кращий за тих, що звеліли вбивати...* (Коцюбинський 1988, т. 2: 476); *Закон вищий од нас* (Винниченко 1991: 588); *Я ж старша від тебе набагато* (Мотрич 1997: 269); *Антонич був молодший на два роки від Ірини Вільде* (Павличко 1993: 37); *Юлька була мала, може, лише на п'ядь вища куцої Наталки...* (Шевчук В. 1997: 13); *Українська мова є наймилішою, наймилозвучнішою, найдорожчою мені, адже нею творив Він [Тарас Шевченко]* (Чемерис 1999); *Ця шинель мені найдорожча над усе в світі...* (Довженко 1986: 292); *Людина – це найвельчніша з усіх істот* (Багряний 1992: 247);

б) формами безвідносної міри якості прикметників з значенням подібності (*подібний, схожий і т.п.*), тотожності (*однаковий, рівний, тотожний, ідентичний і под.*), відмінності (*неподібний, несхожий, неоднаковий і под.*): ...*згідно з Конституцією всі суб'єкти права власності рівні перед законом* (Урядовий кур'єр.– 1999.– 9 вересня); *Для нього [Краснояружського] кожен піп є піп, і всі вони, на його думку, однакові* (Багряний 1992: 228); *Так, любий учителю, у сні, як і в домовині, усі рівні* (Дністровий 1998: 95); *Договір у коханні подібний до обруча на діжці: поки клепки цілі, обруч міцно тримає їх; коли ж діжка розлізлася, обруч тримає тільки порожнє повітря* (Винниченко 1989: 478); *Ні, це засідання не подібне до всіх інших засідань* (Там само: 43); *Про самий перебіг бою [під Берестечком] збереглося багато звісток, але всі вони настільки розбіжні й мають у собі стільки прикрас і просто легендарного елемента, що тяжко в них розібратися й скласти собі ясну картину триденних боїв* (Дорошенко 1992: 29); *Аж ставало млосно, бо дівчина не була схожою на отих порцеляново-крихких юнок з густо наштукатуреними обличчями* (Лижник 1997: 212);

в) дієсловами *відрізнятися, дорівнювати, нагадувати і под.*: *Син Колосовського... І сухим блиском карих очей, і довгообразим обличчям, і всією вояцькою вродженою ставністю він справді нагадує батька...* (Гончар 1987, т. 4: 247); *Від останнього [горицвіту весняного] горицвіт волзький відрізняється листками, розсіченими на значно ширші частки, і розложистим розчепірено-розгалуженим стеблом* (Панова 1987: 58); *Побудуй і знайди площу квадрата, сторона якого дорівнює стороні трикутника* (Богданович 1988: 115).

5. Посесивний предикат, який реалізується через дієслова володіння: *мати, володіти, належати і т.п.* Семантико-синтаксична структура речень із цим різновидом релятивного предиката складається з трьох компонентів:

дієслова володіння, істоти, яка володіє, та об'єкта володіння: *Можу вам також книжок позичити, маю їх дуже багато* (Кобиланська 1956: 103); *Я мав ґрунт на сіножатях... А небіжчик мав ґрунт на теплицях...* (Мартович 1954: 101); *Від сьогоднішнього дня, графе Елленбергу, Вальдорфські копальні належать вам!* (Винниченко 1989: 132); *Щоб рідний син дав своїй старій матері так горювати, щоб він не повозив з лісу дров?... Має ж, здається, воза, має коні!..* (Бордуляк 1953: 45); *Маю його [Івана Ципердюка] фотографію першого року армійської служби* (Процок 1995: 40); *При наданні кредитів комерційним банкам можна приймати в заставу кошти комерційних банків, які належать їм на праві власності і перебувають на рахунках в банківських або кредитно-фінансових установах на території України та за її межами* (Урядовий кур'єр. – 1999. – 16 вересня).

6. Предикат інтелектуального відношення, який у реченні виражається дієсловами типу *знати, розуміти*: *...я знаю всі ходячі цитати з патентованих класиків...* (Стус 1992: 50); *Гетьман Мазепа знав усі секрети європейської політики не гірше від шведського канцлера...* (Лепкий 1991: 487); *О, Янсон розуміє красу, навіть красу страждання* (Винниченко 1989: 295); *Можє пан пастор знає який-небудь інший – дужчий рецепт* (Винниченко 1989: 240); [Роман] *... був всемогутець, бо розуміє не доступну нам мову бджіл, і дерево своєю силою змушував родити так, як він хоче* (Гончар 1988, т. 7: 360); *Краще за всіх розуміє він [Ягнич] недосконалість витвору [судна-кафе]* (Гончар 1988, т. 6: 198).

7. Предикати холо-партитивного (партитивно-комплексивного) відношення, які виражають відношення цілого до частини або частини до цілого: *Висновки екологічної експертизи складаються з вступної (протокольної), констатуючої (описової) та заключної (оціночно-узагальнюючої) частин* (Екологічне 2001: 336-337); *Невід'ємною складовою української культури є філософія* (Філософія 1997: 166); *Державна підтримка малого і середнього бізнесу, створення умов для його головної легалізації і виведення з тіні, зменшення податкового тиску і кредитна підтримка є важливим елементом національної стратегії, який диктується національними інтересами* (Про засади 2002а); *Статус всеукраїнських мають організації роботодавців, які на момент державної реєстрації об'єднують роботодавців більшості областей, Автономної Республіки Крим, міст Києва та Севастополя або більшість роботодавців певної галузі* (Про організації 2001); *Земля – верхній шар земної поверхні, включаючи будь-які капітальні поліпшення такі, як іригація, дренаж, профілювання, дороги та інша подібна інфраструктура, за виключенням корисних копалин, що знаходяться під землею і мають вартість, а також капітальних будівель, споруд та їх структурних компонентів, розташованій на або під землею* (Про місцеві 1993); *Найяскравішим*

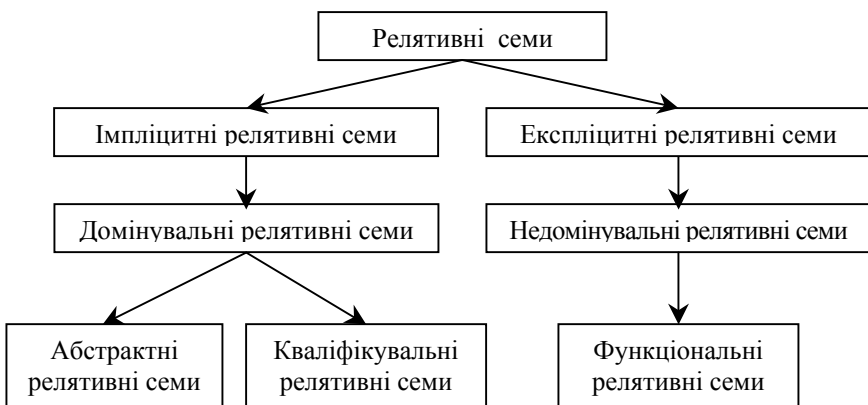
прикладом успішної організації управління державним сектором економіки є система, яка існує в Швеції, де уряд діє як активний і професійний власник, а державні підприємства поділяються на дві групи: компанії, які працюють в умовах конкуренції, та компанії, що задовольняють певні суспільні інтереси в межах встановленої прибутковості (Чечетов 2003).

8. Предикати невиключення, які виражаються іменниками з відносним значенням (*батько, друг, дружина, мати, начальник, сестра, син, сусід* і т.д.) та дієсловом-зв'язкою *бути* у різних часових формах: *Я – мати цієї дитини, а не вона* [Люда] (Винниченко 1991: 588); *Я не жінка твоя. Любовниця* (Винниченко 1991: 546-547); *По-перше, Соня йому [Заболотному] землячка* (Гончар 1988, т. 7: 607); *Все це до лампочки! Коли ти не начальник...*(Шевчук А. 1997: 88); *Була вона [вчителька] вдова по офіцерові з армії УНР, самостійників...* (Барка 1998: 105); *З одного села ми і якись навіть родичі далеко...* (Гончар 1987, т. 4: 110-111); *Я Таня, я Богданова наречена...* (Там само: 277); *Він мій батько, а я його донька...* (Кобилянська 1956: 84); *Віктор – мій друг* (Діброва 1997: 107); *А Павло Петрович – мій батько* (Ворожбит 1998: 27); *Вони були для мене такими ж друзями, як ви зараз* (Демська 1998: 68).

Клас релятивних предикатів є ієрархічно організованою структурою з центром, напівпериферією та периферією. В основу їх виділення покладено типологію релятивних сем, запропоновану Р.М.Гайсиною [Гайсина 1978: 22-27; Гайсина 1981: 18-26] (див. схему 1.1).

Схема 1.1

Типологія релятивних сем

Р.М.Гайсина простежує певні співвідношення у поєднаннях у межах однієї семми відносних сем різного типу. Якщо у семній структурі слова

домінує абстрактна релятивна сема (або й абстрактна, й кваліфікувальна), то закономірною виявляється і наявність релятивної експліцитної семи, оскільки "...слова, у значеннях яких є абстрактні і кваліфікувальні релятивні семи, складають найменування відношень, ситуації ж відношення передбачають наявність двох і більше учасників, рольові ознаки яких відображаються у значеннях слів, які дають назви цим ситуаціям, як функціональні релятивні семи. Наприклад, у значенні слова *ототожнювати* є три різновиди релятивних сем: абстрактна релятивна сема, кваліфікувальна релятивна сема "рівність" і функціональні релятивні семи "каузатор" і дві семи "об'єкта" [Гайсина 1981: 22] (цей погляд підтримано у праці [Пірус 2004: 6]).

Функціональні релятивні семи можуть поєднуватися і з семами іншого (невідносного) типу, оскільки клас семантично недостатніх слів, які вимагають при собі обов'язкової залежності компонентів, є значно ширшим за групу власне-відносних слів: сюди належать лексеми зі значенням фізичного впливу на об'єкт, передачі об'єкта, руху та ін. У такому розумінні релятивність властива будь-якому багатомісному предикату. Цим же пояснюється розмежування за семантико-граматичними властивостями абсолютних (автосемантичних, суб'єктних) дієслів із самодостатнім значенням і релятивних (синсемантичних) дієслів, які потребують залежних компонентів [Гулыга 1967; Дзюбишина 1979; Загнітко 1996б:189-190; Іваницька 2000; Іваницька 2001; Іваницька 2004; Карпухіна 1987; Савчук 2003а; Савчук 2003б та ін.] (пор. також виділення інформативно недостатніх слів [Коваль 2004]).

Ядро релятивних предикатів складають абстрактні релятиви, які передають значення відношення без вказівки на його особливості, тобто містять тільки абстрактну релятивну сему: *бути пов'язаним, відноситися, стосуватися* і под. Такі предикати є універсальними, вони відображають загальні зв'язки предметів і явищ дійсності, тому не мають обмежень на лексико-семантичне наповнення суб'єктної та об'єктної синтаксем.

Напівпериферію формують предикати, які, крім абстрактних, містять кваліфікувальні релятивні семи, за рахунок яких конкретизується тип відношення. До цієї зони належать: а) предикати зумовленості: *бути метою, наслідком, причиною* і т.д.; б) предикати відношення частини й цілого: *бути частиною, включати, складатися* та ін.

До периферії зараховуємо такі предикати відношення, які мають другу домінують релятивну сему у поєднанні з іншими (нерелятивними) семами. Вони є перехідними площинами між предикатами відношення та іншими семантичними типами, тобто у них суміщаються значення: а) якості та відношення: *бути більшим, старшим, тотожним* (предикати порівняння); б) стану та відношення: *володіти, подобатися, розуміти, цікавитися* (предикати посесивного, емотивного, інтелектуального

відношення); в) кваліфікації та відношення: *бути батьком, донькою, родичем* (предикат невиключення).

Предикат партитивно-комплексивного відношення, займаючи напівпериферійну позицію, посідає особливе місце у спектрі релятивних значень. Відношення частини й цілого універсальні й глобальні, вони відіграють винятково важливу роль у світі, мисленні й мові. Категорія частини й цілого як фундаментальна філософська категорія відображає загальні властивості матерії, які можна охарактеризувати як здатність до самоорганізації й системності [Алексеев, Панин 1997] і необмежену здатність до поділу [Гегель 1971: 156], і втілює основні тенденції процесу пізнання навколишнього світу: накопичення фрагментарних знань про реалію загалом, розчленування її на частини і пізнання окремих частин, їх взаємозв'язків, що уможливило вивчення об'єкта як цілого на заключній стадії пізнання [Гончаренко 1975]. Аналіз поглядів філософів дозволяє констатувати відсутність єдиного підходу до категорії частини й цілого, зокрема, її розгляд і як онтологічної, і як гносеологічної категорії, тому визначення її статусу й місця у системі категорій потребує спеціальних досліджень.

Порівняно з іншими, категорія відношення частини й цілого у лінгвістиці є малодослідженою. Якщо у галузі лексикології питання про партитивні слова поставлене досить давно і вже наявні певні здобутки в його опрацюванні [Варшавская 1984; Глобина 1995; Горбунова 1984; Коваль 1990; Кузьменкова 1987; Никитин 1988; Никитин 1996; Панченко 1977], то на синтаксичному рівні є тільки поодинокі спроби відносно цілісної характеристики мовних засобів із холо-партитивним значенням.

1.2. Основні підходи до кваліфікації предикатів відношення частини й цілого у сучасному мовознавстві

На сучасному етапі розвитку синтаксичної науки сформувалося три підходи до кваліфікації предикатів відношення частини й цілого [Ситар 2002]. У працях Л.М.Васильєва, Т.С.Маркарової, М.І.Лещенка, М.В.Нікітіна репрезентовано вузький погляд на предикати відношення частини й цілого, за яким виразниками цього відношення виступають: а) дієслова *складатися, включати, містити, входити* та ін.; б) предикатні сполуки *бути частиною, бути складником, становити елемент, становити компонент* і под. [Васильєв 1990: 122; Лещенко 1988: 50; Маркарова 1996; Никитин 1988: 87-93; Никитин 1996: 441-449]⁴. Такі

⁴ Г.О.Пірус розглядає як "предикати компонентивного відношення" тільки дієслова типу *відноситися, складатися, об'єднувати*. У рамках цієї групи дослідниця розмежовує

предикати передбачають опис стану речей, за якого ціле характеризується щодо елементів (частин), із яких воно складається, або певний об'єкт кваліфікується як елемент цілого. Вони передають тільки семантику партитивно-комплексивного відношення і складають ядро аналізованого типу предикатів, тому правомірним вважаємо на їх позначення використовувати термінологічне сполучення “власне-холо-партитивний предикат”.

При вузькій інтерпретації акцентується на необхідності розрізнення відношень “рід – вид” і “ціле – частина”, що стало уже традиційним у сучасній логіці⁵ [Войшвилло 1989: 134-135 та ін.] і знайшло підтримку у працях лінгвістів. Так, М.В.Нікітін розмежовує родо-видові й холо-партитивні відношення, вбачаючи їх принципову відмінність у тому, що перші “відображають ієрархію загального – часткового у речах”, що не перебувають у взаємодії, а другі втілюють зв'язки речей, які обов'язково взаємодіють або залежать одна від одної [Никитин 1988: 88-89]. Водночас, як зазначає дослідник, існують випадки, коли партитивні і класифікаційні відношення збігаються, тобто можливі такі цілі, структура яких виступає моделлю роду (класу), а членування на складові відповідає членуванню на види [Там само: 88-89]. Саме ці випадки можуть бути покваліфіковані як площина перетину холо-партитивного й родо-видового значень і є цікавими для нас у плані поставленої проблеми.

Представники широкого підходу – М.В.Всеволодова, Шуфень Го, Р.М.Гайсіна, Л.С.Зиміна, Г.О.Золотова – крім власне-холо-партитивних, розглядають у межах предикатів на позначення відношення частини й цілого класифікаційні предикати, оскільки будь-який клас реалій і певний елемент цього класу може поставати як ціле й частина відповідно [Всеволодова, Го: 8; Гайсіна 1981: 96-98; Зимина 1989: 71-79; Золотова, Оніпенко, Сидорова 1998: 69]. За такого тлумачення група предикатів холо-партитивного відношення значно розширюється, до неї зараховуються дієслова типу *належати, відноситись* і сполучення “*бути, становити* + назва класу, роду, виду, групи осіб за певною ознакою” (з формально вираженою / невираженою зв'язкою).

У питанні про нетотожність відношень “частина – ціле” і “вид – рід” спираємося на підхід Е.К.Войшвилло, за яким родо-видові відношення кваліфікуються як окремий випадок відношень частини й цілого, специфіка якого полягає у тому, що “воно є відношення між класами предметів

предикати на позначення родо-видових, соціально-політичних і партитивних відношень [Пірус 2004: 9].

⁵ Як правило, логіки вказують на те, що рід і вид є абстракціями, вони існують тільки у свідомості людини і є наслідком її інтелектуальної діяльності. Ціле і частини становлять реальні речі [Войшвилло 1989: 134].

певного типу (якості) і тому принципово відрізняється від відношення “частина – ціле” між предметами. Земля є частиною Сонячної системи, але не є її видом; атоми – це частини молекул” [Войшвилло 1989: 134].

Речення класифікації⁶ розуміємо як такі, що містять інформацію про включення предмета або особи до певного класу. Як відзначає Т.Д.Мокришева, семантика біномінативних класифікаційних речень безпосередньо пов’язана з їхньою стильовою маркованістю: “особово-суб’єктні” речення функціонують у художніх текстах, “предметно-суб’єктні” конструкції поширені у науковій літературі [Мокришева 1986: 10], пор.: *Головне ж, підписав [протокол] тому, що він — член партії, і його легко переконали, що “так треба для країни й партії”* (Багрянний 1992: 245); ... *цей фабрикант гумових препаратів* [Мертенс] *є найгеніальніша людина в Німеччині й наймогутніший представник нової аристократії* (Винниченко 2000: 65) (особово-суб’єктні речення) і *Жиро – вид безготівкових розрахунків шляхом перерахування грошових коштів по спеціальних рахунках в банках та ощадних касах на основі спеціальних доручень (жиронаказів) без застосування готівки* (Банківська 1993: 102); *Закладні листи – один із видів довготермінових цінних паперів, що випускається іпотечними банками під заклад земельних ділянок, будинків та іншого нерухомого майна та приносять дохід у вигляді процентів* (Банківська 1993: 103) (предметно-суб’єктні). Подібна тенденція простежується і серед дієслівних речень включення, пор.: *Клава належить до натур, що помсту вважають за справу честі* (Вільде 1977: 482); *Він* [Юрген Габермас] *належить до “лівих” і “прогресивних”...* (Шевченко 2001) (особово-суб’єктні речення) і *До побутового посуду належали миски, полумиски, ринки, горщики-борщівники, кашники, глечики, тикви, барильця, куманці* (Горленко 1993б: 87); *...комп’ютер є; належить до архітектурного типу a_j ; $\Phi (c_i, f_k)$* (Кондратенко 2001) (предметно-суб’єктні). Водночас досить частотними як у художньому й публіцистичному, так і у науковому (зокрема, у науково-популярному) й офіційно-діловому стилях виявились холо-партитивні речення, в яких у функції релянтів виступають абстрактні іменники: *До його* [Ярослава Довгана] *найзнаменитіших дивацтв належить відмова – навідріз! – читати вірші зі сцени* (Процюк 1995: 38); *До бюджетних коштів належать кошти, що включаються у бюджети всіх рівнів незалежно від джерела їх формування* (Кримінальний 2001: 113).

У дослідженнях І.Б.Шатуновського репрезентовано третій погляд, згідно з яким дієслова на позначення включення разом з іншими відносними дієсловами (знання, володіння, тотожності та ін.)

⁶ Терміни “речення включення” і “речення класифікації” вживаємо як синонімічні.

зараховуються не до предикатних знаків, а до зв'язок [Шатуновский 1993; Шатуновский 1996] на тій підставі, що «їх лексичне значення... значною мірою “синтаксичне” і містить у згорнутому вигляді інформацію про синтаксичну, комунікативну і семантичну будову речення» [Шатуновский 1996: 18]. Це твердження з упевненістю можна віднести до будь-якого предиката, оскільки саме предикати мають реченнєвоструктурувальний потенціал і передбачають будову речення. Надзвичайно емний клас слів, які приховано містять у собі зв'язку як компонент, який виражає “поєднання, комбінацію уявлень, концептів” [Там само: 23], переконує у тому, що у такому розумінні “зв'язка” міститься у значенні всіх без винятку предикатів, що не заперечує й І.Б.Шатуновський, розглядаючи предикати емотивного стану, які «не просто поєднують душу з певним “відчуттям душі”, а й синкретично вказують на це “відчуття”» [Там само: 362], а тому, на його думку, не можуть розглядатися як власне-зв'язки. Таке нашарування ідеї зв'язку (поєднання) реалій об'єктивної дійсності і лексичного значення слова, очевидно, властиве всім предикатам.

У нашому дослідженні виходимо із тлумачення зв'язки не тільки як елемента складеного присудка, який передає граматичне значення часу, особи, числа, модальності, але і як компонента структури речення-судження, який “виражає предикативне відношення між суб'єктом і атрибутом, що його характеризує, і утворює разом з атрибутом предикат” [Языкознание 1998: 435], а також з того, що значення зв'язки не тільки входить у склад предиката, а й має з ним спільне вираження.

Услід за Г.О.Золотовою вважаємо, що релятивні дієслова загалом і партитивні зокрема посідають особливе місце в опозиції повнозначні / неповнозначні дієслова і є свого роду перехідним типом унаслідок їхньої неізосемічності⁷ і конструктивної факультативності [Золотова, Онипенко, Сидорова 1998: 77]. У цьому розрізі покажемо дослідження Т.С.Маркарової, яка при аналізі дієслів відношення частини й цілого застосовує і термін “предикат”, і термін “зв'язка”. Характеризуючи партитивні дієслова, вона зазначає, що це здебільшого «...дієслова широкої, абстрактної лексики, які несуть послаблене смислове навантаження, самі не позначають ситуацію “частина – ціле”, а задають це відношення, що пов'язує між собою актанти, які за допомогою дієслівного *предиката* вступають між собою у партитивні відношення. У цьому смислі дієслово у реченнях на позначення цієї ситуації виступає у ролі *логічної зв'язки*» [Маркарова 1996: 33-34] /курсив наш – Г.С./.

⁷ Поняття ізосемії / неізосемії запропоновано Г.О.Золотовою [Золотова 1982: 122-132]. До ізосемічних належать слова, у значеннях яких збігаються категорійний клас (значення частини мови) і клас позначуваних явищ дійсності (денотативне значення). У неізосемічних слів простежується асиметрія між цими ознаками.

Підтримуючи широкий підхід до кваліфікації предикатів партитивно-комплексивного відношення, за робоче приймемо таке визначення категорій частини й цілого: це “категорії, які виражають відношення між сукупністю предметів (або елементів окремого об’єкта) і зв’язком, який поєднує ці предмети і приводить до появи у сукупності нових (інтегративних) якостей і закономірностей, які не властиві предметам у їх роз’єднаності” [Философский 1989: 735-736]. Не зупиняючись докладно на аналізі численних поглядів, які існують у філософії на проблему відношення частин і цілого (див. [Абрамова 1967; Аверьянов 1976; Агошкіна, Ахлибинский 1998; Алексеев, Панин 1997; Аристотель 1976; Блауберг, Юдин 1972; Гегель 1971; Гончаренко 1975; Длугач 1965; Зуев, Музиченко 1970; Лашина 1972; Свидерский 1989; Тягло 1989; Югай 1965; Nagel 1963]), зазначимо, що загальний стан розробки цієї проблеми відбито у загальновідомих антиноміях частини й цілого:

1. Ціле є сумою частин. Ціле є більшим за суму частин.
2. Частини передують цілому. Ціле передує частинам.
3. Ціле – все, частина – ніщо. Частина – все, ціле – ніщо.
4. Ціле причинно зумовлене частинами. Цілісний підхід є протилежним причинному і виключає його.

5. Ціле пізнається через знання частин. Частини як продукт розчленування цілого можуть пізнаватися тільки на підставі знання про ціле [Алексеев, Панин 1997: 391-393; Философский 1989: 736].

При розгляді предикатів відношення частини й цілого серед частин мови прагнемо узагальнити проаналізований вище досвід вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, вийти за межі класифікацій, які ґрунтуються тільки на дієслівних формах, і простежити реалізацію холо-партитивності й у межах інших частин мови. В українській мові відношення частин і цілого можуть передавати не тільки відповідні дієслова й іменники, але й дієприкметники і прикметники.

1.3. Структура та ієрархія предикатів відношення частини й цілого

1.3.1. Дієслівні предикати холо-партитивного відношення

В україністиці досі не було приділено належної уваги дієслівним засобам вираження відношень частини й цілого, окремі аспекти досліджувалися на матеріалі англійської, німецької та російської мов [Боровикова 1982; Киселева 2000; Клеопатрова 1981; Клеопатрова 1982; Маркарова 1996; Свиридова 1993; Скокова 2000; Федчук 1986; Федчук 1990].

Основними виразниками семантики холо-партитивності в українській мові є дієслівні предикати: *включати*, *входити*, *містити*,

охоплювати, складатися і под. Ці дієслова утворюють окрему ЛСГ⁸, домінантою якої є лексема *складатися* [Ситар 2002б]. Основне значення цього дієслова виражає ідею холо-партитивного відношення у найбільш “чистому” вигляді, не ускладнюючись додатковими семами: “утворюватися з яких-небудь елементів, частин і т.ін., мати своїми складовими частинами” [СУМ, т. IX: 275].

До ЛСГ українських дієслів відношення частини й цілого входять три семантичні підгрупи, виділені на підставі диференційних сем, які містяться у семантичній структурі аналізованих дієслів [Ситар 2002б].

1.3.1.1. Дієслова складу.

Спільною диференційною семою дієслів складу є ‘бути складеним з чого-небудь’. Виступаючи у ролі предиката, вони характеризують ціле з погляду його складників або окреслюють певний об’єкт як частину цілого⁹: *вбирати 2, включати 2, вливатися 3, влітатися¹ 2, входити 3, містити 1, міститися 2, належати 2, обіймати 4, охоплювати 4, складатися 1*. Іншими словами, у межах цієї підгрупи об’єднані дієслова з напрямом відношення від цілого до частин і дієслова, які виражають відношення за вектором “частина → ціле”, пор.: *Пилок квітів [звіробоя звичайного] складається з різних за формою чоловічих статевих клітин у вигляді дрібнеських зерен діаметром у кілька мікронів...* (Кархут 1993: 64); *Ті, хто мають низький та нижче середнього рівень здоров’я, складають індивідуальні програми оздоровлення, що включають як традиційні, так і нетрадиційні методи й засоби* (Коцур 2002а: 14); *Стовпці кореневища [гадючника в’язолистого] містять глікозид гаультерин, летку олію, саліцилову кислоту, дубильні речовини, аскорбінову кислоту і мікроелементи: заліза, міді, кобальту, цинку* (Кархут 1993: 45) (напряма відношення “ціле → частина”); *До складу Державної екологічної інспекції входять Головна державна екологічна інспекція, державні інспекції охорони Чорного і Азовського морів, державні екологічні інспекції територіальних органів Мінекобезпеки в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі* (Екологічне 2001: 81); *З усіх кандидатів-учасників форуму до задекларованих правих належав тільки сам Костенко...* (Метельова 1999); *В рослині [омелі білій] містяться: холін, ацетилхолін, пропіонілхолін, олеанова й урсолова кислоти, вітаміни, віскотоксин...* (Кархут 1993: 82) (напряма “частина → ціле”). Ідентифікатором мікрогрупи є дієслово *складатися*. Аналіз словникових

⁸ Лексико-семантичні групи (ЛСГ) “об’єднують у себе слова однієї частини мови, у яких крім спільних граматичних сем є як мінімум ще одна сильна сема – категорійно-лексична (архісема, класема)” [Кузнецова 1989 : 73].

⁹ Цифрами позначаємо номер значення, зафіксованого у СУМі. Відсутність номера сигналізує про те, що слово має тільки одне значення або всі значення лексеми залучені до аналізу.

дефініцій на сьогодні найавторитетніших в україністиці словників СУМ і ВТССУМ показав, що більшість дієслів складу мають вторинні партитивні значення.

1.3.1.2. Дієслова членування. Дієслівні предикати членування об'єднуються за спільною диференційною семою 'поділ об'єкта на частини', відповідно до цього у підгрупі об'єднані тільки дієслова з напрямом відношення "ціле → частина": *диференціюватися 1, ділитися 1, поділятися 1, розділятися 1, роз'єднуватися 1, розкладатися 1, розпадатися 2, розподілятися 1, розчленовуватися 1, розщеплюватися 1, членуватися 1* та ін.: *Банківські ресурси діляться на власні та залучені* (Банківська 1993: 25); *Вербальні дієслова сучасної української мови мають великий потенціал видотворчих засобів, які поділяються на засоби творення виду до відповідних вербальних дієслів недоконаного виду та засоби творення корелятів недоконаного виду до вербальних дієслів доконаного виду* (Чубань 2002: 41); *Усе це звучить чудово, шкода тільки, що культури меншин тут опиняються разом з усіма "іншими культурами" світу у групі, відокремленій від власне "національної культури". Ділити на два дуже просто. І от єдиний світ, ніби яблуко під ножем, розпадається на дві частини: "ми" та "інші"* (Гончаренко 2001). Серед них основним виступає дієслово *ділитися*, яке має основне значення "Розпадатися на частини; // Мати властивість розпадатися на частини; // Мати у своєму складі частини; розділятися; // Розподілятися на групи, категорії" [СУМ, т. II: 304] і виконує функцію ідентифікатора цієї мікрогрупи.

У межах підгрупи членування особливе місце посідають дієслова, значення яких ускладнюється диференційною семою кількості вичленованих частин: *роздвоюватися, розполовинюватися*, напр., дієслово *роздвоюватися* має основне значення "ділитися на дві частини, роз'єднуватися надвоє" [СУМ, т. VIII: 663]: *Історія природи виявляє внутрішню суперечливість і роздвоюється на історію неолюдненої, досуспільної природи та на історію природи, що увійшла в сферу діяльності людини, тобто на історію олюдненої природи* (Філософія 1997: 348), пор. значення дієслівного предиката *розполовинюватися*: *...знання в селян завжди розполовинюється: зрима й незрима, те, що літає десь аж попід небесами, і те, що можна помацати рукою* (Загребельний 1994: 223).

Як предикати відношення можуть функціонувати предикати дії, в яких у певному контексті сема активності діяча виявляється нейтралізованою. Так, у підкресленому реченні *Перед Карклісе, що лежало в передгір'ї Родоп, шлях розділявся. Лівий був на Едірне й Угри, правий — на Молдавію, Польське королівство* (Загребельний 1983: 214) активне начало є нівельованим, хоча його можна відновити: шляхи проклали люди. Але для мовця важливо підкреслити сам факт існування двох шляхів,

а не те, як вони з'явилися, тобто у цій ситуації люди не усвідомлюються як діячі.

1.3.1.3. Дієслова об'єднання. Цю підгрупу предикатів утворюють дієслова, які мають диференційну сему 'об'єднання частин у ціле' (зв'язувати 8, зв'язуватися 7, зливатися, інтегрувати 2, об'єднувати, об'єднуватися, переплітатися 2, пов'язувати 3, поєднувати 1, синтезувати 1, складати 8, утворювати 2 та ін. У межах мікрогрупи об'єднані дієслова двох можливих напрямів відношення: *Масова свідомість інтегрує в собі духовно-ідеологічне і побутово-психологічне відображення об'єктивної дійсності, здатна поступово піднятися до рівня глибокого розуміння відповідальності особистості, усвідомлення її ролі в утвердженні прогресу, свободи суспільства* (Філософія 1997: 507); *Особливо актуальністю позначається звернення до філософсько-світглядних категорій, які синтезують різноманітні елементи творчості поета [Т.Г.Шевченка] (Кулешов 2002: 3) (вектор "ціле → частина") і Якщо різні речі утворюють єдине ціле, що дає змогу використовувати його за призначенням, яке визначається сутністю з'єднання, вони вважаються за одну річ (складна річ) (Цивільний 2001); Слань лишайника збудована з шкірясто-хрящових, вузьких або досить широких розгалужених лопатей з короткими темними війками по краях, зеленкувато-бурого або оливково-зеленого забарвлення, зісподу світліших, з білими плямками, які зливаються в смужку* (Кархут 1993: 92-93) (вектор "частина → ціле"). Основним у цій мікрогрупі є дієслово *об'єднуватися*: "ставати єдиним цілим, утворювати єдине ціле" [СУМ, т. V: 495].

Специфіка дієслів об'єднання полягає у тому, що більшість з них може передавати і значення дії, і відношення: *Статус республіканських мають об'єднання організацій роботодавців, які на момент державної реєстрації об'єднують організації роботодавців з більшості районів і міст республіканського Автономної Республіки Крим* (Про організації 2001); *Знизу було видно Пантократора у великому медальйоні, знизу архангели (два готові вже, третій недовершений) вражали своєю важкістю (про божа мови не було: він і геть був важкий якийсь, мовби викладено його з величезних камінних квадратів, а не з легеньких сяйливих кубиків), знизу були барви, вони зливалися воєдино, хоч і не так, як у Міцила, а тут князь не бачив нічого, окрім сірого розчину, накладеного товстим шаром на стіну, і безладно повтикуваних у той розчин неоднакових скелець і камінців, гранями своїми повернутих врізнобіч, як попало, в дикому хаосі...* (Загребельний 1971: 640). Цілком очевидно, що у першому з наведених речень для того, щоб організації роботодавців були об'єднані, необхідний ініціатор або група ініціаторів такого об'єднання, а у другому – кольори зливаються унаслідок наполегливої праці майстра. На нашу думку, у подібних випадках виправданим є залучення поняття "суміщених" (або

“склесних”) предикатів, яке відображає регулярність злиття певних предикатних значень. Такі предикати формують суміщені семантичні моделі речень [Експериментальный 2002: 21]. У силу цього не видається можливим подати вичерпний перелік дієслів на позначення об'єднання, хоча деякі обмеження на перехід предикатів дії у предикати відношення є досить прозорими: у цих дієсловах не міститься додаткова сема знаряддя дії або засобу поєднання частин (як напр., у дієсловах *зцементувати* (‘за допомогою цементу’), *склеювати* (‘за допомогою клею’), *спресувати* (‘користуючись пресом’)). Механізм такого переходу предикатів в інший клас потребує подальшого спеціального вивчення й має незаперечне теоретичне й практичне значення.

Дієслова, які належать до однієї ЛСГ, мають, крім спільних компонентів значення, спільні формальні показники, морфемну подібність, яка полягає “у тому, що в складі їхніх основ містяться спільні – кореневі або афіксальні компоненти. Трапляються такі групи дієслів, в яких морфемна подібність виявляється особливо яскраво” [Кузнецова 1982: 5]. До таких ЛСГ Е.В.Кузнецова відносить, зокрема, префіксальні дієслова об'єднання й роз'єднання: перші мають спільний корінь *-єдн-* і префікси *з-, об-, по-*, які вказують на виникнення нового цілого шляхом об'єднання частин, другі – корінь *-діл-* і префікс *роз-*, який сигналізує про розчленування об'єкта на складники¹⁰. Усі дієслова членування мають постфікс *-ся*, відсутність у мікрогрупі дієслів відношення з диференційною семою поділу відповідних активних дієслів (*ділити*, *розділяти*, *розщеплювати* і под.) засвідчує той факт, що лексичні значення зворотних дієслів є досить далекими від значень вихідних дієслів.

1.3.2. Предикатні сполуки “зв'язка + партитивний іменник”

На позначення відношення частин і цілого в українській мові використовуються також предикатні сполуки *бути складником*, *бути частиною*, *становити єдність*, *становити цілісність* (з формально вираженою / невираженою зв'язкою).

1.3.2.1. Предикатні іменники на позначення частини. Як показали дослідження, виконані на матеріалі англійської й російської мов [Глобина 1995; Горбунова 1984; Кузьменкова 1987; Панченко 1977], спектр партитивних імен, тобто іменників на позначення “частин предметів матеріального і тваринного світу, що становлять закріплені у свідомості й мові результат розчленування об'єктів реальної дійсності на складники” [Панченко 1977: 3], є досить емним, кількість виділених дослідниками підтипів таких іменників варіюється від 12 до 15 груп (зокрема, власне-

¹⁰ На матеріалі російських акціональних дієслів поєднання / роз'єднання подібні ідеї висловлені у праці [Марутина-Катрецькая 2000: 14-15].

партитиви, частини тіла людини або тварини, частини зброї, інструментів, частини рослин, математичні терміни, частини споруд, частини засобів пересування, частини літературних творів і документів і под.). Проте аналіз речень із іменниками партитивного значення у предикатній функції засвідчує, що з усіх перерахованих різновидів у цій функції використовуються тільки власне-партитиви, оскільки в їхніх словникових дефініціях позиція конкретизатора залишається вільною, що уможливує її заповнення у реченні [Ситар 2002б]. При цьому спостерігається така закономірність: чим більше диференційних сем містить семантична структура іменника, тим рідше він заповнює предикатну позицію або взагалі не може її заповнювати (напр., такі партитиви, як *домішка*, *клатоть*, *уламок*, *шмат* та ін.). “Партитив має здатність до предикативного використання тією мірою, в якій його семантика залишає невизначеною різновид партитивного відношення, клас позначуваної ним речі й клас цілого, до якого він відсилає” [Никитин 1988: 93].

Ідентифікатором ЛСГ іменників на позначення частини є лексема *складник*, яка має одне значення: “складова частина чого-небудь” [СУМ, т. IX: 278]. Субстантиви-назви частин представлені двома мікрогрупами:

1.3.2.1.1. Власне-партитиви, тобто предикатні іменники, які втілюють тільки ідею частини. До диференційних ознак власне-партитивів належать максимальна абстрактність, загальновідомість, широкі можливості сполучуваності, висока частотність (*елемент 2, компонент, складник, частина 2, частка 1, рідко бік 5, сторона 6*): *Актив – частина бухгалтерського балансу (як правило ліва сторона); характеризує склад, розміщення і використання грошових коштів, згрупованих за їх економічним значенням в процесі відтворення* (Банківська 1993: 6); *Складовою частиною речі є все те, що не може бути відокремлене від неї без пошкодження або істотного знецінення речі* (Цивільний 2001); *Грошові нагромадження – частка прибутку, що використовується на фінансування створення нових, розширене відтворення діючих основних виробничих і невиробничих фондів, збільшення власних оборотних коштів підприємств* (Банківська 1993: 73); *Важливим елементом підвищення якості освітніх послуг, поліпшення управління всім комплексом вузівської діяльності є атестація та акредитація закладів освіти* (Коцур 2002: 6); *Свавілля владних структур усіх рівнів і відповідний їм організаційний безлад у стані кандидатів – два боки одного явища* (Метельова 1999).

Окреме місце у цій мікрогрупі посідає субстантивований прикметник *складова*: *Важливою складовою якісної неперервної освіти є створення інтегрованих навчальних планів та програм* (Коцур 2002: 6). Субстантивнація цього типу є еліптичною, оскільки виникає на підставі “текстуальної суміжності слів, які позначають ознаку і його носія” [Тараненко 1989: 57], пор.: *складова (частина), вихідний (день), дитяча*

(кімната) і под. Як зауважує І.Р.Вихованець, лексема *складова* є калькою російських слів *составляющая, составная*, тому, попри її високу частотність у книжних стилях української мови, варто надавати перевагу питомо українському іменнику *складник* [Вихованець 2002].

1.3.2.1.2. Назви частин, у семантичній структурі яких, крім партитивної семи, наявні диференційні семи. Найбільш значущими й частотними виступають диференційні семи кількості (*більшість, відсоток 1, меншість, половина, третина*), окремоті, самостійності (*етап 4, 5, одиниця 6*), невеликого обсягу (*дециця, частинка*), підпорядкування (*підвідділ, підрозділ 1*) та ін.: *Переважаючу більшість реальних інвестицій в країнах з розвинутою ринковою економікою складають приватні інвестиції* (Банківська 1993: 113); *...соціологи вважають, що соціально-культурний склад населення України далеко не такий простий. Понад 90% його становлять три великі мовно-культурні групи: україномовні українці (близько 40%), російськомовні українці (30–35%) та російськомовні росіяни (понад 20%)* (Гончаренко 2001); *Середні загальноосвітні заклади, що є структурними підрозділами вищих навчальних закладів або входять до них на умовах навчально-виховного комплексу, проходять ліцензування на загальних підставах* (Інструктивний 1995: 27); *Обліково-фінансовий факультет – це той підрозділ нашого університету, в якому ще задовго до ринкових перетворень стабільно формувались викладацькі кадри "економістів-риночників"...* (Шевченко 2000: 3); *Важливим етапом процедури створення об'єднання будь-якого виду підприємств в Україні є... узгодження з Антимонопольним комітетом України рішення про створення об'єднання (установчий договір)* (Коз'яков 2002).

Значення партитивів може ускладнюватися також вказівкою на якісні параметри частини, її значущість для цілого: *відгалуження 3* ('відділена'), *основа 2* ('головна', 'найважливіша'), *периферія 2* ('зовнішня', 'віддалена від центральної'), *серцевина 1* ('внутрішня', 'серединна'), *серцевина 2* ('центральна', 'головна', 'найважливіша'), *центр 2* ('середня'), *ядро 2* ('внутрішня', 'центральна'): *Проте будь-який світогляд, незалежно від того, як він структурується чи класифікується, об'єднує наявність переконання. Це – ядро та смисл світогляду як такого, оскільки саме переконання і з'єднують думку з дією, втілюють ідею у практичну діяльність* (Філософія 1997: 7); *Сучасний жіночий рух має або лишилася партикулярним відгалуженням ліберальної традиції й опікуватися лише жінками (тоді слід розпрощатися з надіями на суспільне лідерство, "феміноцентричне" перетворення культури тощо), або перетворитися на загальносуспільну силу, в якій об'єднуються представники різних статей (тоді моє вітання мріям про "жіночу ідентичність")* (Шкорба 2001); *За задумом Володимира Святославича, нове велике і добре укріплене місто Переяслав мало стати головною*

ланкою, центром південно-східного вузла оборони кордонів держави, замінивши старі укріплення Правобережжя Дніпра (Колибенко 2002: 65).

1.3.2.2. Предикатні іменники на позначення цілого. У функції предикатів виступають також холоніми, тобто субстантиви-назви певної цілісності, єдності, якій властиві ознаки дискретності, однорідності / неоднорідності складу, членованості / нечленованості.

Дослідження В.І.Дмитрука, І.Р.Домрачевої, Т.П.Перетятко, проведені на матеріалі української і російської мов, засвідчують, що коло імен на позначення цілісності певного типу є досить широким [Дмитрук 1998; Домрачева 1999; Перетятко 1972] (пор. [Швачко 1981]), проте у ролі предиката як організаційного центру речення можуть використовуватися тільки ті холоніми, у семантичних структурах яких позиція конкретизатора відношення є вільною (*множинність, низка, ряд, система, сукупність* і под.) [Ситар 2002б]: *...інформаційний ринок – система економічних організаційних і правових відносин щодо продажу і купівлі інформаційних ресурсів, технологій, продукції та послуг* (Про науково-технічну 1993); *...видавнича діяльність – сукупність організаційних, творчих, виробничих заходів, спрямованих на підготовку і випуск у світ видавничої продукції* (Про видавничу 1997). Іменники-назви множинностей з чіткою вказівкою на те, які саме предмети або явища об'єднуються у неї, предикатну позицію не заповнюють: найменування скупчення квітів (*котик, кетяг, вінчик* та ін.), назви гірських масивів, великих мас снігу, каменів (*лавина, гряда*), іменники на позначення сумішей харчових компонентів (*коктейль, страва*) та ін.

У мовознавстві існує думка, що порівняно з найменуваннями частин “релятивних імен, які позначають ціле, небагато” [Варшавская 1984: 41]. Важливим для нашої концепції є розмежування органічних і неорганічних (тобто механічних) цілих, на позначення останніх М.В.Нікітін пропонує термін “конгломерат” [Никитин 1996: 445] (докладніше про типи цілих і частин див. [Nagel 1963: 136-138]). Назви сукупностей ґрунтовно проаналізовані у кандидатській дисертації І.Р.Домрачевої, на погляди якої ми спираємося [Домрачева 1999].

З-поміж холонімів виділяємо:

1.3.2.2.1. Власне-холоніми, які абстрактно позначають ціле: *єдність 1, цілісність, синтез 2, сума 2: Виручка від реалізації – сума грошових коштів, що надходять від платника на рахунок підприємства, організації за поставлені товарно-матеріальні цінності, виконані роботи, надані послуги* (Банківська 1993: 58). Ідентифікатором холонімів є іменник *цілісність*: “Стан за знач. цілісний; // Щось ціле” [СУМ, т. XI: 232].

1.3.2.2.2. Найменування цілісності із додатковими семами: *сукупність, комплекс* (‘неподільність’), *група, система 4* (‘підстава об’єднання’), *підсистема* (‘підпорядкування’, ‘підстава об’єднання’),

об'єднання, єдність 2 ('на основі поєднання'), категорія, клас, розряд¹ 1 ('однорідність елементів', 'підстава об'єднання'), колектив, організація 2, спілка 2, спільність 3, угруповання 1 ('особи', 'підстава об'єднання'), комбінація ('однорідність', 'порядок розташування компонентів'), ланцюг 4, низка 2 ('порядок розташування компонентів'), зібрання, набір ('предмети') та ін.: *Банківська система – сукупність різноманітних видів банків та банківських інститутів у їх взаємозв'язку, існуюча в тій чи іншій країні в певний історичний період...* (Банківська 1993: 21); *Туристична індустрія – сукупність різних суб'єктів туристичної діяльності (готелі, туристичні комплекси, кемпінги, мотелі, пансіонати, підприємства харчування, транспорту, заклади культури, спорту тощо), які забезпечують прийом, обслуговування та перевезення туристів* (Про туризм 1995); *Банківські асоціації – об'єднання акціонерних або приватних банків, що створюються з метою захисту їх професійних інтересів* (Банківська 1993: 23); *Банківські ресурси – сукупність коштів, що знаходяться у розпорядженні банків і використовуються ними для кредитних, інвестиційних та інших активних операцій* (Банківська 1993: 25); *Безготівкові розрахунки – система грошових розрахунків, які проводять без участі готівки...* (Банківська 1993: 29).

У мовленні диференційна сема може не активізуватися, тоді предикатний іменник виражає значення цілого загалом: *Особистість же являє собою певну цілісність, систему багатоманітних якостей, рис індивіда* (Філософія 1997: 436).

1.3.3. Предикатні сполуки “зв'язка + холо-партитивний дієприкметник”

Дієприкметники (злитий, об'єднаний, розділений, розчленований, складений та ін.) як форми дієслова зберігають наведену диференціацію дієслівних значень. 3-поміж дієприкметників виділяємо:

1.3.3.1. Дієприкметники складу: *Таким чином, наукове знання спочатку вплетене в реальну тканину життя* (Філософія 1997: 539); *В 1140 році канонічне право було наново систематизоване і перевірене болонським кліриком Граціаном* (Пасько 1999); *...окремі розділи екології включені до плану підвищення кваліфікації педагогів, проведення семінарів* (Про розвиток 1995: 19); *Суб'єктивний компонент цінностей не є однорідним, він внутрішньо структурований на значення і особистісний смисл* (Філософія 1997: 526).

1.3.3.2. Дієприкметники об'єднання: *Патріотична єдність нації, безперечно, буде більш міцною там, де народ об'єднаний не лише спільною територією й кліматом, державною владою й законами, господарством і побутом, а й духовно-культурною однорідністю* (Рик 2002: 16); *Бо коли вглибимося в область нашої морально-етичної свідомости, то побачимо,*

що наша етика таки зовсім по-старогрецькому є органічно злита з нашою естетикою (Маланюк 1995: 94-95); *Наша громадянська історія вельми переплетена з політичною і соціальною історією Литви, Польщі, Росії* (Пасько 1999); *Але бізнес сполучений із політичною владою, і якщо та виступає на боці реакції, йому доводиться відмовлятися від контрверсійних проєктів...* (Пьотровський 2000).

1.3.3.3. Дієприкметники членування: *Стебло [кукурудзи звичайної] пряме, нерозгалужене, розділене на вузли й міжвузля, заповнене губчато серцевиною* (Кархут 1993: 169); *Матеріал у ній [читанці “Вінок” Білоусенка] поділений* на розділи за методом поступового навчання (Черненко 2002: 75); *Дике явище, але реальне – в арештантському світі все стояло догори ногами. Цей світ, як і кожен, був поділений надвоє – на упривілейованих, тобто на верхи, і на упосліджених, тобто низи* (Багрянний 1992: 407); *Чому ця низка [чотки] розділена* на три рівні частини, які значаться червоними зернами? (Загребельний 1983: 181); *В концепції створення світу Вернадського матерія представлена не тільки у формі речовини, але й поля. Сам матеріальний світ диференційований* на дві системи: систему косної речовини (неорганічний світ) і систему живої речовини (органічний світ) (Базалук 2001: 189); *Після Другої світової війни, ставши черговою жертвою запеклої боротьби між США та СРСР за розподіл світу, Корея, практично, була “розірвана”* навпіл [йдеться про утворення Північної і Південної Кореї] (Кучерук 2000).

1.3.4. Предикатні сполуки “зв’язка + прикметник зі значенням відношення частини й цілого”

Значно рідше позицію предиката можуть заповнювати прикметники (з формально вираженими / невираженими зв’язками), які окреслюють ціле щодо наявності у ньому складників (*еклектичний, синкретичний, фрагментарний*), вказують на кількість складників загалом (*багатошаровий, тричастковий 1, триярусний і под.*), відображають високий ступінь взаємопов’язаності елементів (*єдиний 2, неподільний, суцільний 1, 3, цілісний, цільний та ін.*): *Повсякденний досвід ролівової дії, занурений у життєве море, є синкретичним, поєднує статусну визначеність і оформлення ролі на власний розсуд (приятель)* (Корабльова 2000); *Творчий доробок Миколи Гоголя є суцільний* (Маланюк 1995: 137); *Передіндустріальна, чи частково індустріальна культура за своєю сутністю є еkleктичною і функціонує як суміш субкультур (племінних, релігійних, етнічних) та елементів модерних культур* (Пасько 1999); *Виставка [Гаяне Атаян] цілісна, побудована на півтонах, некриклива, некартата* (Смаль 2003); *Акція є неподільною. У разі коли одна і та ж акція належить кільком особам, усі вони визначаються одним власником акції і можуть здійснювати свої права через одного з них або через*

спільного представника (Банківська 1993: 15); *Квітки* [росички круглолистої] *п'ятипелюсткові, білі, зібрані в однобоке гроно на верхівці стрілки* (Кархут 1993: 124). Прикметники порівняно рідко здатні заповнювати позицію присудка, зберігаючи при цьому своє основне значення якості предмета / явища, на яке нашаровується значення суцільності (для предметів та їх сукупностей), єдності (для сукупностей осіб) або членованості¹¹.

Предикати відношення частини й цілого є ієрархічно організованою структурою, у межах якої видається за можливе виділити ядро, напівпериферію й периферію [Ситар 2002б]. До ядерної зони належать найбільш абстрактні предикати, які позначають ситуацію відношення частини й цілого у “чистому” вигляді, без диференціювання типу відношення, його особливостей: а) дієслівні предикати складу (і відповідні дієприкметникові форми), б) власне-партитивні іменники, в) власне-холононіми, г) власне-холо-партитивні прикметники. При цьому у межах ядра спостерігається два рівні: перший становлять предикати відношення частини й цілого, у яких значення частини або цілого є основним: а) *вміщати 1, містити 1, міститися, складатися 1*; б) *частина, частка 1, складник, компонент*; в) *цілісність, єдність 1, комплекс*; г) *багатощаровий, тричастковий 1, триярусний, фрагментарний*; другий рівень – предикати, які набули значення частини або цілого в результаті розвитку полісемії: а) *вбирати 2, включати 2, вливатися 3, влітатися¹ 2, входити 3, належати 2, обіймати 4, охоплювати 4*; б) *елемент 2, сторона 6*; в) *синтез 2, сума 2*. Напр., дієслово *обіймати* має перше нехоло-партитивне значення “охоплювати кого-небудь руками чи рукою, пестячи, виражаючи ніжність, почуття дружби і т. ін.” і значення відношення частин і цілого (четверте в СУМі) “мати в своєму складі” [СУМ, т. V: 505]; іменник *сторона* має пряме локативне значення: “простір, місцевість, розташовані в якому-небудь напрямку від когось, чогось, а також цей напрямок”, шостим у СУМі зафіксоване холо-партитивне значення: “складова частина, елемент чого-небудь” [СУМ, т. IX: 735-736]; іменник *сума* має перше значення “результат додавання двох або кількох величин” і друге холо-партитивне значення “загальна кількість, сукупність чого-небудь” [СУМ, т. IX: 835].

¹¹ Оскільки класифікація дієприкметникових речень із партитивно-комплексивними предикатами в основних рисах дублює типологію дієслівних моделей (див. розділ 2): можна виділити речення з двома напрямками відношення, а також речення складу, об'єднання, членування із подальшою диференціацією, – їх розгляду не присвячено окремого розділу. Прикметникові речення виявилися непродуктивними (на 5000 речень їх кількість становить 28), чим і мотивується відсутність їх аналізу.

До напівпериферії зараховуємо предикати відношення частини й цілого, значення яких ускладнюється додатковими семами: а) дієслівні предикати об'єднання, членування (і відповідні дієприкметникові форми); б) іменники-назви частин із диференційними семами, в) холоніми, що позначають ціле із вказівкою на тип відношення; г) прикметники на позначення цілісності, неподільності частин.

Напівпериферія також має кілька рівнів. Перший рівень напівпериферійності – це предикати відношення частини й цілого, первинне значення яких містить у собі холо-партитивну сему: а) *диференціюватися 1, ділитися 1, поділятися 1, розділятися 1, розкладатися 1, розподілятися 1, розчленовуватися 1, розщеплюватися 1, членуватися 1 й об'єднуватися 1, поєднувати 1*; б) *більшість, відсоток 1, децима, меншість, підвідділ, підрозділ 1, половина, серцевина 1, третина, четвертина, частинка*; в) *сукупність, група, об'єднання, комбінація та ін.*; г) *еклектичний, неподільний, синкретичний, суцільний 1, цілісний, цільний*. Другий рівень утворюють лексеми, які набули можливості функціонувати як предикат відношення частини й цілого в результаті виникнення вторинного значення: а) *розпадатися 2 і зв'язувати 8, зв'язуватися 7, зливати 2, зливатися 2, інтегрувати 2, пов'язувати 3 та ін.*; б) *одиниця 6, основа 2, периферія 2, серцевина 2, центр 2, ядро 2*; в) *ланцюг 4, низка 2, організація 2, система 4, спілка 2, спільність 3 та ін.*; г) *єдиний 2*. Напр., дієслово *інтегрувати* має такі два значення: “1. *мат.* Знаходити інтеграл даної функції. 2. *книжн.* Об'єднувати що-небудь в єдине ціле” [СУМ, т. IV: 98]; іменник *серцевина* у прямому значенні позначає частину рослини, що значно обмежує його сполучувальні можливості, переносне значення є більш абстрактним, оскільки не містить вказівки на тип цілого: “1. Внутрішня частина стебла, стовбура або кореня рослини”; “2. *перен.* Центральна, головна, найважливіша частина чого-небудь” [СУМ, т. IX: 149]; подібний випадок маємо із субстантивом *низка* “1. Нанизані на нитку, мотузку, дротину і т. ін. однорідні предмети. 2. *перен.* Сукупність предметів, явищ і т. ін., розташованих послідовно один за одним” [СУМ, т. V: 411]; у прикметника *єдиний* зафіксовано друге холо-партитивне значення: “1. Один, без інших. 2. Який становить собою внутрішню єдність” [СУМ, т. II: 495].

Третій рівень напівпериферійності складають іменники, які є другим компонентом омонімічного ряду. Вони стали позначати відношення частини й цілого внаслідок виникнення омонімічних форм, пор.: *вид¹* – “1. Те саме, що обличчя. 2. *на що і без додатка.* Частина місцевості, яку видно; краєвид. 3. *заст.* Те саме, що вид на проживання (документ)” [СУМ, т. I: 381]; *вид²* – “1. Окрема галузь роботи, заняття, різновид в ряді предметів, явищ і т. ін.; тип. 2. Підрозділ, що об'єднує ряд предметів, явищ за спільними ознаками і входить до складу загальнішого вищого розділу –

роду. 3. Нижча одиниця в системі класифікації тваринного та рослинного світу, що об'єднує тварин або рослини, які мають однакові ознаки, і входить до складу вищої одиниці – роду” (Там само); *загін*¹ “1. Смуга ділянки, поля, пасовища і т. ін.; 2. Огороджене місце, куди заганяють худобу на ночівлю, відпочинок і т. ін.; велика загорода” [СУМ, т. II: 490]; *загін*² – “1. Військова група. 2. Група людей, об'єднаних, організованих для спільних дій або для виконання певного завдання; // Група людей однієї професії, одного фаху, об'єднаних за спільною ознакою” [Там само].

До периферії предикатів відношення частини й цілого належать предикати, в яких холо-партитивна сема виявляється контекстуальною (у термінології Р.М.Гайсиної – “оказіональна”, ситуативно зумовлена релятивна сема [Гайсина 1981]), що є результатом різноманітних асоціацій, пов'язаних із позначуванним предметом або явищем: *Першим рівнем* [система пенсійного забезпечення в Україні] *є загальнообов'язкова солідарна система пенсійного страхування (пенсії з поточних надходжень), що фінансується за рахунок коштів Пенсійного фонду та передбачає встановлення розмірів пенсій у порядку та на умовах, передбачених цим Законом* (Про загальнообов'язкове 2003); *Президент плідно використав ці роки, аби перетворити законодавчий орган на декоративний додаток до виконавчої влади* (Метельова 1999). Пор. словникові дефініції: “Рівень, вня, ч. 1. Умовна горизонтальна лінія або площина, що служить межею висоти, яку має або на якій міститься хто-, що-небудь. чого, який, перен. 2. Ступінь якості, величина і т. ін., досягнуті у чому-небудь. 3. Простий прилад для перевірки горизонтального положення лінії, площини, ватерпас” [СУМ, т. VIII: 547]; “Додаток, тка, ч. 1. рідко. Дія за знач. додавати, додати 1-3. 2. Те, що додається, служить доповненням до чого-небудь; // Книга, брошура і т. ін., що додається до передплатного видання і разом з ним надсилається передплатникам; // Невеликі замітки, дописки, доповнення до статті, твору, протоколу і т. ін. – все те, що не ввійшло в основний текст. 3. *грам.* Другорядний член речення [...]” [СУМ, т. II: 343-344].

1.4. Конверсивність предикатів відношення частини й цілого

У сучасному мовознавстві термін “конверсія” (від лат. *conversio* – обертання, перетворення) є багатозначним¹². У галузі словотвору цим

¹² Цілком слушною видається думка І.І.Мінчук, згідно з якою «різноміри у трактуванні поняття “конверсив” зумовлюється саме різномірними підходами до нього» [Мінчук 2007: 290]. При аналізі різних рівнів мови – лексичного, семантичного, синтаксичного, комунікативного, денотативного, актуалізаційного, прагматичного – дослідники прагнуть розмежувати конверсиви й суміжні, взаємопов'язані явища: синоніми, антоніми, трансформації, перифрази, синонімічні речення, кореферентні речення та ін.

терміном позначають “спосіб словотворення без використання спеціальних словотворчих афіксів; різновид транспозиції”, сутність якого полягає в переході слова до іншої частини мови без будь-яких формальних змін (нім. *leben* (жити) – *das Leben* (життя)) [Языкознание 1998: 235]; або “спосіб словотворення, при якому єдиним словотворчим засобом є система закінчень похідного слова, що відрізняє його від твірного” (*кум* – *кума*, *синій* – *синь*) [Українська 2000: 246]. Наявність вузького й широкого підходів до конверсії у словотворі зумовлює пошук критеріїв, що дозволили б відмежувати це явище від подібних, зокрема, від деривації і транспозиції [Кубрякова 1974].

У семантиці й лексиці слова-конверсиви¹³ прийнято розглядати у порівнянні з антонімами. Питання, пов’язані із встановленням їх співвідношення, з’ясуванням спільних і відмінних ознак, визначенням статусу конверсії серед інших мовних явищ, висвітлюються на матеріалі різних мов у працях Ю.Д.Апресяна, Ф.С.Бацевича й Т.О.Космеди, А.В.Величко, М.А.Кронгауза, Дж.Лайонза, М.В.Нікітіна, Л.О.Новикова, А.Пандох, Є.Г.Хомякової та ін. [Апресян 1995, т. I; Бацевич, Космеда 1997; Величко 1973; Кронгауз 2001; Лайонз 1978; Никитин 1996; Новиков 1973; Пандох 1990; Хомякова 1976]. При цьому конверсія тлумачиться як: а) один із типів парадигматичних відношень (найважливішими парадигматичними відношеннями є синонімія, антонімія, конверсія, гіпонімія, меронімія) [Кронгауз 2001: 168-182] та ін.; б) один із різновидів (поряд з антонімією) категорії протилежності, або опозитивності [Лайонз 1978: 485 і далі; Апресян 1995, т. I: 261 і далі] та ін.; в) специфічний випадок антонімії [Никитин 1996], квазіантонімія [Пандох 1990].

Спектр конверсивних пар постає надзвичайно емним, кількість семантичних типів конверсивів варіюється від 6 (Л.О.Новиков¹⁴), 7 (Є.Г.Хомякова) до 18 груп з-поміж двомісних і 6 з-поміж тримісних одиниць (Ю.Д.Апресян).

Одним із перших залучив поняття конвертованості¹⁵ до аналізу речення відомий мовознавець Т.П.Ломтев [Ломтев 1969: 104-115; Ломтев

¹³ Відзначимо, що слова-конверсиви привертали увагу ще античних авторів. Ґрунтовне їх дослідження розпочато у 20-ті рр. ХХ століття (див. праці Ш.Баллі й О.Єсперсена).

¹⁴ Окремо лінгвіст розглядає т. зв. “конверсиви у собі” типу *колега*, *співавтор*, *товариш*, *дружити*, *сперечатися* і под.) [Новиков 1973], пор.: *Катерина* – *співавтор* *Ганни* ↔ *Ганна* – *співавтор* *Катерини*; *Дмитро одружився з Ганною* ↔ *Ганна одружилася з Дмитром* (пор. синонімічні речення: *Ганна й Катерина* – *співавтори*; *Дмитро й Ганна одружилися*). Подібні конверсиви Дж.Лайонз назвав “симетричними предикаторами” [Лайонз 1978: 494] (пор. інтерпретацію “одиночних конверсивних дієслів” Є.Г.Хомяковою [Хомякова 1976: 11]).

¹⁵ На наш погляд, терміном “конверсія” коректно позначати відповідне явище словотвірного рівня. Виходячи з прагнення розмежувати різні рівні розгляду конверсії (словотвірний, лексичний, семантичний, синтаксичний та ін.), на позначення способу вираження в реченнях напрямів відношення між учасниками ситуації вживасмо терміни

1972: 112-135]. Він обґрунтував виділення конвертованості як однієї із граматичних категорій речення. Учений запропонував розмежування двох різновидів конвертованості: а) конвертування предметів у певному відношенні, що не змінює структуру речення, але передає різні ситуації: *Тиша змінює шум і Шум змінює тишу*; б) конвертування відношення – зміна його напрямку, що виражається різними структурами речень, але передає той самий стан речей: *Тиша змінює шум і Шум змінюється тишею* (детальніше див. [Ломтев 1972: 113 і далі]).

Дж.Лайонз [Лайонз 1978] висловив думку про наявність взаємної імплікації між конверсивними значеннями, що передбачає відповідний зв'язок між двома реченнями-висловленнями: якщо одне з них є істинним, то істинним виявляється і друге (пор. погляд М.В.Нікітіна, який вважає конверсивність різновидом семантичної протилежності, що ґрунтується на імплікаційному типі зв'язку понять [Никитин 1996]). Таким чином взаємна імплікація кваліфікується дослідниками як диференційна ознака конверсивних відношень (пор. [Ломтев 1972]).

На думку Є.Г.Хомякової, реченнями-конверсивами можуть уважатися “два речення, глибинна структура яких виявляє однаковий набір партиципantів, що дорівнює двом або більше двох, за умови, що ці речення з різною конфігурацією партиципantів позначають аналогічні ситуації” [Хомякова 1976: 9].

С.Д.Кацнельсон розумів конверсиви як відносні предикати, які відображають ту саму ситуацію, але відрізняються напрямом відношення (або інтенцією) [Кацнельсон 1972: 182]. Іншими словами, конверсивні пари предикатів мають обернені актантні структури, вони описують одну подію об'єктивної дійсності, проте виходять із різних її аспектів. Унаслідок цього існує можливість взаємозаміни предикатів-конверсивів без порушення денотативного змісту за умови відповідної заміни у позиціях підмета й додатка, пор.: *Брат старший за сестру* ↔ *Сестра молодша за брата*; *Петро купив будинок в Олені* ↔ *Олена продала будинок Петру*, що підкреслює єдність семантичних і синтаксичних параметрів конверсивних відношень і заакцентує потребу дослідження конверсивності як семантико-синтаксичного явища у силу того, що значення лексичних одиниць найповніше втілюється на реченнєвому рівні.

У цьому плані показовим є той факт, що вчені під час розгляду слів-конверсивів як проблеми лексикології часто оперують суто синтаксичними категоріями: “Конверсиви здатні передавати у зв'язному тексті семантичні відмінності в актуальному членуванні речень на відоме (тему) і нове (рему)”

“конверсивність” і “конвертованість” як синонімічні. Відповідно речення, що описують ту саму ситуацію, але з різних точок зору, називаємо “конвертованими реченнями” або “реченнями-конверсивами”.

[підкреслення наше – Г.С.]. У вихідному реченні *Дебютант виграє у чемпіона* підкреслюється вдала гра дебютанта, про якого вже йшлося, його успіх, несподіваність результату. В оберненому висловленні *Чемпіон програв дебютанту* інше смислове членування на тему й рему: тут наголошується передусім погана гра чемпіона" [Современный 2001: 230], пор. також [Новиков 1973: 217] та ін. Отже, вибір одного з учасників ситуації як вихідного пункту повідомлення, надання йому більш високого в ієрархії членів речення статусу підмета засвідчує тісний зв'язок комунікативного і формально-граматичного аспектів речення. Конвертовані речення є одним з інтерпретаційних механізмів, вони належать до складу комунікативної парадигми речення [Всеволодова 2000: 452-456]. Цей підхід втілюється у розгляді конверсивних речень у межах парадигми базової моделі речення (див. розділи 2 і 3).

Конверсивність є досить поширеним явищем, вона можлива "скрізь, де є два імені, пов'язані в уяві мовця певним відношенням" [Всеволодова 2000: 452]. Як слушно зауважив Т.П.Ломтєв, конвертованість властива будь-якому відношенню [Ломтєв 1972: 112]. Тому конвертованість є типовою для всіх різновидів релятивних речень, що зумовлюється характером ситуації відношення: у неї завжди вступають два учасники, тому напрям відношення може бути заданий мовцем від одного учасника до другого й навпаки, пор.: *Швидкість газової корозії залежить від природи металу, середовища, в якому протікає руйнування металу, і від властивості продукту корозії* (Каданер 1968: 16) ↔ *Природа металу, середовище, в якому протікає руйнування металу, властивості продукту корозії впливають на швидкість газової корозії* (речення з предикатами зумовленості); *Бабакови – власники невеличкого магазину будівельних матеріалів "Євродекор", що на вулиці Наваринській* (Урядовий кур'єр. – 1999. – 14 вересня) ↔ *Невеличкий магазин будівельних матеріалів "Євродекор", що на вулиці Наваринській, – власність Бабакових* (Невеличкий магазин будівельних матеріалів "Євродекор", що на вулиці Наваринській, є власністю Бабакових (речення з посесивними предикатами); *Петренко – начальник мого брата* ↔ *Мій брат – підлеглий Петренка* (речення з предикатами невиключення) і под.

Для нашого дослідження важливо розглянути явище конверсивності серед холо-партитивних предикатів, що можуть втілювати відношення частини й цілого як у напрямку від частини до цілого (*входити до чого-небудь, складати що-небудь, об'єднуватися у що-небудь*), так і від цілого до частини (*складатися з чого-небудь, містити що-небудь, поділятися на що-небудь* та ін.).

Досліджуючи конверсиви, вчені, як правило, висловлюють тезу про наявність прямих / обернених суб'єктно-об'єктних відношень [Новиков 1973; Українська 2000: 246; Языкознание 1998: 234 та ін.]. Проте

застосування термінів “суб’єкт” та “об’єкт” щодо ситуації холо-партитивного відношення (як і щодо відношення всіх інших різновидів) є дещо умовним, оскільки у конверсивних висловленнях типу *Розглянуті вище дієслова складають лексико-семантичну групу на підставі спільної архісеми “зміна функціонального стану”* (Сенів 2001: 267) ↔ *Лексико-семантична група складається із розглянутих вище дієслів на підставі спільної архісеми “зміна функціонального стану”*; *Серія “Українська модерна література” складається з п’яти самостійних блоків, які підсумують досвід нашого літературного творення та становлення в ХХ столітті* (Вступна 1997: 3) ↔ *Серію “Українська модерна література” складатимуть п’ять самостійних блоків [...] не йдеться про зміну напряму, що відбувається між суб’єктом (активним діячем) і об’єктом, який відчуває на собі безпосередній вплив діяча. У силу цього за робоче прийmemo визначення М.В.Всеволодової, у кваліфікації якої конверсивність – це “здатність речення змінювати при трансформації напрям відношень між приприсудковими або призв’язковими компонентами, з яких один обов’язково виступає підметом”* [Всеволодова 2000: 452].

Серед предикатів відношення частини й цілого зафіксовано два типи конверсивів – лексичні й граматичні [Ситар 2002a]. Граматична конверсивність виражається формами одного слова, лексична – різними словами, пор.: *Отже, базовий зміст хімічної освіти включає основи загальної і неорганічної хімії та елементарні відомості про органічні речовини* (Концепція 1995: 13) ↔ *Основи загальної і неорганічної хімії та елементарні відомості про органічні речовини входять до базового змісту хімічної освіти* (лексичні конверсиви) й *Комісія [з питань охорони праці] складається з представників власника, профспілок, уповноважених трудового колективу, спеціалістів з безпеки, гігієни праці і представників інших служб підприємства* (Про охорону 1997: 56) ↔ *Представники власника, профспілок, уповноважених трудового колективу, спеціалістів з безпеки, гігієни праці і представників інших служб підприємства складають комісію* (граматичні конверсиви).

У межах лексико-семантичної групи дієслів відношення частин і цілого в українській мові зафіксовано тільки одну конверсивну пару *входити* ↔ *включати* [Ситар 2002a]¹⁶, пор.: *П’єси, що ввійшли до цієї збірки, вибрані з точки зору літературної вартості і сценічних можливостей, проте ніяких ані політичних, ані стилістичних упереджень цей вибір не мав, тож збірка не презентує ніякої течії і не являє цілісності* (Мірошниченко 1998: 353). ↔ *Ця збірка включає п’єси, вибрані з точки зору літературної вартості і сценічних можливостей [...].* Зміни напряму

¹⁶ Про обмеження на взаємозаміну цих дієслів див. підпункт 2.1.2.

відношення, репрезентовані при лексичній конверсії предикатів частини й цілого, супроводжуються незначними перетвореннями формально-граматичної будови речення, що виявляється у таких граматичних видозмінах, як заміна прийменникової на безприйменникову конструкцію, зміна залежної відмінкової форми відповідно до характеру керування предикатної лексики (*входити + до / у + р.в. ↔ включати + з.в.*).

З-поміж дієслів відношення частини й цілого зафіксовано також квазіконверсиви (термін Ю.Д.Апресяна). Напр., речення з дієсловами-предикатами *входити* і *складатися* демонструють обернені структури, але при цьому засвідчують різний обсяг охоплення цілого. Предикат *складатися* завжди прогнозує при собі перерахування всіх своїх складників, а предикат *входити* може передбачати як один із складників, так і кілька, і всі складники (див. про це детальніше пункти 2.1.1 і 2.2.1). Ю.Д.Апресян наголошує, що семантичні зсуви між квазіконверсивами у цьому випадку можуть бути нейтралізовані за рахунок уведення кількісного компонента: *До складу комісії входять 23 особи ↔ Комісія складається з 23 осіб*, тобто якщо є кількісний компонент, то можна стверджувати, що ці речення є оберненими повністю.

У сучасній лінгвістиці існує погляд, за яким межі лексичних конверсивів суттєво розширюються, оскільки як конверсивні пари розглядаються також слова, що належать до різних частин мови [Всеволодова 2000: 455; Киселева 2000: 18; Москвин 1993: 219; Никитин 1996: 516 і далі]. Тоді статус конверсивів може надаватися таким парам, як *складатися ↔ бути складником; включати ↔ бути елементом; включати ↔ бути частиною* і под.: *Учений [М. Бордане] вважає, що важливу частину управлінського обліку становлять стандарт-кост, директ-костінг і аналіз такої залежності: виручка – витрати – прибуток* (Стоян 1999: 74) ↔ *Учений вважає, що управлінський облік включає стандарт-кост, директ-костінг і аналіз залежності: виручка – витрати – прибуток; Воно [державне відродження] повинне включати повернення народові культурних цінностей минулого – вилучених, сфальсифікованих або замовчуваних за часів тоталітаризму, прилучення суспільства до відчужених духовних цінностей – національних і світових* (Урядовий кур'єр. – 1999. – 26 серпня) ↔ *Повернення народові культурних цінностей минулого – вилучених, сфальсифікованих або замовчуваних за часів тоталітаризму, прилучення суспільства до відчужених духовних цінностей – національних і світових – невід'ємні елементи державного відродження.*

Серед предикатів відношення частини й цілого репрезентовано також явище граматичної конверсії. Типовим засобом її вираження є форма активного / пасивного стану дієслова, яку Ю.Д.Апресян назвав “спеціальною граматичною формою вираження конверсивних відношень” [Апресян 1995, т. I: 263]: *складати ↔ складатися, містити ↔ міститися,*

об'єднувати ↔ об'єднуватися і под. При цьому обов'язковою умовою виступає заповнення у реченні позицій обох учасників відношення, пор.: *Законодавство про охорону праці складається з цього Закону, Кодексу законів про працю України та інших нормативних актів* (Про охорону 1997: 45) ↔ *Закон “Про охорону праці”, Кодекс законів про працю та інші нормативні акти складають Законодавство про охорону праці України; 12 типових СЛ [словотвірних ланцюжків], якими представлені описані ланцюжки, об'єднуються у 3 категоріальні моделі* (Коржик 2001: 175) ↔ *3 категоріальні моделі об'єднують 12 типових словотвірних ланцюжків.*

Відзначимо, що речення з лексичними й граматичними предикатами-конверсивами мають суттєві синтаксичні відмінності за ознакою їх первинності / вторинності [Всеволодова 2000: 453 та ін.]. Особливість лексичних конверсивів полягає у їх рівноправності, тобто неможливості визначення первинного / вторинного слова і відповідно ядерного / похідного речення. Серед речень із граматичними конверсивами ядерним є речення з дієсловом активного стану, похідним – із дієсловом пасивного стану. Тому лексичні конверсиви вважаємо власне-конверсивами. У випадку з граматичними конверсивами завжди спостерігається поєднання двох явищ – конвертованість речення як зміна напряму відношення і трансформація вихідного речення у похідне. Обидва типи конвертованих речень входять до складу інтерпретаційної парадигми речення. Їх треба відрізнити від синонімічних речень, що належать до різних моделей речення.

Підкреслимо, що категорія конвертованості речення в українській мові ще не була об'єктом спеціальних студій. На наш погляд, конвертовані речення варто детально проаналізувати в таких аспектах: частиномовний статус слів-конверсивів, їх валентний потенціал, належність до відповідної ЛСГ, тотожність / нетотожність сполучуваності, симетричність / несиметричність відношення, тотожність / нетотожність структури речень, семантична вільність / контекстуальна зв'язаність, наявність / відсутність обмежень на взаємозаміну конверсивів і под. Ці питання чекають на свого дослідника.

РОЗДІЛ 2

ДІЄСЛІВНІ РЕЧЕННЯ З ПРЕДИКАТАМИ ВІДНОШЕННЯ ЧАСТИНИ Й ЦІЛОГО

Увесь загал дієслівних предикатів відношення частини й цілого залежно від вектора відношення поділяється на дві групи. Відповідно до цього виділяємо два типи речень. У реченнях, предикати яких передбачають вектор відношення від цілого до частин, актуалізується позиція частини / частин, яка втілює якісні та кількісні характеристики цілого: *Вдалося виявити другий найбільший могильник Мамай-сурка, який містить 1140 поховань кінця XII – початку XV століть* (Пісковий 2002).

Предикати, які задають напрям відношення від частин до цілого, на перший план висувають семантичну роль цілого як найбільш значущу в умовах певного мовленнєвого акту, під час якого мовець наголошує якісні параметри цілого: *Україністика все ще рухається по орбіті, відведений одній із п'ятнадцяти республік-сестер, у якій усі національності щасливо злилися в нову історичну спільноту* (Галенко 2001).

2.1. Дієслівні речення зі значенням “ціле і його частини”

Типовими виразниками відношення цілого й частин в українській мові є дієслова складу: *включати, вміщувати, містити, обіймати, охоплювати, складатися*. Речення з цими предикатами мають типове значення ‘характеристика цілого щодо його складників’. До обов’язкових компонентів ситуації належать: 1) партитив [Никитин 1988: 88; Polenz 1985: 171], або компонентив [Вихованець, Городенська, Русанівський 1983: 41] – семантична роль на позначення частини цілого; 2) холо-партитивний предикат [Всеволодова 2000: 138; Никитин 1988: 93] – показник відношення частини й цілого; 3) комплексив [Всеволодова 2000: 143], або холонім [Никитин 1988: 94], або композитив [Вихованець, Городенська, Русанівський 1983: 42] – семантична роль на позначення цілого.

Висловлення з предикатами складу можуть ускладнюватися факультативними компонентами: 1) квалітативним на позначення якісної характеристики частини; 2) квантитативним, який відображає кількісні параметри співвідношення частини й цілого.

Наведені дієслова прогноують наявність валентно зумовлених лівобічної і правобічної позицій на позначення цілого й частини / частин відповідно, що вимагають заповнення лексемами у формі н.в. і р.в. з прийменником з (для дієслова *складатися*) або з.в. без прийменника (для всіх інших дієслів). Структурна схема речень цієї моделі має такий

вигляд¹⁷: $N_1V_B(з)N_{2/4}$. Водночас речення з кожним із цих предикатів мають специфічні характеристики.

Так, речення із предикатом *складатися* завжди орієнтовані на відображення повного обсягу цілого, тобто у них подається кваліфікація певного предмета або явища позамовної дійсності як сукупності всіх відповідних частин: *Отже, нинішня [парламентська] більшість складається з дев'яти пропрезидентських фракцій – “Трудова Україна – Промисловці та підприємці”, “Народовладдя”, “Регіони України”, “Європейський вибір”, “Демініціативи”, “Аграрії України”, фракція народних демократів, “Народний вибір”, згадана СДПУ(о) і плюс позафракційні* (Шлинчак 2002).

Дієслово *складатися* як домінанта ЛСГ холо-партитивних дієслів має практично необмежені сполучувальні можливості, позиції цілого й частин може заповнювати як конкретна, так і абстрактна лексика (див. попередні приклади); дієслова *включати, вбирати, охоплювати, обіймати* “спеціалізуються” на кваліфікації як цілого різноманітних абстрактних понять: *Попереднє навчання з охорони праці працівників ... включає: вступний інструктаж, первинний інструктаж на робочому місці, спеціальні види навчання, екзамени з охорони праці, стажування* (Правила 1996: 18); *Духовне виробництво охоплює собою освіту, ідейне, моральне, релігійне, естетичне, правове виховання, різні форми залучення людей до духовної культури...* (Філософія 1997: 463);

Відправною точкою нашої кваліфікації речень є твердження про те, що холо-партитивні предикати, як й інші різновиди предиката відношення, не мають чіткої локалізації на осі часу. У цьому плані відштовхуємось від поглядів О.В.Бондарка, який розмежовує два випадки використання дієслів недоконаного виду для вираження постійних відношень: 1) констатація існування постійного позачасового відношення; 2) повідомлення про необмежене часом відношення, яке “охоплює визначений період часу – теперішнього, минулого або майбутнього, у межах якого воно репрезентовано як постійне й неперервне” [Русская 1980, т. I: 610].

¹⁷ Відзначимо, що цей і подібні випадки кваліфікуємо як структурно-семантичні (формально-семантичні) варіанти однієї моделі: $N_1V_B(з)N_2$ і $N_1V_BN_4$. Останні відбивають особливості керування окремих дієслів-предикатів або дієслівних мікрогруп, що зумовлюють відповідні зміни у формальній будові речень. На позначення подібних структур також використовують термін “лексико-семантичний варіант моделі” [Русские 2002: 20 і далі].

На наш погляд, доцільно розмежовувати структурно-семантичні і змістові варіанти моделі речення. Змістові варіанти моделі виявляються в ускладненні інваріантної структури додатковими денотативними ролями, при цьому нерідко введення нових ролей корелює з регулярним незаповненням основних позицій. Поява змістових варіантів базової моделі зумовлюється позамовними чинниками, зокрема залученням додаткових учасників для реалізації ситуації, що ускладнює структуру базової ситуації за рахунок введення нових денотативних ролей.

Також при виділенні моделей речень спираємося на відому класифікацію іменних груп О.В.Падучевої за референтністю / нереферентністю (у термінології О.В.Падучевої за “денотативним (або референтним) статусом”) [Падучева 1984; Падучева 2002], яка виділяє 3-поміж усього загалу імен субстантивні і предикатні. У межах перших вона розмежовує: а) референтні (конкретно-референтні) іменні групи, які “індивідуалізують об’єкт або множинність об’єктів, що розглядається як цілісний об’єкт; іншими словами, вони мають референт” [Падучева 2002: 87] (із подальшою диференціацією на визначені, слабковизначені і невизначені іменні групи); б) нереферентні іменні групи, які не мають референта (із виділенням екзистенційних, універсальних, атрибутивних і родових імен) [Там само: 94-98]. Предикатні імена виражають ознаку предмета, позбавлені референції і співвідносяться тільки зі своїм екстенціоналом.

Подібні погляди були висловлені Н.Д.Арутюновою, яка запропонувала термін “тип референції” [Арутюнова 1976: 199]. Активно опрацьовується поняття референції актантів й у білорусистиці [Важнік 1997; Киклевич 1989 та ін.].

Згадана проблема перетинається з ідеями, висловленими О.В.Бондарком, Т.В.Булигіною, Н.А.Козинцевою, О.Д.Шмельовим, які пов’язують абстрактність / конкретність суб’єкта (референційний статус іменної групи) з типом просторово-часової локалізованості предиката [Бондарко 1999; Булыгина, Шмелев 1989; Козинцева 1990; Шмелев 2002]¹⁸. На цій підставі Т.В.Булигіна й О.Д.Шмельов пропонують вирізнити три різновиди позамовних реалій: а) абстрактні класи; б) абстрактні індивіди; в) “інстанти”. При цьому перший і другий тип не пов’язані з локативними й темпоральними параметрами, а третій становить “конкретні просторово-часові “зрізи” об’єктів” [Булыгина, Шмелев 1989: 51; Шмелев 2002: 59].

Спираючись на ці положення, пропонуємо виділяти узагальнено-позачасову, суб’єктивну й конкретно-ситуативну реалізації ситуації відношення цілого й частин (див. відповідно моделі 1, 2 і 3).

2.1.1. Реченнєвогвірний потенціал предиката “складатися”

Предикат *складатися* є домінантою ЛСГ холо-партитивних дієслів, значення відношення цілого й частин у нього зафіксоване як основне, при цьому воно не ускладнюється додатковими семами [ВТССУМ: 1136; СУМ, т. IX: 275].

Реченнєвопороджувальні можливості предиката *складатися* характеризуються специфікою, що визначається природою вираженого відношення. Словникові тлумачення засвідчують, що холо-партитивне

¹⁸ Подібна думка висловлена також у праці В.І.Іванової [Іванова 1998].

відношення усвідомлюється мовцями як статична, об'єктивна, незалежна від зовнішнього впливу характеристика реалії, а напрям цього відношення прогнозується від цілого до частин. Речення із предикатом *складатися* орієнтовані переважно на відображення повного обсягу цілого, тобто у них подається кваліфікація певного предмета або явища позамовної дійсності як сукупності всіх відповідних частин: *Квітки [чемерника чорного] великі, складаються з 5 пелюстковидних чашолистіків і дрібних трубчастих пелюсток, скупчених навколо численних тичинок і 3-10 маточок* (Панова 1987: 150); *Законодавство про оплату праці складається з Кодексу законів про працю України, цього Декрету та інших актів законодавства України* (Про оплату 1994: 9); *Заробітна плата наукових працівників складається з посадових ставок (окладів), премій, доплати за наукові ступені, вчені звання, надбавки за стаж наукової, науково-технічної, науково-організаційної та науково-педагогічної роботи та інших надбавок, передбачених законодавством* (Про наукову 1991)¹⁹.

За умови наявності кількісного поширювача речення із предикатом *складатися* може відображати неповний обсяг цілого: *Людина на 80% складається з води* (Галковська 2003). При цьому компонент із кількісним значенням є обов'язковим, оскільки його вилучення приводить до спотворення змісту, пор.: **Людина складається з води; У тілі людини третину маси становлять кістки, які на дві третини складаються з мінеральних солей* (Кархут 1993: 186), пор.: **У тілі людини третину маси становлять кістки, які складаються з мінеральних солей*.

Дієслово *складатися*, виступаючи центральним компонентом речення, передбачає заповнення двох обов'язкових позицій – цілого й частин. Проте через високу абстрактність його лексичного значення і практично необмежену сполучуваність конкретна інтерпретація ситуації безпосередньо пов'язана з дистрибуцією дієслова.

У подальшому аналізі семантики речень із предикатом *складатися*, як і всього класу речень із предикатами відношення частини й цілого, спираємося на класифікацію, запропоновану Т.С.Маркаровою на матеріалі

¹⁹ Інколи у реченні з предикатом *складатися* реалія може кваліфікуватися як така, що містить тільки кілька складників (але не всі), тоді інші її компоненти наводяться у наступних висловленнях з іншим типом предиката, що пов'язується із прагненням мовця передати якнайбільше інформації: *Найбільш поширеними у ХІХ – першій половині ХХ ст. були саніоплини, які склалися з двох загнутих спереду полозів... Уздовж полозів поверх в'язів на копили насаджували планки. Для збільшення площі саней робилися так звані біла (жердини з двома поперечинами)* (Горленко 1993а: 98); *Комплекс чоловічого селянського одягу складався із сорочки до колін, що одягалася навипуск та підперезувалися шкіряним або в'язаним поясом, а також нешироких штанів (портів, гачів). На поясі кріпилися різні необхідні речі – кресало, гребінь, невеликий ніж. Головний убір становила валяна шапка, взуттям служили личаки або шкіряні постолі. У прохолодні пори року одягали сукняну свиту, взимку – хутряний кожух* (Ніколасва 1993: 117).

російської мови. Дослідниця виділяє дві моделі речень (із подальшою диференціацією) за ознакою наявності / відсутності граматичної парадигми, при цьому перша модель, на її думку, спеціалізується на вираженні власне-партитивних відношень, а друга – партитивно-характеризаційних [Маркарова 1996: 51-52]. Проте зібраний фактичний матеріал засвідчив, що речення з цим предикатом виступають нерівнорядними щодо цілого комплексу взаємопов'язаних ознак: часових параметрів, денотативної співвіднесеності / неспіввіднесеності, об'єктивності / суб'єктивності, наявності / відсутності граматичної парадигми²⁰, узагальненості / конкретності, стильової маркованості та ін. У силу цього спробуємо переглянути диференціацію Т.С.Маркарової²¹, усвідомлюючи, що загальний напрям пошуків принципово не змінено.

Речення з предикатом *складатися*, які втілюють непов'язане з реалізацією у часі²² узагальнене холо-партитивне відношення, об'єднуємо у М₁. Вони є своєрідними універсальними висловленнями, що протиставляються конкретно-ситуативним (див. модель 3). Під універсальним висловленням розуміємо таке речення, яке “містить узагальнений висновок про ряд істотно спільних і закономірно й типово повторюваних зв'язків між об'єктами фізичного або соціального світу” [Шмарина 1975: 5]. Таке висловлення є нереферентним, тобто виражене у ньому відношення частини й цілого стосується класу реалій загалом, а його учасники не корелюють із конкретними об'єктами позамовної дійсності (за класифікацією О.В.Падучевої, є нереферентними родовими іменами): *Вартість феміністської міфології легко визначити з огляду на те, що вона пропонує цілому людству, яке складається і з жінок, і з чоловіків* (Березовчук 2001); *Ціннісний світ людини складається з ціннісних образів* (Філософія 1997: 525); *Оплата праці складається з основної заробітної плати і додаткової оплати праці* (Про оплату 1994: 7).

Логічною основою таких синтаксичних одиниць є загальне судження. Традиційна класифікація суджень проводилася за кількома ознаками: характером предиката, кількістю предметів і їх властивостей, якістю (ствердністю / заперечністю), обсягом (кількістю відображуваних предметів і їх властивостей) [Краткий 1991; Рижко 1975 та ін.]. Саме за останнім критерієм судження поділяються на загальні, часткові та

²⁰ Відзначимо, що цей критерій для нас є дещо умовним і не основним, оскільки зібраний матеріал засвідчує, що навіть для універсальних холо-партитивних речень можлива часова модифікація (див. парадигму дієслівних речень).

²¹ Подібні ідеї були запропоновані Л.І.Федчук. З-поміж російських таксономічних речень дослідниця виділяє конкретно-класифікаційні й абстрактно-класифікаційні речення [Федчук 1986; Федчук 1990].

²² При цьому нерідко неможливо точно визначити, позачасовими чи всечасовими є такі речення.

одиночні. Загальне судження кваліфікується як таке, що “відображає зв’язок кожного предмета певної предметної області або певного класу з тією чи іншою властивістю, притаманною даній предметній області, класу. Інакше кажучи, в загальному судженні відображається те, що відома властивість поширюється на всіх без винятку [підкреслення наше – Г.С.] представників даного класу” [Рижко 1975: 16].

У лінгвістичній традиції прийнято розмежовувати універсальний і родовий денотативні статуси [Падучева 2002: 95-98]. При універсальному вживанні істинність висловлення стосується будь-якого представника класу, а родовий статус імені передбачає співвідносність із типовим, “еталонним” представником роду. У цьому плані показовими є приклади, наведені О.В.Падучевою: *Всі кішки мають зелені очі* (універсальний статус імені) і *Кішка має зелені очі* (родовий статус), де друге речення “стосується еталонної, парадигматичної кішки” [Там само: 98] і дозволяє зробити припущення, що деякі кішки мають і блакитні очі.

Речення M_1 є мовленнєвою репрезентацією загальноприйнятих істин, відображенням об’єктивного стану речей, не співвідносного з особистістю мовця: *Всі знають, що молекула води (H_2O) складається з двох атомів водню й одного атома кисню* (Росоховатський 2001); *Атмосферне повітря складається з молекулярного азоту (78,1%), кисню (20,93%), аргону (0,98%), вуглекислого газу (0,03%) та інших газів (0,005%)* (Філософія 1997: 349); *Особа, яка має авторське право, для сповіщення про свої права може використовувати знак охорони авторського права, який вміщується на кожному примірнику твору і складається з латинської літери С у колі – (С), імені (найменування) особи, яка має авторське право, і року першої публікації твору* (Про авторське 1993). При цьому узагальненість, абстрактність речень безпосередньо корелює з їх позачасовістю [Олійник 1999: 84; Цейтлін 1973: 45; Булыгина, Шмелев 1989: 56; Шмелев 2002: 63 та ін.]. За влучним висловом С.Н.Цейтлін, “ступінь часової локалізованості факту є обернено пропорційним ступеню його узагальненості” [Цейтлін 1973: 45]. У цьому розрізі холо-партитивні предикати становлять класичний приклад “гномічного” предиката у розумінні Т.В.Булигіної та О.Д.Шмельова, оскільки аналізовані предикати можуть сполучатися і з родовими іменами і з індивідуальними об’єктами, абстрагованими від темпоральних характеристик. “У контексті гномічних предикатів ІГ [іменні групи] завжди розуміються узагальнено, абстраговано від конкретних просторово-часових маніфестацій” [Шмелев 2002: 63 (у співавторстві з Т.В.Булигіною)].

Речення M_1 найчастіше використовуються для опису:

1) складу хімічної сполуки, речовини і под.: *Тваринна клітина складається з ядра і цитоплазми* (Бердишев 1969: 7);

2) абстрактного імені на позначення загальнофілософського поняття щодо складників: Розумне життя Землі складається з окремих індивідуумів. Кожен з них, народжуючись, одержує свою свідомість (Конотопець 1989: 46);

3) структури абстрактних імен-назв спеціальних наукових понять: Біосфера неоднорідна і складається з відносно невеликих цілісних і стійких елементів (болота, водойма, поля, луки, ліси) (Філософія 1997: 350); Хіміко-аналітичний контроль складається з двох ступенів – попереднього та повного і виконується у зоні діяльності регіональних митниць ... (Положення про екологічний 2001: 401).

Правобічна позиція на позначення частин цілого може бути заповнена:

1) іменниками-назвами хімічних елементів, складників речовини: При утворенні фосфатів ванадію в ступені окиснення 5+ значення енергії зв'язку V 2р-електронів вищі, ніж для зразків, що складаються з фосфатів ванадію - V⁴⁺ (Яременко 2000: 14); Зубна емаль, найміцніший компонент зуба, його захисна оболонка, складається з гідрооксіапатиту й білкових молекул (Голуб 2000);

2) абстрактними субстантивами-назвами загальнофілософського поняття: Як і будь-яке системне утворення, інтелігенція складається з підсистем: науково-технічна інтелігенція, яка з початком науково-технічної революції стає, мабуть, однією з суттєвих рушійних сил розвитку суспільства; культурно-творча, що відіграє провідну роль у розвитку чи відродженні духовного життя суспільства, та ін. (Філософія 1997: 413);

3) абстрактними лексемами на позначення спеціальних наукових понять: ...фінансові витрати регіону складаються з капітальних вкладень, видатків на соціальний розвиток та соціальне забезпечення, дотацій і виплат різниць у цінах, витрат на житлово-комунальні послуги ... (Белопольська 2000: 153); ...сни малюка складаються з емоцій, відчуттів смаку, тепла або холоду (Що 2002).

Крім іменників у р.в., правобічна позиція на позначення частин цілого може бути заповнена: а) кількісно-іменною сполукою (із значенням точної / приблизної кількості): Усі білки складаються з 20 різновидів амінокислот (Бердишев 1969: 18); Встановлення механізмів стабілізації в таких системах [водних дисперсіях], що складаються з декількох дисперсних фаз, важливе як з практичної, так і з теоретичної точки зору... (Безугла 2000: 3); б) термінологічною сполукою атрибутивно-іменного типу: Зв'язний текст складається з двоскладних та одоскладних, здебільшого поширених, речень (Лучак 2001: 205); Суспільство охоплює різноманітні процеси, стосунки між людьми і складається з певних соціальних інститутів (Філософія 1997: 340); в) цілісним словосполученням, в якому обов'язковий атрибут є

неузгодженим означенням: *У цивілізованих країнах “Ротарі” об’єднує забезпечених людей. Українські ж клуби [“Ротарі”] складаються з людей не дуже високого за західними мірками достатку* (Семиволос 2001а); г) іменником або іменною сполукою із залежною підрядною атрибутивною частиною: *Товариші Маркс і Енгельс зробили геніальне для свого часу відкриття класової структури суспільства й довели, що вона складається з ряду соціальних класів, інтереси яких перебувають у суперечності* (Карпець 2002). Наведені приклади засвідчують, що висловлення із предикатом *складатися* позначають не тільки суто холо-партитивне відношення, їхнє значення може ускладнюватися квалітативним або квантитативним компонентами [Ситар 2003г].

У межах синтаксичної парадигми речень M_1 із предикатом *складатися* регулярними виявилися:

1) граматичні модифікації часу: *... цей інтерфейс [ресурсів homo sapience], назвемо його PostNLP, складатиметься з іще більш стандартизованих і спрощених процедур доступу до firmware “карти” людини, це ефективнішої моделі мови, програмування мозку* (Кучинський 2001);

2) модальні видозміни: *Статутний капітал акціонерних товариств в момент їх заснування повинен складатися з обумовленого числа звичайних акцій* (Банківська 1993: 12); *Продуктовий набір мандрівника має складатися з кусня сала, хліба, добре промитих фруктів та овочів* (Ніконова 2003); *...космічний корабель багаторазової дії може складатися з кількох мільйонів деталей* (Понамарьов 2003); *Назва об’єднання громадян повинна складатися з двох частин – загальної та індивідуальної* (Про об’єднання 1992);

3) авторизації: *За літературними даними, цей шар [гель-шар дисперсій нітриду кремнію], подібний до щетини, складається з частково іонізованих ланцюгів полікремнієвих кислот, які відходять від твердої поверхні за рахунок електростатичного відштовхування як між собою, так і від зарядженої тим самим знаком поверхні* (27: 4); *Безперечно, добра слава про націю складається з талантів і доблестей окремих її представників* (Безугла 2000); *... за даними ООН, стандартна сім’я, що забезпечує просте відтворення, складається з чотирьох чоловік – батько (годувальник), мати, дівчинка (перша), хлопчик (другий)...* (Єрьюменко 2001); *Усі знають, що молекула води (H₂O) складається з двох атомів водню й одного атома кисню* (Росоховатський 2001);

4) негації: *Так, дійсно, світ не складається з одних Сполучених Штатів, і на глобусі справді цілком достатньо держав, які й далі охоче спілкуватимуться з нашою країною і навіть щиро поважатимуть її* (Силіна 2002);

5) питальні речення: *З чого складається популярність?* (Бурлака 2001).

Серед можливих актуалізаційних видозмін не зафіксовано випадків комунікативних модифікацій, які виявляються у порушенні порядку слів.

Інтерпретаційна парадигма репрезентована:

1) описовими конструкціями: *Пауергель, який має у своєму складі 80% аміачної селітри, 15% води і близько 5% нафтопродукту, забезпечує енергію вибуху не більше 3000 кДж/кг* (Крисін 2002), пор.: *Пауергель складається на з 80% аміачної селітри, на 15% – з води і на 5% – з нафтопродукту;*

2) конверсивними перетвореннями, пов'язаними зі зміною напрямку відношення частин і цілого: *Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки* (Сімейний 2002) ↔ *Сім'я складається з осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.*

Отже, речення M_1 відображають відношення між класами реалій чи абстрактними поняттями, подаючи позачасову кількісно-якісну характеристику цілого.

M_2 утворюють денотативно співвіднесені висловлення з абстрактною лексикою у право- і лівобічних позиціях, які прогнозуються дієсловом-предикатом *складатися*. Вони позначають ситуацію постійного холопартитивного відношення, пов'язану з:

1) уявленнями мовця про структурування певних предметів або явищ позамовного світу, що не завжди відповідають об'єктивному стану речей:

– *Одначе ваші пейзажі зовсім не позначені меланхолією... Вони всі перейняті радістю, яку я не можу назвати інакше, як дитячою. Ваша природа не знає ні бур, ні грози, ні ночі. Все в ній квітує. Можна подумати, що природа складається тільки з ранку й весни* (Підмогильний 1991: 301); *Людина завжди є або більшою, або меншою від будь-якого жорсткого суспільного канону. Тому в цих умовах драма історії складається з мізансцен особистих трагедій, фарсів і трагедій* (Пасько 1999);

2) сферою особистого досвіду мовця: *Заболотний вважає себе щасливцем, щиро в цьому переконаний, хоча всього дісталось йому в житті – і в небі горів, і виходив з оточення, знов літав і знову падав, у чому він і не вбачав нічого дивного, адже, за його словами, життя фронтового льотчика якраз і складається із падінь та воскресінь, вся річ в тому, щоб останніх на одне було більше* (Гончар 1988, т. 7: 293-294); *...життя нормальних люблячих батьків складається з безлічі переживань* (Комаровський 2001); *...хоч якими гарними вони [чоловіки] були б, не можуть відтворити в усій повноті той особливий світ жінки, що складається з незліченної кількості дрібниць, здавалося б (на погляд*

чоловіка), досить безглузких, але таких необхідних для неї (Жбанкова 2002); Але, вважаю, будь-яка робота складається з дрібниць (Бутович 2002).

При цьому те саме явище дійсності може інтерпретуватися по-різному в силу його багатогранності й неоднозначності, на кваліфікацію цілого впливає також конкретна ситуація й завдання мовленнєвого акту, пор.: Життя складається з обіцянок і погроз (Загребельний 1994: 415); Але ж наше життя і складається з дрібниць (Яценко 2002); Водій білого фургончика затримався перед Домом Гуситів, але нас не цікавили пам'ятки. Ми хотіли оглядати інше... На головній вулиці у Генці діялися цікавіші речі, ніж ті, котрі були вже тільки історією. Це нас спокушувало, позаяк насправді життя складається з крихт теперішності, які западають у пам'ять, і наш світ насправду має в собі тільки це (Стасюк 2002); Життя складається з випадків, що часом спричиняють колосальні катастрофи (Багрянний 1992: 437). Суб'єктивність подібних кваліфікацій зумовлює переважання висловлень M_2 у художньому й публіцистичному стилях.

3-поміж можливих синтаксичних перетворень речень M_2 регулярними є:

1) заперечна модифікація:

– Ти можеш вимагати від людей дуже багато й суворо, – сказала Борисові Тая, – в тебе є на це право. Страждання завжди дають людині права. Не розумію тільки, чому ж ти тоді ... у виставочному залі ... чому ти заперечуєш за художником право вибирати в житті страждання для своїх творів ...

– Бо життя не складається всуціль із страждань, – сказав Борис (Загребельний 1971: 427);

2) модифікація авторизації: *Напевно, одне з головних достоїнств цього проекту [фільму «Гра в «Динамо»»] – вміло знайдена інтонація, увага до деталей і дрібниць, із яких, як відомо, і складається життя ...* (Соболевська 2001); *Це пов'язано з особливим устроєм нашої психіки, яка, відповідно до психоаналітичних уявлень, складається з его, суперего й ід* (Ценев 2001); *Стратегія успіху, на думку Геннадія Півняка, складається з дев'яти складових* (Овдін 2002);

Комунікативна парадигма речення репрезентована актуалізаційними перетвореннями, пов'язаними зі зміною порядку слів: *А тим часом ховалася в ньому [слові “Хуррем”] загроза, як у всьому незвичному, бо незвичне ламає усталений лад, а це неминуче веде за собою нещастя для когось, надто для жінок, які усе своє життя витрачають на відчайдушні зусилля дати бодай якийсь лад тій суміші хаосу й випадковостей, з яких і складається, власне, життя, коли на нього поглянути оком неупередженим і нечоловічим* (Загребельний 1983: 68).

У реченнях, які належать до M_3 , подається опис ситуації холо-партитивного відношення між конкретними предметами, співвідносними з відповідними денотатами. Найчастіше вони використовуються для кваліфікації щодо складників таких реалій позамовної дійсності:

1) транспортних засобів: *Не можу забути неба, коли ми в присмерку їхали з Надькалла до Матесальки. Весь потяг складався з одного вагончика* (Стасюк 2002); у цьому висловленні йдеться не про клас реалій (потяги загалом як засоби пересування), не про будь-який транспортний засіб, а про цілком конкретний потяг, яким мовець їхав з Надькалла до Матесальки і який складався тільки з локомотива й одного вагона;

2) механізмів і пристроїв: *Згадана установка* [для електронної реєстрації та обробки даних про коливання поверхні тіла людини] *структурно складається з основного тракту, призначеного для реєстрації та обробки шумів дихання, і додаткового тракту, що дозволяє розрізняти фази дихального циклу (вдих-видих)* (Дахнов 2000: 9-10);

3) різноманітних споруд та їхніх частин: *Ми підходимо до п'ятиповерхового будинку овальної форми. Я дивуюся його невеликим розмірам (я ще дізнаюся, що більша його частина, як у айсберга, захована, складається з підземних поверхів)* (Ігор Росоховатський. Загін вусанів // Сайт “Жираф”: www.tech77.hypermart.net);

4) природних об'єктів: *Альфа Центавра — наша найближча сусідка в космічному просторі за межами Сонячної системи й одна з найяскравіших зірок Південної півкулі — насправді є системою, що складається із трьох зірок* (Чемерис 1985: 5);

5) результатів творчих або наукових пошуків: *Дисертаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (89 найменувань)* (Шмигевський 2000: 5);

6) сукупностей норм і правил: *Законодавство про відходи складається із законів України "Про охорону навколишнього природного середовища", "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення", "Про поводження з радіоактивними відходами", Кодексу України про надра, цього Закону та інших нормативно-правових актів* (Про відходи 2001: 346);

7) сукупностей осіб, об'єднаних спільною професійною діяльністю, родинними зв'язками та ін.: *...колектив* [камерний хор Переяслав-Хмельницького університету] *складається з цікавих і небайдужих особистостей, прекрасних педагогів та майстрів своєї справи, кращих студентів педагогічного університету та його випускників* (Борисова 2002: 30); *Родина моя складається з дружини моєї Софії Семенівни, дочок Софії, Марії та Ольги і сина Івана...* (Дрозд 1984: 200);

8) географічних або адміністративних реалій: *Традиційно вважалося, що згадані у літописах передгороддя Переяслава склалися з двох районів*

– території, розташованої безпосередньо перед валом “окольного міста” (Закиєвобрамське передгороддя, ур. Забашта) й місцевості на захід від дитинця, за р. Альтою (Заалтицьке передгороддя) (Колибенко 2002: 68);

9) програм різноманітних заходів (концертів, змагань і под.): Програма [концерту-відкриття Міжнародного музичного фестивалю “К. музик фест”] переважно складалася з творів І.Карабиця... (Іваницька 2002);

10) різноманітних процесів і дій: Досягнення цієї мети складається з вирішення двох завдань: 1) вивчення напрямків карбеногенних шляхів утворення азолінів (синтезу карбенів з азолієвих солей та основ і перетворення карбенів з електрофільними реагентами); 2) вивчення шляхів утворення конденсованих азолотіазолієвих і азолотіазинієвих солей та їх рециклізації під дією лугів у похідні азолінонів з малими циклами (Раєнко 2000);

11) установ, організацій або їхніх об’єднань: Структурно МДО “Укррічфлот” складався з 53 підприємств річкового транспорту, розташованих на території десяти областей України (Бакаєв 2002); Корпорація складається з 16 груп, які оперують на незалежних умовах (Корабльов 2001);

12) структурних частин іншого цілого: Додаток складається із 11 таблиць. Список використаних літературних джерел включає 338 праць, у тому числі 35 зарубіжних авторів (Кондратенко 2000: 7) та ін.

У позиції частини цілого частотними виявились:

1) назви механізмів і приладів або їхніх деталей: Електростанція складається з двох дизель-генераторів на 90 квт кожен (Укртранснафта 2002); Мікроскопічний кораблик складається з 337 деталей (Славута 2002);

2) найменування приміщень, споруд та їхніх частин: Тутешній центр соціального захисту пенсіонерів та інвалідів – це комплекс, який складається з декількох акуратних споруд (Гоцуєнко 2003а); До найближчого селища, що зветься Копитонівка і складається з кількох таких хат, понад 50 кілометрів (Багрянний 1996: 65);

3) назви результатів творчих або наукових пошуків: Неодноразово обговорювана й публікована у польських та закордонних синтетичних опрацюваннях концептуального мистецтва робота [“Метафізика-Фізика-Ика” Я.Козловського] складається з трьох таблиць: 1. фотографії мебльованої кімнати з пронумерованими речами; 2. того самого знімку, але проявленого так, що бачимо самі тільки джерела світла у вигляді ясних плям серед чорноти; 3. укладеної за тим самим зразком таблиці з номерами речей, що їх бачимо на першій фотографії (Пьотровський 2000); Колективна монографія “Росія та Європа: новий погляд на проблеми безпеки” за редакцією Володимира Барановського, що складається з двадцяти п’яти статей-розділів, постала внаслідок реалізації трирічного

наукового проекту Міжнародного дослідницького інституту миру в Стокгольмі (Кузьо 1999);

4) найменування офіційно закріплених норм і правил: *Законодавство про Національну програму інформатизації складається з цього Закону та інших нормативно-правових актів* (Про 1998);

5) найменування осіб: а) за функціональним призначенням: *Цього разу українська делегація складається з двох урядовців* (Діброва 2001); б) за національністю, походженням: *...Обслуга і тюремна варта склалися виключно з Андрієвих одноплеменив, людей, прославлених репутацією вірних і твердих служак* (Багрянний 1992: 242-243); в) за родинними зв'язками: *Адже роботодавець знає, що я – єдиний годувальник у родині, яка складається з дитини-школяра та старенької хворої мамі* (Павленко 2003); г) за якісними параметрами (рівень освіти, розум, вихованість і под.) з виразним оцінним (інколи метафоричним) відтінком: *Він [Володько] встав і, дивлячись на львівського редактора, не знав, що йому сказати. “От, – подумав редактор, – і з таких туманів складається тут наша партія”, але терпеливо чекав, поки Володько щось скаже* (Самчук 1969, т. 3: 136) та ін.;

6) лексеми на позначення різноманітних процесів і дій: *...Процедура генерації лазерно активних $Tl^0(1)$ -центрів складається з опромінення кристала і наступних термічних обробок і оптичних підсвіток* (Салапак 2000: 1); *Комплекс програм [обробки сигналів] складається з статистичної обробки вхідної послідовності спектральних піків, представлення процесу вимірювання інтегральним рівнянням Фредгольма I роду ... і розв'язку одержаного рівняння* (Засядько 2000: 11);

7) назви структурних частин цілого: *Робота складається з вступу, 5 розділів, висновків, 3 додатків, списку літератури* (Звенигородський 2000: 6); *Доведено, що множина розв'язків цієї підсистеми складається з двох підмножин* ... (Симулик 2000: 13);

8) географічних або адміністративно-територіальних реалій: *...регіон складається з міста Ірпінь і селищ Буча, Ворзель, Гостомель, Коцюбинське* (Гоцуєнко 2003);

9) назви хімічних елементів або їхніх сполук: *Юпітер – газове-рідке планета, у центрі якої перебуває рідке ядро, що складається з металів, силікатів, аміаку та води* (Пугач 2002);

10) назви установ, організацій, їхніх структурних підрозділів: *... об'єднання “За єдність, злагоду й відродження”... складається з 74 партійних, профспілкових, молодіжних і громадських організацій* (Піховшек 2001); *Оскільки “Аль-Каїда” як організація складається з багатьох малих філій, секретним службам важко відстежити їх, а тим більше проникнути всередину* (Загоруйко 2001);

11) партитивні іменники (у поєднанні з кількісними компонентами): *Розкішні вітражі зі склом від Тиффані складаються з 13 сегментів* (Хижня 2002); *Структура нашої традиційної музичної культури складається з трьох основних шарів: пісенна, інструментально-танцювальна і епічна традиція, яку ще називають кобзарсько-лірницькою* (Малко 2002);

Типовими поширювачами у реченнях M_3 виступають:

1) атрибутивні компоненти, які конкретизують та уточнюють значення лексем у лівобічній або правобічній позиціях (на позначення цілого і частин відповідно) і можуть позначати порядок розташування частини, яка у свою чергу становить ціле щодо інших складників: *Четвертий розділ складається з семи пунктів* (Григорків 2000: 10); виконувати функцію виділення реалії із сукупності подібних: *Аналізована праця складається зі вступу, семи розділів, у кожному з яких знайшли відображення проблеми лінгвософії та лінгвоестетики, висновків та додатків* (Загнітко 2001: 295); *Розроблений програмний пакет NYMPHAEA складається з блоків DENDRO (кластерний аналіз), DIAGNO (база знань, інтерполятор), MONITO (рейтингове ранжування)* (Звенигородський 2000: 16); передавати значення привсвітності: *Моя сім'я складається з мене і моєї шестирічної доньки ...* (Буяківська 2001);

2) компоненти з кількісним значенням, які конкретизують кількість частин, наявних у певному цілому: а) на позначення точної кількості складників: *Курс [філософії] складається з двох частин, чотирьох розділів, 22 тем* (Філософія 1997: 4); *Конституційний суд України складається з вісімнадцяти суддів Конституційного суду України* (Конституція 1996: 72); б) приблизної, невідомої або необмеженої кількості: *Модель (16) формалізує багатосекторну еколого-економічну систему, яка складається з п'яти взаємно незалежних секторів економіки...* (Григорків 2000: 13); *Запропонована система [курс природознавства у початковій школі] не є універсальною, замкнутою, тобто такою, що складається з певної кількості принципів і не припускає введення нових, зміни свого змісту* (Чернов 2002: 49);

3) референтність і конкретність речень цього типу дозволяє використання детермінантних поширювачів, з-поміж яких можна виділити: а) детермінанти, які передають часову характеристику відношення, яке втілює предикатно-аргументний комплекс загалом: *Сі київські дружини в IX і X в. склалися з місцевих людей і з захожих варягів* (Грушевський 1992: 68); *Сьогодні український ринок продуктів харчування на 96% складається з продукції національних виробників* (Московська 2002); б) детермінанти із просторовим значенням: *...в деяких містах кількість українців ледве досягла 50%, при чому ці відсотки припадали на нижчі шари – дрібних крамарів та ремісників, а заможніша частина складалася з*

росіян, на Південній Україні з греків, вірмен... (Полонська-Василенко 1993: 315); в) детермінантні поширювачі умови: При збільшенні тривалості синтезу зразок вже повністю складається з $\text{VOHPO}_4 \cdot 0,5\text{H}_2\text{O}$ (Яременко 2000: 14); г) детермінанти з означувальною характеристикою: Реальності схемі додавала й потужна група політичної підтримки, що майже повністю складається з представників фракцій пропрем'єрської більшості ... (Маскалевич 2002); Потім лікар мандрує дачним селищем, що майже всуціль складається з недобудованих особняків (Тримбач 2001).

Система парадигм речень, які належать до M_3 , включає:

1) граматичні перетворення речень – охоплюють модифікації, пов'язані з:

а) категорією часу – характер холо-партитивного відношення дозволяє вживання дієслова складатися у формі минулого часу (інколи на позначення теперішнього постійного): Воно [помешкання] складалося, як і сказано йому напередодні, з чотирьох кімнат ... (Підмогильний 1991: 241); Тоді Київ усе ще складався з трьох міст: Нижнього – Подолу; Верхнього, або Старого Києва; і Печерська з монастирем, фортецею, палацевою частиною, ошатними будинками та садами (Плотникова 2002); Змонтована до показу повна інсталяція [“І дім, і музей” З.Кулік] складалася з двох частин: обеліска, що стояв посеред монументальної зали музею, та розвішаних на стінах збільшених фотографій чоловічих геніталій — сфотографованих фрагментів скульптур із колекції Ермітажу (Пьотровський 2000); Третя група [хворих Q-інфарктом міокарда] складалася з 15 хворих, що одержували нітрати, аспірин і еналаприла малеат (ренітек) (Михайловська 2000: 9) або у формі майбутнього часу: В центральній частині диска планети складатимуться переважно з важких хімічних елементів... (Івченко 1999); Серія “Українська модерна література” складатиметься з п'яти самостійних блоків, які підсумують досвід нашого літературного творення та становлення в ХХ столітті (Вступна 1997: 5); Таким чином нова пенсія росіянина буде схожою на “пиріг”, що складатиметься з кількох рівнів (“шарів”), і його “випікатимуть” спільними зусиллями держави, працівника та його роботодавця (Ткач 2002);

б) категорією способу: Року 1788 В.Капніст подав Катерині II проект, що мав назву: “Положение, на каком может быть набрано й содержано войско охочих козаков”. Це було б, на думку В.Капніста, окреме, фактично не зв'язане з російською армією козацьке військо з добровільців з командою, що складалася б із старшин-українців, обраних козаками (Полонська-Василенко 1993: 266); ... уявіть собі страву, яка складалась би переважно з часнику (Діброва 2001а); Глава держави зобов'язав міністерство подумати і про створення спеціального фонду,

який би складався з певних відсоткових відрахувань від акцизних зборів на тютюнові вироби та спиртні напої (Семиволос 2000);

2) модальні модифікації: *Отже, єдина для всіх суб'єктів оперативно-розшукової діяльності інтегрована система моніторингу (ІСМ) має складатися з трьох компонентів ...* (Степанчиков 2003); *На практиці "об'єднана Європа" може складатися з двох або й трьох концентричних кіл* (Посельський 2003); *Цей процес [прогнозування розвитку людства] має складатися з двох компонентів – проектування досягнутого в минулому на майбутнє й урахування людського чинника, тобто культури, моральності, духовності та прагнень людей, що житимуть у ХХІ столітті* (Згуровський 2000);

3) фазові модифікації: *Якщо державна еліта сучасних європейських країн переважно складається з випускників найпрестижніших вузів, то наша еліта, і теж переважно, складалася і продовжує складатися з випускників провінційних технічних вузів плюс ВПШ (Вищої партійної школи) – навчального закладу найнижчого культурного рівня* (Чечелюк 2003);

4) авторизації: *Як відомо, назва хімпрепарату “пестициди” складається з латинських слів – pestis (зараза) і caedo (убиваю)* (Арсеєнко 2000); *Як відомо, державний бюджет [України] складається з двох частин: загального і спеціального фондів* (Мельничук 2002);

5) негації: *... ця [незадоволена несплатою податків] частина [населення України] не складається із самих працівників податкової, яким за родом служби треба “битися” за кожну бюджетну копійку* (Примаченко 2002); *Там [на Заході] психіатрична команда не складається, як у нас, з одного лікаря та медсестри, чії основні функції – “заколоти” хворого або зафіксувати його* (Феофанова 2001а);

6) питальні речення: *“Цей спецкорпус складається лише з трійників?”*

“Ні, друга половина складається з загальних камер” (Багрянний 1992: 331);

З чого складається вічно іноземне життя [поляків]? (Щербенко 2003).

Можливі також поєднання кількох різновидів модифікацій: *Двадцятитисячне угруповання [корпус швидкого реагування], за задумом міністра оборони США Дональда Рамсфельда, має складатися переважно з підрозділів спеціального призначення і, на відміну від європейського корпусу, орієнтованого для застосування під час так званих гуманітарних катастроф, бути готовим для глобального використання в разі* (Реймер 2002) (авторизаційна й модальна модифікації) і под.

Регулярними виявилися також комунікативні видозміни речення:

1) актуалізаційні перетворення, пов'язані зі зміною порядку слів: У XV-XVI сторіччях лише чверть боярсько-шляхетських і рицарських родів становили верству "панів". З панів складалася Рада Великого Князівства – своєрідний передпарламент, а згодом і сейм держави (Пасько 1999); Він [Володько] встав і, дивлячись на львівського редактора, не знав, що йому сказати. "От – подумав редактор, – і з таких туманів складається тут наша партія", але терпеливо чекав, поки Володько щось скаже (Самчук 1969, т. 3: 136);

2) введення у структуру речення описових предикатів: ... в складі концерну "Правекс" є і власний банк, і страхова компанія, і холдінг, і юридичні, і брокерські фірми (Урядовий кур'єр. – 2000. – 29 лютого); Уже зараз КПП – великий мегаполіс, що має у своєму складі десятки факультетів та інститутів ... (Згуровський 2000);

3) конверсивні конструкції, що відрізняються напрямом партитивно-комплексивного відношення, тобто тим, частини або ціле обирає мовець як "вихідний пункт" повідомлення: Законодавство України про інформаційні агентства складають 220, закони України "Про інформацію", "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні", "Про телебачення і радіомовлення", "Про державну таємницю", цей Закон, інші законодавчі акти України, міжнародні договори в галузі свободи слова та інформації, ратифіковані Україною (Про інформаційні 1995) ↔ Законодавство України про інформаційні агентства складається з Конституції України, законів України "Про інформацію", "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні", "Про телебачення і радіомовлення", "Про державну таємницю", цього Закону, інших законодавчих актів України, міжнародних договорів в галузі свободи слова та інформації, ратифікованих Україною; Цей текст [стаття О.Пеньковець "Антропологічний вимір освіти"] складають два змістові блоки: спочатку подано загальну характеристику постмодерних реалій, які слід враховувати, розробляючи сучасну філософію освіти, а відтак дізнаємося, що деякі фундаментальні риси постмодерного мислення посідали чільне місце в філософсько-педагогічній творчості Софії Русової ще на початку ХХ століття (Хома 2001) ↔ Цей текст складається з двох змістових блоків [...];

4) синонімічні трансформації, до яких належать субстантивні та ад'єктивні речення, що описують той самий стан речей позамовної дійсності: Складниками невербальної комунікації виступають жести, пози, міміка, зокрема вираз обличчя, та контакт очей (Корніяка 1995: 59) ← Невербальна комунікація складається із жестів, пози, міміки, зокрема виразу обличчя, та контакту очей; Складовими частинами видавничої справи є: видавнича діяльність ...; виготовлення видавничої продукції ...; розповсюдження видавничої продукції ... (Про видавничу 1997) ←

Видавнича справа складається з видавничої діяльності, виготовлення видавничої продукції, розповсюдження видавничої продукції; Політичний режим, який встановився в Україні, вкрай еkleктичний. За Конституцією маємо президентсько-парламентську республіку з досить чіткою системою стримувань і противаг. Проте реальний "правовий звичай" витворив скоріше суто президентську модель влади [...] І водночас певні залишки громадянського суспільства та легальної відкритої політики в державі все ще існують, і тому міряти нас мірками якоїсь азійської деспотії було б іще вочевидь передчасно (Стріха 2001) ← Політичний режим, який встановився в Україні, складається з вкрай еkleктичних елементів [...]. При цьому на вибір однієї із синонімічних конструкцій впливає кілька факторів, зокрема, завдання мовця під час комунікації, умови спілкування, прагнення мовця виділити певний компонент ситуації, акцентувати на ньому, жанрова належність тексту. Наприклад, автор останнього речення намагався підкреслити неприпустимі різномірність і неопеднуваність елементів, які становлять зараз сутність політичного режиму в Україні, тобто наголосити не стільки на складі цілого, скільки на якісних параметрах його складників.

Холо-партитивні речення з предикатом *складатися* є синонімічними до інших семантичних типів речення: 1) речень наявності: *У Законі ["Про дошкільну освіту"] є десять розділів (Освіта 2001);* 2) речень якості: *Віночок п'ятипелюстковий, білий з жовтуватою, далі червонястою плямою в зіві (Кархут 1993: 45);* 3) речень ідентифікації: *Плід – кулястий багатогорішок (Там само: 51);* 4) речень стану: *Кістки і зуби [людини] майже цілком побудовані з солей кальцію, фосфору і магнію (Там само: 186);* 5) речень процесу: *Бюджет університету [Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету] формується за рахунок фінансування із загального фонду (бюджетних асигнувань) та спеціальних коштів (позабюджетних асигнувань) (Джуран 2002: 14); Конкурси ["Як тебе не любити, Києве мій!", "К. очима молодих", "Надія твоя, Києве"] відбулися двома етапами. Спочатку були дібрані найкращі роботи у ВНЗ, а потім авторитетне журі ... відібрало найкращі творчі доробки молоді (Освіта 2001).*

2.1.2. Речення з предикатами "включати", "обіймати", "охоплювати"

Українські речення із предикатами *обіймати*, *охоплювати* передають тільки повний обсяг цілого: ... *управлінський облік охоплює облік за центрами відповідальності, оцінку виконання та її показники, рішення про оптимальний асортимент продукції тощо (Стоян 1999: 74); У північній зоні українського Степу, яка обіймає землі Таврії та частково*

Слобожанщини ..., більшість поселень виникла внаслідок державної та поміщицької колонізації ... (Косміна 1993: 103).

У висловленнях із дієсловом-предикатом *включати* може подаватись як характеристика цілого щодо всіх його складників, так і виділення мовцем одного чи кількох компонентів (відзначимо, що кількісно переважають структури першого типу), пор.: Термін "Швейцарські установи" (або "установи, що звільняються від подальшої відповідальності") включає банки "Credit Suisse" та "UBS AG" (правонаступник банків "Union Bank of Swizerland" "Swiss Bank Corporation"), а також їхні колишні та сьогоденні корпоративні материнські, дочірні, споріднені компанії та філії; Швейцарський національний банк; інші швейцарські банки; Асоціацію швейцарських банкірів; Швейцарську Конфедерацію (включаючи уряд Швейцарії); всі підприємства та комерційні організації, що розташовані, створені або зареєстровані у Швейцарії на 3 жовтня 1996 року (Урядовий кур'єр. – 1999. – 14 вересня); Природно-заповідний фонд України включає 4 біосферні і 16 природних заповідників, 10 національних природних парків, 2384 заказники, 2963 пам'ятки природи, 34 дендрологічні парки, 514 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 22 ботанічні сади, 12 зоологічних парків, 26 регіональних ландшафтних парків, 746 заповідних урочищ (Розбудова 1999: 74) (повний обсяг цілого); Вона [внутрішньополітична консолідація] включає, насамперед, зміцнення демократії та верховенства права в державі (Стратегія 1998); Якщо вже шукати замітника обтяженому негативом слову суржик, то у площині розмовно-ужиткової мовної страти, яка включає суржик, але ніяк ним не обмежується... (Ставицька 2001) (неповний обсяг цілого).

За спостереженнями С.В.Кисельової, О.О.Свиридової, семантика англійського дієслова *involve* (*включати*) "має подійний характер" [Киселева 2000: 123; пор.: Свиридова 1993: 118], що виявляється у сполучуваності з назвами подій. Українське дієслово *включати* має ширші можливості сполучуваності, воно передбачає наявність позицій комплексива й партитива, які можуть заповнюватись не тільки абстрактними назвами подій (процесів, дій, станів), але і найменуваннями об'єднань осіб (у ролі комплексива), назвами осіб за різними ознаками (у ролі партитива) (див. М₁ і М₃), рідше – конкретною лексикою (див. М₃).

3-поміж речень із предикатами *включати*, *обіймати*, *охоплювати* диференціюємо три моделі. До М₁ належать денотативно неспіввідносні речення, які втілюють об'єктивне, позачасове, постійне відношення частин і цілого. У позиції цілого у реченнях першого типу вживаються неререферентні абстрактні лексеми або цілісні термінологічні сполучення на позначення:

1) загальнофілософських понять: Цінності включають в себе когнітивний і емоційний компоненти, знання та оцінку (Філософія 1997: 526); Життєва позиція особистості включає в себе її орієнтацію у навколишньому світі, у навколишньому середовищі, у тому числі ціннісну орієнтацію, її ставлення до інших людей, установку і готовність до здійснення певних дій, форми і способи цього здійснення (Там само: 443);

2) явищ культури: Духовна культура ... включає в себе певну систему цінностей, знань, переконань, світоглядних орієнтацій, норм, традицій в органічній єдності з соціальною гуманістично значимою діяльністю людей щодо освоєння, творення буття (Там само: 516);

3) економічних і політичних явищ: Витратна частина фінансового балансу охоплює видатки, пов'язані з фінансовим забезпеченням розширеного відтворювання в регіональній системі, фінансуванням соціальної сфери і забезпеченням участі в формуванні доходів інших державних фондів (Бєлопольська 2000: 153);

4) юридичних понять: Виключні права авторів на використання творів архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва включають у себе і право участі у практичній реалізації проектів цих творів (Про авторське 1993);

5) різноманітних процесів і дій: Процес формування життєвої позиції особистості включає в себе великий комплекс об'єктивних і суб'єктивних умов та процесів, серед яких – засвоєння особистістю певного світогляду, різноманітних знань, вироблення переконань, соціальних і професійних навичок, розвиток міжособових відносин, прилучення її до трудової та громадсько-політичної діяльності (Філософія 1997: 443); Державне регулювання інвестиційної діяльності включає управління державними інвестиціями, а також регулювання умов інвестиційної діяльності і контроль за її здійсненням усіма інвесторами та учасниками інвестиційної діяльності (Про інвестиційну 1991);

6) результатів інтелектуальної діяльності людини: Комп'ютерна система підтримки аналізу інвестиційної діяльності ... повинна включати такі структурні елементи: персональна ЕОМ, програмне забезпечення (системне, прикладне - загального призначення, спеціальне - підтримки аналізу інвестиційної діяльності), інформаційне забезпечення, інформація для користувача (Вовк 2000: 16);

7) об'єднань осіб за різними ознаками (за фахом, спільною діяльністю і под.): Колектив претендентів, робота якого висувається на здобуття Державної премії, не може перевищувати десяти осіб і має включати тих, які були безпосередніми учасниками виконання роботи ... (Положення про Державні 2000).

У позиції партитива у реченнях, які належать до M_1 , вживаються:

1) назви процесів різного типу (найчастіше економічних, соціальних): *Економічне стимулювання раціонального використання та охорони земель ... включає: виділення коштів державного, республіканського (Республіка Крим), місцевого бюджету для відновлення земель, порушених не з їх вини; звільнення від плати за земельні ділянки, що перебувають у стадії сільськогосподарського освоєння або поліпшення їх стану, в період, передбачений проектом проведення робіт; часткову компенсацію з коштів бюджету зниження доходу в результаті тимчасової консервації порушених не з їх вини ділянок; заохочення до поліпшення якості земель, підвищення родючості ґрунтів і продуктивності земель лісового фонду; виробництво екологічно чистої продукції* (Земельний 2001: 190-191);

2) найменування результатів наукової, творчої діяльності людини: ... *твір архітектури – твір у галузі мистецтва спорудження будівель, що включає в себе креслення, ескізи і моделі, а також збудовані будівлі та споруди, у тому числі паркову і ландшафтну архітектуру, планування міст тощо (Про авторське 1993);*

3) назви прийомів і методів: *Бухгалтерський облік включає систему засобів і прийомів: баланс, рахунки, подвійний запис, документацію, інвентаризацію й узагальнення даних поточного обліку на певну дату в бухгалтерському балансі та ін. звітних формах* (Банківська 1993: 37);

4) найменування різноманітних політичних явищ, політичних об'єднань: *У зв'язку з цим стрижневим елементом політичної системи виступає політична організація суспільства, що включає: державу та її установи, політичні партії, громадсько-політичні організації і рухи, трудові колективи з своїми органами самоврядування* (Філософія 1997: 479);

5) назви “людської сутності” (за визначенням О.Г.Микитюк [Микитюк 1997: 7]), тобто лексеми на позначення знань, умінь, поглядів, почуттів людини: *Релігійна психологія ... включає в себе несистематизовані релігійні почуття, настрої, звичаї, уявлення, пов'язані головним чином з вірою в надприродне* (Філософія 1997: 513);

6) назви осіб за різними ознаками (або їх сукупності): *...кваліфікована робоча сила включає як фактично зайнятих у народному господарстві працівників, так і потенційні кадри (Комарова 2000: 7); Зрештою, це [народ] і соціальна спільність, яка включає на різних етапах історії ті групи і верстви, які за своїм об'єктивним становищем здатні вирішувати завдання розвитку суспільства* (Філософія 1997: 413);

7) поєднання імен на позначення цілого типу комплекс, ряд, система, сукупність і назв абстрактних явищ чи процесів: *Охорона земель включає систему правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на їх раціональне використання, запобігання*

необігрунтованому вилученню земель із сільськогосподарського обороту, захист від шкідливих антропогенних впливів ... (Земельний 2001: 189); *Інжиніринг* включає в себе комплекс робіт по проведенню попередніх досліджень, підготовці технікоеконімічного обігрунтування, комплексу проектних документів, а також розробці рекомендацій по організації виробництва і управління, експлуатації обладнання та продажу готової продукції (Банківська 1993: 119);

8) поєднання імен на позначення цілого типу *система, сукупність, ряд* і партитивів (*елемент, компонент, складник, сектор* і под.): [Валютна світова система] Включає ряд окремих елементів, кожний з яких юридично визначається відповідними міжнародними договорами та угодами ... (Там само: 47);

9) партитивні іменники *аспект, бік, вид, компонент, тип, частина* і под. у поєднанні з іменником-назвою роду та атрибутивним компонентом, який виконує функцію конкретизації: ... *аудит охоплює не лише облікову сторону виробничо-комерційної діяльності підприємства, а й виробничий, фінансовий, управлінський та маркетинговий її аспекти* (Гордієнко 2000: 3); *Безпосередній екологічний контроль вантажу включає три види контролю: оглядовий; радіаційний; хіміко-аналітичний* (при по требі) (Положення про екологічний 2001: 399).

У позиції партитива типовими є: а) кількісно-іменні сполуки: ...*косметичний масаж включає понад 40 різноманітних рухів*, які виконують, сидячи під певним кутом до пацієнта (Ніконова 2003а); б) атрибутивно-іменні сполуки: *Інтеграція [наукового знання] охоплює чітко відокремлені одна від одної науки* ... (Філософія 1997: 542). Атрибутивні поширювачі на позначення сутнісних характеристик частин або цілого на формальному рівні можуть бути також відокремленими означеннями: *Заповідна зона включає території, призначені для збереження і відновлення найбільш цінних природних та мінімально порушених антропогенними факторами природних комплексів, генофонду рослинного і тваринного світу* (Про природно-заповідний 2001). Атрибутивну функцію може виконувати також підрядне означальне речення: *Політична культура включає ті елементи і феномени суспільної свідомості, а в більш широкому розумінні духовної культури тієї чи іншої країни, котрі пов'язані з суспільно-політичними інститутами та процесами і впливають на формування, функціонування й розвиток державних та політичних інститутів, визначають напрямок політичного процесу в цілому та політичної поведінки широких мас населення зокрема* (Філософія 1997: 497).

Факультативними поширювачами для речень M₁ є:

1) просторові детермінанти: *Однаке будь-де в сучасному світі культурна сфера в господарчому плані охоплює всі три сектори*

суспільного виробництва: приватний (комерційний), державний і так званий “третій сектор” – недержавні, неприбуткові організації (Гриценко 2000);

2) детермінанти причини: ... необхідність цього етапу досліджень пояснюється необхідністю визначення інвестиційних пріоритетів для підприємства, оцінкою реального виробничо-фінансового стану підприємства з метою розробки наступних заходів для його покращення. Саме з цих міркувань методика аналізу інвестиційної діяльності повинна включати в себе етапи оцінки інвестиційного потенціалу підприємства шляхом: аналізу фінансового стану підприємства на основі розрахунку традиційних фінансових коефіцієнтів; аналізу рейтингового місця підприємств галузі та інтегрування оцінки внутрішньо-організаційного потенціалу підприємства і впливу факторів зовнішнього середовища способом SWOT-аналізу (Вовк 2000: 18);

3) детермінантні поширювачі з означувальною характеристикою: *Грошовий оборот ... безпосередньо включає рух грошей на стадіях розподілу і обміну* (Банківська 1993: 71); ... наука завжди виходить не лише із пізнання дійсності, а й з наявного наукового знання; наукове знання в свою чергу активно впливає на неї і органічно вплітається в її [науки] тканину... (Філософія 1997: 547);

4) детермінанти сукупності: *Духовна культура як елемент духовного життя, суспільних, духовних відносин включає в себе певну систему цінностей, знань, переконань, світоглядних орієнтацій, норм, традицій в органічній єдності з соціальною гуманістично значимою діяльністю людей щодо освоєння, творення буття* (Там само: 516).

Специфічним випадком реалізації M_1 є семантично неелементарні речення, в яких позицію комплексива заповнюють пропозитивні імена, що є наслідком згортання семантично елементарного речення в окрему пропозицію іншого речення: *Багатогранність духовного життя включає в себе такі складові: духовне виробництво, суспільна свідомість і духовна культура* (Філософія 1997: 502), пор.: *Духовне життя є багатогранним (Духовне життя має багато граней). Воно включає в себе такі складові: духовне виробництво, суспільна свідомість і духовна культура.*

Синтаксичне поле речень M_1 охоплює синтаксичну й комунікативну парадигми. Синтаксична парадигма репрезентована такими видозмінами вихідної структури [Ситар 2003в]:

1) граматичними модифікаціями: *У 90 рр. ХХ ст. роздрібна ціна продукції включала від 20 до 30 відсотків податків; Транспортні та придорожні природні смуги – екокоридори на землях залізниць повинні мати свою нормативну базу, яка включала вимоги щодо видового складу лісонасаджень, схеми і конструкції лісосмуг, порядок проведення робіт по*

їх охороні і захисту від самовільних порубок, пожеж, шкідників, хвороб (Розбудова 1999: 176).

2) модальними модифікаціями: *Бюджет (кошторис) центру відповідальності повинен включати витрати і прибутки, підконтрольні менеджеру* (Попова 2000: 295);

3) негаціями: *Репрографічне відтворення не включає в себе запис в електронній (включаючи цифрову), оптичній чи іншій формі, яку читає машина* (Про авторське 1993);

4) авторизаціями: *Лікування фобії, як правило, включає спеціальні психотерапевтичні методики і приймання медикаментів; Природні ядра є вузловими елементами екомережі і включають в першу чергу території найбільшого різноманіття, де зустрічаються різні ландшафти або їх компоненти* (Розбудова 1999: 38).

Типовими є контамінації модальної та заперечної модифікацій: *При цьому слід пам'ятати про умовне і відносне значення всіх визначень взагалі, які ніколи не можуть охопити всебічні зв'язки і явища в їх повному розвитку* (Філософія 1997: 547).

Із усіх можливих мовленнєвих видозмін у складі комунікативної парадигми зафіксовано тільки конверсивні перетворення, які базуються на властивостях дієслівної пари *включати ↔ входити*: *У продуктивні сили виробництва людини входять життєві засоби, за допомогою яких реалізується процес відтворення та розвитку людських сил* (Філософія 1997: 463) ↔ *Продуктивні сили виробництва людини включають життєві засоби, за допомогою яких реалізується процес відтворення та розвитку людських сил*.

Проте такі перетворення речення можливі не завжди, що зумовлюється відмінностями у сполучуваності цих дієслів. Так, предикат *входити* вживається у конструкціях, що передають структуру хімічних сполук, речовин: *Органічна сірка (30-40 %) безпосередньо входить у вуглеводну частину вугілля, утворюючи різноманітні сполуки* (Сидорович 1999: 48), предикат *включати* у подібних реченнях не зафіксовано. На позначення цього стану речей носій української мови використовує, швидше за все, конструкцію з дієсловом *містити*: *Вуглеводна частина вугілля містить 30-40 % органічної сірки*.

Дієслівні речення M_2 , відображають ситуацію суб'єктивного бачення мовцем предмета чи явища позамовної дійсності як сукупності елементів. Такі висловлення постають унаслідок роздумів мовця над сутністю і структурою певної реалії, маніфестації доцільності зміни обсягу поняття через його розгляд під іншим кутом зору: *... складність відносин соціал-демократії і церкви зумовлюється не лише двоїстістю соціал-демократії як сили, що увібрала водночас і антиклерикалізм, і лівохристиянські настанови, а й специфікою образу самої церкви* (Медведчук 2000).

Суб'єктивність такої кваліфікації може викликати заперечення, прагнення по-іншому інтерпретувати це саме явище: *Важливий поштовх культурно-історичним дослідженням дав німецький вчений І.Гердер, який вважав, що поняття "література" включає не всі художні твори, написані мовою даного народу, а тільки ті, які відображають його розумовий розвиток* (Літературознавчий 1997: 390); ... *любов, як мистецтво, охоплює і те, що справді існує, і те, що можливе, що має колись настати* (Загребельний 1983: 138).

Як правило, особа, яка подає кваліфікацію реалії як сукупності складників, є відомою зі структури речення (компоненти зі значенням авторизованості) або з попереднього контексту: *Однак, на мою думку, під поняттям ідеології доцільніше буде розглядати як доктрини, спрямовані на утвердження необхідності існуючих владних відносин, так і концепції, покликані обґрунтувати суспільні зміни. У такому розумінні термін "ідеологія" охоплюватиме всю сукупність ціннісних настанов, які віддзеркалюють ідеальні уявлення людей про владу* (Медведчук 2000); *Замість уникати зневажливого терміна "креол"... , він [С.Грабовський] зробив його нормативною назвою однієї з "трьох основних національно-культурних груп", яка охоплює вже не лише російськомовних українців, а й етнічних росіян (принаймні тих членів обох спільнот, кого він не зарахував до советських людей чи, коректніше, совків)* (Кулик 2000).

Для M_2 характерною є модифікація авторизації: *У такому розумінні термін "ідеологія" охоплюватиме всю сукупність ціннісних настанов, які віддзеркалюють ідеальні уявлення людей про владу* (Медведчук 2000); *На думку російського психолога Віта Ценьова, етичні стандарти мають включати дві речі: "не нашкодь" і "бажай людині добра, намагайся їй допомогти"* (Котляр 2002).

До M_3 зараховуємо референтні висловлення на рівні одиничного, в яких у позиціях партитива й комплексива використовується конкретна або абстрактна лексика. У ролі цілого при предикатах складу можливі іменники або цілісні словосполучення на позначення:

1) результатів інтелектуальної діяльності людини або їх сукупностей: *Національна програма інформатизації включає: Концепцію Національної програми інформатизації; сукупність державних програм з інформатизації; галузеві програми та проекти інформатизації; регіональні програми та проекти інформатизації; програми та проекти інформатизації органів місцевого самоврядування* (Про національну 1998); *Її [Наталі Яковенко] фаховий доробок включає такі наукові бестселери, як "Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна)" ..., синтетичний "Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття" ..., "Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI-XVII ст."* (Київ, 2002 р.) (Чорней 2003);

2) сукупності відомостей, зібраних із певною метою: *...національна французька база даних смертності... включає відомості про понад 17000 смертей від захворювання серця, які сталися у період від 1987 до 1997 років (Лапшин 2001); Програма включає два основні компоненти: зміст історичного матеріалу і вимоги до мінімально необхідної, обов'язкової підготовки учнів (Програма 1995: 5);*

3) одиниць територіального або адміністративного поділу: *Волинь охоплює територію на південь від Прип'яті та верхів'їв Західного Бугу ... (Наулко 1993а: 26); Наддніпрянина охоплює територію в середній течії Дніпра (сучасні Київська, Черкаська, Дніпропетровська, східна частина Кіровоградської області, західна – Полтавської та Чернігівської) (Там само: 25);*

4) систем правил виконання, послідовності дій: *Алгоритм [критеріальної оцінки] включав наступні кроки: визначення сукупності водних об'єктів AB_1-AB_n ; формування критерію, за яким буде проведено комплексний аналіз і побудована матриця порівнянь; обчислення рейтингів та ранжування об'єктів AB_1-AB_n з використанням формули (Звенигородський 2000: 12);*

5) процесів, дій: *Адаптація законодавства України [до норм світового права] ... охоплює приватне, митне, трудове, фінансове, податкове законодавство, законодавство про інтелектуальну власність, охорону праці, охорону життя та здоров'я, навколишнє природне середовище, захист прав споживачів, технічні правила і стандарти, транспорт, а також інші галузі, визначені Угодою про партнерство та співробітництво (Стратегія 1998);*

6) устаткування, складних механізмів: *Станція ПКС (підземної компресорної станції), що розроблена ДВАТ "НДІГМ ім. М.М.Федорова" для шахти ім. Вахрушева (ДХК "Ровенькиантрацит"), включає три гвинтові компресорні установки (Коваль 2000: 29);*

7) систем закладів і установ: *... мережа АЗС [автозаправних станцій компанії "Лукойл-Україна"] сьогодні охоплює 159 заправок у 13 регіонах країни (Днепров 2002); Відомий Каліфорнійський кластер з виготовлення вина включає 680 винарень та кілька тисяч незалежних виноградарів (Чечелюк 2003);*

8) об'єднань людей за спільною діяльністю, соціальним статусом: *Козацтво обіймало всіх "ліпших людей" – чи то був нащадок князівського або боярського роду, чи то повноправний "шляхтич Речі Посполитої", чи відважніший міщанин, чи недовчений богослов, чи вреситі "посполитий" селянин (Маланюк 1995: 118);*

9) ситуативних об'єднань осіб: *П'ята група включала 17 пацієнтів, які на фоні базисної терапії одержували еналаприла малеат (ренітек) і симвастатин (зокор) (Михайловська 2000: 9).*

Відповідно позицію частин можуть заповнювати:

1) найменування результатів інтелектуальної діяльності людини: *Науковці Вінниччини розробили пакет програм для IBM, який включає ігрові матеріали з розвитку фонетичного слуху малят, ознайомлюють з графічною системою української мови, активізують словниковий запас* (Лапшина 2002: 48);

2) лексеми на позначення одиниць територіального або адміністративного поділу: *Південна Африка може розглядатися як стратегічні ворота ринку Співдружності південноафриканського розвитку (СЮАР), що включає 14 держав із населенням у майже 190 млн.* (Бадрак 2002); *Північний виробничий район охоплює території трьох суміжних адміністративних районів – Роменського (Сумська область), Лохвицького і Гадацького (Полтавська область)* (Полтаванафтогаз 2001);

3) абстрактні назви процесів, дій: *Це завдання [означення з тваринним світом певної місцевості] включає в себе: вивчення видового складу наземних та водних безхребетних, риб, амфібій, плазунів, птахів та ссавців; вивчення біотопічного розподілу видів та основних фауністичних та екологічних тваринних угруповань; проведення абсолютних та відносних обліків чисельності тваринного населення; вивчення добової активності та особливостей поведінки різних видів; вивчення взаємовідносин між різними видами на певній території та виявлення трофічних зв'язків найголовніших груп тварин; виявлення рідкісних видів та їх охорона; пошук видів, перспективних для практичного використання; збирання матеріалу для зоологічних колекцій* (Методика 1995: 24);

4) назви приладів, механізмів: *Дослідна мережа, в якій провели випробування [експериментальну передачу даних у дослідній мережі четвертого покоління мобільного зв'язку], включає базову станцію та мережеве устаткування, необхідне для оцінки ключових технологічних рішень у сфері пакетного радіодоступу для мереж 4G* (Четверта 2002);

5) назви осіб за різноманітними критеріями (національністю, освітою, релігійною належністю і под.): *... Вона [церковна статистика в Україні] включає всіх охрещених, включно з немовлятами, що спричиняється до суттєвої різниці між церковною статистикою і кількістю католиків, яку фіксують соціологічні дослідження ...* (Єленський 2002);

6) назви закладів та установ: *... "Торговельний Дім "Нафта-Херсон" доставляє споживачам нафтопродукти Херсонського НПЗ через мережу, що охоплює понад 150 автозаправних станцій* (Семена 2003);

7) назви якісних або кількісних параметрів: *... вектор стану навколишнього середовища ... включає в себе такі характеристики, як типи ґрунту (e_1), pH ґрунту (e_2), вологість ґрунту (e_3), температура ґрунту (e_4) тощо* (Войтенко 2000: 9).

Замість перерахування частин можуть використовуватись:

а) іменники-партитиви в поєднанні з означальним займенником *всі*, який вказує на повне, суцільне охоплення відповідного цілого: *У 1970-х роках було започатковано формування спільної енергетичної політики ЄС, що охоплює усі підсектори енергетики* (Саприкін 2002); б) сполучення сукупного субстантива (*ряд, сукупність, система* і под.) й іменника-партитива (*компонент, елемент, галузь, сектор* і под.): *Євrorинок включає ряд секторів: єврогрошовий ринок (короткотермінові депозити на строк до одного року); ринок банківських єврокредитів (середньотермінові кредити на 2-10 років, котрі оформляються кредитними угодами); ринок єврооблігацій (середньо- та довготермінові позики на 10-15 років)* (Банківська 1993: 99).

Позиція партитива може зазнавати ускладнення кількісним компонентом на позначення точної або приблизної кількості: *З моменту створення ESCORENA розширилася настільки, що тепер включає вже 13 науково-дослідних центрів ...* (Мельничук 2002a); *На сьогодні регіональна мережа банку ["Укрсоцбанку"] включає 93 балансові філії, а також понад 460 безбалансових відділень ...* (Держпакет 2001); *Її [компанії "Stella Artois"] мало наявності збалансованого портфеля марок, що крім традиційних, включає кілька марок безалкогольного пива ...* (Знадобилося 2003); *З огляду на великі обсяги, інертність величезної системи вибуховиробництва, що включає в себе велику кількість зацікавлених підприємств, організацій, інститутів тощо, процес впровадження нових технологій мав неминуче наитовхнутися на спротив притаманної будь-якому загалу консервативності ...* (Макаров 2002).

Речення M_3 можуть відображати кількісну характеристику частини у відсотках: *Зона підвищеного [антропогенного] навантаження охоплює 27% області* (Мединська 2001: 13); *...націоналізований сектор [у Швеції] ... охоплює лише 10% підприємств* (Медведчук 2000); *Європа підхопила цей новотвір і перетворила його з нечисленної верстви автономних особистостей на масив середнього класу – основу сучасного демократичного суспільства, що включає від 70% до 90% його громадян* (Кириченко 2003).

Факультативними поширювачами для речень M_3 виступають:

1) атрибутивні поширювачі: а) на позначення сутнісних характеристик частин або цілого: *Спроектована модель оцінки екологічних наслідків розвитку регіону включає в себе чотири основних підсистеми першого рівня: біологічна підсистема; підсистема середовища; підсистема соціального розвитку; підсистема господарювання та економіки* (Войтенко 2000: 6); *Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні, утворюють єдину територіальну систему і включають території та об'єкти природно-заповідного фонду, курортні та*

лікувально оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, полезахисні та інші типи території та об'єктів, що визначаються законодавством України (Про охорону 2001: 26); б) зі значенням оцінки: Мальовниче прекрасне Поділля охоплює собою дві області – Вінницьку і Хмельницьку (Цюпа 1961); в) на позначення порядку розташування реалії, яка інтерпретується як ціле щодо відповідних складників, водночас вона входить до складу іншого цілого: Перишій розділ наведеного балансу [фінансових ресурсів регіону] включає прибуток і амортизаційні відрахування підприємств регіону, п'ятнадцять обов'язкових платежів і зборів до бюджетів і позабюджетних фондів усіх рівнів, місцеві податки і збори, надходження доходів від зовнішньоекономічної діяльності, надходження коштів від приватизації, довгострокові кредити банків, вільні кошти населення (Белопольська 2000: 153); г) зі значенням присвійності – як правило, такий атрибут вказує на власника результату інтелектуальної діяльності, сукупностей відомостей: Його [професора Р.Познера] база даних охоплює 542 особи (Шевченко 2002);

2) детермінанти з обставинно-атрибутивним значенням: Курс "Фінансове право" систематизовано охоплює правові основи фінансової діяльності української держави як у галузі фінансів, так і банківської справи (Фінансове 1996: 9); Йдеться про запровадження системи управління енергоспоживанням, яка технічно включає в себе пристрої для диференційованого відключення промислових споживачів без відключення електропостачання населених пунктів (Жовтянський 2002);

3) детермінанти наслідку: ... У результаті сьогодні мережа автозаправок "Лукойл-Україна" охоплює 13 областей України: Київську, Одеську, Житомирську, Вінницьку, Миколаївську, Черкаську, Запорізьку, Херсонську, Волинську, Львівську, Рівненську, Івано-Франківську, Чернівецьку (Дніпров 2002);

4) детермінанти часу: Тепер наш ІСЦ [індекс споживчих цін] включає 102 продовольчих, 120 непродовольчих товарів і 48 видів платних послуг (Ревенко 2002).

Парадигма денотативно співвіднесених речень (М₃) включає синтаксичну й інтерпретаційну парадигму. До типових синтаксичних перетворень вихідної структури належать:

1) граматичні модифікації: Сулейманові дісталися в спадок Анатолія і Румелія, Сирія і Єгипет, Мекка з Медіною і Греція, тепер став він володарем Угорщини і Паннонії, Чорного моря, Вірменії, Грузії, Іраку, Йємену, всієї Північної Африки аж до Марокко, його царство охоплювало майже все Середземне море, сягало Каспію, Перської затоки і Червоного моря (Загребельний 1983: 420); Але політика "модернізації" та "жорсткої економії", яку проводила ФСП [французька соціалістична партія], органічно включала в себе традиційні елементи економічної політики

консерваторів та неолібералів (Медведчук 2000); На часі створення в навчальних закладах ресурсних інформаційних модулів, які б включали відеотеку, бібліотеку, банк даних мережі Інтернет тощо (Суржик 2001a); Отже, щоб зберегти для майбутніх поколінь риб, що потрапили чи у недалекому майбутньому потраплять до Червоної книги України, необхідні державні програми, які включали б не тільки заборону вилову цих видів, але й виділення заповідних акваторій з дієвою їх охороною, а для деяких і штучне розведення (Розбудова 1999: 138);

2) модальні модифікації: Воно [відродження України як держави] повинне включати повернення народіві культурних цінностей минулого – вилучених, сфальсифікованих або замовчуваних за часів тоталітаризму, прилучення суспільства до відчужених духовних цінностей – національних і світових (Урядовий кур’єр. – 1999. – 26 серпня); Щодо складової хімічної інформації [у складі інтегрованого курсу “Природознавство 5-7”], то вона має включати загальні відомості про деякі прості і складні речовини, мінерали і гірські породи, корисні копалини, повітря, воду, кисень; знання про склад і будову речовин на атомно-молекулярному рівні; молекули, атоми, чисті речовини і суміші, фізичні і хімічні явища, розчини, процес горіння тощо (Концепція 1995: 11);

3) авторизації: Історико-етнографічна територія Гуцульщини за сучасним адміністративним поділом охоплює південні частини Надвірнянського, Косівського та Верховинський район Івано-Франківської області та Рахівський район Закарпатської області (Наулко 1993a: 28); Оскільки “Джинс” працює на технічній базі УМС, ним можна скористатися у всій зоні покриття цього оператора, що охоплює, як відомо, 43% території України (Коваленко 2003);

4) заперечні модифікації: ...жодне з досліджуваних суспільств не охоплює всього людства, не поширюється на всю населену Землю і не має своїх ровесників серед суспільств свого різновиду... (Філософія 1997: 397).

Типовими є також поєднання кількох різновидів модифікацій: На їхню думку, палестинська держава повинна відразу ж охоплювати всі території, зайняті Ізраїлем у червні 1967 року, – Західний берег, Газу та Східний Єрусалим (Соколовський 2002b) – авторизаційна й модальна модифікації.

Інтерпретаційні реалізації M₃ репрезентовані:

1) конверсивними перетвореннями: До мережі [вищої освіти України] входить 979 вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації ... (Система 2002) ↔ Мережа вищої освіти України включає 979 вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації; Базовий зміст хімічної освіти включає основи загальної і неорганічної хімії та елементарні відомості про органічні речовини (Концепція 1995: 13) ↔ Основи загальної і неорганічної

хімії та елементарні відомості про органічні речовини входять до базового змісту хімічної освіти;

2) описовими конструкціями: *Наш навчальний інститут має у своєму складі академічний НДІ* (Рожен 2002);

3) синонімічними трансформаціями – субстантивними реченнями із предикатами відношення частини й цілого: *Основи загальної і неорганічної хімії та елементарні відомості про органічні речовини – компоненти базового змісту хімічної освіти.*

Синонімічними до речень із предикатом *включати*, які відображають кількісну характеристику цілого, є речення з предикатами кількості, пор.: *Неуніверситетський сектор [в Україні] налічує 20 академій та 40 інститутів* (Про початок 1995: 9) і *Неуніверситетський сектор включає 20 академій та 40 інститутів.*

2.1.3. Речення з предикатами “містити”, “вміщувати”

Холо-партитивне значення для лексеми *містити* у словниках зафіксоване як основне, таке, що не ускладнюється додатковими семами. СУМ і ВТССУМ подають таке тлумачення першого значення цього дієслова: “Мати в собі, у своєму складі” [ВТССУМ: 532; СУМ, т. 4: 750].

Пряме значення дієслова *вміщати* (*вміщувати*) зафіксовано у цих словниках так: “містити в собі, включати до свого складу; поміщати” [СУМ, т. 1: 707]; “містити в собі, мати у своєму складі; поміщати” [ВТССУМ: 152]: *α'-фаза, що вміщує до 80 % Cr, пасивується при більш негативних потенціалах, ніж початковий твердий розчин ...* (Вязовікіна 2000: 28). Наявність просторової семи зумовлює обмеженість використання предиката *вміщувати* на позначення відношення частини й цілого, пор. приклади із СУМу: *Заздалегідь розпланований кишлак на тисячу дворів ніяк не вміщав у собі й половини [поселенців]* (Ле, Міжгір'я, 1953, 236); *Кімнатка станційного телеграфу не вміщала всіх* (Десняк, Вибр., 1947, 70); *Театр був переповнений і далеко не міг вмістити всіх бажаних* (Минуле укр. театру, 1953, 66).

У реченнях із предикатами *вміщувати*, *містити* напрям відношення прогнозується від цілого до частин, при цьому певна реалія може характеризуватися як ціле щодо всіх відповідних частин або виділятися один із складників як найважливіший у конкретному висловленні (кількісно переважає другий тип), пор.: *Заявка-розрахунок містить: повну назву платника; назву установи Ощадбанку, до якої подається заявка; дату подання заявки; кількість марок у розрізі номіналів, які передбачається придбати; суму; загальну кількість марок у штуках та загальну суму в гривнях* (Про затвердження 1999) (повний обсяг цілого) і

М'ясо риб містить амінові сполуки (Кархут 1993: 180) (неповний обсяг цілого).

Серед речень із предикатами *містити*, *вміщувати* виділяємо три моделі. До M_1 належать неререферентні речення, які відображають об'єктивне відношення частини й цілого як позачасове і постійне: *Один грам ґрунту містить 10 мільярдів клітин мікроорганізмів* (Загребельний 1994: 488); *Капуста городня містить 16 вільних амінокислот ...* (Кархут 1993: 190). Специфіка речень M_1 із дієсловом *містити* у ролі предиката, порівняно з реченнями цієї ж моделі з іншими предикатами складу, полягає у тому, що предикат *містити* не може сполучатися з абстрактними лексемами на позначення дій, процесів, якостей та ін. [Ситар 2003г]. Пор.: *Державне регулювання інвестиційної діяльності включає управління державними інвестиціями, а також регулювання умов інвестиційної діяльності і контроль за її здійсненням усіма інвесторами та учасниками інвестиційної діяльності* (Про інвестиційну 1991) і **Державне регулювання інвестиційної діяльності містить управління державними інвестиціями, а також регулювання умов інвестиційної діяльності і контроль за її здійсненням усіма інвесторами та учасниками інвестиційної діяльності*. Або: *Суспільство охоплює різноманітні процеси, стосунки між людьми і складається з певних соціальних інститутів* (Філософія 1997: 340) і **Суспільство містить різноманітні процеси, стосунки між людьми, певні соціальні інститути*.

У лівобічній позиції комплексива у реченнях M_1 використовується неререферентна лексика, яка позначає клас реалій загалом:

1) хімічні сполуки, речовини: *Газ містить у своєму складі 4% вуглекислого газу, 0.0002 % сірководню* (Каданер 1968: 20); *Білки картоплі містять 14 амінокислот з 20, необхідних для побудови клітин нашого тіла* (Кархут 1993: 70);

2) клас, вид рослин або їх об'єднання на підставі спільної ознаки: *Рута містить у собі леткі олії і флавоновий похідний глікозид рутин...* (Кархут 1993: 126); *Городина, оброблена хімікатами, часто містить селітру і 3,4-бензпірен...* (Кархут 1993: 180);

3) частини рослини: *Ягоди [суниць] з приємним запахом і смаком, зеленкувато-червоні або яскраво-червоні, містять багато заліза ...* (Кархут 1993: 136); *Плоди цих сортів [яблук – Уманське зимове, Кальвіль краснокутський, Ренет Симиренко та ін.] містять сухих розчинних речовин на 0,8-1,2%, цукрів на 4-7% і пектину на 0,4-0,9% більше порівняно з іншими* (Кондратенко 2000: 26);

4) механізми і пристрої, їх деталі: *В результаті перевірки встановлено, що у всіх вищих навчальних закладах ... обчислювальні машини, що містять ДМ [дорогоцінні матеріали], взяті на облік в цілому, без виділення складових, які містять ДМ ...* (Про результати 1995: 59);

5) різноманітні документи: Простий вексель містить такі реквізити: а) найменування – “вексель”; б) просту і нічим не обумовлену обіцянку сплатити визначену суму; в) зазначення строку платежу; г) зазначення місця, в якому повинен здійснитись платіж; д) найменування того, кому або за наказом кого платіж повинен бути здійснений; е) дату і місце складання векселя; є) підпис векселедавця (Банківська 1993: 54);

б) бази даних, спеціально створені сукупності відомостей: Загальні відомості про підприємство ... вміщують повну назву підприємства, його поштову адресу, реквізити, прізвища і телефони керівників підприємства і відповідальних працівників служб охорони природи... (Інструкція 2001б: 135).

Крім іменника у формі н.в., позицію цілого можуть заповнювати: а) особові займенники: Вона [ідея] містить у собі прагнення до практичної реалізації, до свого матеріального втілення, містить знання про саму себе, про шляхи і засоби своєї об'єктивізації (Філософія 1997: 552); б) відносні займенники, які на формальному рівні виступають підметами у підрядних означальних реченнях: Експериментально встановлено, що алюміній, доданий в кількості від 2 до 5 %, підвищує схильність до пасивації сплавів, які вміщують 27-60 % Cr (Вязовікіна 2000: 22); Забороняється розповсюдження творів, що містять заклики до зміни насильницьким шляхом конституційного ладу; пропаганду війни, насилля, жорстокості, расової, національної, релігійної ворожнечі або ненависті; порнографію; підбурювання до вчинення злочинів (Основи 1992); в) субстантивовані прикметники: При ревматичних захворюваннях застосовують рослини, які містять похідні саліцилової кислоти, глікозид саліцину (Кархут 1993: 11); г) іменниково-прикметникові комплекси, які становлять цілісні словосполучення: Інший отруйний гриб – мухомор червоний – містить, крім отруйних речовин мускарину і мускаринину, ще й антибіотичну речовину мускарифін ... (Кархут 1993: 193).

Позицію партитива при предикатах містити, вміщувати найчастіше заповнюють:

1) назви хімічних елементів, їх сполук, речовин: Як відомо, атом вуглецю має порядковий номер 6 і містить всього шість електронів – 2 на гелієвій оболонці і 4 на зовнішній валентній оболонці (Баранов 1970: 12); Екологічному благополуччю Сиваша значною мірою сприяла організація природного недренованого закритого накопичувача, що дало можливість не скидати в нього рідин, які містять у собі хлорид кальцію (Урядовий кур'єр. – 1999. – 9 вересня); Органи Державної екологічної інспекції ... здійснюють екологічний контроль ... вантажів, що містять промислову сировину та окремі види продукції, хімічні сполуки, токсичні хімічні та інші небезпечні речовини, відходи, засоби захисту рослин, стимулятори їх

росту, добрива, радіоактивні речовини ... (Положення про Державну 2001: 82-83);

2) назви складників документів: *Заголовок [листа] містить адресу й назву організації чи ім'я відправника ...* (Корніяка 1995: 41);

3) назви однорідних відомостей, зібраних разом з певною метою: *Банківські документи (розрахунково-грошові) – письмові розпорядження господарської організації або банку, що містять необхідну і достатню інформацію для здійснення банківських операцій...* (Банківська 1993: 25); *Державні органи та організації, органи місцевого і регіонального самоврядування, інформаційні системи яких вміщують інформацію про громадян, зобов'язані надавати її безперешкодно і безкоштовно на вимогу осіб, яких вона стосується ...* (Про інформацію 1992);

4) назви частин рослин: *Плоди – кулясті коробочки – містять кілька чорно-бурих гладеньких насінин* (Панова 1987: 54);

5) абстрактні назви процесів: *Закон має на меті сприяти естетичному вихованню громадян України через обмеження або заборону розповсюдження продукції, яка містить пропаганду війни, насильства, жорстокості, расової, національної, релігійної ворожнечі ...* (Про захист суспільної 2003); *Захист суспільної моралі передбачає ... запобігання публікації і розповсюдженню інформації, яка містить пропаганду насильства і жорстокості, порнографію* (Там само).

Позиція партитива часто може ускладнюватися кількісним компонентом:

1) на позначення точної кількості складників (виражається кількісним числівником): *8-бромкамфора при реакції з SeO_2 утворює α -дикетон ("камфорхінон"), що містить дві карбонільні групи ...* (Горічко 2000: 7);

2) на позначення точно невизначеної кількості складників можуть використовуватись: а) неозначено-кількісні числівники у поєднанні із іменниками на позначення частин: *Резюме зазвичай містить кілька найнеобхідніших секцій – "Особисті дані", "Освіта", "Трудова діяльність", "Неосновна діяльність", "Спеціальні навички"* (Залигін 2003); *У магазинах можна купити різноманітні кисломолочні продукти, які часто містять кілька видів бактерій* (Галковська 2002г); б) іменник "кількість" із прикметником, який уточнює параметри (*велика, значна, мала, незначна* і под.) або вказує, що навіть приблизна кількість мовцеві невідома (*деяка, певна*): *Параметр ГК (гамма – каротаж) у викидонебезпечних пісковиках має понижене значення, тому що вони містять малу кількість слюдисто-глинистих мінералів ...* (Явний 2000: 56); *... чисельна концентрація дисперсії Al_2O_3 , яка складається з досить дрібних часточок ($a=39$ нм), вже при масовому співвідношенні нітрид:оксид 8:2 перевищує концентрацію часточок нітриду, що є досить полідисперсним і вміщує певну кількість*

грубодисперсної фракції ... (Безугла 2000: 7); в) кількісні числівники у поєднанні з іменниками на позначення частин і прийменниками *біля, близько, до, понад, від* ... до або прислівниками *більше, менше*, які виступають у значенні прийменника: *Насінина містить до 50% гіркої олії, яку використовують в медицині* (Панова 1987: 92); *В роботі використані також спеціально виплавлені модельні бінарні і леговані сплави системи хром-залізо, які вміщують від 16 до 95 ат. % Cr, як у литому, так і у відпаленому станах* (Там само: 10); *Тривало відпалені при 773 К феритні сплави промислової чистоти, які містять більше 27 % Cr, мають високі твердість, зносо- і корозійну стійкість...* (Там само: 28); *С.сава містить близько 20 видів алкалоїдів, які складають 5% від загального вмісту рослини* (Пекар 2000);

Факультативним поширювачами у реченнях M_1 виступають:

1) детермінанти місця: *Структура фосфатів ванадію, що містять на своїй поверхні ненасичені фосфатні групи, дозволяє утворювати хімічний зв'язок з H_3PO_4 або іншими сполуками фосфору* (Яременко 2000: 10);

2) кількісно-характеризувальні поширювачі: *Неповідомлення спеціально відповідальними за те особами морських та повітряних суден ... інформації про підготовлюване або здійснене внаслідок крайньої потреби скидання чи невідворотні втрати ними в межах внутрішніх морських і територіальних вод України або у відкритому морі шкідливих речовин чи сумішей, що містять такі речовини понад встановлені норми ... карається штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян ...* (Кримінальний 2001: 130);

3) детермінанти з обставинно-атрибутивним значенням: *По-друге, характеристика політичної культури як рівня розвитку політичного життя суспільства імплицитно містить у собі орієнтацію, з одного боку, на усвідомлення необхідності досягнення суспільною системою належного стану (максимально високого при даних соціальних умовах рівня розвитку), з другого – на оцінку наявного рівня культури в політичному житті суспільства крізь призму її цільового стану* (Філософія 1997: 498).

У мовленні речення M_1 із предикатом *містити* зазнають синтаксичних та інтерпретаційних перетворень. До синтаксичної парадигми речення належать:

1) граматичні модифікації, які безпосередньо пов'язані із предикативністю речення й охоплюють: а) категорію часу (форма минулого часу зумовлена тим, що реалія не існує зараз або майже не використовується): *Передок [українського воза] мав децю менші в діаметрі колеса, що містили такі деталі: маточини, шпичі, гуті ободи* (Горленко 1993а: 96); б) категорію способу: *В зв'язку з цим [орієнтацією навчально-виховного процесу з біології на розвиток творчості учнів] виникає*

необхідність створення в навчальних закладах будь-якого типу біологічного комплексу, який би містив (залежно від місцевих умов): кабінет, лабораторію, навчально-дослідну ділянку, теплицю, живий куточок, зелений клас... (Концепція 1995а);

2) модальні модифікації: Уран може містити природні ізотопи, бути збідненим (менше 0,7 % ізотопу 235) або збагаченим ізотопами 235 або 233 (Саприкін 2001); ...“свіжоморожена” риба може містити (і це періодично виявляють санепідстанції) цілий набір хвороботворної мікрофлори та паразитів (Галковська 2002а); Тексти [для переказу в 11 класі] можуть містити до 6 % незнайомих слів ... (Рекомендації 1995); Клопотання [про організацію та оголошення території та об'єктів природно-заповідного фонду] має містити обґрунтування необхідності створення чи оголошення території або об'єкта природно-заповідного фонду певної категорії, характеристику природоохоронної, наукової, естетичної та іншої цінності природних комплексів та об'єктів, що пропонуються для заповідання, відомості про місцезнаходження, розміри, характер використання, власників та користувачів природних ресурсів, а також відповідний картографічний матеріал... (Про природно-заповідний 2001: 229); Портал повинен містити кілька динамічно оновлюваних блоків, серед яких новини, анонси, аналітичні матеріали, підбірка ключової інформації та текстів, приміром у вигляді бібліотеки чи онлайн-енциклопедії (Кушнір 2003);

3) негації: Нормативи збору, який справляється за захоронення забруднюючих рідинних речовин, відходів виробництва та стічних вод у глибокі підземні водоносні горизонти, що не містять прісних вод, береться відповідно до таблиці 1.7. чи 1.8. з коефіцієнтом 10 (Порядок 2001а: 57); У тому разі, коли документи не містять усіх зазначених вище даних про роботу в минулому, в дублікат трудової книжки вносяться тільки ті дані, що є в документах (Кодекс 1994: 141); За даними оже-спектроскопії вміст Cr в пасивних плівках на сплавах з La значно вищий, ніж на сплавах аналогічних складів, які не вміщують La (Вязовікіна 2000: 23);

4) модифікації авторизації: Як відомо, будь-яка вода з підземних, підґрунтових джерел або відкритих водойм містить мінеральні солі, їх немає лише в дистильованій воді (Вода 2002).

5) питальні речення: Скільки фолієвої кислоти містить 1 кг борошна?

Регулярними є модально-заперечні модифікації: Умови трудового договору не можуть містити положень, які не відповідають законодавчим та іншим нормативним актам про охорону праці, що діють в Україні (Про охорону 1997: 46).

II. Інтерпретаційна парадигма речення репрезентована:

1) конверсивними перетвореннями: *Кора калини містить глікозид вібурнін, дубильні речовини й органічні кислоти* (Кархут 1993: 69) ↔ *У корі калини містяться глікозид вібурнін, дубильні речовини й органічні кислоти;*

2) трансформаціями: *Уранова руда містить у собі кілька ізотопів урану, а саме U-238, U-235 та U-234...* (Юхновський 2001) → *Кілька ізотопів урану, а саме U-238, U-235 та U-234, – складники уранової руди.*

Нереферентні речення з предикатами *містити*, *вміщувати* є синонімічними до речень: а) кількості: *У ягодах суниць багато натронів і кислот ...* (Кархут 1993: 137), пор.: *Ягоди суниць містять багато натронів і кислот*; б) якості: *Багаті на фітонциди листки дуба, евкаліпта, берези, сосни, смереки, бузку, смородини* (Там само: 7), пор.: *Листки дуба, евкаліпта, берези, сосни, смереки, бузку, смородини містять багато фітонцидів*; в) наявності: *В листках ожини сизої є аскорбінова кислота, тіамін, рибофлавін, ніацин, кальциферолі, каротин* (Там само: 100), пор.: *Листки ожини сизої містять аскорбінову кислоту, тіамін, рибофлавін, ніацин, кальциферолі, каротин; Ефективний і цинн пісковий, в якому є смолисті речовини та летка олія* (Там само: 10); г) процесу: *Подібно [до цибулі ведмежої] діють цибуля городня і часник посівний, у яких, крім антибіотика аліцину, знайдено ще вітамін тіамін, аскорбінову кислоту і йод* (Там само: 149), пор.: *Подібно діють цибуля городня і часник посівний, які, крім антибіотика аліцину, містять ще вітамін тіамін, аскорбінову кислоту і йод.*

M₂ відображає суб'єктивне уявлення мовця про певний предмет чи явище дійсності як сукупність елементів. Вона досить поширена серед речень з іншими предикатами складу, проте для предиката *містити* виявилася нетиповою, репрезентованою одиничним прикладом, що, очевидно, є наслідком обмеження на сполучуваність із абстрактними лексемами [Ситар 2003г]: *Поза всяким сумнівом візантивізм містив у собі яди, притаманні, кожній пізній, секундарній і епігонізуючій, культурі: там уже затиралося на аціональне* [розрядка Є.Маланюка] *обличчя культури і денатурувався її дух* (Маланюк 1995: 105).

До M₃ належать референтні висловлення на рівні одиничного, в яких у позиціях партитива й комплексива використовується як конкретна, так і абстрактна лексика. У ролі цілого при предикатах *містити*, *вміщувати* можливі лексеми на позначення:

1) результатів творчої, наукової діяльності: *Видання містить ряд розділів, які раніше не входили до таких підручників* (Урядовий кур'єр. – 1999. – 14 вересня); *Робота викладена на 133 сторінках машинописного тексту і містить 10 таблиць і 7 малюнків* (Мусянович 2000); *Книга містить набір статей, які характеризують діяльність банків* (Банківська 1993:3);

2) сукупностей норм і правил: ... українське законодавство містить норми про відшкодування втрат у випадку незаконних дій правоохоронних органів ... (Захаров 2002);

3) сукупностей однорідних предметів, понять, зібраних разом з певною метою: програма, мережа, реєстр, перелік, зібрання, зведення та ін.: Програма [з математики] містить також теми, які розширюють програму для масової школи: многочлени, границі і неперервність функції (10-й клас), комплексні числа, елементи комбінаторики, елементи теорії ймовірності (11-й клас) та ін. (Концепція шкільної 1995: 31); Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду містить відомості про правовий статус, належність, режим, географічне положення, кількісні і якісні характеристики цих територій та об'єктів... (Про природно-заповідний 2001: 231) та ін.

Позиція партитива може заповнюватися такими лексемами:

1) найменуваннями результатів творчих або наукових пошуків: Щойно у львівському видавництві “Кальварія” вийшла його [Леся Подерв'янського] збірка “Герой нашого часу”, що містить двадцять три п'єси (Діброва 2001a); А перший том [енциклопедії сучасної України] містить 2732 статті, 1628 ілюстрацій, 50 таблиць і схем та 12 карт (Раскіна 2002);

2) назвами сукупностей однорідних предметів, понять, зібраних разом з певною метою: Праця містить також предметний покажчик, який полегшує віднайдення у книзі певних теоретичних понять, списки художньої літератури та цитованих джерел наукової літератури (Загнітко 2001: 298); ...вона [дисертаційна робота] вміщує 23 рисунки, 30 таблиць, 1 додаток та список використаних джерел із 182 найменувань (Яременко 2000: 6);

3) іменниками на позначення норм, правил, рекомендацій, вимог: Кодекс [журналістів] США пішов ще далі і містить заборону на накидання журналістами своїх культурних цінностей громадськості (Винников 2002);

4) назвами структурних частин: Він [“Словник суфіксальних одиниць української мови”] містить 672 реєстрові одиниці різної складності та функціонального статусу в слові ... (Карпіловська 2001: 162).

У ролі партитива типовою є кількісно-іменна сполука на позначення точної / приблизної кількості частин у складі цілого: Поставлені завдання зумовили структуру роботи: вона складається із вступу, трьох глав, заключної частини та бібліографічного покажчика, що містить 246 робіт вітчизняних та зарубіжних авторів (Кім 1993: 6); Дисертацією є рукопис загальним об'ємом в 228 сторінок, що, крім основного тексту, містить 75 рисунків (з них 69 на 58 окремих сторінках), 3 таблиці (з них 2 на 2 окремих

сторінках) і список використаної літератури (311 наменувань) на 26 сторінках (Яковкін 2000: 6); Дослідження [“Доповіді про розвиток людини” ПРООН] обсягом 200-250 сторінок складається з двох приблизно рівних частин. Першу присвячено одному з важливих аспектів людського розвитку, друга містить кілька десятків статистичних таблиць, що характеризують економічні, соціальні й гуманітарні показники 160-170 країн світу, регіонів, груп країн і всього світу (Ревенко 2001). Можливою є також оцінка достатності / недостатності кількості: Підручник Черкасенка [для початкової школи] вміщував необхідну кількість матеріалу як для читання, так і для самостійної роботи школярів (Черненко 2002: 74).

Типовими поширювачами у реченнях М₃ виступають:

1) компоненти, які виконують функцію характеристики:
а) атрибутивні компоненти, що на формальному рівні є узгодженими означеннями, вони можуть передавати сутнісну характеристику частин або їх оцінку мовцем: Для забезпечення охорони й організації раціонального використання тваринного світу ... ведеться державний кадастр тваринного світу, який містить систематизовану сукупність відомостей про географічне розповсюдження видів (груп видів) тварин, їх чисельність і стан, характеристики середовища їх перебування і сучасного господарського використання та інші необхідні дані (Про тваринний світ 2001: 273); Тут застосування в теоремах 5.1 і 5.2 повністю симетричного zilch-тензора, компоненти якого містять всі 9 незалежних явно від x величин, що зберігаються, теж приводить до одержання в єдино можливих конформноподібних серіях (20) – (23) повного набору законів збереження в цьому класі (Симулик 2000: 18); б) підрядні означальні: Авторка слушно зауважує, що для вивчення віршової мови в синхронії та діахронії необхідно звертатися до творів не тільки загально визнаної вартості, а й до всього літературно-художнього масиву, що містить твори, які в ієрархічній структурі естетичних цінностей посідають визначене місце (Загнітко 2001: 296);

2) локативні й атрибутивно-локативні поширювачі: У Данії Кодекс поведінки журналістів (1992) містить пряму заборону на згадку про самогубства і спроби самогубств, за винятком вказаних у кодексі випадків (Винников 2002); Німецький кодекс [журналістів] містить окрему заборону щодо співпраці журналістів з розвідувальними органами ... (Гам само).

Синтаксичне поле речень М₃ охоплює синтаксичну й інтерпретаційну парадигми. Серед синтаксичних видозмін регулярними є:

1) граматичні модифікації, які пов'язані з часовою інтерпретацією відношення: Перший філателістський словник вийшов у Німеччині 1867-го, він містить 680 термінів (Слепінін 2002); Атлас [Національний атлас України] містить 576 карт, які відтворюють еволюційні й історичні

етапи України, стан природи, економіки, суспільства (Ходжашвілі 2001); ... в назвах наших численних партій, що з'являються, як гриби після дощу, немає жодної, яка б містила слово “людина” (Дружбинський 2002б);

2) модальні модифікації: Важливішим додатковим елементом Стратегії [енергетичної стратегії України] повинен стати “План дій з реалізації базових положень Стратегії”, який має містити окремі крупні заходи (моніторинг виконання Стратегії, розробку базових законопроектів, підготовку президентських та урядових постанов і розпоряджень), терміни їх виконання, обсяги та джерела фінансування...) (Мартиненко 2002); ... головний розділ концепції [“Концепції розвитку економічної освіти в умовах соціально орієнтованої економіки та інформаційно-технологічного суспільства”] повинен містити чотири блоки освітніх дисциплін: філософсько-світоглядний, критично-осмислювальний, інноваційно-прикладний і спеціальна підготовка (Гаташ 2003).

3) негації: Формула (3) не містить фізичних величин, які потребують експериментального визначення ... (Гютюнник 2000);

4) модифікації авторизації: Такий культурний плюралізм, за Драгоєвичем, містить у собі так звані “три плюралізми” (плюралізм форм власності, плюралізм ринку чи то вільну конкуренцію та політичний плюралізм, тобто багатопартійність)... (Гриценко 2001а); ... на думку “ДТ” [“Дзеркала тижня”], один із фрагментів запису містить посилання на матеріал у “Зеркале недели”, надрукований на початку травня, у деяких загадуються події липня, серпня (Герб 2000);

5) питальні речення: Чи містить закон про недоторканність Президента, який перебуває у відставці, пункт про необхідність голосів конституційної більшості при рішенні про порушення кримінальної справи?

Можливі також поєднання кількох типів модифікацій: Більше того, закон про недоторканність Президента, який перебуває у відставці, може, на думку пропрезидентських технологів, містити пункт про необхідність голосів конституційної більшості при рішенні про порушення кримінальної справи (Мостова 2002) – модальна й авторизаційна модифікації.

Комунікативна парадигма M₃ об'єднує:

1) експресивні модифікації: Ніякого переліку-визначення тих, хто такій ідентифікації (не) підлягає, вони [“Сорок рекомендацій групи розробки фінансових заходів щодо боротьби з відмиванням грошей (FATF)”] взагалі не містять! (Кірш 2001);

2) конверсивні перетворення (речення з предикатами містити і міститися): У вступній частині [звіту] містяться дані про орган, що проводив екологічну експертизу, склад експертів, час проведення, найменування об'єкта екологічної експертизи, його кількісні та якісні

показники, відомості про виконавців і замовників екологічної експертизи та про орган, який приймає рішення щодо реалізації об'єкта екологічної експертизи (Про екологічну 2001: 337) ↔ Вступна частина [звіту] містить дані про орган, що проводив екологічну експертизу, склад експертів, час проведення, найменування об'єкта екологічної експертизи, його кількісні та якісні показники, відомості про виконавців і замовників екологічної експертизи та про орган, який приймає рішення щодо реалізації об'єкта екологічної експертизи;

3) синонімічні трансформації – речення відношення частини й цілого з дієприкметником у ролі предиката: *Усі ці книжки [українські підручники для початкової школи початку ХХ ст.] дійсно були “рідним словом”, “рідною школою”, “віночком”, сплетеним з різнобарвних квіток широких просторів нашої України; вміщена була в них багата народна поезія, кращі перли нашої художньої літератури* (Черненко 2002: 75) ← *Усі ці книжки містили багату народну поезію, кращі перли нашої художньої літератури*²³.

Синонімічними до холо-партитивних речень М₃, в яких у ролі предиката виступають дієслова *містити*, *вміщувати*, є речення з предикатами кількості: *Він [реєстр морфемних структур слів] налічує на сьогодні 166385 лексем ...* (Карпіловська 2001: 162), пор.: *Він [реєстр морфемних структур слів] містить на сьогодні 166385 лексем*; та речення з предикатами наявності, пор.: *У ньому на сьогодні є (наявні) 166385 лексем*.

Отже, предикати *містити* і *вміщувати* в українській мові продукують три моделі речень, які орієнтовані на кваліфікацію певної реалії як цілого із вказівкою всіх / кількох (рідше одного) складників. Спектр ситуацій, які репрезентують висловлення з цими дієсловами, засвідчує певну обмеженість їх використання на позначення холо-партитивного відношення, що викликано особливостями їх сполучуваності.

2.1.4. Речення з дієслівними предикатами членування

Речення, в яких у ролі предиката виступають дієслова членування, мають типові значення ‘поділ (членування) цілого на частини’. До обов’язкових компонентів ситуації належать: 1) холонім, або комплексив – семантична роль на позначення цілого; 2) предикат членування – показник відношення цілого і частин; 3) партитив – семантична роль на позначення виділених складників цілого.

Факультативними компонентами типової ситуації є: 1) підстава (критерій) поділу; 2) кількісний компонент на позначення кількісних

²³ Подібні трансформації супроводжуються конверсивними перетвореннями (змінною напрямку відношення).

параметрів співвідношення цілого і частин; 3) атрибутивний компонент, який передає якісну характеристику частин [Ситар 2004].

Наведені дієслова прогнозують наявність валентно зумовлених лівобічної позиції на позначення цілого, яка заповнюється іменником або його еквівалентами у формі н.в., і правобічної позиції на позначення частини, що вимагає заповнення лексемами у з.в. з прийменником *на*. Структурна схема речень цього типу має такий вигляд: $N_1 V_{\text{в}}(\text{на}) N_4$.

Речення з дієслівними предикатами членування використовуються для передачі повного складу цілого: *За традиційної структури навчальний рік поділяється на чверті: перша – з 1 вересня до 31 жовтня, друга – з 9 листопада до 23 грудня, третя – з 11 січня до 23 березня, четверта – з 1 квітня до кінця навчального року* (Про навчальні 1995: 31); *Ці критерії [вступу до ЄС] у загальних рисах визначають вимоги до країн-кандидатів і поділяються на три групи: політичні, економічні та "членські"* (Саприкін 2002).

Аналогічно до речень із предикатами складу з-поміж речень із предикатами членування виділяємо три моделі: узагальнено-позачасову, суб'єктивну й конкретно-ситуативну реалізацію ситуації відношення цілого й частин. Проте провести диференціацію щодо об'єктивності / суб'єктивності існування відношення інколи не вдається у силу розмитості межі між M_1 , M_3 , з одного боку, і M_2 , з іншого, оскільки зміна критерію поділу зумовлює іншу кількість та якість виділених у цілому складників, та й сам вибір критерію є також суб'єктивним, пор.: *Залежно від можливостей люди поділяються на простих і можних* (Загребельний 1994: 20); [Сулейман]... *володіє найвищою владою, а влада коли й не завжди може творити й народжувати щось нове, то в нищенні перешход не мав ніколи. І люди відповідно діляться на катів і на жертви, і це найсуворіша правда цього світу* (Загребельний 1983: 282); ... *люди поділяються на тих, хто слухає, і на тих, хто не слухає музику, незалежно від того, якими шляхами ця музика здобувається* (Паньо 2002); *Людство поділяється на начальників і дурнів* (Дружбинський 2002а); *Чи важать тепер назви, в час, коли людство поділилося на порядних людей і негідників. А втім, хіба воно не було розділене так завжди?* (Загребельний 1971: 184).

Типовою моделлю речень із предикатами членування є M_1 , яка відображає загальний напрям процесу пізнання – розчленування класу реалій на частини, визначення його складу. Речення, що належать до M_1 , є частотними в наукових та офіційно-ділових текстах. Оскільки пізнання навколишнього світу – процес глобальний і нескінченний, для лексики, яка може заповнювати обов'язкові позиції у таких реченнях, практично не існує обмежень: це найменування предметів, абстрактні назви процесів, дій, лексеми на позначення сукупності предметів та об'єднань людей за різноманітними ознаками.

Лівобічну позицію комплексива найчастіше заповнюють:

1) абстрактні імена на позначення загальнофілософських понять: [з появою релігії] Світ роздвоюється на духовний і тілесний, земний і небесний, горний і дольний, природний і надприродний, до того ж земний починає розглядатися як наслідок надприродного! (Філософія 1997: 9);

2) назви юридичних і політичних понять: Умисел поділяється на прямий і непрямий (Кримінальний 2001: 12); Залежно від ступеня тяжкості злочини поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі (Кримінальний 2001: 8);

3) найменування економічних явищ і процесів: Валовий внутрішній продукт, як сума створених доданих вартостей, “розпадається” на ті самі складові, що й додана вартість (Грачова 2003); Безготівкові розрахунки поділяються на дві групи: розрахунки при товарних операціях – за товарно-матеріальні цінності, надані послуги і виконані роботи; розрахунки при нетоварних операціях – перерахування податків та інших платежів до бюджету, одержання і повернення позичок тощо (Банківська 1993: 29);

4) назви знарядь праці, інструментів: Багатозубі рала, що були досконалішими й продуктивнішими знаряддями, поділялись на три типи: бороноподібні; граблеподібні; з трикутною рамою (Горленко 1993: 64);

5) назви хімічних сполук: Хімічні сполуки, що мають лікувальні властивості, поділяються на кілька груп речовин, а саме: алкалоїди, глікозиди, сапоніни, слизи, дубильні речовини, леткі олії, фітонциди, вітаміни, органічні кислоти, мінеральні солі, мікро- й ультрамікроелементи, ензими – ферменти та інші, вміст яких визначає їх лікарську цінність (Кархут 1993: 5);

6) назви установ, організацій: За функціями і характером виконуваних операцій банки розподіляються на емісійні, комерційні, інвестиційні, іпотечні, ощадні та інші (Банківська 1993: 21);

7) найменування фізичних або інтелектуальних дій, процесів: Геологічне вивчення нафтогазоносності надр залежно від його мети і основних джерел фінансування поділяється на три етапи: регіональний, пошуковий і розвідувальний (Про нафту 2001);

8) назви якісних характеристик дій, предметів, явищ: Методи розрахунку електронної зонної структури поверхні поділяються на дві категорії: кластерні, базовані на методах квантової хімії, та “тверdotільні”, в яких використовується періодичність кристалу (Яковкін 2000: 7);

9) назви сукупності відомостей: За режимом доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом (Про інформацію 1992);

10) назви осіб або їх сукупностей за різноманітними ознаками (спільною діяльністю, соціальним статусом, фахом, віком, національністю і под.): *Проте дорослі, як відомо, поділяються на дві статі* (Наріцин 2000); *Начальство поділяється на дрібне, середнє і велике. Відповідний поділ існував тут [у спецлікарні для начальства] і для хворих* (Загребельний 1994: 43).

Правобічну позицію партитива найчастіше заповнюють:

1) найменування юридичних і політичних понять: *Необережність поділяється на злочинну самовпевненість та злочинну недбалість* (Кримінальний 2001: 12); *Як бачимо, суверенітет взагалі, що поділяється на суверенітет нації і суверенітет особи, – не просто родове поняття щодо цих двох окремих видів суверенітету, а неподільна синкретична сукупність суверенітету нації і особи ...* (Філософія 1997: 485);

2) назви економічних явищ і процесів: *Статутний капітал кооперативного банку поділяється на паї* (Про банки 1991); *Він [спосіб життя] реалізується через діяльність, виробництво, в якому виділяються такі провідні елементи: безпосереднє виробництво, розподіл, обмін, споживання* (Філософія 1997: 345);

3) найменування хімічних елементів, їхніх сполук: *Останні [спряжені енаміни] поділяються на два типи: а) єнаміни, що містять тільки вуглецеві атоми в ланцюгу спряження, б) єнаміни, які включають в спряжену систему також атоми азоту або кисню* (Лисенко 2000: 3);

4) лексеми на позначення осіб або їх об'єднань за різними ознаками: *То лише таким молодим і невинним очам, як Оленчини, видається світ барвистим і мінливим, а справді він поділяється на дві основні частини: на гнобителів і гноблених* (Вільде 1977: 14); *Митці поділяються на два типи – теоретики, яким не дає спокою питання “чим є сучасне мистецтво”, і практики, яких цікавить лише успішна реалізація індивідуального творчого проекту* (Бурлака 2001а);

5) назви фізичних або інтелектуальних дій, процесів: *Залежно від основних завдань процес розробки родовищ нафти і газу поділяється на два послідовних етапи: дослідно-промислова розробка, яка є одночасно останньою стадією геологічного вивчення родовища; промислова розробка родовища* (Про нафту 2001);

6) назви закладів, установ: *Приватні школи поділяються на денні школи (учні після занять приходять додому), тижневі (учні проводять удома лише уїк-енд), повні (учні бувають удома лише тиждень канікул у жовтні* (Феофанова 2002) та ін.

Позиція партитива може ускладнюватися введенням: 1) кількісного компонента: *Ти ж знаєш, що навіть людський мозок поділяється на дві частини* (Загребельний 1994: 487); *Землеробство поділяється на три основні галузі: хліборобство, городництво та садівництво* (Горленко

1993: 60); 2) атрибутивного компонента, який а) виконує функцію конкретизатора при родовій назві (на формальному рівні є узгодженим, рідше – неузгодженим означенням): *За режимом доступу податкова інформація поділяється на відкриту податкову інформацію та податкову інформацію з обмеженим доступом* (Податковий 2003); при цьому родове слово, як правило, опускається як надлишкове: *Інформація з обмеженим доступом за своїм правовим режимом поділяється на конфіденціальну і таємну* (Про інформацію 1992); ...*Всі атрибути нетермінальних символів і символів дії поділяються на спадкові і синтезовані* (Кондратенко 2001); *В залежності від строку користування, позички діляться на короткострокові, середньострокові і довгострокові* (Банківська 1993: 57) або б) входить до складу термінологічного словосполучення, головний компонент якого є семантично спустошеною назвою частини цілого (*блок, параграф, підрозділ, розділ, частина* і под.) або найменуванням класу (*вид, категорія, клас, різновид, тип* і под.): *Весь текст наукової журнальної статті ділиться на такі композиційно-сміслові блоки: заголовок (заголовочний комплекс), резюме (на французькій та англійській мовах), вступ, матеріал та методи, результати, дискусія, висновки, бібліографія* (Кім 1993: 7); *У придієслівному і приприкметниковому функціонуванні родовий відмінок розчленовується на три об'єктні різновиди: родовий квантитативної об'єктної партитивності, родовий темпоральної об'єктної партитивності і родовий власне-об'єкта* (Вихованець 2001: 15).

У структурі речень із предикатами членування наявна ще одна передбачувана (валентно зумовлена), але необов'язкова позиція – підстава поділу, що в конкретному висловленні може бути формально вираженою / невираженою. У разі її незаповнення відповідний компонент змісту легко відновлюється. Так, у реченні *Історія природи виявляє внутрішню суперечливість і роздвоюється на історію неолюдненої, досуспільної природи та на історію природи, що увійшла в сферу діяльності людини, тобто на історію олюдненої природи* (Філософія 1997: 348) критерієм поділу виступає олюдненість / неолюдненість, а в реченні *Сусільство розколось на релігійні табори: католиків, протестантів, лютеран, кальвіністів* (Філософія 1997: 533) – релігійна належність осіб.

Для позиції критерію поділу характерним виявилось формальне варіювання. Вона може заповнюватись:

1) применниково-іменниковою конструкцією “*за+N₅*” (або “*за+N₅+N₂*”): *Насправді за стійкістю парфуми поділяються на кілька видів – “орієнталь”, “флораль” і “шипр”* (Воротинцева 2001); *За сферою діяльності третейські суди поділяються на міжнародні та внутрішні* (Третейським 2003);

2) поєднанням применникової сполуки залежно від та іменника у р.в.: *Залежно від походження, інших особливостей природних комплексів*

та об'єктів, що оголошуються заказниками чи пам'ятками природи, мети і необхідного режиму охорони заказники поділяються на ландшафтні, лісові, ботанічні, загальнозоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні, гідрологічні, загальногеологічні, палеонтологічні та карстово-спелеологічні; пам'ятки природи поділяються на комплексні, ботанічні, зоологічні, гідрологічні та геологічні (Про природно-заповідний 2001: 207);

3) приєднанню іменниковим комплексом “відповідно до+N₂”: Відповідно до призначення державний моніторинг вод поділяється на: фоновий моніторинг...; загальний моніторинг ...; кризовий моніторинг ... (Порядок 2001б: 155).

За умови експлікації компонента на позначення підстави поділу позиція партитива іноді може набувати статусу необов'язкової, залишаючись незаповненою, оскільки для мовця в конкретних умовах мовленнєвого акту важливим є не перерахування складників цілого, а наголошення критерію поділу: За його розмірами [кінескопа] насамперед і класифікуються телевізори (Богапов 2002).

Факультативними для M₁ виявились поширювачі:

1) детермінанти причини: Внаслідок цього [гасла свободи і приватної власності Нової доби] розпалася традиційна і непорушна середньовічна тріада "Держава – Народ – Індивід" (Пасько 1999);

2) детермінанти умови: ...в досліджених ценопопуляціях S.sava, окрім сенильного розпаду (Смирнова 1987) бульби, спостерігається (в більшості випадків) генеративна партикуляція в середньо- та старому генеративному станах. При цьому бульба, яка несе на собі від 2-х до 12-ти генеративних пагонів, розпадається на окремі частини, які ще досить довго (10-15 рр.) можуть підтримувати життєдіяльність ... (Пекар 2000);

3) детермінанти з обставинно-атрибутивним значенням: Інструментальна синтаксема виразно членується на два семантичні варіанти: варіант зняряддя дії і варіант засобу дії (Масицька 2001: 147); Це [період] розгорнутий вислів, що як за своїм змістом, так і інтонаційно чітко розпадається на дві взаєморівноважені частини ... (Пац 2001: 216).

Факультативний поширювач умовно є типовим для модальної модифікації: Для оцінки ефективності можна скористатися комплексом методів, які умовно можна поділити на дві групи: методи попередньої оцінки, до яких відносяться – період окупності, рентабельність; методи кінцевої оцінки – чиста теперішня вартість, внутрішня норма рентабельності (Вовк 2000: 18); Процес продукування “свро-речі” можна умовно розділити на два складники: а) власне виробництво предметів (товарів) – вікон, дверей, кахлів тощо; воно звичайно відбувається справді у Західній Європі, але не обов'язково: надається також Японія, Америка,

навіть Корея (Південна, ясна річ!); б) творення її “євро-якості”, тобто вміщення в інший, не- (власне, недо-) європейський контекст та наділення особливими, утопічно-європейськими й елітарно-статусними значеннями (Гриценко 2001);

4) темпоральні детермінанти (із значенням початку виникнення відношення): *Коли це все так, він [Макс] підкреслює, коли це все виправдається експериментальним шляхом, то історія людей від цього менту* [винайдення сонячної машини] розколюється на дві половини, одна – все те, що було, з усіма фазами й епохами, друга – майбутня (Винниченко 2000: 290-291).

У межах синтаксичної парадигми речень членування, які належать до М₁, зафіксовано такі перетворення вихідної структури:

1) граматичні модифікації, які відображають зміну часових координат, для М₁ нехарактерні. Форма минулого часу для предикатів членування можлива тільки за умови, що поділ цілого на складники відбувся давно або реалія, яка членується, існувала у минулому: *Колись у цьому місці Дніпро з розгону вдарив у крутий виступ берега і прорізав у ньому кількакілометровий вузький каньйон, відокремивши від материка неширокий довгий острів. Відтоді ріка тут назавжди розполовинилася, основна маса води й далі текла руслом, а між берегом і островом утворилася мовби ще одна річка, яку назвали Прорізью* (Загребельний 1994: 323); *Керамічні вироби [українців] поділялися на чотири основні групи: побутовий посуд, декоративний посуд, оздоблювальні плитки-кахлі, будівельні матеріали – черепиця, плоска цегла типу плінфи, якою викладали під варистої печі* (Горленко 1993б: 87); *Але вже в цей час [VI-VII ст.] протоукраїнська мовна територія була неоднорідною і виразно ділилася на два етнографічно і, вірогідно, діалектно відмінні масиви: північний і південний* (Півторак 1996: 274);

2) модальні модифікації – введення до структури речення модального компонента приводить до зміни рангу актанта, який з підмета на формальному рівні перетворюється на прямий додаток: *Всю історію взаємодії суспільства і природи можна поділити на кілька періодів і етапів* (Філософія 1997: 352); *У відповідності з міжнародною практикою усіх аудиторів можна поділити на дві групи. Перша – зовнішні або незалежні аудитори, друга група – внутрішні аудитори* (Гордієнко 2000: 7);

3) фазові модифікації – серед них можливою є тільки модифікація зі значенням початку існування відношення: *При цьому [створенні системи права католицької церкви] канонічне право стало підрозділятися на “старе право” – jus antiquum, до якого належали тексти стародавніх канонів, і “нове право” – jus novum, що складалось з новітніх законодавчих актів (едиктів папи, ухвал соборів і таке інше), а також нові тлумачення старожитніх текстів* (Пасько 1999);

4) модифікації авторизації: Як вам відомо, соціалісти поділяються на різні партії, групи й секти, що вічно й люто борються між собою (Винниченко 2000: 69); Як відомо, герої міфів поділяються на три категорії – герої-воїни, культурні герої та трикстери (блязні) (Львова 2001);

5) заперечні модифікації: ... Поромоня ж ще вгадав і те, що варяги люблять бути купно, не діляться на воєвод і рядових воїв, не вірять чужим (Загребельний 1971: 365); Якщо законопроект не поділяється на статті, на голосування ставляться окремо назва законопроекту і його текст (Про регламент 1994);

6) питальні речення: Як класифікуються цінності? (Філософія 1997: 537).

Комунікативна парадигма речень M₁ охоплює:

1) актуалізаційні модифікації, пов'язані із зміною порядку слів, що викликано, як правило, бажанням мовця наголосити критерій поділу як найважливіший компонент: Відповідно до основних функцій управління інвестиціями на підприємстві (прогнозування, формування інвестиційного портфеля, реалізація інвестиційної стратегії), процес аналізу інвестиційної діяльності можна розділити на три етапи: стратегічний, попередній та поточний аналіз (Вовк 2000: 11); невелика кількість перетворень речень цього типу пояснюється, очевидно, їх функціонуванням переважно у науковому і офіційно-діловому стилях, для яких експресивність, порушення порядку слів є нетиповими;

2) описові конструкції: ... У психології існує класифікація особистості за психоемоційною ознакою, відповідно до якої відбувається поділ на два типи: чоловік-батько і чоловік-син (Ніконова 2002); У середині [літературних] “блоків” іноді трапляється поділ на угруповання – тут мені не доводилося нічого вигадувати, позаяк практично всі з них уже стали історико-літературознавчими термінами (Ю. Андрухович. Повернення літератури? // Сайт часопису “Плерома”: www.ji.lviv.ua/ji-library/pleroma).

Синонімічними до речень членування є речення наявності: В залежності від строку, експортні кредити бувають короткостроковими (до 1 р.), середньостроковими (від 1 до 5 р.) і довгостроковими (більше 5 р.) (Банківська 1993: 90), пор.: Залежно від строку експортні кредити поділяються на короткострокові (до 1 р.), середньострокові (від 1 до 5 р.) і довгострокові (більше 5 р.). У мовленні речення наявності можуть зазнавати модальної модифікації: За способом погашення сальдо клірингу можуть бути з вільною конверсією в інші (конвертовані) валюти, з обмеженою конверсією, без права конверсії (Там само: 49).

M₂ становить інтерпретацію структури цілого автором висловлення, такі речення використовуються переважно в художніх і публіцистичних текстах, які дозволяють суб'єктивність поділу певного явища на складники:

Умовно кажучи, країни світу діляться на ті, з яких утікають, і ті, до яких утікають (Андрухович 2002); У якомусь сенсі наше життя поділяється на дві частини – опалювальний сезон і підготовка до нього (Гоцуєнко 2002).

Уявлення мовця про структурування певного цілого не завжди відповідають об'єктивному стану речей, тому можливий поділ на складники тих самих явищ позамовного світу за іншим критерієм, виділення в них іншої кількості компонентів і под.: *Могутня скіфська держава, коли придивитися пильніше, мовби розпадається на кілька держав: державу воїнів, державу хліборобів, державу чудотворців, чие золото досі знаходимо в степових могилах* (Загребельний 1994: 561)²⁴; *Так, нас уперто привчають останніми роками до того, що суспільство поділяється на бюджетників і небюджетників* (Малишевський 2001).

У реченнях, які належать до M_2 , предикатна позиція може ускладнюватися порівняльними частками мов, немов, ніби, наче, неначе і под.: *Він [М.Гоголь] не лише аналізував-розкладав людину, але в своїй творчості він, якось аж автоматично, відбив історичний процес розкладу своєї суспільної верстви – українського “дворянства”, бувшої провідної верстви народу. В його творчості людина ніби розпадається наочах на свої складові частини* (Маланюк 1995: 140); *Людина, ставши на ноги і возвисившись над світом тварин, одразу мовби поділилася на дві частини: верхню, де дух і думка, і нижню, яку тілесність тягне до землі, до тваринності, до первісного бруду* (Загребельний 1983: 52).

Типовими для M_2 зі значенням членування є такі модифікації:

1) граматична модифікація часу: *Книжка Поппера ["Відкрите суспільство і його вороги"] на диво нагадує твори наших аналітиків-ленінців вже далеких сталінських часів, коли уся світова 544 без вагань і напівтонів поділялася на прогресивну і реакційну, філософію трудящих і філософію експлуататорів* (Пасько 1999); *Широко він [Т.Шевченко] обняв Україну з її могилами кривавими, з її страшною славою, і співану народну річ обернув на живопись того, що було і що єсть на Україні ...і з того часу всі в нас поділились на живих і мертвих, та й довго ще ділитимуться* (П.Куліш. Цит. за виданням: Маланюк 1995: 27);

2) модальна модифікація: *... Ще він [гестапівець] знав, що людині, окрім здатності милуватися деревами, квітами, жінками і мальовничими*

²⁴ Не торкаючись питання коректності використання терміну “держава” щодо скіфських племен, відзначимо, що виділення скіфів-“чудотворців” викликає сумніви, оскільки сучасні історики диференціюють скіфські племена за родом занять. Тоді до поділу, запропонованого письменником, доречно було б додати, наприклад, скіфів-скотарів, а ті скіфи, які виготовляли прикраси із дорогоцінних металів, були не настільки численними, щоб виділяти їх як окреме плем'я. Якщо малися на увазі професії, то наведений перелік має бути продовженим.

пейзажами, корисно час від часу лякатися, для цього лиш треба створити відповідні умови, і всі на землі, власне, повинні поділятися на тих, що лякаються, бояться, і на тих, що створюють їм для цього належні умови (Загребельний 1971: 192);

3) авторизація, основним засобом її вираження виступають: а) вставні конструкції: На думку Гегеля, останнє [суспільство] поділяється на два стани: загальний і окремих, стан урядовців та стан землеробів і промисловців (Пасько 1999); За моїм досвідом, люди поділяються на дві великі групи, умовно назвемо їх “егоїсти” й “альтруїсти” (Котляр 2001); б) зумовлені синтаксеми, наявність яких становить специфічну ознаку M_2 ; ці компоненти, виражені прийменниково-відмінковими сполуками “у (в) + р.в.”, “для + р.в.” на семантико-синтаксичному рівні є суб’єктивними детермінантами: Людство для Марії чітко і безкомпромісно ділилося навпіл: люди, що готували революцію або принаймні співчували їй, і люди, що проти революції боролися чи тишком ненавиділи її (Дрозд 1984: 18); Але я був селянський син, а знання в селян завжди розполовинюється: зрима й незрима, те, що літає десь аж попід небесами, і те, що можна помацати рукою (Загребельний 1994: 223); У праці Ф.Енгельса “Походження сім’ї, приватної власності і держави” історія суспільства ділиться на три періоди – дикість, варварство і цивілізація (Філософія 1997: 353);

4) негація: Переконання не розсортовуються, як кременчуцька махорка: оці для Сміяна, а ці для Козуріна, а оці ще для когось (Загребельний 1994: 281).

Можливі також контамінації кількох різновидів модифікацій: Як на мене, то український народ взагалі не піддається поділу на класи, в усі часи сповідуючи єдину віру, він завжди був незалежний у відправі обрядів цієї віри, єдина ж сила, якій підкорявся, – це історія, і саме вона виокремила в ньому три головні характери, якими він утвердився на цій землі і показав себе перед усім світом, характери ж ці: козаки, гайдамаки і смерди (Загребельний 1994: 420) (модальна, заперечна й авторизаційна модифікації).

3-поміж речень із предикатами членування досить поширеною є M_3 , що використовується на позначення ситуації поділу денотативно співвіднесеної реалії на складники, з’ясування її структури. Як і у M_1 , предикати членування в M_3 практично не мають обмежень щодо сполучуваності з іменами, у позиціях частин і цілого можливі як предметна, так і абстрактна лексика.

У ролі комплексива M_3 найчастіше вживаються:

1) назви держав, одиниць територіального поділу: У цей період Давньоруська держава розпалася на окремі феодальні князівства ... (Наулко 1993в: 18); На період здійснення експерименту депутати

Ірпінської міської ради обираються по одномандатних виборчих округах, на які поділяється вся територія Ірпінського регіону (Про державно-правовий 2001);

2) назви дій і процесів: Реалізація Програми розрахована на період до 2015 року, який поділяється на два етапи – 2000 – 2005 та 2006 – 2015 роки (Загальнодержавна 2000);

3) лексеми на позначення об'єднань осіб за різними ознаками (соціальним статусом, спільною діяльністю і под.): На середину ХІХ століття львівські освічені кола поділилися на “партію Шилера” та “партію Міцкевича” (Грицак 2002а);

4) назви сукупностей предметів, зібраних з певною метою: За призначенням страховий фонд документації України поділяється на: страховий фонд документації для організації виробництва військової та іншої продукції оборонного і мобілізаційного призначення; страховий фонд документації для проведення аварійно-рятувальних і аварійно-відновлювальних робіт при ліквідації надзвичайних ситуацій; страховий фонд документації для відбудови об'єктів систем життєзабезпечення населення і транспортних зв'язків; страховий фонд документації для відновлення об'єктів, які є національним надбанням, та збереження документації, яка є національною, науковою, культурною та історичною спадщиною (Про страховий 2001);

5) назви установ, організацій: Щодо цього всі українські видавництва поділяються на дві категорії: ті, що не переймаються виданням власного каталогу, і ті, що не переймаються його розповсюдженням (Семків 2002).

Позицію партитива найчастіше заповнюють:

1) найменування одиниць адміністративно-територіального поділу: З цього погляду [етнографічного районування] територія України поділяється на ряд основних зон: Середнє Подніпров'я (Наддніпрянина), Поділля, Слобожанщина і Полтавщина, Полісся, Прикарпаття, Волинь, Закарпаття, Південь (Наулко 1993а: 25);

2) лексеми на позначення різноманітних об'єднань осіб: Назагал, міське населення [Львова] ділилося на клани й родинні групи, що функціонували за принципом “ти мені – я тобі” (Грицак 2002а);

3) назви сукупностей предметів, зібраних з певною метою: За формою власності житловий фонд України поділяється на: 1) приватний житловий фонд...; 2) житловий фонд колективної власності ...; 3) державний житловий фонд ...; 4) комунальний житловий фонд ... (Житловий 2001);

4) найменування структурних частин певної сукупності: Число ж десять вважається найдосконалішим у мусульманському світі, бо цим числом завершуються цикли лічби, десять пальців на руках і на ногах у

чоловіка, людина має десять відчуттів: п'ять зовнішніх і п'ять внутрішніх, коран ділиться на десять книг, у кожній з яких по десять сур (Загребельний 1983: 61).

Як і в M_1 , правобічна позиція на позначення частин цілого може ускладнюватись за рахунок уведення:

а) кількісного компонента (для M_3 – зі значенням точної кількості): Таким чином, населення України за своїм ставленням до релігії поділяється на три групи: віруючих релігійних людей; осіб, які не мають чітких релігійних переконань; та невіруючих, байдужих до релігії осіб (Перевезій 2001); В своїм розкладі вона [українська шляхта XIX ст.] розпадається на дві частини: одну втягає Петербург-"атечество" Розумовських, Безбородьків і Троцинських; друга – підупадає, потрохи розчиняється в закріпаченій регіональній "Малоросії"- "рудіне" з її Наталками-Потавками, "наськими" звичаями й піснями, з її буттям, що звужується в побут, який з а х о в у є, однаке невиразні, хоч і досить міцні ремінісценції історично-культурного життя (Маланюк 1995: 42)²⁵;

б) атрибутивного компонента: Всесвітній банк ділиться на дві самостійні організації – Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР) та Міжнародну асоціацію розвитку (МАР) (Банківська 1993: 64); У природно-географічному і господарсько-культурному відношенні вона [Буковина] поділяється на три зони: гірську, передгірську і рівнинну (Наулко 1993а: 27).

Дієслівні предикати членування своїм валентним потенціалом передбачають також наявність необов'язкової позиції підстави поділу: *По суті, конгрес [Шостий Світовий конгрес центрально- та східноєвропейських студій] поділився за ознакою вживання котроїсь із двох мов, англійської чи російської, на дві окремі конференції, й українські учасники теж улягали цьому поділу з переважанням російськомовних* (Сисин 2001); *За даними багаторічних досліджень В.Д.Дяченка, з цієї точки зору [за антропологічними ознаками] Україна поділяється принаймні на п'ять областей: центральноукраїнську; валдайську, або деснянську; ільмено-дніпровську; нижньодніпровсько-прутську; карпатську* (Наулко 1993в: 16).

²⁵ Крім цілісного словосполучення числівниково-іменникового типу, кількісне значення може передаватися також прислівником із кількісним значенням: *На обкладинку [випуску 17 часопису "І"] золотими буквами (вперше в історії часопису використано цю фарбу) вписано ім'я Соломії Павличко, а її растровий портрет на жовтjа-салатовому тлі розтинається навпід, ніби перерізуючи підборіддя з напівусміхненими губами* (Клочко 2000); *Найшаленіші вибори [вибори президента США у 2000 р.] у нашій історії, – значає часопис ["Тайм"], – засвідчили, що нація розкололася навпід, отже, для розв'язання проблеми знадобилося суперечливе втручання Верховного суду* (Сидорук 2000).

Факультативними поширювачами для М₃ виступають:

1) характеризувальні детермінанти з обставинно-атрибутивним значенням: *Подибусмо, на жаль, лише поодинокі приклади розв'язання проблеми національного самовизначення без крові та насильства (як на мене, за вірець тут править Чехословаччина, що мирно й безкровно розділилася на дві держави)* (Головаха 2001); *Післявоєнний період економічного розвитку [у світі] чітко поділяється на два підперіоди: 1945-1973 рр. та після 1973 року [першої нафтової кризи у зв'язку із четвертою арабо-ізраїльською війною]* (Медведчук 2000); [польська] *Поезія молодих виразно поділилася на неокласичну течію (вплив Герберта, Мілоша, Шимборської, консерватизму) – Клейноцький, Подсядло, і на так званий о'гаризм (персоналізм) ...* (Бакула 2000);

2) детермінанти зумовленості, серед яких у межах М₃ реалізуються поширювачі причини: *З отакою неприязню думав я між Надькаллом і Матесалькою, намагаючися спроктувати ефективний і героїчний кінець для світу, котрий розпався від звичайної неспроможности, зрештою, цілком у центральноєвропейському стилі* (Стасюк 2002);

3) фонові детермінанти репрезентовані темпоральними поширювачами: а) зі значенням нерегулярності, непостійності існування відношення, що є наслідком зміни критерію поділу, яка і викликає зміну кількості та якості виділених частин: *Інколи Полісся поділяється за етнічними ознаками: українське, білоруське, російське, литовське, польське* (Наулко 1993а: 26); б) зі значенням черговості, наступності (можливість іншого поділу зумовлюється кількісною і/або якісною зміною самої реалії): *Реєстрове козацтво попервах поділилося на шість полків: Чигиринський, Канівський, Корсунський, Білоцерківський, Переялавський і Черкаський* (Пасько 1999); в) темпоральний детермінант на позначення часових параметрів існування відношення можливий для граматичної (часової) модифікації вихідної структури: *395 р. Римська імперія розкололася на Західну та Східну* (Калінін 1997: 88).

Синтаксичне поле речень членування включає дві групи перетворень: синтаксичну парадигму й інтерпретаційну парадигму. До синтаксичних перетворень речень М₃ належать:

1) граматичні модифікації, які охоплюють: а) категорію часу: *Але вже в часі передсмертної хвороби Гетьмана – та еліта виразно колочася ідеологічно щодо форми і самої доктрини козацької державности* (Маланюк 1995: 119); *Якщо вистачить позиції, то буде коаліція. Якщо не вистачить, то через три дні вона розсиплеться...* (Із виступу В.Ющенко. Цит. за виданням: Черепанин 2002а); *"Якщо влада, – слушно зауважує він [Д. Медісон], – буде витікати із суспільства і залежати від суспільства, саме суспільство поділиться на багато частин, інтересів і класів, то правам осіб та меншостей не буде загрозовувати небезпека з боку*

більшості" (Пасько 1999);²⁶ б) категорію способу: ... Якби сьогодні чи завтра сталася якась гостра політична криза, Україна розлетілася б на менші уламки — так само, як десять років перед тим розлетівся Советський Союз (Грицак 2002);

2) модальні модифікації: *Це ж синтаксично неподільне (позиційно стійке) словосполучення ["людина поважного віку"] може членуватися, займаючи, наприклад, позицію підмета та означального поширювача ...* (Максим'юк 2001: 111-112). Модальна модифікація у переважній більшості випадків зумовлює зміни у формально-граматичній і семантичній будові речення, за яких підмет (перший актант) перетворюється на прямий додаток (другий актант): *Ті проблеми, які ставить [у зверненні] перед Ющенком Григорій Омельченко, можна розділити на чотири групи* (Черепанин 2002б); *Випробувані 15 перспективних підцеп за здатністю до виживання та інтенсивністю проліферації в культурі in vitro умовно можна розділити на 3 групи* (Кондратенко 2000: 18); ... *Стас питає, чи не помітив я, що на конференції в Йсїлі всіх, хто там був з України, можна розділити на три групи. ... Перша група — це ті, хто зараз при владі. П'ятдесятирічні. ... Їхня мета — нахапати все, що погано лежить, забезпечити себе й своїх дітей, а решту понадкусювати. Друга група — це ті, кому довкола сорока. Вони щось бачили, трохи поїздили і піднабралися всього, що їм десь колись давали ... І, нарешті, треті — це ті, що потрапили сюди замолоду* (Діброва 2001);

3) фазові модифікації, з-поміж яких у межах речень членування репрезентовано тільки видозміни речення, пов'язані із початком існування відношення цілого і частин: *Поки людська саламаха камери ч.3 була нездиференційованою, вона видавалася суцільною сірзною, безбарвною, в одній частині ворохобною і по-блатняцьки галасливою, а в другій погнобленою й мовчазною масою. Але поамалу, в міру ознайомлення, та саламаха почала диференціюватись, і Андрій побачив цілу низку цікавих і оригінальних типів* (Багрянний 1992: 410);

4) модифікація авторизації, засобами якої можуть бути: а) дієслова зі значенням авторизованості [Золотова 1973: 167; Лилова 1989]: *В її [давньоруської народності] етнічній історії пропонується виділити три періоди: генезисний — від VI ст. до об'єднання Північної і Південної Русі за князювання Олега; ранньофеодальний — до початку XII ст. у рамках єдиної монархії; період існування східнослов'янської спільності в епоху феодальної*

²⁶ Із граматичною модифікацією пов'язана наявність семантично неелементарних речень членування, поліпропозитивності яких зумовлюється заповненням лівобічної позиції предикатним актантом: *Уявімо собі, що поправка до Конституції якось пройшла, потім йде Указ президента чи постанова Кабінету міністрів. Школярі отримують урок Закону Божого, а суспільство — провокаційну ситуацію, тому що введення цього предмету одразу розділить кожний клас і кожну школу на супротивні групи* (Сухорукова 2002).

роздробленості (до 40-х років XIII ст.) (Наулко 1993в: 19-20); б) вставні слова: Загальновідомо, що сучасна українська етномовна територія ділиться на три великі діалектні масиви – наріччя: північне, південно-західне і південно-східне (Півторак 1996: 272);

5) негачії: Не ділилася ніколи Русь ні на велику, ні на малу, ще від перших князів була просто Русь і znana була в світах і славна сим загадковим найменням, яке для греків утотожнювалося з їхнім словом "красний", а для всіх чужоземців – з червоними стягами князівськими, людьми і щитами дружини княжої, гарячою барвою крові супроти жовтих і синіх барв варязьких (Загребельний 1994: 90);

б) питальні речення, які супроводжуються зміною формальної й семантико-синтаксичної будови речення: Звичайно, піднявся в народі рух, рейвах та гармидер. Во-но-то було б гаразд по-Матвійовому, але як його той народ поділиш? Хіба що за кутками. Запорозький куток окремо, Шинковецький окремо, Зарічанський окремо і так його гуртів двадцять набереться (Самчук 1969, т. 1: 98-99).

Типовими для М₃ є поєднання кількох типів модифікацій, напр., модальної, авторизованої і граматичної модифікації минулого часу: Всю молодь, яка вирувала навколо Уласа [на подвір'ї університету під час складання вступних іспитів], можна було, на його думку, розділити на три групи: перша група – юнаки і дівчата, що належали до робітничих сімей. ... Друга група – селяки, одягнені скромніше і розмаїто ... Третя група – горді невдахи, що поступають до вузу не перший раз і не в одному тільки Харкові (Тютюнник 1973: 77).

Інтерпретаційна парадигма речень членування репрезентована описовими предикатами: У XVI ст. стався ще один великий церковний розкол, коли у Західній Європі в процесі Реформації від католицизму відокремився ряд протестантських церков (Калінін 1997: 88).

2.1.5. Дієслівні речення з предикатами об'єднання

Речення з предикатами об'єднання відображають одну з головних властивостей мислення людини: здатність до об'єднання пов'язаних між собою елементів у ціле, тобто здатність до синтезу. Обов'язковими учасниками ситуації об'єднання виступають предикат об'єднання, холонім і партитив [Ситар 2003а]. Ці ролі безпосередньо корелюють зі структурою позамовної ситуації і формують семантичну структуру речення. Факультативними для типової ситуації є атрибутивний і кількісний компоненти, а також роль на позначення критерію поєднання.

Позамовну ситуацію об'єднання частин у ціле в українській мові можуть виражати чотири типи речень (за частиномовним статусом предикатного компонента) [Ситар 2003а]:

1) дієслівні: *Корпоративна мережа “Укrhoишти” об’єднує дирекції, що знаходяться у всіх обласних центрах України...* (Новини 2001); *Європейський інститут комп’ютерних антивірусних досліджень ... об’єднує практично всі крупні антивірусні компанії* (Гаташ 2002) (напря́м від цілого до частин); *У постсоветському Львові спостерігається формування нових кланів, схожих на старі советські. Вони зрощуються з кланами, котрі свого советського походження й не приховують* (Грицак 2002a) (від частин до цілого);

2) субстантивні: ... *Суржик – суміш зерна пшениці й жита, жита й ячменю, ячменю й вівса тощо; борошно з такої суміші; елементи двох або кількох мов, об’єднані штучно* (Ставицька 2001);

3) дієприкметникові: ... *Бізнес сполучений із політичною владою, і якщо та виступає на боці реакції, йому доводиться відмовлятися від контроверсійних проєктів...* (Пьотровський 2000);

4) прикметникові речення: *Опозиція єдина в розумінні й прагненні того, що нинішня система влади може і повинна бути змінена і в рамках нинішньої Конституції, і шляхом внесення до Конституції системних змін* (Вінський 2002).

Мовець, обираючи одну з цих конструкцій, надає певному аспекту типової ситуації центрального статусу в умовах відповідної ситуації спілкування. Під час синтаксичного аналізу “зiставляються не явища дійсності, а способи повідомлення про них, що набувають форми тих чи тих моделей певного типового значення, з певним складом компонентів” [Золотова, Оніпенко, Сидорова 1998: 203].

Дієслівні конструкції із семантикою об’єднання використовуються для опису самого факту (процесу) об’єднання складників у ціле, що становить одну з чотирьох можливих інтерпретацій позамовної ситуації. Дієслівні предикати об’єднання, які прогнозують напря́м відношення від цілого до частин (*зв’язувати, з’єднувати, інтегрувати, об’єднувати, пов’язувати, поєднувати, сполучати* та ін.), продукують дві моделі речень – нереферентні й референтні висловлення, що відображають об’єктивний стан речей (M_1 і M_3 у нашій класифікації). Типове значення для цих речень у найзагальнішому вигляді може бути сформульоване так: ‘кваліфікація цілого як об’єднання складників’. У зібраному матеріалі зафіксовано два варіанти структурної схеми: $N_1 V_{\text{ГЗ}} N_4 / N_1 V_{\text{ГЗ}} N_4 (з) N_5$.

До M_1 належать нереферентні речення, що втілюють об’єктивне, позачасове, постійне відношення між класами реалій. Оскільки холо-партитивними відношеннями охоплені мало не всі реалії об’єктивної дійсності й ці відношення є універсальними, лексичне вираження позицій частини й цілого в реченнях об’єднання практично не має обмежень. Найчастіше дієслівні речення об’єднання використовуються для опису:

1) цілого як сукупності з додатковою семою (зокрема, 'підстава об'єднання', 'підпорядкування', 'на основі поєднання'): *Друга група об'єднує договори страхування життя (life assurance) – це договори змішаного страхування життя, страхування дітей до повноліття і вступу в шлюб, страхування додаткової пенсії і ренти, довічне страхування тощо* (http://www.uceps.com.ua/ukr/all/journal/2000_4/html/49.shtml);

2) цілого – найменування результату наукової, творчої діяльності людини: ... *геоінформаційні системи* дозволяють поєднати модельне зображення території (електронне відображення карт, схем, космо-, аерозображень земної поверхні) з інформацією табличного типу (різноманітні статистичні дані, списки, економічні показники тощо) (Про національну 1998);

3) цілого – назви організації, установи: *Якщо в державних органах влади головною діючою особою є чиновник, то недержавні організації освіти об'єднують професіоналів, ентузіастів, волонтерів* (Громовий 2002);

4) цілого – назви економічного або юридичного поняття: ... *єврооблігації* цього типу поєднують окремі риси згаданих вище видів єврооблігацій стосовно інтересів кредиторів (Банківська 1993: 96); *Засновник (співзасновники) [видання] може об'єднувати в одній особі редакцію, видавця, розповсюджувача* (Про друковані 1992);

5) цілого – найменування філософського поняття: *Цінність в сфері гуманітарного знання об'єднує в собі суб'єктивні ідеали окремої людини та об'єктивні пріоритети суспільства конкретної історичної доби* (Буруковська 2001);

6) цілого – назви якості: *Емоційна стійкість студентів музично-педагогічних факультетів має динамічну побудову і поєднує фізіологічний, психологічний, психофізіологічний, соціально-психологічний рівні організації психічного стану особистості. Її основними компонентами є адекватність емоційної оцінки ситуації (відповідність емоційних реакцій), гармонійність відношення між всіма параметрами діяльності в емоціогенних умовах, емоційна реактивність, здатність регулювати емоційні стани* (Котова 2001);

7) цілого – назви дії або процесу: ...*комплексна гуманізація навчально-виховного процесу... поєднує сприятливу емоційну атмосферу в класі із заохоченням творчості учнів та їх продуктивного спілкування* (Красновський 2000);

8) цілого – найменування об'єднання осіб: *За умови, що товариство покупців об'єднує більш як 50 відсотків працюючих, воно користується пріоритетним правом у виборі способу приватизації...* (Про внесення 1994) та ін.

Позицію цілого можуть заповнювати цілісні словосполучення: *Видавнича справа ... поєднує в собі організаційно-творчу та виробничо-господарську діяльність юридичних і фізичних осіб, зайнятих створенням, виготовленням і розповсюдженням видавничої продукції* (Про видавничу 1997); *Повсякденний досвід ролівої дії, занурений у життєве море, є синкретичним, поєднує статусну визначеність і оформлення ролі на власний розсуд (приятель)* (Корабльова 2000).

Типовими виразниками семантичної ролі партитива при предикатах об'єднання є:

1) назви установ та організацій: *Саморегульована організація, яка об'єднує компанії з управління активами ІСІ, має право одержувати звітність, складену такими компаніями в порядку, встановленому Комісією з метою її контролю, узагальнення, аналізу та передачі Комісії* (Про інститути 2001);

2) абстрактні назви економічних або юридичних явищ: *Разом з ним [проектном рішення про місцевий бюджет] необхідно подавати ... обґрунтування особливостей міжбюджетних взаємовідносин (для районних, міських з районним поділом, міських, що об'єднують бюджети села, селища, міста районного значення) ...* (Бюджетний 2001);

3) абстрактні субстантиви на позначення дій і процесів: *Розроблена також методика селективного визначення Паладію в солях і сплавах срібла на рівні $1 \cdot 10^{-3}$ – $1 \cdot 10^{-5}$ %, яка поєднує екстракційне вилучення діїзобутилдитіокарбамату Паладію та його газохроматографічне визначення із попереднім відділенням основи у вигляді хлориду* (Ковальчук 2001);

4) назви результатів творчої або наукової діяльності людини: *Вона [морфемна граматики] поєднує опис внутрішньої організації морфемної підсистеми сучасної української мови зі встановленням закономірностей реалізації її одиниць у складі словних структур різного типу* (Карпіловська 2001: 161);

5) абстрактні назви якостей: *Вони [соціал-демократи] обстоюють таку змішану економіку, що поєднує рівноправність і рентабельність* (Медведчук 2000). Такі речення, як правило, є синонімічними до речень із предикатами якості: *Вони обстоюють змішану економіку. Змішана економіка є рівноправною і рентабельною*;

6) абстрактні назви філософських понять: *... суспільне життя органічно поєднує в собі аспекти як біологічної, так і власне соціальної форми руху матерії* (Воловик 2001);

7) назви осіб за різними ознаками: *... професійна спілка ... об'єднує працівників підприємств, які виробляють або продають оптом подібний товар в Україні* (Про захист 1999);

8) поєднання імен на позначення цілого типу *комплекс, система, сукупність* у формі з.в. й абстрактного іменника у формі р.в., який може мати при собі залежні атрибутивні компоненти: *Виявлено, що ступінь аналітичності сприйняття, який об'єднує в собі весь комплекс розглянутих параметрів когнітивного стилю, виявляється в інтер- та інтраперсональній диференційованості ... (Студенікін 1999); ... кінематографія – галузь культури, що об'єднує комплекс видів професійної діяльності, пов'язаної з виробництвом, розповсюдженням, зберіганням та демонструванням фільмів, навчально-науковою роботою у цій галузі (Про кінематографію 1998) та ін.*

Дієслівні предикати передбачають також правобічну позицію на позначення підстави об'єднання, яка у конкретному висловленні може залишатися не заповненою (див. попередні приклади) або набувати формального вираження: *Громадська асоціація є громадською організацією, що засновується не менше ніж трьома фізичними особами та об'єднує на добровільних засадах і на основі індивідуального фіксованого чи нефіксованого членства фізичних та юридичних осіб для досягнення спільної статутної мети і захисту спільних інтересів (Про об'єднання 1992). Речення, які утворилися внаслідок трансформації від таких конструкцій, складають одне з найпоширеніших перетворень вихідної моделі (див. синтаксичне поле речень M_1). При цьому експлікований компонент зі значенням підстави поєднання посідає позицію підмета, а компонент на позначення цілого – додатка: *Не тільки економічні зв'язки об'єднують людей у сім'ю, принаймні, не в першу чергу вони (Філософія 1997: 75) ← Люди об'єднуються у сім'ю не тільки на підставі економічних зв'язків.**

Дієслівні речення M_1 характеризуються наявністю детермінантних поширювачів зі значенням: 1) мети: *Клуб – то громадська організація, що об'єднує людей для спільного відпочинку, розваг, занять спортом... ([http://www.zsu.zp.ua/gazeta/ 5 10.htm](http://www.zsu.zp.ua/gazeta/5_10.htm)); ... організація роботодавців – громадська неприбуткова організація, яка об'єднує роботодавців на засадах добровільності та рівноправності з метою представництва і захисту їх прав та інтересів (Про організації роботодавців 2001); 2) умови: *Територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби (Конституція 1996: 70); 3) обставинної атрибутивності: *З філософського погляду, культура є діяльність, яка органічно поєднує тенденції гуманізму і творчості (Хома 2001); Так держави Балтії без зайвого клопоту затвердили Конституції сучасного західного типу, країни Центральної Азії почали державотворення не без***

успіху орієнтуючись на традиційні східні моделі, в Росії за декораціями нових одностроїв європейської демократії рельєфно проглядається процес вивільнення з комуністичних шат віковичної парадигми “російської ідеї”, котра містично поєднує владу і народ (Пасько 1999); Лексично представлений назвами частин людського тіла та просторових реалій, він [місцевий відмінок] різною мірою поєднує в собі семантику суб’єкта стану та локатива (Баган 2000: 15); Вони [нові сорти яблуні] в максимальній мірі об’єднують комплекс цінних ознак, їх продукція характеризується високими споживчими якостями, користується попитом у споживача (Кондратенко 2002); 4) темпоральності: Статус місцевих мають об’єднання організацій роботодавців, які на момент державної реєстрації об’єднують більшість організацій роботодавців відповідної адміністративно-територіальної одиниці (Про організації 2001); 5) причини: Торгово-промислова палата України відповідно до цього Закону та свого Статуту ... об’єднує торгово-промислові палати та координує їх діяльність (Про торгово-промислові 1998).

Специфічною реалізацією типової ситуації об’єднання складників у ціле є висловлення, в які, крім обов’язкових трьох, вводиться четвертий компонент і яким притаманна структура “агєнс – предикат – комплексив – партитив”: *Це правда, що, як пише Микола Рябчук, на поділеності України паразитує наша партія влади. Це вона склеїла Україну з різних шматочків і страшить усіх можливістю розколу* (Грицак 2002). Це відбувається внаслідок того, що такі конструкції будуються за зразком речень дії. Одиницям цього типу переважно властиві метафоричність, наявність оцінного значення і стильова маркованість (уживання в художньому й публіцистичному стилях).

Для речень M_1 із предикатами об’єднання регулярними виявилися такі видозміни:

I. Синтаксичні перетворення речення:

1) граматичні модифікації, які зумовлені часовими параметрами існування реалій, пов’язаних холо-партитивним відношенням, або самого відношення: *Силова установка [нової моделі автомобіля LOTUS EXTREME] являтиме собою гібридний двигун, що об’єднуватиме 700-кубовий мотор, який працює на природному газі (при їзді за містом), і електричний двигун (для переміщення в місті)* (Понад 2000); *Реальне місто поєднувало працюючих і гультаїв, ошадливих і марнотратів, раціонально виважених і скрайніх містиків, прагматиків збагачення і романтиків життя* (Пасько 1999: 55); *Можна спрогнозувати, що влада, зберігши і навіть зміцнивши (за рахунок комуністів) свої позиції на півдні та сході, зробить ставку на цей регіон як на свою основну економічну, демографічну і, що особливо небезпечно, ідеологічну базу. Антизахідна й “антинаціоналістична” (а по-суті, українофобська) істерія*

поєднуватиметься з традиційними реверансами щодо Росії, які вже принесли одного разу перемогу Кучмі над демонізованим “западенцем” Кравчуком (Рябчук 2002);

2) модальні модифікації: Генеральні виробничі центри відповідальності повинні об'єднувати лінійні центри, яким делегуються права і відповідальність другого рівня управління (Попова 2000: 295);

3) авторизації: За Фройдом, людина, що підвладна мазохізмові, поєднує його зі схильністю до садизму, й навпаки (Пізнюк 2000);

4) питальні модифікації: Чи об'єднує світорозуміння людини уявлення про сутність світу з уявленням про його стан? (Методичні 2000);

5) питально-модальні контамінації: Чи треба поєднувати непоєднане і чи в цьому щастя? (Загребельний 1994: 536).

II. Інтерпретаційні видозміни вихідної структури речення:

1) конверсивні перетворення речення: Бюджет району об'єднує районний бюджет, бюджети міст районного значення, селищні та сільські бюджети (Про внесення змін 1998) ↔ Районний бюджет, бюджети міст районного значення, селищні та сільські бюджети об'єднуються у бюджет району; Локальна сітка розрахункових центрів об'єднує робочі місця абонентського відділу, бухгалтерії і центральний сервер (<http://www.auc.org.ua/activities/practices/regions/?id=8393>) ↔ Робочі місця абонентського відділу, бухгалтерії і центральний сервер об'єднуються у локальну сітку розрахункових центрів;

2) описові конструкції на позначення процесу об'єднання, наслідком якого постає утворення цілісності, характерною ознакою якої є партитивність: Капітал акціонерних банків утворюється шляхом об'єднання індивідуальних капіталів засновників за допомогою випуску та реалізації акцій, а потім зростає за рахунок прибутку акціонерних банків та випуску нових акцій (Банківська 1993: 11), пор.: Капітал акціонерних банків об'єднує індивідуальні капітали засновників...;

3) трансформації: Ринок позичкових капіталів об'єднує грошовий ринок і ринок євровалют → Ринок позичкових капіталів – об'єднання грошового ринку і ринку євровалют; Грошовий ринок і ринок євровалют об'єднані у ринок позичкових капіталів.

Типовими для речень об'єднання є трансформаційні перетворення, пов'язані зі зміною рангу семантичної ролі критерію поєднання, оскільки мовець обирає її як вихідний пункт повідомлення і надає форму н.в.: Тотожний набір семантико-синтаксичних і формально-синтаксичних ознак об'єднує значення знаряддя і засобу в узагальнене інструментальне значення (Масицька 2001: 149) ← Значення знаряддя і засобу об'єднуються в узагальнене інструментальне значення на підставі тотожного набору ознак; Умовний та дійсний способи об'єднує відсутність сем

“необхідність реалізації дії”, “спонукальність”, “суб’єктивність” (Піддубська 2001: 52).

До M_3 належать референтні висловлення на рівні одиничного, в яких у ролі партитива й комплексива використовується переважно абстрактна лексика.

У позиції цілого при предикатах об’єднання найчастотнішими виявились найменування:

1) установ, організацій: Державна служба медицини катастроф також об’єднує лікарні “швидкої”, територіальні центри екстреної меддопомоги, мобільні підрозділи, з яких найвідоміший – мобільний шпиталь (Аверченко 2003);

2) сукупностей відомостей, даних, впорядкованих із певною метою: Скажімо, стрічка новин [веб-порталу уряду України] об’єднуватиме всі новини всіх міністерств ... (Галковська 2002в); Нині мережа URAN об’єднує інформаційні науково-освітні ресурси понад 50 університетів і наукових установ, що містяться на інформаційних серверах цих установ, в усіх регіонах України (Згуровський 2002);

3) об’єднань однорідних предметів або їхніх сукупностей, зібраних разом певною з метою: Експозиція в галереї “Л-арт” об’єднує роботи чотирьох художників Владислава Мамсікова (народився в 1940 р.), Юрія Зорка (1940), Григорія Тишкевича (1940) та Володимира Хоренка (1927 - 2001) (Смаль 2003);

4) територіальних або адміністративно-територіальних одиниць: Нині українські прикордонні території входять у чотири єврорегіони: “Карпатський” – найбільший, об’єднує території Польщі, Словаччини, Румунії, Угорщини, а також Закарпатську, Львівську, Івано-Франківську й Чернівецьку області України ... (Носарева 2002);

5) політичних, економічних та ін. об’єднань країн: НАТО об’єднує демократичних і багатих, тому в разі агресії проти напівдемократичної і бідної України, допомогати не поспішатиме (Поляков 2000); ЄС об’єднує країни з населенням 370 млн. осіб (Гальчинський 2002);

6) об’єднань осіб: Чотири профспілки французьких медиків об’єднують більш як 780 тис. співробітників медичних установ (Приходько 2002); Ця політична організація [“Безпартійний блок співпраці з урядом” у довоєнній Польщі] об’єднувала чиновництво й офіцерство, тобто і була партією влади (виконавчої, зрозуміло) (Попович 2001);

7) об’єднань організацій: ... асоціація цукровиробників України “Укрцукор”, що об’єднує цукрові заводи країни (точніше, те, що від них залишилося), висловила намір ввійти в Кабмін із клопотанням знизити закупівельну ціну на цукровий буряк (Кирилов 2002);

8) гносеологічних понять: Концепція А.Шептицького ... поєднує теоретичні міркування з практичним їх застосуванням (Ліщинська-Милян 2001);

9) поєднання класифікаційних іменників типу *клас, тип* із прикметником на позначення сутнісної характеристики або вказівним займенником: Цей тип [словотвірний ланцюжок типу П – Де – Дп – Дп – Іс] об'єднує порівняно невелику кількість СЛ [словотвірних ланцюжків] (Коржик 2001: 176).

Здебільшого в ролі комплексива виступає поєднання семантично недостатнього іменника з іменником і/або прикметником, які виконують пояснювальну функцію. На формально-граматичному рівні такі словосполученнями є цілісними: [Криворізька] Зона з напруженою екологічною ситуацією поєднує господарства з помірним і зниженим антропогенним навантаженням (Мединська 2001: 14).

Правобічну позицію партитива можуть заповнювати:

1) назви установ, підприємств: Всього “Київміськбуд” об'єднує 81 підприємство (Святненко 2002); У день відкриття симпозиуму відзначила своє восьмиріччя Міжнародна асоціація академій наук (МАН), що об'єднує національні академії наук країн СНД (Семиволос 2001);

2) назви структурних підрозділів установ та організацій: Наш університет [Київський політехнічний університет] об'єднує 20 факультетів, 7 навчально-наукових інститутів, 13 НДІ, 10 інженерних центрів, технопарк (Янковий 2002);

3) найменування пристроїв, приладів або їх сукупностей: “СвітLAN” – Луцька мережа передачі даних LAN (Local Area Network – англ. “локальна мережа”), що об'єднує внутрішні (локальні) мережі та окремі комп'ютери або інші пристрої прийому-передачі даних (<http://www.svit-lan.lutsk.ua/>);

4) субстантиви на позначення гносеологічних понять: Універсалістичне вчення А.Шептицького органічно поєднує три осередні ідеї: теоцентричну, гуманістичну та національно-патріотичну, властиві й іншим творцям українського християнського людинолюбства (Ліщинська-Милян 2001);

5) назви осіб за різноманітними ознаками (видом діяльності, віком, національністю, соціальним статусом та ін.): Починаючи з 1976 року, активну діяльність проводить міжнародна асоціація з вивчення звуків легенів – International Lung Sound Association (ILSA), яка об'єднує вчених багатьох країн (акустиків, фізіологів, медиків, інженерів), що працюють в цій галузі (Дахнов 2000: 9);

6) найменування сукупностей осіб: Асоціація “Грифон” ... об'єднує творчу інтелігенцію міста Ялти: художників, музикантів, архітекторів, поетів (Заїка 2003);

7) назви одиниць адміністративно-територіального поділу країни: [Імпактна] *Зона об'єднує центральні та південно-західні райони [Дніпропетровської] області ...* (Мединська 2001: 12); *На виставці працювали як найбільші турфірми – “Сам”, “Гамалія”, так і Рада з питань туризму Карпатського регіону, що об'єднує чотири області Західної України й Закарпаття* (Бондаренко 2003);

8) іменники на позначення структурних частин: *Структура дисертації складається зі вступу, двох розділів, які об'єднують десять підрозділів, висновків та списку використаних джерел* (Кулешов 2002: 4);

9) найменування сукупності відомостей, даних, впорядкованих із певною метою: *Електронна газета “Все – всім” об'єднує декілька десятків баз даних, що включають науково-методичну, банківську, комерційну, законодавчу та іншу інформацію* (Про Концепцію 1998);

10) абстрактні субстантиви-назви частини типу компонент, елемент у поєднанні з іменниками у формі р.в.: *Сам Аристотель, як і Платон, трактував його [суспільно-політичний лад Спарти] як форму, що поєднує елементи обох політичних режимів [олігархії і демократії] ...* (Пасько 1999);

11) поєднання комплексивів типу група, ряд і субстантивів у формі р.в.: *Сьогодні Karsch AG – холдинг, що об'єднує ряд самостійних компаній, які є рівноправними партнерами* (Ярова 2003);

12) поєднання назв частин з означальним займенником усі (всі), що вказує на повне, суцільне охоплення відповідного цілого, й абстрактними субстантивами: *Керівництво компанії [“Укррічфлот”] запропонувало, а її акціонери схвалили стратегічний курс на побудову вертикально інтегрованої корпорації нового типу, яка об'єднує у собі всі ланки процесу перевезення вантажів “від дверей до дверей”* (Артеменко 2002).

Позиція партитива може ускладнюватись за рахунок уведення атрибутивного компонента на позначення сутнісних характеристик частини, який на формально-синтаксичному рівні виступає: а) узгодженим означенням: *Сьогодні “ІТЕРА” об'єднує 150 дочірніх підприємств, що працюють на різних ринках США, Європи й СНД – у 24 країнах* (Стратегічна 2002); б) неузгодженим означенням: *... вона [Спілка організацій інвалідів України] є найбільш масовим всеукраїнським громадським формуванням, яке об'єднує людей із серйозними проблемами здоров'я ...* (Семиволос 2000а); *Існуюче в Україні ВУЛТ (Всеукраїнське лікарське товариство) об'єднує в основному лікарів західних областей* (Покришка 2002).

У ролі партитива функціонують також цілісні словосполучення з кількісним значенням: *Зараз у Європі активно працює кооперація наукових центрів Нектар, що об'єднує понад 40 лабораторій у країнах Європи і США* (Емселл 2001); *...“РусПромАвто” – це справжня автомобільна*

імперія, що виготовляє 40% російських автомобілів і об'єднує безліч різнопрофільних підприємств, зокрема моторобудівний завод ЯМЗ, двигуни якого встановлюють і на КрАЗі (Кучеренко 2003); ... це [УАПЦ] церква, яка об'єднує мільйони українців (Щоткіна 2000); Українська зернова асоціація (УЗА), яка об'єднує 80% експортерів зерна, звернулася до Кабінету міністрів із проханням допомогти врегулювати конфлікт (Гук 2002).

Предикати об'єднання своїм валентним потенціалом прогнозують правобічну необов'язкову позицію підстави об'єднання, яка може залишатися не заповненою (див. попередні приклади) або набувати формального вираження: *В Україні діє чимало лікарських асоціацій, що об'єднують медиків за спеціальністю, – асоціації кардіологів, терапевтів, хірургів, стоматологів і т. ін.* (Суржик 2002).

Факультативними поширювачами для речень М₃ виступають:

1) атрибутивні компоненти: а) зі значенням присвійності: *Наша корпорація* ["Укртваринпром"], – розповідає Іван Васильович, – об'єднує 211 господарств, які спеціалізуються з виробництва м'яса на промисловій основі (Урядовий кур'єр. – 1999. – 9 вересня); б) із вказівним значенням: *У розділі 5.4 розглядається новий підхід до доведення посиленних законів, що базується на теоремі 5.3.1. Цей підхід поєднує загальність та простоту доведення* (Клесов 2001); в) зі значенням оцінки: *УІВІ [Український інститут воєнної історії] – унікальна інституція вже хоча б тому, що об'єднує найкращих в Україні військових та цивільних фахівців з історії воєнного мистецтва* (Суржик 2001б); г) на позначення сутнісних характеристик частин: *Нині воно [підприємство – Вінницький олієжиркомбінат] об'єднує три взаємопов'язані заводи: олієекстракційний, гідрогенізаційний та миловарний* (Кабачинська 2001);

2) детермінанти: а) мети: ...“*Ротарі*” [добродійна організація] об'єднує задня служіння суспільству, а не задля якихось особистих корисливих цілей (Семиволос 2001а); б) часу (зі значенням продовження, постійності існування відношення): *Якщо державна політика й далі поєднуватиме русифікацію в одних сферах з українізацією в інших, очікувати від рухівської “конструктивної опозиції” готовності розмежувати статуси й іміджі української як мови держави та мови чисельної групи населення (хай би вона виявилася й меншиною) й уваги до першої лише чи насамперед остільки, оскільки вона важлива для захисту другої, найближчим часом навряд чи варто* (Кулик 2000); темпоральний детермінант є типовим у реченнях, які, крім самого факту об'єднання, передають також кількість поєднаних у ціле частин: *Сьогодні компанія Six Continents Hotels об'єднує понад 1 тис. готелів у 70 країнах* (Інновації 2003); в) обставинно-атрибутивні: ... *ця структура [Український фонд науково-економічного та юридичного співробітництва] реально, а не на*

словах об'єднує еліту суспільства для служіння співвітчизникам (Лященко 2003); Тут, від Квасів, має розпочатися вже зовсім інша оповідь. Якесь нарація, котра ідеально пропорційним чином поєднувала б у собі топомастику з мітологією (Стасюк 2002).

Синтаксична парадигма M_3 охоплює:

1) граматичні модифікації, які охоплюють: а) категорію часу: Цей веб-портал [Кабінету міністрів України] буде об'єднуючим. Скажімо, стрічка новин об'єднуватиме всі новини всіх міністерств, у яких з'явиться новий обов'язок: подавати щодня дві-три новини (Галковська 2002в); 1998 року він [консорціум "Overcon Enterprises Limited"] об'єднував групу провідних західних компаній, що мали намір вкласти в розвиток "Одесаобленерго" понад 400 млн. дол. (Перстньова 2001); б) категорію способу: У Китаї спрямували зусилля на організацію єдиного інформаційного інтернет-порталу, який об'єднав би всі інформаційні ресурси країни (Баранов 2002); В 1956 р. було утворене співтовариство з атомної енергії – Євроатом – з метою створення галузевого ринку, який об'єднав би ресурси атомної енергетики й атомної промисловості (Саприкін 2001а);

2) модальні модифікації: Експерти Центру Разумкова ще півтора роки тому пропонували розробити програму формування іміджу України. По суті така програма має об'єднувати спільну стратегію державного будівництва та відродження економіки країни, стратегію внутрішньої та зовнішньої політики, основні напрями розвитку соціальної сфери, науки й освіти, культури, інші важливі складові розвитку суспільства (Силіна 2001);

3) авторизації: У такому разі незрозуміла функція УСПП – вельмишановного органу, що, здавалося б, має об'єднувати інтереси всіх промисловців і підприємців, але насправді під його егідою збираються люди, котрі все життя заробляють тіньові гроші від енергетики, і під їхнім наглядом УСПП проводить засідання ... (Тимошенко 2000); Тим паче що це до створення "Енергоринку", на початку 90-х років, пропонувалося об'єднати в єдину компанію "Донецьквугілля" й тодішній "Донбасенерго" (Маскалевич 2002а); Зокрема, Вселенський Патріарх Варфоломій вважає за доцільне об'єднати українські православні церкви і визнати автокефалію Помісної Церкви України (Далекогляд 2000); За інформацією від "Єврокару", центр [автоцентр компанії "Промтехсервіс" у Луцьку] об'єднує салон площею 310 кв. м, станцію техобслуговування з мийкою – 315 кв. м і склад запчастин – 57 кв. м. (Григоренко 2003);

4) негації: Християнська партія [в Україні] не займається церковно-канонічними питаннями, не об'єднує церкви і, ясна річ, не розводиться про благодатність і безблагодатність ... (Єленський 2002);

5) питальні речення: *Скільки компанії об'єднує консорціум "Overcon Enterprises Limited"?*

Інтерпретаційні реалізації вихідних речень репрезентовані:

1) конверсивними перетвореннями: *Впливова в західній філософії течія позитивізму об'єднує і школу першого історичного позитивізму XIX ст. О.Конта, Д.Ст.Мілля, Г.Спенсера, і школу другого позитивізму Е.Маха, Р.Арвенаріуса і школу неопозитивізму "Віденського гуртка" М.Шліка, Р.Карнапа, О.Непрата та ін. у 20-30-х роках XX ст., і школу американського, насамперед "логічного емпіризму" в 40-50-60-х роках XX ст. (Філософія 1997: 25) ↔ Школа першого історичного позитивізму XIX ст. О.Конта, Д.Ст.Мілля, Г.Спенсера, школа другого позитивізму Е.Маха, Р.Арвенаріуса, школа неопозитивізму "Віденського гуртка" М.Шліка, Р.Карнапа, О.Непрата та ін. у 20-30-х роках XX ст., школа американського, насамперед "логічного емпіризму" в 40-50-60-х роках XX ст. об'єднуються у впливову в західній філософії течію позитивізму; Найбільші українські фінансово-промислові групи об'єднуються в конфедерацію роботодавців (Діловий світ. 20.07.2006. Перший Національний. Офіційний сайт: www.1tv.com.ua/news/biz/06/07/20/18/27.html) ↔ Конфедерація роботодавців об'єднує найбільші українські фінансово-промислові групи;*

2) трансформаціями – іменниковими й дієприкметниковими реченнями з предикатами відношення частини й цілого, пор.: *Фірмова сервісна мережа Вазу [компанії "Автоваз"] об'єднує майже 1000 станцій технічного обслуговування по всій території СНД (Омельницький 2000) → Фірмова сервісна мережа Вазу – об'єднання майже 1000 станцій технічного обслуговування по всій території СНД; Майже 1000 станцій технічного обслуговування по всій території СНД об'єднані у фірмову сервісну мережу Вазу (дієприкметникові речення характеризуються зміною напрямку відношення).*

2.2. Дієслівні речення зі значенням "частини (частина) і ціле"

Холо-партитивне відношення в українській мові виражається також за допомогою дієслів складу, які прогнозують напрям від частин (частини) до цілого: *відноситися, вливатися, вміщуватися, входити, міститися, належати*. Речення, в яких у функції предиката виступають ці дієслова, передають типове значення 'характеристика реалій(ї) як частин(и) цілого'. Компонентна структура таких речень є подібною до речень зі зворотним напрямом відношення: обов'язковими учасниками ситуації є предикат холо-партитивного відношення, партитив і холонім, факультативними – квалітативний і квантитативний компоненти.

Ці дієслова прогнозують наявність валентно зумовлених лівобічної позиції на позначення частини / частин, яка заповнюється лексемами у

формі н.в., і правобічної позиції цілого, що передбачає форму р.в. у поєднанні із прийменником *до* (для предикатів *відноситися, вливатися, входити, належати*), з.в. – із прийменником *у* (*в*) (для предикатів *вливатися, входити*) або м.в. із прийменником *у* (*в*) (для предикатів *вміщуватися і міститися*). Реченням із цими предикатами властива структурна схема $N_1 V_{\text{в}}(y(\text{в})/\text{до})N_{2/4/6}$.

2.2.1. Реченнєвотвірний потенціал предиката “входити”

У висловленнях із дієсловом-предикатом *входити* може подаватись як характеристика цілого щодо всіх його складників, так і виділення мовцем одного чи кількох компонентів (кількісно переважають структури другого типу), пор.: *До складу системи безготівкових розрахунків входять: принципи, вимоги до організації, форми і способи розрахунків, черговість платежів, розрахункові документи* (Банківська 1993: 29); *Мікроелемент залізо ... входить до складу гемоглобіну ...* (Кархут 1993: 187).

Реченнєвотвірні можливості предиката *входити*, порівняно з іншими предикатами складу, мають свою специфіку, що виявляється передусім у тому, що він продукує тільки дві моделі речень – нереферентні і референтні висловлення, які відображають об’єктивний стан речей (M_1 і M_3).

До M_1 належать денотативно неспіввідносні речення, які втілюють об’єктивне, позачасове, постійне відношення частин і цілого.

Лівобічну позицію партитива у реченнях, які належать до M_1 , заповнюють такі групи лексем:

1) назви хімічних елементів та сполук: *Серед матеріалів нової техніки з унікальними механічними, термічними та термохімічними властивостями особливу увагу привертає нітрид кремнію, ... а також композиції на його основі, до складу яких входять деякі оксиди, що використовуються як активатори процесу спікання при виготовленні сучасної високотемпературної та інструментальної кераміки* (Безугла 2000: 3); *До складу більшості глікозидів входять елементи вуглецю, водню, кисню, інколи сірки (тіоглікозиди в хроні, редьці, гірчиці) і залишки дуже отруйної синильної кислоти ...* (Кархут 1993: 5);

2) найменування одиниць територіального або адміністративного поділу: *Але, з позицій європейського співтовариства, якщо прикордонна територія (область, регіон) входить у європейську структуру зі своїм управлінням і фінансовим забезпеченням, тоді з нею починають працювати на більш високому рівні, ніж просто з місцевими органами влади* (Носарева 2002);

3) найменування результатів наукової, творчої діяльності людини: *До складу інформаційного масиву входять найрізноманітніші джерела: періодична преса, політичні огляди і звіти, статистичні дані, звіти про зарубіжні відрядження спеціалістів, дані анкетних опитувань експертів,*

радіопроекти, політичні заяви, ноти урядів, особові характеристики політичних лідерів, оцінки їхніх світоглядно-політичних переконань, монографії, дисертації тощо (Філософія 1997: 565);

4) іменники на позначення сукупності предметів-результатів фізичної діяльності людини: До складу непродовольчих товарів входять виробу легкої промисловості, товари культурно-побутового і господарського призначення та інші непродовольча продукція, що використовується населенням в особистому і сімейному споживанні та домашньому господарстві (Статистичний 2000: 109);

5) найменування приладів і пристроїв: ... автоматизована система (АС) – система, що здійснює автоматизовану обробку даних і до складу якої входять технічні засоби їх обробки (засоби обчислювальної техніки і зв'язку), а також методи і процедури, програмне забезпечення ...(Про захист 1994);

6) назви осіб за різними ознаками: Якщо конституційний закон про судоустрій визначить, що до складу пленуму Верховного суду України входять також представники суддів спеціалізованих судів, то вони і матимуть необхідні повноваження (Урядовий кур'єр. – 1999. – 14 вересня); Чому для простого відтворення населення має бути 260-270 народжень на кожних 100 жінок, а не 100 чи 160? Тому, що кожна сім'я, а до її складу входять чоловік і жінка, має народити як мінімум двоє дітей (Філософія 1997: 367);

7) назви структурних частин установи: Якщо до складу підприємств (установ, організацій) – платників збору входять філії, відділення та інші відокремлені підрозділи (далі філії), які не мають банківських рахунків, не ведуть окремого бухгалтерського обліку своєї діяльності, не складають окремого балансу, то збір за здійснені цими філіями викиди, скиди і розміщені відходи сплачується цими підприємствами (установами, організаціями) (Інструкція 2001: 66); До складу спеціальної адміністрації по управлінню територіями та об'єктами природно-заповідного фонду входять відповідні наукові підрозділи, служби охорони, господарського та іншого обслуговування (Про природно-заповідний 2001: 211);

8) абстрактні назви “людської сутності” [Микитюк 1997: 7], тобто лексеми на позначення знань, умінь, поглядів, почуттів людини: Ця книжечка лише дециця з обшину тем сучасного етикету, куди входять і манери поведінки вдома, на роботі, у гостині, театрі, кіно, музеї, бібліотеці, готелі, санаторії, магазині, ресторани, літаку, поїзді, метро, таксі й просто на вулиці, і мистецтво одягатися, користуватися косметикою, дарувати тощо (Корніяка 1995: 4); Відчуття страху входить у так звану вегетативну систему, яка не піддається наказам нашої волі і творить в нашому організмі наче автономну республіку (Вільде 1977: 407);

9) абстрактні назви економічних явищ (засобів, вкладів, способів одержання прибутків та ін.): *Для економічного аналізу використовується також термін “валові інвестиції”, до складу яких входять ресурси фонду чистого нагромадження національного доходу (інвестиції розширення) та витрати із фонду відшкодування (інвестиції оновлення)* (Банківська 1993: 113);

10) поєднання імен на позначення цілого типу *комплекс, ряд, система, сукупність* і назв абстрактних явищ чи процесів: *До складу розділу по контролю за дотриманням нормативів ГДВ [гранично допустимий викид] безпосередньо на джерелах викидів входить перелік речовин, які підлягають контролю* (Інструкція 2001б: 138).

У праробічній позиції на позначення цілого в реченнях M_1 вживаються:

1) найменування хімічних сполук, речовин: *Солі фосфору входять до складу білків і жирів організму, беруть участь у засвоєнні їжі в кишках та обміні речовин, підтримують кислотно-лужну рівновагу в організмі* (Кархут 1993: 186); *Кількість її [рідкої фази] залежить виключно від елементного складу вугільної речовини: $H / O+S+N$, де O, S та N – масова частка елементів, які входять до складу органічної частини вугілля* (Сидорович 1999: 48); *Плоди лавра та лаврова олія входять до складу так званої бобкової мазі ...* (Кархут 1993: 171);

2) назви державних органів: *До складу сільської, селищної, міської ради входять депутати, які обираються жителями села, селища, міста на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки* (Конституція 1996: 69);

3) назви об'єднань осіб за різними ознаками (фахом, спільною діяльністю і под.): *До складу екзаменаційної комісії за курс школи другого ступеня (гімназії, ліцею) входять: голова (директор навчального закладу або заступник з навчальної і виховної роботи, у виняткових випадках – учитель), учитель даного предмета і асистент – учитель цього циклу предметів* (Інструкція 1995: 10); *До складу експертно-кваліфікаційних комісій входять найбільш досвідчені фахівці, які мають кваліфікацію експерта і стаж роботи за спеціальністю не менше п'яти років* (Про судову 1997: 145-146);

4) абстрактні назви економічних явищ: *... в дохід державного та місцевого бюджетів входять збори і різні неподаткові доходи, зокрема надходження коштів по штрафам і санкціях* (Урядовий кур'єр. – 1999. – 16 вересня);

5) абстрактні субстантиви на позначення сукупності питань, розгляд і реалізація яких передбачені статутом органу або посадою особи: *Керівником робочих груп призначається, як правило, старший майстер професійного навчального закладу, в обов'язки якого входить організація*

проведення інструктажу учасників конкурсу з техніки безпеки з оформленням відповідного протоколу (Положення про робочі 1995: 20);

6) поєднання імен на позначення цілого типу *комплекс, ряд, перелік, система* й назв абстрактних явищ або процесів: *У санаторних школах-інтернатах звільняються від екзаменів лише ті учні, які мають захворювання, що входять до переліку хвороб, визначеного Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством освіти України* (Інструкція 1995: 13); *Умисне ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, що входять в систему оподаткування, ... карається штрафом від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян ...* (Кримінальний 2001: 114);

7) поєднання субстантивів-назв класу (*клас, вид, група* і под.) і родового імені класу: *В дисертаційній роботі вивчена кінетика анодного розчинення і пасивації d-металів з різним ступенем заповнення d-орбіталі, зокрема, скандію, заліза, хрому, молібдену і вольфраму в водних розчинах електролітів. Перелічені метали входять в групу d-металів, які найбільш перспективні для практичного використання* (Вязовікіна 2000:3);

8) іменники на позначення кількісно означеної множинності типу *десяток, сотня* у поєднанні з іменниками "які називають предмет з числа однорідних йому предметів" [Домрачева 1999: 38] або з іменниково-прикметниковим комплексом (прикметник виражає сутнісну ознаку множинності, за якою відбулося об'єднання, а іменник може опускатися як надлишковий): *Адже й справді, хто сказав, що археологія і бізнес – поняття несумісні? Особливо, коли йдеться про діяльність, яка входить у десятку найрентабельніших* (Пісковий 2002).

При дієслові-предикаті *входити* позиція комплексива, як правило, ускладнюється за рахунок введення: а) іменників на позначення сукупності типу *склад, число* (*до складу, до числа, у число*): *До складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, три віце-прем'єр-міністри, міністри* (Конституція 1996: 54); *Вони [солі калію] входять до складу буферних систем крові, беруть участь у процесах передачі нервового збудження і в утворенні ацетилхоліну* (Кархут 1993: 186); *В число козацького війська входили не самі лише козаки, але й повстанчі ватаги* (Дорошенко 1992: 29); б) атрибутивних компонентів на позначення сутнісних характеристик частин або цілого, які на формальному рівні можуть бути узгодженими / неузгодженими означеннями: *Порушення особою, яка входить у добовий наряд частини (крім варти і вахти), статутних правил внутрішньої служби... карається триманням у дисциплінарному батальйоні на строк до двох років або позбавленням волі на строк до трьох років* (Кримінальний 2001: 222); *Порушення статутних правил несення прикордонної служби особою, яка входить до складу наряду з охорони*

державного кордону України, карається триманням у дисциплінарному батальйоні на строк до двох років або позбавленням волі на строк до трьох років (Там само: 221).

Факультативними поширювачами для M_1 є:

1) детермінанти причини: До складу Ради національної безпеки і оборони України за посадою входять Прем'єр-міністр України, Міністр оборони України, Голова Служби безпеки України, Міністр внутрішніх справ України, Міністр закордонних справ України (Конституція 1996: 51);

2) детермінантні поширювачі з означувальною характеристикою: Традиційні елементи органічно входять у декор інтер'єрів жилих і громадських споруд, у монументально-пластичні прийоми їх зовнішнього оформлення. І навпаки, сільська архітектура дедалі більше спирається на промислову базу (Косміна 1993: 115); Середні загальноосвітні заклади, що є структурними підрозділами вищих навчальних закладів або входять до них на умовах навчально-виховного комплексу, проходять ліцензування на загальних підставах (Інструктивний 1995: 27);

3) детермінанти умови: У кислому середовищі алюміній входить до поліядерних катіонних аквакомплексів зі складом від $[Al_{13}O_4(OH)_{24}(H_2O)_{12}]^{7+}$ до $[Al_{96}(OH)_{264}]^{24+}$ (Безугла 2000: 7);

4) детермінанти мети: З метою представництва інтересів трудового колективу до складу вченої (наукової, науково-технічної, технічної) ради наукової установи може входити голова профспілкового комітету наукової установи ... (Про наукову 1991);

5) поширювачі зі значенням невизначеної кількості, які виражаються іменником кількість у формі м.в. із прикметником, який уточнює параметри частини (велика, значна, мала, невелика, незначна і под.): Солі фосфору в значній кількості входять до складу нервової тканини і потрібні для нормальної діяльності нервової системи (Кархут 1993: 186).

Синтаксична парадигма M_1 репрезентована:

1) граматичними модифікаціями, пов'язаними: а) із часовими параметрами існування відношення цілого і його складників. Такі перетворення можливі тільки за умови, що реалія, про яку йдеться у висловленні, існувала у минулому: Сабур входив колись до складу "еліксиру довголіття" (Кархут 1993: 15); Багато молдаван входило до складу військових поселень XVIII ст. (Наулко 1993: 38); б) із гіпотетичністю, нереальністю відношення: Синтаксем [моделі близько + N_2], до складу яких входили б іменники на позначення предметів побуту, осіб, частин тіла, у досліджуваних говірках не виявлено (Сердюкова 2001: 234);

2) модальними модифікаціями: До складу екзаменаційної комісії можуть входити вчителі інших шкіл (гімназій, ліцеїв), науковці, представники професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів, члени творчих спілок, працівники підприємств, установ,

організації тощо (Інструкція 1995: 10); Українські представники повинні ввійти до численних комісій, зокрема до нових, сформованих по холодній війні (Сисин 2001);

3) авторизаціями: Згідно М.Лідена (Liden, 1986), під *Corydalis* входить до складу: триби (коліна) *Corydalleae* Reichenb., підродину *Fumarioideae* (DC.) Endlicher, родини *Papaveraceae*, порядку *Papaverales*, класу *Dicotyledones*, відділу *Magnoliophyta* (Пекар 2000);

4) негаціями: Підприємство може матеріально заохочувати працівників медичних, дитячих, культурно-освітніх, учбових і спортивних закладів, організації громадського харчування і організацій, що обслуговують трудовий колектив і не входять до його складу (Кодекс 1994: 6); Опера, колись жанрова домінанта музичного процесу України, не входить тепер до числа пріоритетних жанрів (Зінкевич 2001);

5) питальними реченнями: Які структурні ідеальні елементи входять до психіки людини? (Філософія 1997: 221).

Типовими для речень M_1 є поєднання модальної і заперечної модифікацій: Члени Кабінету міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, крім викладацької, наукової та творчої у позаробочий час, входять до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку (Конституція 1996: 58).

Інтерпретаційна парадигма охоплює:

1) конверсивні перетворення, пор.: ... до його [соціально-політичного ладу] структури входять усі соціальні відносини, які існують в суспільстві (Козацька 2002: 39) ↔ Соціально-політичний лад включає усі соціальні відносини, які існують в суспільстві. Подібна заміна дієслів, яка супроводжується зміною рангу актантів, можлива не завжди, що пояснюється відмінностями у сполучуваності дієслів *входити* і *включати* (див. також пункт 2.1.2);

2) описові конструкції: ... в усіх цивілізованих країнах військова контррозвідка перебуває у складі міністерств оборони і займається не пошуком ззовні, а внутрішньою безпекою (Мостова 2003), пор.: В усіх цивілізованих країнах військова контррозвідка входить до складу міністерств оборони ...;

3) трансформації, до яких належать субстантивні речення із предикатом типу *частина*, пор.: Місцева первинна мережа зв'язку – частина первинної мережі зв'язку ... (Про зв'язок 1995) і Місцева первинна мережа зв'язку входить до складу первинної мережі зв'язку.

Синонімічними до речень із предикатом *входити* є висловлення з іншими предикатами відношення частини й цілого: *вміщувати*, *вміщуватися*, *містити*, *міститися* (якщо вони використовуються для

опису структури хімічної сполуки, речовини), пор.: ... *Мікроелемент кобальт ... входить до складу ціанокобаламіну і гормону підшлункової залози – інсуліну* (Кархут 1993: 188); *Мікроелемент кобальт міститься у ціанокобаламіні і гормоні підшлункової залози – інсуліні* і *належати* (на позначення належності особи до певного об'єднання, пор.: *До складу Вищої ради юстиції входять за посадою Голова Верховного суду України, міністр юстиції України, Генеральний прокурор України* (Конституція 1996: 64) і *До Вищої ради юстиції належать за посадою Голова Верховного суду України, міністр юстиції України, Генеральний прокурор України*). Речення, які позначають входження хімічного елемента до сполуки або речовини, вступають у синонімічні відношення з реченнями з іншими типами предикатів: кількості, якості, наявності, процесу (див. пункти 2.1.3, 2.2.3).

До М₃ належать референтні висловлення на рівні одиничного, в яких у позицію партитива й комплексива використовується конкретна або абстрактна лексика. Лівобічну позицію партитива можуть заповнювати:

1) лексеми-власні назви на позначення одиниць територіального або адміністративного поділу: *До переліку 10 країн, які можуть бути прийняті до ЄС у 2004 р., входять Словенія, Польща, Чехія, Угорщина, Словаччина, Литва, Латвія, Естонія, Кіпр та Мальта* (Саприкін 2002); *Кременець входить до Ліги історичних міст України ...* (Шот 2002: 10);

2) родові імена установ, підприємств: *До його [Держзнаку] складу входять друкарні, паперові фабрики, монетні двори та ін.* (Банківська 1993: 80);

3) власні назви установ, підприємств: *“Фарлеп Телеком Холдинг” (Донецьк) входить у всеукраїнську групу компаній Фарлеп (Одеса)* (Степанчиков 2002);

4) назви осіб за різноманітними критеріями (національністю, освітою, релігійною належністю, спільною діяльністю і под.): *До його [Римського клубу] складу входять вчені понад 30 країн світу* (Філософія 1997: 379);

5) прізвища та імена людей: *До цієї когорти [діячів європейського соціал-демократичного руху] входять Ф.Лассаль, Е.Бернштейн, Ж.Жорес, В.Лібкнехт, А.Бebelь, К.Каутський, Р.Люксембург, Ф.Еберт, Р.МакДональд, К.Етлі, Х.Гейтскелл, О.Вельс, Г.Плеханов, Л.Мартов, Д.Матеотті, Ф.Адлер, Л.Блюм, К.Реннер, К.Шумахер, В.Айхлер, У.Пальме, Ф.Міттеран, В.Брандт і (певною мірою) навіть М.Горбачов і О.Яковлев* (Медведчук 2000);

6) назви природних об'єктів: *Літосфера (гр. lithos – камінь + sphaira – куля) – верхня тверда оболонка земної кулі, до складу якої входять земна кора та верхня частина мантії* (Філософія 1997: 349);

7) назви приладів, пристроїв, механізмів: *Спеціалізований модуль KEIC-GEOS реалізує предметну частину екологічної моделі, куди входить, зокрема, спеціалізований матричний обчислювач МО (Войтенко 2000: 5);*

8) назви дій, процесів: *Чисельність Міжнародних сил сприяння безпеці (ISAF), у завдання котрих входить стабілізація становища в Кабулі та п'яти інших афганських містах, досі не перевищує п'яти тисяч військовиків, усі вони розквартировані в столиці держави (Соколовський 2002).*

Позицію партитива можуть заповнювати також кількісно-іменні сполуки: *На сьогодні до університетського сектору [Міністерства освіти України] входить 46 університетів, серед яких 13 класичних, 12 політехнічних та технічних і 21 галузевий університет (Про початок 1995: 9).*

У ролі комплексива при предикатах складу можливі лексеми на позначення:

1) одиниць територіального або адміністративного поділу: *До складу України входять: Автономна Республіка Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області, міста Київ і Севастополь (Конституція 1996: 65);*

2) сукупності відомостей, зібраних із певною метою: *Найіскандальнішим є те, що до чорного списку тих, кого прослуховують [американські спецслужби], входять не тільки терористичні організації, але також і підприємства, що є конкурентами американських фірм (В.Шиманський. Говоріть, Вас слухає "Ешелон"! (11.07.2002) // Сайт Києво-Могилянської Академії: www.kolega.kiev.ua));*

3) державних органів та структур: *До складу Ради входять представники, делеговані органами місцевого самоврядування, представники місцевих державних адміністрацій, адміністрації спеціальної економічної зони "Інтерпорт Ковель", а також центральних органів виконавчої влади, визначених Кабінетом Міністрів України (Про спеціальну 1999); Якщо відбудеться об'єднання партій, які входять до блоку "За єдину Україну" (чим далі, тим більше це виглядає малоймовірним), це також буде позитивно ... (Гарань 2002);* родова назва типу партія, блок, організація може опускатися, тоді позицію цілого заповнює власна назва відповідного об'єднання: *... керівники місцевих осередків організацій, що входять до складу "Нашої України", майже всюди брали участь у підготовці протестних акцій (Вінський 2002);*

4) економічних об'єднань підприємств: *Інвестиції компанії "Металзраша Корп. Лтд", яка входить до складу транснаціональної групи*

ІСТІЛ з головною фірмою у США, перевищили 85 млн. дол. (Урядовий кур'єр. – 2000. – 22 грудня);

5) об'єднань людей за спільною діяльністю, соціальним статусом та ін.: До команди Лобановського [київського “Динамо”] входять гравці високого класу ... (Урядовий кур'єр. – 1999. – 16 вересня);

6) ситуативних (непостійних) об'єднань реальій, напр., юридичних осіб: До складу учасників цієї угоди [Генеральної угоди про позики] з 1962 року входять США, ФРН, Японія, Франція, Великобританія, Італія, Нідерланди, Канада, Бельгія, Швеція, а з 1964 року – Швейцарія (Банківська 1993: 67);

7) приладів, механізмів: До основного тракту [установки для реєстрації та обробки даних про коливання поверхні тіла людини] входять 1, 2 – високочутливі мініатюрні сенсори (акселерометри), що кріпляться на тілі обстежуваного; 3 – багатоканальний електронний підсилювач сигналів...; 4 – багатоканальний перенастроюваний частотний фільтри; 5 – головні телефони; 6 – багатоканальний 12-ти розрядний аналого-цифровий перетворювач; 7 – персональний комп'ютер; 8 – звукові колонки; 9 – кольоровий принтер (Дахнов 2000: 10);

8) цілого типу система, сукупність, перелік у поєднанні з абстрактними субстантивами: Розвиток засобів та споруд зв'язку загального користування, що входять до єдиної національної системи зв'язку, координується Адміністрацією зв'язку ... (Про зв'язок 1995);

9) структурних частин цілого типу розділ, пункт, секція, блок: До блоку критики [часопису “Четвер”, № 11 за 2001 рік] входять дві постановіславівському феноменальні рецензії на повість екзегета Володимира Єшкілева “Пластилінова рушниця, пластиліновий птах” (Шумейко 2001);

10) сукупностей питань, розгляд і реалізація яких передбачені статутом органу або посадою особи: До суб'єктів державного моніторингу вод належать Мінекоресурсів, державна санітарно-епідеміологічна служба МОЗ, Держводгосп, Держжитлокомунгосп, їх органи на місцях, а також організації, що входять до сфери управління цих міністерств і відомств (Порядок 2001б: 154).

Подібно до М₁, у реченнях М₃ позицію комплексива заповнюють поєднання перерахованих груп лексем і компонентів до складу, до числа, у/в число: 3 п'яти енергогенеруючих компаній ТЕС України чотири (ВАТ «Західенерго», «Центренерго», «Дніпроенерго» і «Донбасенерго») входять до складу Національної акціонерної компанії «Енергетична компанія України» (Базаров 2006);

Специфічною ознакою речень із предикатом *входити* є те, що позиція холоніма може заповнюватися кількісно-іменною сполукою за умови, що реалія, яка кваліфікується мовцем як частина, одночасно є складником кількох цілих або якщо кілька реальій входять до складу різних

об'єднань, які у свою чергу теж становлять ціле: *Нині українські прикордонні території входять у чотири єврорегіони: “Карпатський” – найбільший, об'єднує території Польщі, Словаччини, Румунії, Угорщини, а також Закарпатську, Львівську, Івано-Франківську й Чернівецьку області України; “Нижній Дунай”, учасники якого — Румунія, Молдова, Одеська область; “Буг” — Польща, Білорусь і Волинська область; створений нещодавно “Верхній Прут” об'єднав землі Румунії, Молдови, Чернівецьку область (Носарева 2002); Групу створили після зустрічі з Кучмою лідерів фракцій НДП, “Регіони України”, СДПУ(о), “Аграрії України”, Партії промисловців і підприємців і “Трудової України”, груп “Європейський вибір”, “Народний вибір”, “Народовладдя”, “Демократичні ініціативи”. У ці дев'ять парламентських утворень [партії, які утворили парламентську більшість 30 серпня 2002 року] входить загалом 212 (!) з 446 нинішніх депутатів (Черепанин 2002).*

Факультативними поширювачами для М₃ виступають:

1) атрибутивні поширювачі: а) на позначення сутнісних характеристик частин або цілого: *У близьке оточення лідера “НУ” [“Нашої України” – В.Ющенко] входять представники як пропрезидентських, так і антипрезидентських сил ... (Черепанин 2002а); б) зі значенням присвійності: Наші вихованці входять до складу національних команд з легкої атлетики, академічного веслування, фехтування, велоспорту, боксу, гандболу, волейболу, баскетболу (Шапран 2002: 31);*

2) характеризувальні детермінанти: *Децо відмінний характер мала ситуація на Правобережжі, що формально від т. зв. “вічного миру” р. 1686 між Москвою й Польщею входило в склад розкладаво-занепадаючої Речі Посполитої Польської ... (Маланюк 1995: 127);*

3) детермінанти причини: *Внаслідок цього і наступних актів (Андрусівське перемир'я 1667 р., „вічний мир” 1687 р.) до складу Росії увійшли Лівобережна Україна, Київ із прилеглою територією, Запоріжжя і Чернігово-Сіверщина (Наулко 1993в: 21);*

4) допустові детермінанти: *До інформаційних ресурсів України входить вся належна їй інформація, незалежно від змісту, форм, часу і місця створення (Про інформацію 1992);*

5) детермінанти супутності: *Утім, серед представників свого покоління Андрусак знайшов цілком окрему лакуну – ... через перенесення креативної уваги на фонетичний аспект письма, на процес виговорювання мови. Це не було раптовим відкриттям автора. Ба більше, з цієїю прикметою Андрусак увійшов у літературне коло (Біла 2002);*

6) детермінантні поширювачі часу: *Ця більшість, у свою чергу, сформувала депутатську групу “Стабільність”, (нині до неї входять 67 депутатів), сформувала також кримський уряд ... (Семена 2002); ... греки*

Приазов'я називалися румеями, оскільки вважали себе вихідцями з території, які раніше входили до Римської імперії ... (Наулко 1993а: 30).

Синтаксичні перетворення вихідного речення охоплюють:

1) граматичні модифікації, які зумовлені часовими параметрами існування реалій, пов'язаних холо-партитивним відношенням, або самого відношення: *Петрункевич разом з В.Вернадським входили до кола інтелігенції, що організували спочатку Союз "Визволення", а потім конституційно-демократичну партію* (Пасько 1999); *У Російській імперії, до складу якої входили чималі території нинішньої України, марка надійшла в продаж у грудні 1857-го* (Слепинін 2002); ... *В них [рецензіях] висловлювались сподівання, що "Тарас Бульба" [опера Ернста Ріхтера] ввійде до сучасного німецького репертуару* (Гайда 2001);

2) модальні модифікації: *Важко навіть зрозуміти, як незрівнянний Галич першої половини шістдесятих, автор ... геніальної "Тоньки", що гідна ввійти до будь-якого найвужчого зібрання шедеврів російської любовної лірики, міг удатися до цієї велемовної та незграбної мелодекламації ...* (Зорін 2001);

3) заперечні модифікації: *Для забруднюючих речовин, що не ввійшли до таблиці 1.1., нормативи збору слід застосовувати залежно від установленого класу небезпечності даної забруднюючої речовини ...* (Порядок 2001а: 54);

4) питальні речення: *Підсудний Шредер, скажіть, чи входило в плани німецького уряду створення якої-небудь форми української державності?* (Довженко 1986: 332).

Можливі також поєднання кількох типів модифікацій: *Дисертацію "Про суть насолоди за платонівськими діалогами", яка не ввійде в жодне зібрання творів філософа, так і залишившись у машинописному варіанті, Гадамер захистив у Пауля Наторпа, неокантіянца марбурзької школи* (Гаврилів 2002); *Наскільки відомо, банки в консорціум [у підприємство "Міжнародний консорціум з управління газотранспортною системою України"] не ввійшли* (Коз'яков 2002).

Інтерпретаційні реалізації вихідних речень репрезентовані:

1) конверсивними перетвореннями: *П'ята група включала 17 пацієнтів, які на фоні базисної терапії одержували еналаприла малеат (ренітек) і симвастатин (зокор)* (Михайловська 2000: 9) ↔ *До п'ятої групи входили 17 пацієнтів [...]*;

2) описовими конструкціями: *Період, коли українські землі перебували у складі Великого Князівства Литовського і Речі Посполитої, багатий на події, які важко оцінити однозначно* (Гончаренко 2001), пор.: *Період, коли українські землі входили до складу Великого Князівства Литовського і Речі Посполитої, багатий на події, які важко оцінити однозначно*;

3) трансформаціями – біномінативними реченнями з предикатами відношення частини й цілого, пор.: *Сімейні відносини – це складова суспільних відносин* (Філософія 1997: 376) і *Сімейні відносини входять до складу суспільних відносин*.

Синонімічними до речень із предикатом *входити*, які відображають кількісну характеристику цілого, є речення з предикатами кількості, пор.: *Неуніверситетський сектор [в Україні] налічує 20 академій та 40 інститутів* (Про початок 1995: 9) і *До неуніверситетського сектору входить 20 академій та 40 інститутів*.

Речення з предикатом *входити* пов'язані синонімічними відношеннями з реченнями функціонування: *У системі холдингової компанії [“Київміськбуд”] працюють 33 відкриті акціонерні товариства, 5 дочірніх підприємств і 42 асоційовані члени холдингу* (Святненко 2002), пор.: *До системи холдингової компанії входять 33 відкриті акціонерні товариства, 5 дочірніх підприємств і 42 асоційовані члени холдингу; На сьогодні в об'єднання “Ротарі Інтернешнл” входить близько 30 тисяч клубів* (Семиволос 2001а), пор.: *На сьогодні у складі об'єднання “Ротарі Інтернешнл” працює (функціонує) близько 30 тисяч клубів*.

2.2.2. Реченнєвотвірний потенціал предикатів “*відноситься*”, “*належати*”

У висловленнях із дієсловами-предикатами *належати*, *відноситься* може подаватись як характеристика цілого щодо всіх його складників, так і виділення мовцем одного чи кількох компонентів (кількісно переважають структури другого типу), пор.: *Криворіжжя належить до районів з максимальним демографічним навантаженням ...* (Мединська 2001: 6-7); *До пільг, що надаються при здійсненні операцій на євrorинку, відносяться:* 1) звільнення банків від необхідності резервувати частину кредитних ресурсів в центральному банку, якщо вони залучені з євrorинку; 2) звільнення процентів по євrorвалютних вкладах від податків (Банківська 1993: 99).

Дієслова-предикати *відноситься*, *належати*, подібно до інших предикатів частини й цілого, продукують три моделі речень.

До M_1 належать нереферентні речення, які втілюють об'єктивне, позачасове, постійне відношення частин і цілого. Лівобічну позицію партитива у реченнях M_1 заповнюють такі групи лексем:

1) назви процесів та дій: *До цього [другого рівня функціонування етносуспільного буття] рівня належить державне регулювання процесів розвитку етносуспільного буття ...* (Філософія 1997: 426); *До лікувального харчування належить також вживання так званої кисневої пінки* (Кархут 1993: 179);

2) назви хімічних елементів та сполук: *До категорії токсичних мікроелементів, які входять у мінеральну складову вугільної речовини, відносяться сірка, миш'як, ртуть, берилій, фтор ...* (Бик 2000: 22);

3) найменування результатів наукової або творчої діяльності людини: *До аудіовізуальних творів належать кінематографічні та інші твори, виражені засобами, аналогічними кінематографії ...* (Про авторське 1993); ... метапроза належить до антиміметичної течії літератури (Бакула 2000);

4) іменники на позначення предметів-результатів фізичної діяльності людини: *До загальнодержавної власності належать також мережі, засоби і споруди зв'язку, закріплені за підприємствами, об'єднаннями, установами та організаціями інших міністерств і відомств* (Про зв'язок 1995);

5) назви осіб за різними ознаками: *Дитині може бути дано не більше двох імен, якщо інше не впливає із звичаю національної меншини, до якої належать мати і (або) батько* (Сімейний 2002);

6) іменники на позначення об'єднань осіб: *До суб'єктів діяльності друкованих засобів масової інформації належать засновник (співзасновники) друкованого засобу масової інформації, його редактор (головний редактор), редакційна колегія, редакція, трудовий колектив редакції, журналістський колектив, журналіст, автор, видавець, розповсюджувач* (Про друковані 1992); *До них [малих соціальних груп] належать: сім'я, первинні виробничі об'єднання (бригади), сусідські спільності, дружні (товариські) компанії, шкільні класи чи студентські групи, військові підрозділи тощо* (Філософія 1997: 408-409);

7) назви установ, організацій: *Мінекоресурсів України має право ... одержувати в установленому законодавством порядку від ... підприємств, установ та організацій, також від власників та органів, до сфери управління яких належать ці підприємства, установи та організації, пояснення, довідки, звіти про стан екологічної, радіаційної та ядерної безпеки ...* (Положення про Міністерство 2001: 78-79);

8) абстрактні назви "людської сутності" [Микитюк 1997: 7], тобто лексеми на позначення знань, умінь, вдачі, поглядів, почуттів людини: *До таких базових загальнолюдських цінностей належать цінності добра (блага), свободи, користі, істини, правди, творчості, краси, віри* (Філософія 1997: 529);

9) абстрактні назви економічних явищ: *До бюджетних коштів належать кошти, що включаються у бюджети всіх рівнів незалежно від джерела їх формування* (Кримінальний 2001: 113);

10) назви норм і правил: *До них [норм оцінювання вчинків] належать стандарти, правила, закони, команди, директиви, технічні норми, моральні заповіді* (Філософія 1997: 527);

11) назви документів: *До забалансових документів належать прибуткові і видаткові забалансові ордери* (Банківська 1993: 26);

12) абстрактні іменники на позначення кількісних або якісних ознак: *Техніко-виробничі показники користувачів – сукупність виробничих показників, до яких належать тип та чисельність рибальських суден, промислове обладнання, норма оснащення знаряддями лову на одне судно, ланку, діляницю, бригаду тощо та кількість осіб, які у складі цих виробничих підрозділів здійснюють вилучення водних живих ресурсів* (Інструкція 2001а: 279);

13) назви однорідних реалій, зібраних із певною метою: *До власних належать статутний та резервний фонди, інші фонди банку* (Банківська 1993: 25);

14) назви природних об'єктів: *До природних рослинних ресурсів місцевого значення відносяться дикорослі та інші несільськогосподарського призначення судинні рослини, мохоподібні, водорості, лишайники, а також гриби, не віднесені до природних рослинних ресурсів загальнодержавного значення* (Про рослинний 2001: 296); *До природних ресурсів загальнодержавного значення належать:* а) територіальні та внутрішні морські води; б) природні ресурси континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони; в) атмосферне повітря; г) підземні води; д) поверхневі води, що знаходяться або використовуються на території більш як однієї області; е) лісові ресурси державного значення; є) природні ресурси в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення; ж) дикі тварини, що перебувають у стані природної волі...; з) корисні копалини, за винятком загальнопоширених (Про охорону 2001: 21);

15) абстрактні назви видів діяльності людини: *До пізніших деревообробних промислів, що вимагали досконалішої техніки та інструменту, належить бондарство* (Горленко 1993б: 83).

У правобічній позиції на позначення цілого у реченнях М₁ уживаються:

1) назви дій і процесів: *До спеціального використання належать усі види користування водними живими ресурсами ..., що здійснюються з вилученням (добуванням, збиранням тощо) з природного середовища* (Порядок 2001в: 288);

2) абстрактні субстантиви на позначення сукупності питань, розгляд і реалізація яких передбачені статутом органу або посадою особи: *Питання організації управління районами в містах належить до компетенції міських рад* (Конституція 1996: 69);

3) найменування класу хімічних сполук, речовин: *В продуктах харчування вони [солі заліза та міді] містяться у дуже малій кількості і*

належать до так званих мікроелементів, які входять до складу плазми крові, ферментів і гормонів, деяких вітамінів (Кархут 1993: 186).

4) назви об'єднань осіб за різними ознаками (напр., за фахом, спільною діяльністю): ... в країнах, де існують етнічні, релігійні та інші меншини, особам, що належать до цих меншин, не може бути відмовлено в праві спілкування з іншими членами цієї ж групи рідною мовою (Звернення 2000);

5) абстрактні назви економічних явищ: До грошових коштів в дорозі належать суми внутрішньосистемних перерахувань коштів, які списані банком з рахунків платників і не зараховані у поточному місяці на відповідні рахунки одержувачів (Банківська 1993: 73);

6) назви сукупності природних об'єктів: До природних ресурсів місцевого значення належать природні ресурси, не віднесені законодавством України до природних ресурсів загальнодержавного значення (Про охорону 2001: 23);

7) назви сукупності однорідних предметів-артефактів: До культурних цінностей належать об'єкти матеріальної і духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення (Основи 1992);

8) назви документів: До прибуткових касових документів належать прибутковий касовий ордер, об'ява на внесення готівки, супровідні відомості до сумок з грошовою виручкою, що інкасується банком (Банківська 1993: 25);

9) абстрактні назви видів діяльності людини: До традиційних лісових промислів не тільки зони Полісся і Карпат, а й Середньої Наддніпрянищини, Полтавщини і Поділля, належить збиральництво (збирання ягід, грибів, горіхів, жолудів, лікарських рослин), заготівля сировини (лика, берести, лози, дубової та лозової кори), лісозаготівля та лісосплав (Горленко 1993б: 91);

10) поєднання імен на позначення цілого типу група, комплекс, система і абстрактних назв: Українці належать до слов'янської групи індоєвропейської етнолінгвістичної сім'ї (Наулко 1993: 9); Угруповання [рослин], що відносяться переважно до комплексу "їжача голівка / водяний горіх", складають основу домінуючого тут килимового типу заростання (Звенигородський 2000: 13); семантично спустошена назва цілого може опускатися: Білоруси разом із росіянами і українцями належать до східних слов'ян (Наулко 1993: 34);

11) поєднання субстантива-назви роду (вид, група, категорія, клас і под.) та імені роду: Ввезення на територію України чи транзит через її територію речовин або матеріалів, що належать до категорії небезпечних відходів, ... карається штрафом від п'ятдесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян ... (Кримінальний 2001:

142); назва класу може опускатися як надлишкова: *Знуцання над тваринами, що відносяться до хребетних, вчинене із застосуванням садистських методів або з хуліганських мотивів, ... караються штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців* (Там само: 158);

12) поєднання компонентів до складу, до числа, у число й назв цілого: *А що більшість населення Землі належить до числа бідних, то завжди знайдуться ті, хто ладні заради влади над умами та душами пожертвувати навіть особистим благополуччям ...* (Головаха 2001); *... вони [еколого-економічні системи] відносяться до складу кібернетичних систем – систем, якими можна керувати за допомогою деяких вільних екзогенних змінних* (Григорків 2000: 3).

Позицію на позначення цілого можуть заповнювати субстантивовані прикметники: *Зреештою, Меланія не належала до щедрих* (Вільде 1977: 387).

Факультативними поширювачами для речень M_1 є:

1) атрибутивні компоненти на позначення сутнісних характеристик частин або цілого: *Не ліше [ніж особистості] виглядає суспільне становище масової людини, що належить до так званої мовчазної більшості* (Пасько 1999);

2) причинові детермінанти: *До п'ятої категорії за Угодою належать будь-які фізичні особи, які працювали на підневільних роботах (незалежно від того, чи були вони жертвами або об'єктами переслідувань з боку фашистів)* (Урядовий кур'єр. – 1999. – 14 вересня); *Для робітників бюджетних організацій та установ застосовуються тарифні умови оплати праці, визначені тарифними угодами по тих галузях (підгалузях), до яких ці робітники відносяться за характером виконуваної роботи, а для робітників загальних (наскрізних) професій – відповідно до статті 32 цього Декрету* (Про оплату 1994: 105).

Синтаксична парадигма речень M_1 репрезентована:

1) граматичними часовими модифікаціями, які можливі за умови, що реалія, про яку йдеться у висловленні, існувала у минулому: *До стаціонарних, як правило, додаткових засобів лову відносилися сліпі ями, або западниці, які викопувалися на стежках, де проходили копитні* (Горленко 1993б: 77);

2) модальними модифікаціями: *До внутрішніх регуляторів активної дії людини можна віднести, наприклад, її потреби, інтереси, мотиви; до зовнішніх – примусові фактори* (Філософія 1997: 448);

3) негачіями: *Оптимізаційні задачі на множинах термінальних керувань для лінійної динамічної моделі Леонт'єва–Форда ... не належать до класу задач оптимального керування ...* (Григорків 2000: 15);

4) питальними реченнями: *А хто ж тоді належить до носіїв людської глупоти?* (Дністровий 1998: 100-101).

Типовими для речень M_1 є модально-заперечні модифікації: *Професійні судді не можуть належати до політичних партій чи профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої* (Конституція 1996: 61-62).

До інтерпретаційної парадигми речень M_1 входять:

1) описові предикати, пор.: *Звільняється від кримінальної відповідальності за цією статтею особа, яка перебувала в складі зазначених у цій статті формувань чи груп, за дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вона добровільно вийшла з такого формування чи групи і повідомила про їх існування органи державної влади чи органи місцевого самоврядування* (Кримінальний 2001: 138) і *Звільняється від кримінальної відповідальності за цією статтею особа, яка належала до складу зазначених у цій статті формувань чи груп ...;*

2) трансформації, до яких належать субстантивні речення із предикатом типу *частина, член*, пор.: *Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає* (Сімейний 2002) і *Дитина є членом сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає*.

Синонімічними до речень із предикатом *належати* на позначення належності особи до певного об'єднання є висловлення з дієсловом *входити* (див. пункт 2.2.1).

Суб'єктивне включення передають речення, які об'єднуємо у M_2 . Денотативно співвіднесені висловлення цього типу поділяються на два різновиди:

1) включення особи до об'єднання, яке об'єктивно не складає окремого класу: *...[Євген] робив статті, рецензії, дисертацію. Робить нині. І робитиме, адже належить до цього дивного, може останнього з можкан, романтичного покоління диваків із рюкзаками власних творів і філологічних студій за плечима ...* (Процюк 1995: 49); *Звідки мені було знати, що майор Костюнін, до якого я оце йшов, належить зовсім не до нашого фронтового братства, а саме до козуріних, до присланих на готовеньке і тому байдужих до всіх тих, чиею кров'ю здобута Перемога* (Загребельний 1994: 283); *Чи, може, він належить не до того виду, що академік Вавілов, замучений голодом у Саратовській тюрмі, а до виду трактористки Ангеліної?* (Там само: 417-418); *Вам цього не зрозуміти. Ви належите до щасливої половини народу, я – до нещасливої* (Там само: 167);

2) включення реалії до певного класу явищ, що відповідає уявленням мовця про структурування, категоризацію позамовної дійсності: *Умовно кажучи, країни світу діляться на ті, з яких утікають, і ті, до яких*

утікають. Німеччина, безсумнівно, належить до других, що само по собі мусило б додавати гордоців її громадянам (Андрухович 2002); Право на ілюзію швидше за все належить до фундаментальних людських прав (Гам само).

Суб'єктивне включення тісно пов'язано з категорією оцінки. Оцінну функцію, як правило, виконують атрибутивні компоненти: *А загалом кооператор доходив висновку, що ніякої кооперації в нас немає, тим більше коли скорочують її найкращих представників, і що радянська влада належить до найсумніших явищ в світі* (Підмогильний 1991: 542); *Енкаведисти поїхали до району, доповіли про все, що сталося, і звіди прийшла команда поховати голову колгоспу імені Челюскінців як героя, що загинув, захищаючи соціалістичну власність, бо горілка, яку везла споживкооперація на свято восьмого березня, теж належить до священної і недоторканої соціалістичної власності* (Загребельний 1994: 118).

Типовими модифікаціями речень M₂ є:

1) авторизації: *У нас члени одної родини належать до двох націй...* (Самчук 1969, т. 3: 17);

2) негації: *Духнович не належав до тих, з ким йому [Спартаку] було б найлегше порозумітись* (Гончар 1987, т. 4: 195); *Євген Баран явно не належить до тієї категорії чистоплюйчиків (хоча не тільки), які відразу подобаються людям* (Процюк 1995: 49).

До M₃ належать референтні висловлення на рівні одиничного, в яких у позиціях партитива й комплексива використовується конкретна або абстрактна лексика.

Лівобічну позицію партитива можуть заповнювати:

1) абстрактні назви процесів, дій: *До повноважень місцевих державних адміністрацій у сфері поводження з відходами належить:* а) виконання Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших центральних органів виконавчої влади; б) участь у розробленні та здійсненні загальнодержавних програм раціонального використання ...; в) організація розроблення і здійснення регіональних і місцевих програм поводження з відходами, а також забезпечення реалізації загальнодержавних програм; г) координація та сприяння розвитку підприємницької діяльності у сфері поводження з відходами... (Про відходи 2001: 352);

2) лексеми-власні назви на позначення одиниць територіального або адміністративного поділу: *... Криворіжжя належить до районів з максимальним демографічним навантаженням – 441 чол./км² ...* (Мединська 2001: 6-7);

3) власні назви установ, підприємств: *Кримський содовий завод належить до тих підприємств, які визначають технічний прогрес не*

тільки своєї, а й у суміжних галузях народного господарства (Урядовий кур'єр.– 1999.– 9 вересня);

4) найменування результатів творчої діяльності людини (або їх сукупності): *До тієї самої традиції [абсурду] належать п'єси Альфреда Жаррі, Ежена Йонеско, Гарольда Пінтера та творчість англійської акторської групи “Monty Python” (Діброва 2001а);*

5) прізвища та імена людей: *Одначе дехто з письменників, пишучи суспільницькі твори й відверто обстоюючи суспільництво, відчували потребу оновити українську літературу і вводити в неї європейські елементи. До таких належить навіть категоричний суспільник [тобто народник] Іван Франко (Тарнавський 2000);*

6) назви природних об'єктів: *До географічного середовища належать земна кора із корисними копалинами, грунти, луки, ліси, води, болота, рослинний і тваринний світи, дороги, села, міста, нижня частина атмосфери (Філософія 1997: 357);*

7) назви державних органів: *До суб'єктів державного моніторингу вод належать Мінекоресурсів, державна санітарно-епідеміологічна служба МОЗ, Держжидлокомунгосп, їх органи на місцях, а також організації, що входять до сфери управління цих міністерств і відомств (Порядок 2001б: 154); До державних органів управління професійно-технічної освіти належать: спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері професійно-технічної освіти; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані професійно-технічні навчальні заклади; Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська і Севастопольські міські державні адміністрації та створені ними органи управління професійно-технічною освітою (Система 2002б);*

8) назви документів: *До Національного архівного фонду належать також архівні документи, що зберігаються за межами України і відповідно до міжнародних угод підлягають поверненню в Україну (Про національний 1993).*

Позицію партитива також можуть заповнювати: 1) субстантивовані прикметники: *Нечасний належить до моєї парафії, і мій обов'язок, як душпастиря, підготувати його в останню дорогу (Вільде 1977: 28);* 2) кількісно-іменні сполуки: *Чимало їх [селян] належало до громад, які час від часу переділювали землю (Заярнюк 2002);* 3) іменниково-прикметникові сполучення: *До водно-болотних угідь загальнодержавного значення належать типові, рідкісні або унікальні природні водно-болотні комплекси, які відіграють важливу роль у водно-болотних та суміжних з ними екосистемах, мають значну природоохоронну, рекреаційну, наукову та естетичну цінність і відповідають хоча б одному з вищезазначених критеріїв (Положення про водно-болотні 2001: 253);* 4) словосполучення,

які є одним членом речення: *"Пройтися по збірному пункту" аж ніяк не належало до надто вишуканих словосполучень, і моя шкільна вчителька Наталія Іванівна Лось за такий вислів неодмінно виставила б мені "двійку"...* (Загребельний 1994: 137).

У ролі цілого при предикатах складу можливі лексеми на позначення:

1) сукупності питань, розгляд і реалізація яких передбачені статутом органу або посадою особи: *До повноважень адміністрації спеціальної економічної зони "Інтерпорт Ковель" належить: розроблення та забезпечення реалізації стратегічних та поточних програм розвитку спеціальної економічної зони "Інтерпорт Ковель", затвердження в установленому порядку генерального плану території зазначеної зони; розгляд пропозицій суб'єктів підприємницької діяльності (інвесторів) щодо реалізації інвестиційних проектів на території спеціальної економічної зони ...* (Про спеціальну 1999); *До повноважень голови Вищої ради юстиції відноситься направлення подань ВРЮ про призначення суддів Президенту України і звільнення їх із посад* (Примаченко 2002);

2) систем закладів й установ: *До державних органів управління вищою освітою належать: Міністерство освіти і науки України; Центральні органи виконавчої влади України, яким підпорядковані навчальні заклади освіти; Вища атестаційна комісія України; Державна акредитаційна комісія* (Система 2002а);

3) ситуативних (непостійних) об'єднань реалій: *Франція належить до тієї дуже нечисленної групи країн, де використовується механізм фіксованої ціни на книжку* (Гриценко 2000);

4) сукупностей предметів, зібраних із певною метою: *До Фонду [Фонду Президентів України] належать: 1) документи на всіх видах носіїв інформації з особистих архівів Президентів України, що перебувають у їхній приватній власності ...; 2) особисті бібліотеки Президентів України та інші друковані видання, що відображають державну, суспільно-політичну діяльність, творчість та життя Президентів України; 3) службові видання адміністрацій Президентів України, інших органів та служб при Президентах України ...* (Положення про фонд 1996);

5) абстрактних назв якостей: *До його [Ярослава Довгана] найзнаменитіших дивацтв належить відмова – навідріз! – читати вірші зі сцени* (Процюк 1995: 38);

6) об'єднань людей за спільною діяльністю, соціальним статусом і под.: *Він [приятель Ю.Андруховича] походить з української уенерівської еміграції 1920 року, отже, належить уже до третього еміграційного покоління ...* (Андрухович 2002);

7) цілого типу система, сукупність, перелік у поєднанні із абстрактними субстантивами: *Правосуддя в Автономній Республіці Крим*

здійснюється судами, що належать до єдиної системи судів України (Конституція 1996: 66); У результаті було встановлено, що Криворіжжя належить до групи районів області з максимальним [транспортним] навантаженням (Мединська 2001: 11);

8) класу одиниць (клас, рід, категорія і под.) у поєднанні з іменем класу: Проте думка, яку я мушу тут висловити, належить до зовсім іншої категорії суджень (Мицак 2001).

Розглянуті речення можуть ускладнюватися за рахунок уведення атрибутивних поширювачів на позначення сутнісних характеристик частин або цілого, які на формальному рівні виступають: а) узгодженими означеннями: Біосферні заповідники ... належать до всесвітньої глобальної мережі біосферних заповідників (Про природно-заповідний 2001: 214); б) неузгодженими означеннями: До повноважень Кабінету Міністрів України у сфері захисту рослин належить: здійснення державної політики; здійснення державного контролю; забезпечення розроблення і виконання загальнодержавних і міждержавних цільових програм із захисту рослин; запровадження на території України особливою режиму захисту рослини разі масового розвитку і поширення особливо небезпечних шкідливих організмів; керівництво зовнішніми зв'язками України; виконання інших функцій відповідно до законів України (Про захист 1998: 312).

Факультативними поширювачами для конкретно-ситуативних речень виступають:

1) атрибутивні компоненти з оцінним значенням: У цьому плані металургійна наука України одержала великий подарунок у вигляді виданого 1997 року підручника "Теорія металургійних процесів", написаного колективом авторів, які належать до всесвітньо відомої Дніпропетровської металургійної школи (Урядовий кур'єр. – 1999. – 14 вересня);

2) детермінанти з характеризувальним значенням: Попри позірну "позапартійність" (чи, навіть, "багатопартійність") та формальну відсутність обов'язкової ідеології, ці новочасні "парткоми" [місцева адміністрація] ... фактично всі належать до однієї реальної (хоч поки що в Україні неформальної) партії — партії президента та його адміністрації (Рябчук 2001); Він [Антонич] духовно належав до літературної плеяди, представленої іменами Євгена Маланюка, Святослава Гординського, Олекси Стефановича, Наталі Холодної, Олени Теліги, Олега Ольжича (Павличко 1993: 39);

3) детермінанти причини: Україна силою історичних причин, подобається це нам чи ні, належить і ще довгий час належатиме до потенційного ринку російської поп-культурної продукції — з огляду на цілковиту зрозумілість мови та близькість тематики, на "розкрученість"

багатьох іще радянських знаменитостей, врешті, через цінову доступність російського продукту (Гриценко 2000); За всіма стандартами, як-от кількість публікацій, академічні звання чи частотність цитвань, вони [Соломія Павличко і Тамара Гундорова] такі належать до провідних сучасних наших літературознавців (Агеєва 2001).

Синтаксичні перетворення вихідного речення М₃ охоплюють:

1) граматичні модифікації, які зумовлені часовими параметрами існування реалій, пов'язаних холо-партитивним відношенням, або самого відношення: У виступах присутніх підкреслювалося, що Блаженніший Патріарх [глава греко-католицької церкви Мирослав Іван Кардинал Любачівський] належав до високого зрона сподвижників української віри і державності ... (Урядовий кур'єр. – 2000. – 22 грудня); Що Леся Українка була визначною, епоховою і навіть великою, що вона належала до клясиків нашої літератури, – це ми ніби всі знали (Маланюк 1995: 74);

2) модальні модифікації: До таких основних цілей (чи функцій, коли хочете) [культурної політики] може належати, ясна річ, і особлива (протекціоністська) політика держави щодо власної національної культури — але тією мірою, якою вона не перешкоджає вищеназваним фундаментальним цілям і засадам (Гриценко 2000); До найважливіших позитивних змін останніх років у цьому [щодо Збройних Сил] плані можна віднести рішення скоротити армію і зробити її професійною (Бадрак 2002a);

3) авторизації: До цього табору [“українських націоналістів”], на думку науковця з Центру україністики Інституту балканістики і слов'янознавства Російської академії наук Романа Манскіна, належать нинішній директор Інституту історії України НАНУ академік Валерій Смолій і колишній керівник президентської адміністрації, історик за вувізьським і ваківським дипломом Дмитро Табачник (Шаповал 2001); Згідно з Переліком [переліком посад, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України № 963] посада педагога-організатора належить до посад педагогічних працівників ... (Освіта 2001); Згідно з пунктом першим частини першої статті 131 Конституції України, до відання Вищої ради юстиції належить "внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад" ... (Євдокимов 2000);

4) заперечні модифікації: Маленька Ісландія не належить до індустріальних гігантів ... (Галенко 2002);

5) питальні речення: А до якого виду живих істот належав Щириця? (Загребельний 1994: 553); До якої таємної організації ти належав, коли учився в Харкові? (Тютюнник 1973: 177).

Комунікативні видозміни речення виявляються у порушенні прямого порядку слів: З тієї церкви, до якої належить він [Петровський]

священників вже нема!.. А належить він до Української Автокефальної церкви... (Багряний 1992: 227-228).

Інтерпретаційні реалізації вихідних речень репрезентовані:

1) описовими конструкціями, пор.: *Пізніше, коли більша частина українських та білоруських земель перебувала у складі Литовського князівства, на давньоруській мовній основі почала формуватися загальна українсько-білоруська мова* (Наулко 1993в: 23) і *Пізніше, коли більша частина українських та білоруських земель належала до Литовського князівства, на давньоруській мовній основі почала формуватися загальна українсько-білоруська мова*;

2) трансформаціями – субстантивними реченнями із предикатами відношення частини й цілого, пор.: *Генерал Телєгін був членом Військової Ради фронту* (Загребельний 1994: 379) і *Генерал Телєгін належав до складу Військової Ради фронту*.

Щодо речень з іншими типами предикатів, то речення з предикатами відноситься, належати вступають у синонімічні відношення з реченнями ідентифікації, пор.: *...Прийняті правила й традиції в спілкуванні теж належать до ігор, у які грають люди* (Корніяка 1995: 48) і *Прийняті правила і традиції у спілкуванні – це гра, у яку грають люди; Основними принципами державної політики у сфері поводження з відходами є пріоритетний захист навколишнього природного середовища та здоров'я людини від негативного впливу відходів, забезпечення ощадливого використання матеріально-сировинних та енергетичних ресурсів, науково обґрунтоване узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільства щодо утворення та використання відходів з метою забезпечення його сталого розвитку* (Про відходи 2001: 347) і *Пріоритетний захист навколишнього природного середовища та здоров'я людини від негативного впливу відходів, забезпечення ощадливого використання матеріально-сировинних та енергетичних ресурсів, науково обґрунтоване узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільства щодо утворення та використання відходів з метою забезпечення його сталого розвитку належить до основних принципів державної політики у сфері поводження з відходами*.

2.2.3. Речення з предикатами “міститися”, “вміщуватися”

Предикати *вміщуватися, міститися* також передбачають напрям відношення від частин до цілого. Як правило, у реченнях із цими предикатами виділяється один із складників цілого як найважливіший в конкретній ситуації: *Кадмій міститься також у деяких сортах сичужних сирів* (Кархут 1993: 181). Значно рідше вони передають повний обсяг цілого: *В коренях [моркви] містяться: провітамін А (каротин), тіамін,*

рибофлавін, фолієва кислота, аскорбінова кислота, вітамін К, нікотинова кислота (Там само: 173).

Дієслова *міститися*, *вміщуватися* є конверсивами предикатів *містити*, *вміщувати*, при цьому реченнєві структури є абсолютно оберненими, тобто не спостерігається жодних відхилень у сполучуваності й обмежень на взаємозаміну цих предикатів у межах висловлень із холо-партитивною семантикою: *В листках, стеблах і зелених ягодах [пасльону] містяться отруйний алкалоїд солянин і отруйний глікозид дулькамарин* (Там само: 173) ↔ *Листки, стебла і зелені ягоди [пасльону] містять отруйний алкалоїд солянин і отруйний глікозид дулькамарин*.

Правобічна позиція на позначення цілого при дієсловах *міститися*, *вміщуватися* відповідає лівобічній позиції, яку відкривають предикати *містити*, *вміщувати*, і передбачає заповнення назвами хімічних сполук, речовин, лексемами на позначення класу, виду рослин або їхніх об'єднань на підставі спільної ознаки, частин рослин, найменуваннями механізмів і пристроїв, різноманітних документів, спеціально створених сукупностей відомостей, сукупностей предметів, що постають як ситуативні поєднання (див. пункт 2.1.3).

Відповідно у позиції партитива при цих предикатах зафіксовано тотожні групи лексем: назви хімічних елементів, їхніх сполук, різноманітних речовин, приладів, їхніх деталей, документів або їхніх частин, однорідних відомостей, зібраних разом із певною метою.

Парадигми цих речень і синонімічні зв'язки також характеризується повним збігом. У мовленні речення M_1 із предикатом *міститися* зазнають синтаксичних та інтерпретаційних перетворень. До синтаксичної парадигми речення належать:

1) граматичні модифікації, які безпосередньо пов'язані із предикативністю речення й охоплюють: а) категорію часу: *На пластинках міститиметься не лише інформація про поточні пенсійні надходження, а й згодом з'являться дані про інші внески соцстраху – від безробіття та нещасного випадку на виробництві* (Вауліна 2001); б) категорію способу: *Оскільки періоди обертання Землі навколо своєї осі, Землі навколо Сонця і Місяця навколо Землі є несумірними тимчасовими інтервалами, отож неможливо підібрати таку цілу кількість років, у якій містилася б ціла кількість місяців і ціла кількість діб* (Смирнов 2004);

2) модальні модифікації (інколи обмежувана темпоративом): *Проте в донорській крові гемоглобін може міститися не більше 21 дня, а потім кров стає непридатною* (Японці 2001); *Пріони можуть міститися в ліках, наприклад, гіпофізарних гормонах, консервах тощо* (Вахненко 2002); *Якщо система саморегулюється, то всередині її має міститися регулятор* (Пріцкер 2001);

3) негачії: *...немає гарантії, що небезпечна речовина не міститься в будь-яких розрекламованих продуктах харчування чи біодобавках* (Галковська 2002г);

4) авторизації: *...на переконання фахівців, у скрапі (шлаку) міститься від 10 до 15 відсотків металу* (Пісковий 2000);

5) питальні речення: *Скільки йоду міститься в 1 кг такої [йодованої] солі?* (Галковська 2002).

Для предиката *міститься* модально-заперечні модифікації не виявилися регулярними, вони репрезентовані одиничними прикладами: *...у пластмасі не повинні міститися свинець і кадмій* (www.ecolabel.org.ua/main-reg-ecocriteria.html); *Після того, як висновки лікарів (які в буквальному значенні слова витягли Юценка з того світу) підтвердили: в організмі присутні речовини, які не можуть міститися в їжі, напоях чи медикаментах* (Рахманін 2004).

II. Інтерпретаційна парадигма речення репрезентована:

1) конверсивними перетвореннями: *Холін міститься в яєчних білках* (Суржик 2001) ↔ *Яєчні білки містять холін.*

2) трансформаціями: *У ранніх сортах капусти, на відміну від білокачанної, міститься каротин* (Суржик 2001) → *Каротин – складник ранніх сортів капусти.*

Нереферентні речення з предикатами *міститься* є синонімічними до речень: а) кількості: *У цих продуктах безліч необхідних вітамінів і мінералів – А і С, В1 для нормалізації цукрового обміну, В6 і В12 для крові, Е – проти склерозу, пор.: У цих продуктах міститься безліч необхідних вітамінів і мінералів – А і С, В1 для нормалізації цукрового обміну, В6 і В12 – для крові, Е – проти склерозу* (Звідки 2001); б) якості: *Ці продукти багаті на необхідні вітаміни і мінерали – А і С, В1 для нормалізації цукрового обміну, В6 і В12 – для крові, Е – проти склерозу;* в) наявності: *У літрі пива є (наявно) близько 35 відсотків добової норми вітамінів групи В, пор.: У літрі пива міститься близько 35 відсотків добової норми вітамінів групи В* (Семиволос 2003).

Синтаксичне поле речень М₃ репрезентовано синтаксичною й інтерпретаційною парадигмами. Серед синтаксичних видозмін регулярними є:

1) граматичні модифікації, що пов'язані з часовою інтерпретацією відношення: *... саме такі штами бактерії містилися в організмі донора, з тіла якого взяли тканинні трансплантати, використані потім під час операції* (Тканинні 2002); *На думку фахівців, радіоактивний йод-129 це довго міститиметься на наших полях, потраплятиме в їжу й вестиме свою руйнівну діяльність* (Галковська 2002); *Обраний 1994-го глава держави продовжував залишатися на посту президента після прийняття*

нового Основного Закону – у протилежному випадку в Конституції містилася б норма про дострокові вибори вищої посадової особи;

2) модальні модифікації: *Не виключено, що в історичному документі [змінах до Конституції України] можуть міститися норми, на яких категорично наполягатиме Президент і з яким категорично не погоджуватиметься частина більшості* (Рахманін 2003);

3) негації: *... дотримуючись європейських канонів, виготовлювач, наприклад, шкіри вимагає від постачальника хімматеріалів документ про те, що в ній не міститься заборонених речовин* (Чи прийдемо 2001);

4) модифікації авторизації: *... у тексті «проекту “Ч”» (наскільки нам відомо) містяться поправки до 148 статті Конституції. Відповідно до запропонованих змін, суддям Конституційного суду буде надано можливість обиратися на другий термін* (Рахманін 2003а); *На думку авторів скарги, у ролику містяться «безпідставні й огульні обвинувачення»* О.Морозом ряду посадових осіб країни у скоєнні тяжких злочинів, зловживанні службовим становищем, інших правопорушеннях (Сан 2002);

5) питальні речення: *Якщо ці неприємності [на службі] виникли в нього [генерала Кочегарова] внаслідок публікацій [у “Дзеркалі тижня”], то залишається одне-єдине запитання: чи міститься в них неправдива інформація?* (Примаченко 2003).

Інтерпретаційна парадигма М₃ об'єднує:

1) конверсивні перетворення (речення з предикатами *містити* і *міститься*): *...в останній резолюції РБ ООН міститься вимога, відповідно до якої Багдад зобов'язаний до 8 грудня подати декларацію про стан своїх програм розробки такої зброї* (Соколовський 2002) ↔ *...остання резолюція РБ ООН містить вимогу, відповідно до якої Багдад зобов'язаний до 8 грудня подати декларацію про стан своїх програм розробки такої зброї;*

2) синонімічні трансформації – речення відношення частини й цілого з дієприкметником у ролі предиката: *...в останній резолюції РБ ООН вміщена вимога, відповідно до якої Багдад зобов'язаний до 8 грудня подати декларацію про стан своїх програм розробки такої зброї.*

Синонімічними до холо-партитивних речень М₃, в яких у ролі предиката виступають дієслова *містити*, *вміщувати*, є речення з предикатами: а) кількості: *Справа [кримінальна справа про вбивства народних депутатів Вадима Гетьмана та Євгена Щербаня] налічує 162 томи ...* (Слідство 2002), пор.: *У справі міститься 162 томи;* б) наявності, пор.: *Замість коньяку у конфіскованих пляшках містився спирт і морилка,* пор.: *Замість коньяку у конфіскованих пляшках були спирт і морилка.*

2.2.4. Реченнєвотвірний потенціал предикатів об'єднання

Типове значення для речень об'єднання у найзагальнішому вигляді може бути сформульоване так: 'об'єднання складників у ціле'. Обов'язковими учасниками ситуації виступають предикат об'єднання, холонім і партитив. Факультативними для типової ситуації є атрибутивний і кількісний компоненти, а також ролі на позначення критерію поєднання і способу поєднання.

Організаційним центром семантичної структури речень цього типу виступають такі дієслова: *групуватися, зв'язуватися, з'єднуватися, зливатися, зрощуватися, інтегруватися, об'єднуватися, переплітатися, пов'язуватися, поєднуватися, сполучатися* та ін.: *Лассаль звільгаризував Маркса і Енгельса, заявивши, що по відношенню до пролетаріату всі інші класи зливаються в одну реакційну масу* (Загребельний 1994: 345). Структурна схема має два варіанти: $N_1 V_{\text{Г}}(y/\theta)N_4 / N_1 V_{\text{Г}}(z)N_5$.

Предикати об'єднання продукують дві моделі речень – нереферентні й референтні висловлення, що відображають об'єктивний стан речей (M_1 і M_3 у нашій класифікації).

Щодо випадків суб'єктивної кваліфікації холо-партитивного відношення, то прогностично вони можливі, проте з-поміж усього загалу опрацьованих прикладів зафіксовано тільки одне висловлення M_2 : *І все те: дикість, безглузді звичаї, обожнювання кожної літери тільки за те, що записана вона предками, – зливається в цих людей у поняття батьківщини* (Загребельний 1983: 405).

До M_1 належать нереферентні речення, які втілюють об'єктивне, позачасове, постійне відношення між класами реалій. Оскільки холо-партитивними відношеннями охоплені мало не всі реалії об'єктивної дійсності і ці відношення є універсальними, лексичне вираження позицій частини й цілого в реченнях об'єднання практично не має обмежень.

Типовими виразниками семантичної ролі партитива при предикатах об'єднання є:

1) назви осіб за різними ознаками: *У депутатські групи, сформовані на позапартійній основі, об'єднуються депутати, які поділяють однакові або схожі погляди з питань державного і соціально-економічного розвитку* (Про регламент 1994);

2) абстрактні назви загальнофілософських понять: *Ідеальна функція / цінність (тобто епос як "голос і дух народу") поєднується з явним (або потаємним) комплексом потреб (самоствердження, гідність, ідентичність тощо), й вони відтак разом диктують виникнення твору* (Грабович 2001);

3) абстрактні назви економічних явищ: *Банківський трест – форма монополії, при якій власність банків, що входять до неї, об'єднується, а діяльність підпорядковується єдиному керівництву* (Банківська 1993: 25);

4) назви споруд, приміщень або їх частин: *Деякі житла київського та чернігівського Полісся, лемків та бойків у Карпатах та заможних селян Півдня являли собою значно видовжену будівлю (довга хата), в якій з житловим приміщенням об'єднувались господарські прибудови* (Косміна 1993: 107);

5) назви хімічних сполук та речовин: *Первинні остеонні структури часто поєднуються з пронизними (фолькманівськими) каналами, які розташовані переважно радіально, створюючи окремі простори порожнини для кісткового мозку* (Ткачук 2001);

6) назви рослин (переважно у поєднанні із класифікаційними субстантивами типу *вид, тип, клас*): *Виявлено, що види водоростей об'єднуються в альгоугруповання за належністю їх до альгофлори конкретної водойми або її частини та, іноді, за сезоном року* (Михайлюк 2000);

7) абстрактні назви “людської сутності” [Микитюк 1997: 7]: *Усі комунікативні якості директорів шкіл своєрідно поєднуються і позначаються на стилі керівництва ...* (Шкурко 2000);

8) абстрактні субстантиви на позначення дій і процесів: *... первинне значення цього поняття [комунікації] стосується саме людського спілкування, в якому поєднуються соціально-інформаційні та духовні процеси* (Каралаш 1999).

У ролі партитива можливі також цілісні словосполучення: *Для розуміння суті цього процесу [глобалізації науки] необхідно з'ясувати логіко-гносеологічну функцію ідеї, в якій органічно поєднуються два моменти, необхідні для науки: об'єктивно-істинне відображення дійсності і створення форм її перетворення із встановленням засобів практичної їх реалізації* (Філософія 1997: 551); *Сучасний жіночий рух має ... перетворитися на загальносуспільну силу, в якій об'єднуються представники різних статей ...* (Шкорба 2001).

У правобічній позиції на позначення цілого в реченнях М₁ вживаються:

1) найменування об'єднань осіб за різними ознаками: *Депутати місцевої ради об'єднуються в депутатські групи за єдністю території їх виборчих округів, спільністю проблем, які вони вирішують, або іншими ознаками* (Про статус 2003);

2) назви філософських категорій: *Світ odkривається перед ясними очима перших літ пізнання, всі враження буття зливаються в невмирущу гармонію, людяну, дорогоцінну* (Довженко 1986: 471);

3) поєднання іменника-найменування цілого й абстрактної назви “людської сутності”, тобто лексеми на позначення знань, умінь, поглядів, почуттів людини [Микитюк 1997: 7]; на формально-граматичному рівні такі утворення становлять синтаксично зв’язані словосполучення метафоричного типу, вони можуть ускладнюватися за рахунок введення атрибутивного компонента: *... і все оте: і моя єдина Назимка, і дороги люди, і сонце, і Київ над зеленими пуцями – все зливалося в золотий ланцюг щастя*... (Загребельний 1994: 23-24);

4) найменування сукупностей рослин: *У флористичному складі [гірських степів] поєднуються стрес-толерантні види і експлеренти (нано-терофіти)* (Корженевська 1999);

5) термінологічні сполуки, які утворюються за рахунок поєднання імен на позначення цілого типу *комплекс, пара, система* та прикметника зі значенням їхньої сутнісної характеристики: *У видові пари з суплетивними формами докананого виду об’єднуються лише деякі вербальні дієслова: брати – взяти, ловити – піймати, говорити – сказати* (Чубань 2002: 42);

6) субстантивно-ад’єктивні комплекси, які є цілісними словосполученнями: *Він [П’єр Нора] звинуватив перш за все французьких інтелектуалів традиційного типу у меншій від їхніх співгромадян спроможності ввійти у модерну демократичну епоху. Він також закинув їм, що вони, з одного боку, групуються в маргінальні скрайньо-ліві секти, а з другого, пішли на службу у засобах масової інформації* (Шевченко 2001); *[Вчитель, що належить до 7 рівня професійної майстерності] Має чистий цілісний світогляд, глибокі знання психології та внутрішнього світу учнів, уміє об’єднати групу своїх вихованців у єдиний духовний організм* (549: 36).

Специфічною ознакою дієслівних речень об’єднання з напрямом відношення від частини до цілого є можливість незаповнення правобічної позиції цілого. У таких конструкціях відображається факт поєднання певних реалій, проте назва цілого як результату цього процесу відсутня, очевидно, в силу кількох причин: а) для мовця не важливо, яке саме ціле утворилося внаслідок поєднання, або він не може підібрати однослівного і влучного найменування на позначення специфічного утворення: *Дуже добре знаємо, що то за книги і що то за газети ... Там на них написано: пролетарі всіх країн – єднаймося!* (Самчук 1969, т. 3: 288); *... права частина кожного правила логіки предикатів з’єднує між собою за допомогою кон’юнктивних зв’язок предикати, аргументами яких є компоненти аргумента-списка* (Кондратенко 2001); б) назва цілого добре відома з контексту, тому її експлікація є надлишковою: *Банківський трест – форма монополії, при якій власність банків, що входять до неї, об’єднується, а діяльність підпорядковується єдиному керівництву* (Банківська 1993: 25). Відсутність назви цілого є типовою для речень із предикатами типу *поєднуватися, об’єднуватися*, які будуються за схемою

$N_1V_{\text{Б}}(з)N_5$: Ці й інші прикroці впровадили діяспору в четверту, недавно стадію. Пасивніше, ніж раніше, ставлення до України поєдналося з очікуванням нових, але позитивних змін (Ісаїв 2002).

Дієслівні предикати передбачають також наявність правобічної позиції на позначення підстави об'єднання, яка в конкретному висловленні може залишатися не заповненою (див. попередні приклади) або набувати формального вираження: *В історії культури було багато систем ціннісних орієнтацій, які на основі домінуючих цінностей об'єднувались у типи ціннісних орієнтацій* (Філософія 1997: 528); *Слід також відзначити, що починаючи з XIX ст. відбувається створення теорій, які об'єднуються в одну на основі єдиної ідеї* (Там само: 551).

За умови, що відношення частин і цілого стосується неістот, предикати об'єднання прогнозують наявність позиції способу поєднання: ... *три послідовно вимовлених фрази мають однаково структуру, будуються за схемою "умова – наслідок" і з'єднуються за допомогою сполучника if...then* (Корнейко 2001: 103); *Проте якщо послідовно дотримуватися сучасного визначення ладу ("системність висотних зв'язків, що поєднуються центральним звуком або співзвуччям, а також конкретна звукова система (як правило у вигляді звукоряду), яка її втілює" – за Ю.Холоповим), то техніка центру без додаткових аргументів підпадає під дане визначення* (Омельченко 1998).

Дієслівні речення розглянутої моделі характеризуються наявністю таких факультативних поширювачів:

1) детермінантів умови: *Характер поведінки оболонки при випучуванні, значення критичних напружень, а також особливості деформування після втрати несучої спроможності залежать від розташування ребер. При зовнішньому підкріпленні останні дві критичні точки об'єднуються в одну* (Красовський 2001);

2) детермінантів мети: *Світ об'єднується в ім'я загальнолюдських цінностей* (Андрухович 1997: 144); *Чабани для зручності об'єднувались в артілі, обираючи отамана та кашовара* (Горленко 1993: 71);

3) детермінантів наслідку:

– *Маркс каже їм дуже виразно: пролетар не має батьківщини. Він лиш сам по собі голий, босий пролетар ... І що такі люди мають в цілому світі поєднатися ...*

– *Добре. Хай собі на здоров'я еднаються ... Але мені невідомо, чому товариш Йон і нас закликає до їх товариства ...* (Самчук 1969, т. 3: 288).

4) детермінантних поширювачів з означувальною характеристикою: *Україністика все це рухається по орбіті, відведеній одній із п'ятнадцяти республік-сестер, у якій усі національності цасливо злилися в нову історичну спільноту* (Галенко 2001);

5) детермінантів сукупності, які реалізують ідею цілого за умови

формальної відсутності його назви у реченні. У такому разі значення сукупності передається прислівниками, які “у своєму значенні мають сему сукупної множинності” [Домрачева 1999: 63]: *водно, воєдино, до купи, разом: Найбільшої гостроти валютна криза досягає тоді, коли названі [локальні, циклічні, міжнародні] кризи зливаються воєдино в часі та просторі* (Банківська 1993: 44).

Для висловлень із семантикою об'єднання регулярними виявилися такі видозміни:

I. Синтаксичні перетворення речення, що становлять синтаксичну парадигму речення:

1) граматичні модифікації, які безпосередньо пов'язані із предикативністю речення й охоплюють: а) категорію часу: *Можна спрогнозувати, що влада, зберігши і навіть зміцнивши (за рахунок комуністів) свої позиції на півдні та сході, зробить ставку на цей регіон як на свою основну економічну, демографічну і, що особливо небезпечно, ідеологічну базу. Антизахідна й “антинаціоналістична” (а по-суті, українофобська) істерія поєднуюватиметься з традиційними реверансами щодо Росії, які вже принесли одного разу перемогу Кучмі над демонізованим “западенцем” Кравчуком* (Рябчук 2002); б) категорію способу: *Тут, від Квасів, має розпочатися вже зовсім інша оповідь. Якась нарація, котра ідеально пропорційним чином поєднувала б у собі топомастику з мітологією* (Стасюк 2002); *Пролетарі всіх країн, єднайтеся!* (Самчук 1969, т. 3: 243); *Вчені всіх країн, єднайтеся* (Семиволос 2001);

2) модальні модифікації: *...Не може ж бути чоловік і живим і мертвим водночас, тут вже або те, або інше, поєднати незмога...* (Загребельний 1994: 454); *У свою чергу автоматизовані робочі місця спеціалістів-аналітиків можуть об'єднуватись в локальні підсистеми управління інвестиційними проектами, що дасть можливість підтримувати декілька робочих місць аналітиків і курувати кілька інвестиційних проектів* (Вовк 2000: 16); *Діти мають право на об'єднання в самостійні дитячі та молодіжні громадські організації за умови, що їх діяльність не суперечить Конституції України та законам України, не порушує громадський порядок і безпеку держави, права і свободи інших осіб, не шкодить моралі та здоров'ю дітей та інших громадян* (Про охорону 2001а);

3) авторизації: *Як зазначають дослідники, етнічна самосвідомість буковинських українців тісно поєднувалася з релігійною...* (Наулко 1993:39);

4) негації: *Більшість учасників таких віртуальних макрооб'єднань [міжнародних політичних форумів] виховувалися на різних принципах юриспруденції, що практично не поєднуються у демократичній та прозорій політичній системі багаторівневого урядування* (Кучма 2002).

У зібраному фактичному матеріалі регулярними виявилися такі контамінації модифікацій: а) питально-модальні: *Чи треба поєднувати непоєднане і чи в цьому щастя?* (Загребельний 1994: 536); б) авторизаційно-заперечні: *У нашому сприйнятті музика відокремилася від своїх творців і не зливається з ними* (Зінкевич 2001).

II. До складу інтерпретаційної парадигми належать:

1) описові предикати: *На основі спільності інтересів відбувається об'єднання людей у соціальні групи* (Філософія 1997: 406) (*відбувається об'єднання = об'єднуються*);

2) трансформації – іменникові і дієприкметникові речення: ... *Майже всі впливові політичні партії України не є сьогодні класичними партіями (в які громадяни добровільно об'єднуються на основі спільності політичних поглядів для впливу на владу чи здобуття її), а всього-тільки політичним оформленням кланів* (Стріха 2002); трансформи до підкресленого речення: *Політичні партії – добровільне об'єднання громадян на основі спільності політичних поглядів для впливу на владу чи здобуття її; Громадяни добровільно об'єднані у політичні партії на основі спільності політичних поглядів для впливу на владу чи здобуття її та ін.*;

3) конверсивні речення, які ґрунтуються на конверсивних властивостях дієслівних пар типу *об'єднувати ↔ об'єднуються*: *Громадяни добровільно об'єднуються у політичні партії на основі спільності політичних поглядів для впливу на владу чи здобуття її ↔ Політичні партії об'єднують громадян на добровільних засадах на основі спільності політичних поглядів для впливу на владу чи здобуття її*.

Специфічними для речень об'єднання є трансформаційні перетворення ядерних конструкцій M_1 , пов'язані зі зміною рангу денотативної ролі критерію поєднання, оскільки мовець обирає її як вихідний пункт повідомлення і надає форму н.в., тобто експлікований компонент зі значенням підстави поєднання переміщується в позицію підмета, а компонент на позначення цілого – додатка: *Не тільки економічні зв'язки об'єднують людей у сім'ю, принаймні, не в першу чергу вони* (Філософія 1997: 375) ← *Люди об'єднуються у сім'ю не тільки на підставі економічних зв'язків; Тотожний набір семантико-синтаксичних і формально-синтаксичних ознак об'єднує значення знаряддя і засобу в узагальнене інструментальне значення* (Масицька 2001: 149) ← *Значення знаряддя і засобу об'єднуються в узагальнене інструментальне значення на підставі тотожного набору ознак*.

До M_3 належать референтні висловлення на рівні одиничного, в яких у ролі партитива й комплексива використовується переважно абстрактна лексика. Лівобічну позицію партитива можуть заповнювати:

1) найменування результатів інтелектуальної діяльності людини або їх сукупностей: *Вихідною теоретико-методологічною базою*

дисертаційного дослідження виступають ... застосування реляційного методу аналізу і пояснення (як-то “морфогенетичний підхід” до аналізу соціальної реальності, в межах якого об’єднуються концепції, спрямовані на інтерпретацію суспільства як динамічного соціального поля ..., концепції констелятивної природи влади ..., теорія взаємкореляції структур суспільства і особистості ...) (Баранцева 2001);

2) абстрактні назви процесів, дій: *Ось чому він так багато уваги приділяв розумовим вправам шестиліток, у яких органічно поєднувалися бачення реального предмета й створення фантастичного образу в уяві* (Калмиков 2002: 24);

3) назви осіб: *Підлітки в неблагополучних районах [йдеться про США] часом об’єднуються в особливі групи, про наявність яких у районі свідчать чорні графіті на стінах будинків, якими вони помічають свою територію* (Феофанова 2001);

4) найменування приміщень або їхніх частин: *На нашу думку, його [князя Володимира Глібовича] було поховано в спішно зведеній прибудові, що з’єднала двома неоднаковими за довжиною стінками попередню усипальню (Ростислава Юрійовича з дружиною) та каплицю з останками Святослава Володимировича* (Колибенко 2002: 68);

5) назви загальнофілософських понять: *Важко знайти інший приклад [йдеться про Гадамера], коли б життя людини охоплювало ціле століття, коли б так тісно перепліталася доля людини і доля часу, природність і умовність, минуність і неминуність* (Гаврилів 2002).

У ролі частини можуть виступати також цілісні словосполучення:

а) кількісно-іменні: *Радикально нове пояснення природи гри пропонує на початку ХХ ст. З.Фрейд. В його концепції об’єднуються два фундаментальних постулати: вплив дитинства на “дорослу” долю людини і вирішальне значення гри в дитинстві* (Клименко 1999); б) атрибутивно-іменні: *Агенти з нерухомого майна (ріелтори) та їх об’єднання об’єднуються в єдину професійну організацію агентів з нерухомого майна (ріелторів) України* (Про здійснення операцій 2003).

У позиції цілого при предикатах об’єднання найбільш частотними виявились:

1) абстрактні назви цілого: *Українська культура об’єднується в певну цілісність на основі спільної історії, ментальності, типу людської особистості, національного характеру, ціннісних орієнтацій, духовно-етичної спадщини* (Рик 2002: 15); *Володько ... все дивився на захід, на озеро, що половиною вже ховалось у тінь, на березовий гай, що на другому боці долини. Як любив він це все. Як на все оглядався. Як цікавила його кожна та незначна деревина, ніби вона йому рідна сестра. Боявся сам себе через цю дивачну любов, що змішувалась з іншою любов’ю, після ще з*

інішою, спліталась, зливалась у щось одно. Боявся сам себе, бо знав, що так як він, так не любить ніхто ... (Самчук 1969, т. 3: 71);

2) абстрактні назви сукупностей із додатковою семою 'непорядкованість': *Далі Андрій збився з рахунку, котрий день п'ятий, а котрий десятий – все змішалось в суцільну кашу, чадний, тяжкий сон, фантастичне марево, в якому не було ані початку, ані кінця ...* (Багрянний 1992: 135-136);

3) найменування сукупності результатів творчої або наукової діяльності людини: *Майстерність художника [Ук Дара Чана], слухача факультету, в творчості якого тісно переплітаються камбоджійські та українські мотиви, високо оцінила заступник аташе з питань культури посольства США в Україні Марта Перейма* (Білобровко 2002: 54);

4) назви об'єднань осіб: *Дедалі більше абонентів об'єднуються в користувальні групи, наприклад, при корпоративному підключенні* (Богапов 2003) та ін.

Позицію комплексива можуть заповнювати також кількісно-іменні сполуки: *Приклади, що ілюструють нашу тему [про маргіналізацію елітарної культури], можна об'єднати в чотири групи* (Шевченко 2001).

Назва цілого як результату поєднання може опускатися, якщо для мовця не важливо, яке саме ціле утворилося внаслідок поєднання, він не може підібрати однослівне і влучне найменування на позначення специфічного утворення або назва цілого відома із контексту: *Ілюстративний ряд відіграє тут [у спеціальному випуску "Четверга"], чи не основну ігрову функцію: образ Папи колажується з рекламою сумок і валіз ...* (Шумейко 2001); *[Сивоок] ...глянув – і сам задихнувся від безмежжя вод, – де зливалися Дніпро й Десна ...* (Загребельний 1971: 559); *... від Варни проляже путь до Конопа, від Конопа – до Дунаю, де змішуються жовті води ріки з морською прозорістю ...* (Загребельний 1971: 479); *Авіалінії України об'єднуються. А раптом їх справді куплять?* (Лазаренко 2002).

Факультативними поширювачами для речень M₃ виступають:

1) атрибутивні поширювачі: *Барвні зображення богів гарно поєднувалися з різьбленими ...* (Загребельний 1971: 155);

2) детермінанти з обставинно-атрибутивним значенням: *Усередині, за товстезними кам'яними стінами, він [Софійський Собор] зостається вічно рухомим, ... від центральної нави правобіч і лівобіч відбігають нави бокові, нави гармонійно з'єднуються, сполучаються, непомітно зливаються, переходять одна в одну ...* (Загребельний 1971: 346); *Діаспорні інтерпретації поглядів Т.Г.Шевченка на людську спільноту віднесено у дисертаційному дослідженні до двох базових концепцій – органістичної та провіденціальної ... Обидві точки зору досить природно сполучаються, бо мають паралелі у поглядах Шевченка* (Кулешов 2002); *Індустріальний*

комітет об'єднує лідерів медіа-бізнесу – людей із відомими іменами та прізвищами, які об'єдналися в приватному порядку (Дмитричева 2003);

3) детермінанти сукупності, у функції яких використовуються адвербативи із семою “об'єднання”: *Знизу було видно Пантократора у великому медальйоні, ... знизу були барви, вони зливалися воєдино, хоч і не так, як у Міцила... (Загребельний 1971: 640); Так йшло життя худоб'яче й людське, що зливалось докупи, як два джерельця у горах в один потік (Коцюбинський 1988, т. 2: 232);*

4) детермінанти мети: *Опозиційні партії об'єднали свої зусилля зادля двох принципових речей: зміна системи влади, і у нас, підкреслю, немає принципових розходжень у розумінні суті цих змін, і дострокова відставка президента Кучми (Вінський 2002);*

5) темпоральні детермінанти (характерні для граматичних модифікацій): *І в українській, і в польській культурах Львів/Lwów став, словами Еліота, досконалим об'єктивним корелятом наративів національного самотвердження. Ці наративи тісно спліталися в кінці ХІХ століття й особливо після польсько-української війни 1918-1919 років (Грабович 2002).*

Синтаксичні перетворення вихідного речення М₃ охоплюють:

1) граматичні модифікації, які зумовлені часовими параметрами існування реалій, пов'язаних холо-партитивним відношенням, або самого відношення: *У ХІХ ст. Київське і Новгородське князівства об'єднались в одну державу – Київську Русь ... (Наулко 1993в: 15); Всі ці припущення загалом слушні, але за умови, що громадянське суспільство хоч і поволі, але розвиватиметься, демократична опозиція об'єднуватиметься, а її лідери будуть бодай на йоту мудрішими й далекогляднішими, ніж у 1991, 1992 й усіх подальших роках (Рябчук 2000);*

2) модальні модифікації: *Перехідне покоління “колишніх-сьогоднішніх”, яке, через свою природну соціальну неоднорідність, намагається згуртуватися, об'єднатися за тими чи тими ознаками й інтересами, шукає лідерів ... (Шангин 2002);*

3) авторизації: *Декабристи, як відомо, об'єднувалися в таємні товариства – Північне та Південне (Дружбинський 2002);*

4) заперечні модифікації: *... опублікована на сайті "Православ'я в Україні" стаття члена політбюро СДПУ(о) М.Песоцького "Неправославні церкви в православну не об'єднуються" – це просто "християнський маніфест"... (Щоткіна 2002); Ми [українці] вже змарнували багато можливостей і змарнуємо ще більше, якщо не інтегруємося в європейські структури (Носарева 2002);*

5) питальні речення: *Причини, чому капіталізм перемагає в одних країнах і зазнає поразки в інших, даремно шукати в історичній спадщині:*

бо яка спільна історична спадщина і спільні історичні традиції єднають такі різні країни, як Росія, Мексика, Єгипет, Гаїті і Замбія? (Грицак 2002).

Можливі також поєднання кількох типів модифікацій: *Так, безумовно, Європа є спадкоємницею Греції, Риму та Ізраїлю, але вона не еклектично і безпринципово поєднала в своєму духовному житті різноманітні ідеї, а синтетично переусвідомила попередні духовні надбання, створивши нове світобачення адекватне універсалістському духові християнського світу, держави, людини* (Пасько 1999) (граматична модифікація минулого часу і негація); *Боротьба між земствами, які дедалі активніше намагалися об'єднатися у сфері вирішення громадянських проблем ..., та царським урядом, ... стало основою громадського життя України протягом півстоліття* (Пасько 1999) (модальна і граматична модифікація минулого часу) та ін.

Актуалізаційну парадигму репрезентовано комунікативними модифікаціями, пов'язаними зі зміною порядку слів: *Поєднує яскравий науковий дар із безумовним літературним талантом Олена Дьячкова* (Зінькевич 2001);

Інтерпретаційна парадигма охоплює:

1) описові конструкції: *У випадку Української Православної Церкви, що перебуває в єдності з Московським патріархатом, усі зрушення в бік всеукраїнського церковного порозуміння блокуються відчайдушною вірою в те, що можна покінчити з отією нелюбою незалежністю України, вернутися в омріяний "союз братніх слов'янських народів", у якому твердою рукою "старшого брата" негайно ж буде покінчено з "сретично-націоналістичним розколом" і відновлено безальтернативність панування Московського патріархату* (Мариневич 2001); ... *Саме на цьому місці відбулося об'єднання трьох племен вікінгів 890 року, в пам'ять про яке скульптор Фріц Роуен збудував величний монумент "Мечі, устромлені в землю"* (Сом-Сердюкова 2003); ... *У травні 1999-го відбулося об'єднання "Санофі"* [фармацевтичної фірми] *з французькою компанією "Сінтеллабо"* (Сніцарева 2002);

2) конверсивні перетворення: *Інтелектуальні сили українського суспільства в XVI ст. об'єднуються в братські громади ...* (Черник 2000) ↔ *Братські громади суспільства в XVI ст. об'єднують інтелектуальні сили українського суспільства;*

3) трансформації – біномінативні й дієприкметникові речення із предикатами відношення частини й цілого, пор.: *Братські громади суспільства в XVI ст. становлять об'єднання інтелектуальних сил українського суспільства; Інтелектуальні сили українського суспільства в XVI ст. об'єднані в братські громади.*

РОЗДІЛ 3

СУБСТАНТИВНІ РЕЧЕННЯ З ПРЕДИКАТАМИ ВІДНОШЕННЯ ЧАСТИНИ Й ЦІЛОГО

Однією із частотних конструкцій із семантикою відношення частини й цілого є субстантивні речення. Терміном “субстантивні речення” охоплюємо як біномінативні речення, так і речення з формально вираженими зв’язками. Під біномінативними реченнями в сучасній лінгвістиці розуміють “двоскладні речення, утворені двома іменниками – і взагалі двома іменними групами – у називному відмінку, із зв’язкою і без зв’язки (або з нульовою зв’язкою)” [Падучева, Успенский 1979: 349]. До аналізу залуцаємо і субстантивні речення з експліцитними зв’язками, які передбачають при собі іменники або субстантивовані частини мови у формі непрямих відмінків (*вважатися, залишатися, поставати, ставати, становити* та ін.). Конструкції з формально вираженими зв’язками кваліфікуємо як мовленнєві вияви основної структури (без зв’язки). У таких реченнях комунікативна функція зв’язки полягає в актуалізації післязв’язкової частини [Всеволодова 2000; Зимина 1989; Персіянова 1999].

Розглядаючи субстантивні холо-партитивні речення, спираємося на кваліфікацію зв’язок І.Р.Вихованця, А.П.Загнітка, Г.О.Золотової, П.А.Леканта, О.М.Пешковського, Ж.О.Сергеевої [Загнітко 2001; Золотова 1998; Лекант 1976; Пешковский 1956; Сергеева 1973; Сучасна 1972]. Зв’язку розуміємо як допоміжну словоформу, яка “служить для граматичного оформлення складеного іменного присудка, позначаючи синтаксичні категорії часу і способу, яких не має предикативне ім’я, а також узгодження підмета і присудка в числі і особі (роді)” [Сучасна 1972: 161] (автор розділу – І.Р.Вихованець).

У реченнях аналізованого типу функціонують дієслова-зв’язки трьох типів, які виділяються за ступенем збереження лексичного значення [Загнітко 2001: 152-153]:

1) неповнозначні (*бути, становити, являти собою*): *Зрешистю, політичний режим є функціональною складовою політичної системи суспільства ...* (Козацька 2002: 40); *На бурхливім тлі релігійної політики, підсичуваної політичними чинниками Речі Посполитої, полеміки, опертої на потузі чужої державности та загостреної енергією єзуїтів, – розгортається досить широка полемічна література, що становить ядро нашої літератури доби Барокко* (Маланюк 1995: 121);

2) напівповнозначні зв’язки, які можуть виражати: а) постійну ознаку (*стати, залишатися, лишатися, поставати, репрезентувати* і

под.): ... Будь-яка жива істота не є чимось одиничним, а постає як певна множинність; навіть тією мірою, якою вона нам видається індивідуумом, вона все ж залишається зібранням живих самостійних істот, які за ідеєю, за сутністю однакові, в явищі ж, однак, можуть бути однаковими або схожими, неоднаковими або несхожими (Філософія 1997: 399); б) змінну ознаку (зробитися, ставати, перетворитися та ін.): Необхідним компонентом системи вищої освіти стає сьогодні психологічна служба ... (Василькевич 2002: 18); "Нарід" був тоді [у 80-х роках ХІХ ст.] всього лише російським "народом", себто "біднейшим крест'янством", отже і поезія Шевченка зробилася чимсь в ролі додатку до етнографічного фольклору... (Маланюк 1995: 48); в) вияв ознаки (виглядати, виявлятися, здаватися): Потракткування Нілою Зборовською "Лісової пісні" Лесі Українки виглядає добре скомпонованим конспектом дипломної роботи, а робота Оксани Кісь "Особливості ставлення до вдови (в українців у ХІХ – на поч. ХХ ст.)" – частинною виваженої дисертації (Клочко 2000); ... Сама філософія історії є справжньою історією людства, поза якою всі зовнішні світові події видаються привидами чи жахливою потворою, сукупністю уламків, вічних започатковувань без завершення і незрозумілих викрутів долі (Філософія 1997: 384);

3) повнозначні зв'язки (робити, утворювати, формувати, функціонувати і под.): Засвоєння людиною знань робить їх елементом культури... (Філософія 1997: 548); Передіндустріальна, чи частково індустріальна культура за своєю сутністю є еkleктичною і функціонує як суміш субкультур (племінних, релігійних, етнічних) та елементів модерних культур (Пасько 1999); ... ринок детермінує народження модульної людини, а сукупність модальних індивідів утворює громадянське суспільство (Там само); Якщо різномірні речі утворюють єдине ціле, що дає змогу використовувати його за призначенням, яке визначається сутністю з'єднання, вони вважаються за одну річ (складна річ) (Цивільний 2001).

Прив'язкові іменники на позначення частини або цілого живаються переважно у непрямому відмінку. Дієслова-зв'язки є неоднорідними щодо керування:

1) зв'язки репрезентувати, становити, утворювати, формувати, являти собою та ін. вимагають іменника у формі з.в.: Отже, наука як соціальний інститут являє собою об'єднання людей і матеріальних засобів її здійснення у вигляді системи організації і установ для виконання функцій свідомого і цілеспрямованого керування науковою діяльністю (Філософія 1997: 546); Національна програма інформатизації становить комплекс взаємопов'язаних окремих завдань (проектів) інформатизації ... (Про національну 1998);

2) допоміжні дієслова бути, вважатися, виступати, виявлятися, залишатися, зробитися, лишатися, поставати, ставати керують о.в.

іменника або його еквівалентів: *Тарифна система оплати праці є сукупністю взаємопов'язаних елементів: тарифної сітки, тарифних ставок, схем посадових окладів і тарифно-кваліфікаційних характеристик* (Про оплату 1994: 98);

3) при зв'язках *бути, визначати, виступати, кваліфікувати, поставати, розглядати, розуміти, трактувати, функціонувати* в поєднанні з порівняльною часткою як вимагають іменників у формі н.в.: *Сучасна валютна криза виступає: у формі розладу і краху міжнародних валютних систем; як локальні кризи окремих національних валют; як складова частина циклічних економічних криз, які охоплюють не тільки виробництво, але й обіг* (Банківська 1993: 44); *Історичний шлях людства за такого підходу постає не як однолінійний і неухильно поступальний рух єдиного суб'єкта – людського суспільства загалом, а як сукупність самобутніх історичних організмів* (Філософія 1997: 402-403); ... *грізні інвективи Романа Кіся у статті “Права ідея як засіб подолання української маргінальності” вкупі з передмовою до числа Тараса Возняка виглядають у цьому сенсі як набір гострих “шипльок”* (Клочко 2000);

4) зв'язка *перетворитися* передбачає наявність субстантива у формі з.в. із прийменниками *в, на*: *У сучасних умовах наука все більше перетворюється із засобу технічного прогресу, в органічну частину соціального і культурного розвитку, що охоплює не лише ставлення людини до природи, а й її ставлення до інших людей і до самої себе* (Філософія 1997: 553); *Раніше українська історіографія була провінційною щодо Москви, нині вона перетворилася на провінцію “Заходу”* (Касьянов 2002).

Іноді зв'язка *бути* передбачає форму н.в. іменника: *Але шевченкознавство є галузь літературознавства, отже, науки, отже-категорії раціональної* (Маланюк 1995:56).

За напрямом холо-партитивного відношення виділяються дві групи субстантивних речень: речення, які окреслюють відношення від частини до цілого і навпаки – від цілого до частини.

3.1. Субстантивні речення зі значенням “частина і ціле”

Речення, які задають напрям відношення “частина (частини) → ціле”, відображають позамовну ситуацію, за якої певна реалія характеризується як частина / частини щодо певного цілого. До обов'язкових компонентів ситуації належать: 1) партитивний предикат – показник відношення частини й цілого; 2) партитив – денотативна роль на позначення частини цілого; 3) комплексив, який відображає ідею цілого і вказує на віднесеність предиката до поняття певної сфери об'єктивної дійсності. Факультативними для типової ситуації є такі компоненти: 1) квалітативний, що позначає якісну характеристику частини;

2) квантитативний – зі значенням кількісних параметрів співвідношення частини й цілого. При цьому відзначимо, що розмежування компонентів на обов'язкові і факультативні суттєве тільки для опису структури ситуації. У реальному висловленні, яке становить одну з можливих інтерпретацій типової ситуації мовцем, факультативний поширювач може набувати статусу обов'язкового, тому в цьому розрізі всі реченнєві компоненти виявляються значущими (див. кількісно-партитивні, характеристично-партитивні, характеристично-класифікаційні, дефініційно-партитивні і дефініційно-класифікаційні речення). “У пропозиції як такій немає стратифікації аргументів за рангом... Всі вони однаково суттєві і важливі у плані відображуваної події” [Кацнельсон 1974: 109].

Класифікація, запропонована для дієслівних речень відношення частини й цілого, є справедливою і для субстантивних, оскільки з-поміж останніх також можна виділити три моделі за денотативною співвіднесеністю / неспіввіднесеністю, об'єктивністю / суб'єктивністю, часовими параметрами, узагальненістю / конкретністю: *Одним із найважливіших елементів обліку витрат на виробництво є організація їх зведеного обліку ...* (Сердюк 2000: 195) (M₁ – нереферентне речення, що передає об'єктивне, позачасове, постійне відношення частини й цілого, яке існує між класами реалій); *... саме під час подорожі, вранці, в чужому місті, перед тим, як почне діяти друга кава, найбільше звідуєш дивність власного, напозір банального, існування. Просто подорож є відносно здоровим різновидом наркотика* (Стасюк 2002) (M₂, що відтворює суб'єктивне уявлення мовця про певну реалію як частину або тип цілого); *Приватизація постсоціалістичної вітчизняної економіки є невід'ємною складовою її переведення з рейок командно-адміністративної системи до ринкової* (Урядовий кур'єр. – 1999. – 28 липня) (M₃ – референтне висловлення, що позначає ситуацію холо-партитивного відношення між окремими реаліями). Проте аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що для класифікації субстантивних речень релевантними виявилися також інші критерії.

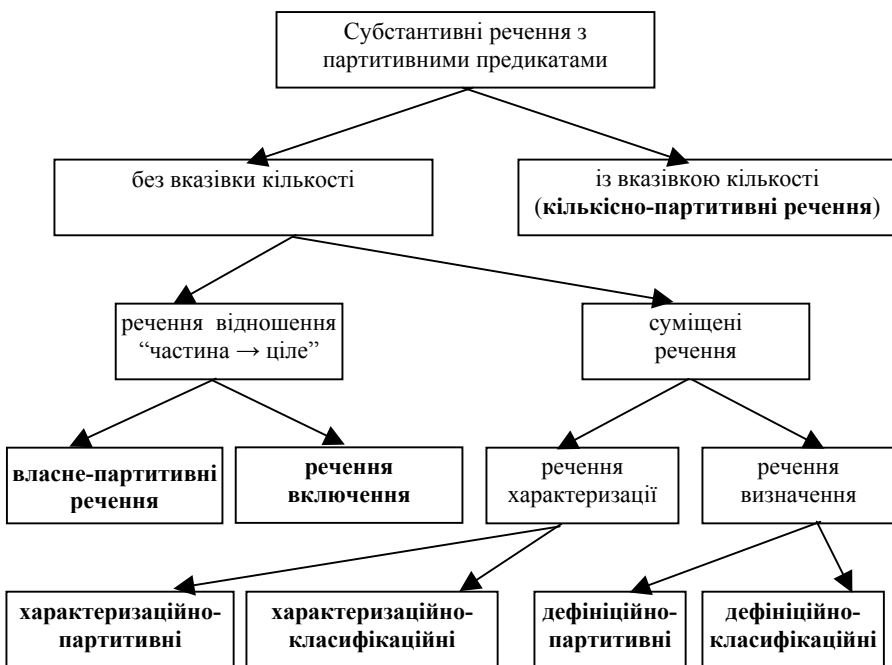
Виділяючи моделі субстантивних речень, виходимо із прагнення врахувати розмитість їхньої семантики й можливість нашарування кількох значень, “схильність” до утворення суміщених, синкретичних типів, що неодноразово підкреслювалося дослідниками. Зокрема, під час розмежування ідентифікації і характеристичності, ідентифікації і включення, характеристичності і включення вчені відзначали, що аналіз біномінативних речень перехідного типу суттєво ускладнюється в силу відсутності формальних показників відповідних значень у конкретному висловленні [Боркун, Тхор 1991; Брицын 1983; Падучева 1987 та ін.]. Відштовхуючись від того, що семантика речення значною мірою залежить від лексичного наповнення позиції предиката як організаційного центру речення і

враховуючи взаємодію предиката з іншими реченневими компонентами, спробуємо встановити основні моделі субстантивних речень із предикатами відношення частини й цілого в українській мові і виявити умови, за яких значення відношення частини й цілого може ускладнюватися іншими значеннями.

З-поміж субстантивних речень, які передбачають напрям відношення від частини до цілого, виділяємо сім основних типів (див. схему 3.1).

Схема 3.1

Моделі субстантивних речень із предикатами відношення “частина → ціле”

3.1.1. Власне-партитивні речення. Речення, що виражають суто партитивне відношення і не ускладнюються додатковими значеннями, кваліфікуємо як власне-партитивні [Ситар 2003]. Вони мають типове значення ‘предмет / явище і його характеристика як частини цілого’ і структурну схему $N_1 \text{Сор}_{\text{Г}} N_{1/3} N_2$: *Зобов’язання по розповсюджених цінних паперах є складовою частиною державного боргу* (Банківська 1993: 79).

У ролі предиката власне-партитивних субстантивних речень зафіксовано:

1) абстрактні партитиви, які не містять диференційних сем на позначення типу відношення частини й цілого, його якісних або кількісних параметрів і характеризуються максимальною абстрактністю, загальновідомістю, широкими можливостями сполучуваності, високою частотністю (*елемент, компонент, ланка, складник, сторона, частина, частка*): Складовими частинами видавничої справи є: *видавнича діяльність ...; виготовлення видавничої продукції ...; розповсюдження видавничої продукції* (Про видавничу 1997);

2) іменники, що вказують на значущість частини для цілого (*кістяк, основа, серцевина, стрижень, ядро* та ін.): *Рід, згуртовуючи в єдине ціле членів общини, є її ядром, забезпечує відтворення потомства (нащадків) шляхом певного регулювання шлюбно-сімейних відносин на основі екізогамії...* (Філософія 1997: 417); всі партитиви цього типу є метафоричними;

3) партитивні іменники, значення яких ускладнене семою 'розмір' (*більшість, дециця, меншість, частинка*): *Ця книжечка лише дециця з обшину тем сучасного етикету ...* (Корніяка 1995: 4); *Готувим до нього [цивілізаційного прориву] виявився тільки Захід, де вже визріли потрібні соціальні передумови. Але це – меншість людства* (Головаха 2001);

4) іменники, які характеризують частину за її місцем щодо цілого (*периферія, середина, фасад, центр*): *В Україні корупція, стеження та постійна загроза вибіркового застосування законів стали могутніми важелями державного впливу, призвівши до ситуації, у якій закони й засади формальної демократії – усього лиш фасад, що приховує значно потужніші й ієрархічніші неформальні структури державного урядування* (Рябчук 2002a);

5) партитивні іменники з темпоральним значенням (стосуються переважно певного процесу) типу *період, етап, стадія, ступінь, фаза*: *... Суспільно-економічні формації – це реальні ступені розвитку людського суспільства* (Філософія 1997: 391); *Важливою фазою конституційного розвитку стала французька Хартія 1814 року, яка була типовою для визначення континентальної моделі розвитку* (Пасько 1999) та ін.

Крім іменників зі значенням 'частина цілого', в позиції предиката можуть використовуватися:

а) субстантивовані прикметники *складова, складові*: *Сімейні відносини – це складова суспільних відносин ...* (Філософія 1997: 376);

б) поєднання елемента *один з (із, зі)* і партитивного іменника в р.в. множини (такі конструкції утворюють цілісне словосполучення зі значенням вибіркової): *Грошова одиниця – встановлений в законодавчому порядку грошовий знак. Це один з елементів національної*

грошової системи (Банківська 1993: 70); *Позитивне поняття про спільноту свого походження, зокрема її історію – один із головних елементів ідентичності* (Ісаїв 2002).

Позицію партитива можуть заповнювати:

1) найменування природних об'єктів: ... *Планети і Сонце по відношенню до сонячної системи виступають як частини* (Зуєв 1970: 119);

2) назви пристроїв, механізмів: *Нова установка [рафінування сталі на Донецькому металургійному заводі] є частиною виробничого комплексу, що створено на ДМЗ міжнародною групою ІСТІЛ* (Урядовий кур'єр. – 2000. – 22 грудня);

3) найменування предметів-результатів творчої, наукової діяльності людини: *Підручники і посібники з історії рідного краю – необхідний елемент навчальної літератури [з історії]* (Концепція 1995б: 15);

4) назви наук, навчальних дисциплін, течій, напрямів науки або культури: *Філософська герменевтика Гадамера – один з розділів німецької філософії двадцятого століття, можливо, найважливіший* (Гаврилів 2002); *Постмодернізм є лише фрагментом цілості, явищем усе ще поверхневим, досить слабо закоріненим* (Бакула 2000);

5) найменування документів: *Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України* (Конституція 1996: 5);

6) найменування економічних, політичних, юридичних органів, об'єднань: *Європейський фонд регіонального розвитку – складова частина бюджету Європейського економічного співтовариства* (Банківська 1993: 98);

7) назви осіб: ... *незаперечним є те, що людина – частина природи* (Філософія 1997: 348);

8) назви абстрактних дій, процесів: *Формування ціннісних орієнтацій – складова частина соціалізації людини, процесів виховання і самовиховання особистості* (Філософія 1997: 441);

9) іменники-назви політичних, економічних, юридичних явищ або їхніх сукупностей: *Політичний режим є складовою структури соціально-політичного ладу ...* (Козацька 2002: 39); *Бюджет розвитку місцевих бюджетів є складовою частиною спеціального фонду місцевих бюджетів* (Бюджетний 2001);

10) назви абстрактних характеристик дії: *Прийом – це частка методу, бо кожен метод (спосіб) складається з ряду дій* (Степанишин 1995: 132); *Елементами такого інструментарію в аналітичних дослідженнях можливих варіантів є методи аналізу інвестиційної діяльності* (Вовк 2000: 18);

11) назви форм діяльності: *Митна справа є складовою частиною зовнішньополітичної і зовнішньоекономічної діяльності України* (Митний

2002); Як зазначено у преамбулі, Міжнародна діяльність Державної митної служби України є складовою частиною зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності України (Там само) та ін.

Ці ж тематичні групи іменників, крім назв осіб, здатні заповнювати позицію холоніма – денотативної ролі на позначення цілого.

Факультативними поширювачами в субстантивних реченнях першої моделі виступають атрибутивні компоненти, які конкретизують значення лексеми, що перебуває в ролі партитива. Вони можуть позначати:

1) розмір частини: *Вони [бюджетні ресурси] складають значну частину централізованих фінансових ресурсів країни* (Банківська 1993: 40); *... модерністичні рухи та їхні протирухи, що є складовою частиною дискурсу модернізму, становлять левину частку процесів в українській літературі цього сторіччя ...* (Тарнавський 2000); *Власний (акціонерний і резервний) капітал банку складає меншу частку банківського капіталу* (Банківська 1993: 22);

2) порядок розташування частини: *А там Климущиняк обіцяє вже мені першого секретаря [обласної ради], бо нинішній перший іде до Києва. Для мене відкривається така сама перспектива. Область – це тільки перший етап [кар'єри], трамплін. А далі: Київ, Москва* (Загребельний 1994: 598);

3) іноді атрибут може виражати оцінку за значущістю, підсилюючи сему, що наявна в партитиві. Таке означення можна опустити без відчутних втрат для семантики висловлення, пор.: *...Донедавна п'єси писали видатні літератори, що нині майже витіснені з театру, бо на зміну їм прийшли "текстовики" (здебільшого актори і режисери), для яких текст – службовий додаток до вистави* (Мірошніченко 1998: 353) і *Для акторів і режисерів текст – додаток до вистави*. В інших випадках компонент з оцінним значенням типу *важливий, головний* є семантично обов'язковим, а речення належить до характеристикно-партитивних (див. модель 3.1.4): *Грамотне вживання і написання іменникових форм – це вагомий складник загального високого рівня орфографічних знань і умінь* (Омельченко 2001: 290) \approx *Грамотне вживання і написання іменникових форм вагоме для загального високого рівня орфографічних знань і умінь*.

3.1.2. Речення включення. Субстантивні речення з типовим значенням 'реалія та її відношення до класу', побудовані за схемою $N_1 \text{Сор}_B N_{1/5} N_2$, кваліфікуємо як речення включення (класифікації). Неоднорідність висловлень цієї семантики знайшла відображення в розмежуванні логіками понять включення й належності: відношення включення стосується входження одного класу до іншого (відношення "вид – рід"), а входження елемента до відповідного класу трактується як відношення належності (відношення "предмет / особа – клас").

Відштовхуючись від цього, у межах моделі 3.1.2 розглядаємо дві групи речень:

3.1.2.1. Субстантивні речення зі значенням ‘підклас і його відношення до класу’: *Телефонна розмова – це один із різновидів діалогічного мовлення, до того ж невізуального* (Корніяка 1995: 30). Ці речення окреслюють родо-видові відношення, тому в ролі суб’єкта (елемента множини) й об’єкта (множини) вживаються видові і родові назви відповідно: *Малярія – різновид інфекційного захворювання*. Як предикати в цих реченнях функціонують іменники зі значенням частини цілого, які вказують на один із сукупності однорідних об’єктів: *вид, жанр, клас, порода, різновид, тип* і под.: *Дозволи на професійну діяльність у галузі ЗМІ, як і згадані вже заборони на таку діяльність, є різновидом попередньої цензури ...* (Винников 2001); *... Всі елементи, що приходять з Європи, належать до європеїзму, а всі радикальні й деструктивні європеїзми є модерністичними. Себто, модернізм є підкласом європеїзму* (Тарнавський 2000); *Байка – один із наймобільніших і найпопулярніших в історії світової літератури епічних жанрів* (Ткаченко 1997: 89).

3.1.2.2. Субстантивні речення зі значенням ‘істота як представник певної сукупності’: *... А. Доманський є членом парламентського комітету з питань національної безпеки й оборони* (Конфлікто 2001); [Томко] *Говорить часом з московська, має сварливу жінку, капелюх, краватку і є членом кооперативної управи під головуванням Андрія Андрійовича Рони* (Самчук 1969, т. 3: 166); *З.Шкутяк, як і переважна більшість поки це нинішніх депутатів міської ради, є представником блоку “Наша Україна”* (Гуцул 2002); *Але серед діячів доби Катерини II чимало українців намагалися поєднувати служіння своєму народу і російській короні. Представником цієї когорти був письменник В.Г.Рубан ...* (Саприкін 2002: 50). Аналітичними предикатами в таких реченнях є субстантиви *член, представник* і под. у поєднанні зі зв’язками, позицію суб’єкта заповнюють найменування істоти (найчастіше власні назви й особові займенники як еквіваленти іменника), а в ролі назви класу використовуються назви суспільних об’єднань людей, об’єднань на підставі спільної виробничої діяльності та інших угруповань: *Так, це правда, що він, Борис Каминецький, є членом опортуністичної спілки друкарів* (Вільде 1977: 205); *Депутат місцевої ради – представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу* (Про статус 2003) (пор. два типи речень класифікації у Т.Д.Мокришевої: “особово-суб’єктні” і “предметно-суб’єктні” [Мокришева 1986: 10]).

Субстантивні речення включення можна також диференціювати за об’єктивністю / суб’єктивністю існування відношення. За цією ознакою В.М.Брицин виділяє об’єктивне і суб’єктивне включення [Брицин 1983: 114-115]. Речення об’єктивного включення окреслюють родо-видову

належність одного класу предметів до іншого. Як правило, найменування роду поєднується із атрибутивними компонентами, що вказують на важливі властивості підкласу і виражають параметри його виділення у межах класу: *Манго – рід тропічних рослин*; *S.cava – європейський атлантично-субатлантичний вид* (Пекар 2000); *S.solida – євразійський вид з європейським типом ареалу* (Там само). За умови, що атрибутивний поширювач передає оцінку, на значення класифікації нашаровується якісне. Такі речення кваліфікуємо як характеризаційно-класифікаційні і розглядаємо в межах моделі 3.1.5.

Типовими реченнями з предикатами включення є висловлення, які відображають визначення певної реалії через найближче родове поняття із вказівкою диференційних ознак: *Банківська таємниця є різновидом комерційної таємниці, яка полягає в тому, що фірми і банки приховують одне від одного відомості про операції з метою одержання вищих прибутків* (Банківська 1993: 22). Такий тип включення Т.М.Скокова пропонує називати “дефініційним” [Скокова 2000: 66] (див. дефініційно-класифікаційні речення).

Речення із семантикою об’єктивної класифікації використовуються переважно в науковій і навчальній літературі, частотність цих конструкцій є невисокою, очевидно, в силу двох чинників: а) їх малоінформативності [Мокришева 1986: 10]: вони містять тільки інформацію про включення предмета, явища або особи до певного класу: *Йод – вид галогену*; *Кобра – різновид змії*; б) досить широкого застосування синонімічних дієслівних речень із предикатами включення (*входить до, включається до, відноситься до, належати до*) й активного використання субстантивних конструкцій, в яких лексеми на позначення відношення частини й цілого відсутні, а характеристика суб’єкта як представника певної сукупності відбувається через родове слово, пор.: *Йод входить до складу галогенів*; *Кобра належить до змії* і *Йод – галоген*; *Кобра – змія*, що успішно конкурують із субстантивними реченнями з предикатами на позначення сукупності однорідних об’єктів²⁷.

²⁷ Класифікація речень відношення частини і цілого може бути здійснена також і за первинністю / вторинністю. Зокрема, всі дієприкметникові і прикметникові речення є похідними, а субстантивні й дієслівні речення включення виявились нерівнорядними за цією ознакою. У цьому питанні поділяємо погляди Ю.С.Степанова та М.О.Луценка, згідно з якими серед речень включення первинними є біномінативні конструкції типу *Вовк – хижак*, а дієслівні конструкції *Вовк належить до хижаків* кваліфікуються як вторинні. Пор.: власне-партитивні біномінативні речення є похідними від відповідних дієслівних структур: *Сімейні відносини – це складник суспільних відносин* ← *До складу суспільних відносин входять сімейні відносини*; *Складовими частинами видавничої справи є: видавнича діяльність, виготовлення видавничої продукції та її розповсюдження* ← *Видавнича справа включає видавничу діяльність, виготовлення видавничої продукції та її розповсюдження*.

У конструкціях зі значенням суб'єктивного (умовного) включення віднесення певного явища до відповідного типу залежить від мовця, його уявлення про структурування світу: *Хотів здійснити навколосвітню подорож, але мені не вистачило грошей навіть для того, аби доїхати кораблем до Венеції. Тому я задовольнявся снами, коханнями і міцними напоями. Бо пияцтво – також різновид подорожі! Це подорож по звільнених півкулях свідомості, а значить, і буття* (Андрухович 1997: 213). Суб'єктивне включення, як правило, не збігається з науковою класифікацією (пияцтво належить до класу хронічних захворювань). Такі конструкції вживаються переважно в художніх текстах: *... всі вожді – тирані, а тиран, в свою чергу – це один з різновидів генія* (Загребельний 1994: 177).

Серед висловлень включення особливе місце посідають випадки, що становлять площину перетину семантики власне-партитивності і класифікації, оскільки певний клас реалій і відповідний елемент цього класу можуть кваліфікуватися як ціле й частина відповідно. Це стосується переважно речень, що позначають входження предметів фізичної або інтелектуальної діяльності людини до відповідного класу: *Журнали – різновид періодичних видань; Pentium II – це тун процесора фірми “Intel”*. “...Можливі й такі цілі, структура яких слугує моделлю роду, а партитивне членування на частини збігається з гіпонімічним членуванням на види. Прикладом можуть слугувати меблі, де види меблів становлять одночасно і частини необхідного гарнітуру меблів. Інші приклади дає посуд, кухонне начиння, інвентарі знарядь, процесів та операцій певного виробництва і под.” [Никитин 1988: 93].

3.1.3. Кількісно-партитивні речення. Відношення “частина → ціле” може виражатися кількісно, позначаючи, яку саме (в кількісному плані) частину від цілого складає той чи той об'єкт. Кількісно-партитивними вважаємо субстантивні речення, типові значення яких можна сформулювати так: ‘предмет / явище і його кількісна характеристика щодо цілого’. Ці речення будуються за структурною схемою $N_1\text{Сор}_{\text{в}}\text{Quant}N_2(\text{від/до})N_2$ ²⁸: *Внесок автора в сумісних публікаціях складає 65-80 відсотків* (Кондратенко 2000: 6); *Стабільніше протягом усього періоду досліджень зберігаються плоди сортів Росавка, Флоріна та Айдаред (187-224 дні), вихід товарної продукції становить 97,5-98,3 %* (Кондратенко 2000: 22); *Найсприятливіший поживний режим гумусо-елювіального горизонту зумовлює формування тут верхнього ярусу коріння, кількість якого становить 30-37 відсотків від усієї кореневої системи* (Кондратенко 2000: 15).

²⁸ Під квантитативом мається на увазі будь-який мовний елемент, маркований семантикою кількості.

В історії філософської думки відомою є теза про логічну близькість понять “частина” й “кількість”, можливість їхнього поєднання й перетину, подібна думка висловлювалася й лінгвістами (див. зокрема: [Панченко 1977: 14]). Проте на рівні речення це явище ще не було предметом дослідження, незважаючи на порівняно високу продуктивність кількісно-партитивних речень. Навіть в останньому, на сьогодні найповнішому в україністиці описі речень кількості, цей тип речень залишається поза увагою [Попович 2002].

Від власне-кількісних конструкцій досліджувані речення відрізняються тим, що подають в і д н о с н у кількісну характеристику частини. За особливостями кількісної характеристики частини щодо цілого розмежуємо дві групи субстантивних речень [Ситар 2003].

3.1.3.1. Група речень, які репрезентують відносну кількісну характеристику частини у відсотках. У їх складі обов'язково наявна кількісно-іменна конструкція на позначення відсоткового співвідношення, яка сполучається з іменником-назвою цілого в р.в. без прийменника або з прийменником *від*, пор.: *Маса біосфери – близько 0,05 % маси Землі* (Філософія 1997: 350) і *Маса біосфери – близько 0,05 % від маси Землі; На території Сколівських Бескидів виявлено 18 рідкісних і зникаючих видів птахів, занесених до Червоної книги України. Це становить 13 % загальної кількості видів, виявлених у регіоні і 24 % від числа всіх червонокнижних видів птахів* (Башта 2000: 12). Іноді у складі таких конструкцій вживається прийменник *до*: *Так, у 2001 р. було працевлаштовано близько 200 випускників різних спеціальностей, що становить 74 % до поданої кількості замовлень [на працевлаштування]* (Кириченко 2002: 53).

При цьому кількісна характеристика може бути точною: *68 % викладацького складу кафедр [факультету іноземних мов] становлять кандидати та доктори наук* (Борисенко 2002: 77) або приблизною, що досягається введенням слів неозначеної кількості *більше, близько, менше, понад, приблизно*: *Понад 90 % всіх ліків – органічні речовини* (Баранов 1970: 7); *Близько 95 % її [України] території – рівнинна частина, а на долю гірських систем Карпат та Криму припадає лише 5 %* (Філософія 1997: 361); *... більше 60 % вартості бойового корабля складають його озброєння та інші начиння ...* (Бадрак 2002б).

Кількісне значення при партитивному предикаті *відсоток* іноді може передаватись також параметричними прикметниками типу *великий, високий, значний*: *Молдаване разом з росіянами і українцями протистояли польським та татарським нападам; досить значний відсоток становили вони у складі запорізького козацтва* (Наулко 1993: 38); *Росіяни становили також значний відсоток державних селян (військові поселяни), які сплачували поземельну ренту і поставляли необхідне поповнення у Катеринославську кінноту* (Там само: 33); *У цьому регіоні [Східній*

Галичині] *українці традиційно складали великий відсоток* (Наулко 1993б: 11).

У деяких випадках позиція цілого може не заповнюватися, але його назва легко відновлюється слухачем або читачем: *Прибуток фірми – 20 %, тобто Прибуток фірми склав 20 % від вкладеної суми; По авальному кредиту нараховується комісія, розмір якої залежить від виду вимог, що випливають з гарантії, а також строку дії гарантії і становить 1-2,5 %* (Банківська 1993: 4), тобто *Комісія становить 1-2,5 % від суми кредиту; В описаній вище реакції вихід цієї сполуки [5-бромо-2,3,4-триметилбензойної кислоти] становить близько 10% ...* (Горічко 2000: 14), тобто *Вихід сполуки становить 10% від маси елементів, що вступали у реакцію* (на матеріалі російських конструкцій із дієсловом *состоят* див.: [Персіянова 1999: 55 і далі]).

3.1.3.2. Група речень зі значенням дробового відношення, які передають кількісні параметри через дробові числівники або партитивні іменники з диференційною семою ‘кількість’ типу *половина, третина, четвертина* в поєднанні із іменником на позначення цілого у формі р.в. без прийменника або з прийменником *від* (у поєднанні із займенниками з прийменником *з*): *По-друге, понад п'ять шостих від обсягу книжки [“Катарсису” О.Гончара] складають уривки з Гончаревих щоденникових записів 1943–1945 років, українською і – переважно – російською мовами ...* (Грабович 2002а); *У тілі людини третину маси становлять кістки...* (Кархут 1993: 186); *Автори звернення в “ЛУ” твердять, що в Україні щороку продається близько 25 млн. російських книжок, із них дві третини – контрабанда, з якої не сплачується жодних податків* (Гриценко 2000). Такі речення містять експліцитну / імпліцитну зв'язку: *Агрофак, власне, становив половину інституту, а наш перший курс, відповідно, – мало не половину факультету* (Загребельний 1994: 327); *Адже покупець віддає гроші не просто так, а за потрібну йому книжку – тобто російські видавці не крадуть, а чесно заробляють свої мільйони (з яких добра половина – то вартість паперу, фарб тощо)* (Гриценко 2000).

Кількісна характеристика відношення може бути точною або приблизною: *Маса атмосфери становить одну мільйонну частину маси Землі* (Філософія 1997: 349); *Як бачимо, Україна є поліетнічною державою; неукраїнці становлять у ній понад чверть усього населення* (Наулко 1993: 44); *...“Електрокінетичні” товщини адсорбційного шару складають 0,7-0,75 від діаметра ефективної гідродинамічної сфери хвоста адсорбованої макромолекули* (Безугла 2000: 10).

Факультативними компонентами речень із кількісно-партитивним значенням є: а) темпоральний поширювач: *Так, на початок 2000 р. більше 62 % офіційно зареєстрованих безробітних склали жінки, більше 30 % – молодь у віці до 28 років* (Медведчук 2000); *Заздрю всім фронтовикам.*

Сьогодні – це краща половина людства (Загребельний 1994: 171); б) локативний поширювач: *Хоча Україна етнічно порівняно однорідна, в окремих регіонах компактного мешкання іншоетнічних груп їхня питома вага чимала: наприклад, у Луганській і Донецькій областях вони складають 48–49 % людності (переважно це росіяни, але є також греки та інші)* (Гриценко 2001а); *Викиди автотранспорту в 90-ті роки становлять 38,5 % від усього обсягу викидів забруднених речовин в Україні* (Філософія 1997: 365).

Наявність фонових детермінантів становить одну зі специфічних ознак висловлень цього типу (пор.: речення власне-партитивного відношення є універсальними і не мають часових і просторових параметрів).

3.1.4. Характеризаційно-партитивні речення. Поліпропозитивні конструкції характеризування партитивного типу мають типове значення ‘якісна характеристика частини у складі цілого’ і структурну схему $N_1 \text{Сор}_{\text{Б}} \text{Adj}_{1/5} N_{1/5} N_2$ (на місці $\text{Adj}_{1/5}$ може бути спеціалізована підрядна частина): *Державна власність – це необхідний елемент усієї системи державного регулювання...* (Чечетов 2000); *Справді, в Україні це [масова культура], мабуть, найменш продуманий і найнепоследовніший (а тимчасом – дуже важливий) елемент культурної політики (загалом не надто продуманої й последовної)* (Гриценко 2000).

Передумовою поєднання власне-партитивного значення і характеризування постає поява у висловленні атрибутивного поширювача як обов’язкового компонента (на відміну від субстантивних речень моделей 3.1.1 і 3.1.2, де означення є факультативним) [Ситар 2003]: *Незалежна преса – життєво важливий компонент як політичної, так і економічної реформи* (kiev.usembassy.gov/press/001002_UP-grant_ukr.html). У цьому висловленні активізується значення характеризування, а значення відношення частини й цілого відсувається на другий план: головне, що хотів сказати автор, зводиться до наступного: *Незалежна преса – життєво важлива як для політичної, так і для економічної реформи*. Пор.: *Студентські роки, це, безумовно, найкраща частина життя людини, радісна і нібито безтурботна...* (Виступ ректора В.С.Бакірова перед першокурсниками й гостями Харківського університету 1.09.2003 р.: www-old.univer.kharkov.ua/study/sep1st.html) і *Студентські роки, безумовно, –найкращі у житті людини, радісні і нібито безтурботні...*

У ролі предикативних речень моделі 3.1.4 можуть бути всі різновиди партитивних найменувань, описані у моделі 3.1.1. Найчастіше використовуються абстрактні партитиви (*частина, елемент, складник* та ін.): *Суттєвим елементом аудиту фінансового стану підприємства є врахування ризику* (Гордієнко 2000: 8); *Обов’язкові ставки – це найбільш складна частина правил для новачків*

(www.poker.org.ua/texasholdemrules.html); *Рівень процента* [позичкового] на грошовому ринку є базовим для визначення процента на всьому ринку позичкових капіталів, і регулювання його виступає важливим елементом всієї грошово-кредитної політики держави (Банківська 1993: 71). Позицію предиката можуть заповнювати також партитиви з диференційними семами: *Переважну більшість реальних інвестицій в країнах з розвинутою ринковою економікою складають приватні інвестиції* (Там само: 113).

Предикати в цих реченнях виявляються семантично спустошеними, що уможливило їх опущення без зміни семантики речення. При цьому атрибут виступає інформативним центром висловлення і передає значення оцінки: *Духовне відродження – невід’ємна складова відродження державного* (Урядовий кур’єр. – 1999. – 26 серпня) \approx *Духовне відродження невід’ємне від відродження державного*. Аналогічно у прикладах: *Дошкільна освіта є обов’язковою складовою системи неперервної освіти в Україні...* (Освіта 2001); *...в польському суспільному житті переконання, що можна й треба починати наново, натхненно відбуювати знищене – це істотний складник колективної свідомості, найбільшою мірою підживлюваний саме літературою* (Бакула 2000); *Формування здорового способу життя – важливий напрям навчально-виховного процесу* (Різник 2002: 35).

Відмінність між атрибутивними поширювачами в партитивних і характеризаційно-партитивних реченнях лежить у площині об’єктивності / суб’єктивності, відсутності / наявності оцінки предмета або явища, тобто полягає в тому, реальний стан речей або думку мовця про ситуацію об’єктивної дійсності відбито в реченні.

3.1.5. Характеризаційно-класифікаційні речення.

Характеризаційно-класифікаційні речення мають типові значення ‘якісна характеристика реалії у складі класу’ і структурну схему $N_1 \text{Cop}_{\Gamma} \text{Adj}_{1/5} N_{1/5} N_2$ (на місці $\text{Adj}_{1/5}$ може бути спеціалізована підрядна частина): ... *Найнебезпечніший різновид шаленства – шаленство державне* (Загребельний 1994: 573). Для них, як і для характеризаційно-партитивних речень, характерні наявність обов’язкового атрибутивного поширювача і внаслідок цього поліпропозитивність (семантична неелементарність): *На жаль, так склалося життя, що це Олена перша друкована п’єса, а написано ж їх чимало. І це ще одне свідчення того, що драматургія – і складний, і невдячний, а нерідко й жорстокий і безжальний жанр* (Стельмах 1998: 5). Речення цього типу утворилися в результаті згортання простого семантично елементарного речення в атрибутивний компонент іншого речення [Вихованець 1993: 133]. Пор.: *Драматургія – складна, невдячна, а нерідко й жорстока і безжальна*.

Позицію предиката характеризаційно-класифікаційних речень заповнюють іменники зі значенням включення: *рід, різновид, підтип, тип і*

под. у поєднанні зі зв'язками: *Що стосується традиційних споруд переправи, то простішим їх видом є кладка – дошка або колода, перекинута через річка* (Горленко 1993а: 100); *З підручників теорії літератури відомо, що найвищим родом поезії є драма* (Маланюк 1995: 78). Атрибутивний поширювач, як правило, передає значення оцінки: *Судова влада – не "третя гілка", а особливий вид влади* (Захаров 2002). Атрибутивну функцію можуть виконувати прикметники у формі вищого або найвищого ступенів порівняння: *Такий [вільний] вибір є нижчим видом свободи ...* (Кулешов 2002); *Байка – один із наймобільніших і найпопулярніших в історії світової літератури епічних жанрів* (Ткаченко 1997: 89). Крім прикметників, позицію атрибута можуть заповнювати присвійні займенники:

– *Я, – каже він [керівник] з легким сумом, – не сумніваюся, що вона [жінка на картині] – українка! Бо це, – пояснює керівник, – наш, український тип краси* (Діброва 2001).

Речення, які належать до моделі 3.1.5, кваліфікуємо як суміщені, синкретичні, оскільки вони утворюють площину перетину між реченнями класифікації й реченнями оцінки як підтипу речень якості. "...Синкретичні (нерозкладні) висловлення типу *Санкт-Петербург – великий порт, Касьян – чудовий хірург* становлять контамінацію двох моделей, одна з яких належить до поля ТЗ [типового значення – Г.С.] 'суб'єкт і його кваліфікація' (*Санкт-Петербург – порт, Касьян – хірург*), а інша – до поля 'суб'єкт і його оцінна властивість' (*Цей порт – великий, Цей хірург – чудовий*). Оскільки кожен компонент тут значущий і не може бути опущеним без втрати для семантичної структури речення, а означення в цьому випадку ще й входить до реми висловлення, то із цього випливає, що ми маємо справу з перетином цих двох полів" [Савосина 1993: 68].

Характеризувальну функцію може виконувати також підрядне означальне речення: *Протестантизм являє собою різновид християнства, що виник у XVI ст. і започаткував собою епоху Реформації* (Калінін 1997: 98); *Депозитні банки – вид банків, які є характерними для країн з розвинутою ринковою економікою* (Банківська 1993: 77).

"Особово-суб'єктні" речення, які відображають характеристику істоти як представника певної сукупності, в межах моделі 3.1.5 виявилися непродуктивними, репрезентованими поодинокими прикладами: *З мови, з інтонації, з жестів Андрій бачить, що ці обдерті й замурані робітники здебільша це селяни, що це зовсім свіжі, скороспечені представники індустріального українського пролетаріату, але – як їх багато!* (Багрянний 1992: 61).

3.1.6. Дефініційно-партитивні речення. Найбільш численними серед субстантивних речень із предикатами частини й цілого є речення-визначення – універсальні висловлення, в яких окреслюється ситуація

тлумачення мовцем (переважно науковцем) певного предмета або явища об'єктивної дійсності через вказівку на його суттєві ознаки й характеристику як складника відповідного цілого: *Дітородний період – це та частина життя жінки, протягом якої вона здатна народжувати дітей* (Філософія 1997: 365-367). Типове значення дефініційно-партитивних речень можна сформулювати так: 'поняття і його визначення як частини цілого'. Ці речення побудовані за структурною схемою $N_1 \text{Сор}_{\text{РЗ}} N_1 N_2$ (N_1 , як правило, уточнюється підрядною частиною або напівпредикативним елементом).

На відміну від власне-партитивних речень, які не подають визначення, проте можуть окреслювати одну чи кілька властивостей частини, конструкції цього типу відзначаються вичерпним поданням усіх диференційних ознак реалії: *Система недержавного пенсійного забезпечення – це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення (власне-партитивне речення) й Система недержавного пенсійного забезпечення – це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань (крім випадків, передбачених законами) у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат за рахунок відрахувань на недержавне пенсійне забезпечення та інвестиційного доходу, нарахованого на них* (Про недержавне 2003) (дефініційно-партитивне речення). Для них характерні семантична і формальна неелементарність: *...атмосферне повітря – життєво важливий компонент навколишнього природного середовища, який являє собою природну суміш газів, що знаходиться за межами жилих, виробничих та інших приміщень* (Про охорону 1992).

Висока інформативність дефініційно-партитивних речень забезпечується їх поліпропозитивністю: першу пропозицію, як правило, оформлює предикат відношення частини й цілого, а друга частина речення служить для пояснення, конкретизації значення абстрактної лексики у позиції предиката першої пропозиції. Функцію тлумачення виконують, як правило, підрядні означальні речення, відокремлені означення або однорідні члени речення: *Інтелекція – це та частина службовців, яка зайнята висококваліфікованою розумовою працею і має відповідно високий рівень освіти* (Філософія 1997: 413); *Район – це частина території області переважно з агропромисловим характером економіки, транспортною, інформаційною та іншою соціальною інфраструктурою, спрямованою на забезпечення зв'язків між населеними пунктами, що знаходяться на його території* (Про адміністративно-територіальний 1994).

Інколи дефініції можуть бути реалізовані як семантично неелементарні прості речення: *C.lutea (L.) D.C. – південно-альпійський елемент флори із субсередземноморським типом ареалу* (Пекар 2000: 3).

Позицію предиката у реченнях визначення можуть заповнювати всі підтипи власне-партитивів (див. модель 3.1.1): *Квота спеціального використання водних живих ресурсів – частка ліміту* [тобто дозволеного обсягу вилучення водних живих ресурсів з природного середовища], *яка виділяється користувачу* (Екологічне 2001: 279); *Банківська статистика – галузь соціально-економічної статистики, завданням якої є одержання інформації для характеристики виконуваних банками функцій, розробка аналітичних матеріалів для потреб управління грошово-кредитною системою країни* (Банківська 1993: 21); *Прикладна лінгвістика – галузь мовознавства, об'єктом якої є розробка засобів застосування у соціальній практиці людини результатів фундаментальних лінгвістичних досліджень, спрямованих на пізнання онтологічних властивостей мови* (Українська 2000: 488). Крім цього, в ролі предиката зафіксовані іменники, в семантичній структурі яких, крім архісеми 'частина цілого', містяться інші, ніж у партитивів моделі 3.1.1, додаткові семи, зокрема, семи 'відокремленість від цілого', 'самотійність': *відділ, ділянка, залишок, одиниця, секція, фрагмент, сектор: Грошовий ринок – сектор ринку позичкових капіталів, де здійснюються короткострокові депозитно-позичкові операції (на строк до 1 року)* (Банківська 1993: 71); *Автономна Республіка Крим є автономною адміністративно-територіальною одиницею у складі України* (Про адміністративно-територіальний 1994).

У позиції партитива дефініційно-партитивних речень використовуються такі групи іменників:

1) назви природних об'єктів: *Земля – верхній шар земної поверхні, включаючи будь-які капітальні поліпшення такі, як іригація, дренаж, профілювання, дороги та інша подібна інфраструктура, за виключенням корисних копалин, що знаходяться під землею і мають вартість, а також капітальних будівель, споруд та їх структурних компонентів, розташованій на або під землею* (Про місцеві 1993);

2) найменування складників документів: *Стаття – це основна, первинна структурна складова нормативного акта, яка містить завершене нормативне положення* (Про нормативно-правові 1992);

3) назви одиниць адміністративно-територіального поділу: *Населений пункт – це частина комплексно заселеної території України, яка склалася внаслідок господарської та іншої соціальної діяльності, має сталий склад населення, власну назву та зареєстрована в порядку, передбаченому цим Законом* (Про адміністративно-територіальний 1994);

4) назви наук, навчальних дисциплін: *Комп'ютерна лінгвістика – частина мовознавства, яка вивчає моделювання мови на комп'ютері*

(Партико 2001: 176); Теорія видавничої діяльності – це складова частина едитології, що досліджує методологічні засади процесів, які опосередковано пов'язані з готуванням повідомлень до публікування (Гам само: 27);

5) назви процесів різного типу: Міждержавний лізинг – складова частина міжнародного лізингу, в якому беруть участь лізингові компанії та господарюючі суб'єкти двох і більше держав-учасниць цієї Конвенції (Про ратифікацію 1994);

6) найменування форм діяльності: Колективне садівництво – складова частина системи кооперації, яка створює умови для відпочинку і зміцнення здоров'я громадян та допомагає їм у виробництві продукції для їх особистого споживання, а також для продажу (Про колективне 1998);

7) назви економічних явищ: Франшиза – частина збитків, що не відшкодовується страховиком згідно з договором страхування (Про страхування 1998: 154);

8) лексеми на позначення об'єднань осіб за різними ознаками (спільною діяльністю, національністю, соціальним статусом і под.): ... кумани – це частина половецької орди, яка втекла від Батия і там змішалася з угорцями (Загребельний 1994: 65); Місцева міліція – частина міліції України, яка утворюється органом місцевого самоврядування з метою забезпечення захисту життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян, охорони громадського порядку та утримується за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету (Про внесення 2002) та ін.

3.1.7. Дефініційно-класифікаційні речення. Ці речення подають визначення певної реалії через вказівку на її належність до класу. Для них характерною є семантична і формальна неелементарність. Типовим значенням дефініційно-класифікаційних речень є 'поняття і його визначення як елемента (підкласу) відповідного класу', структурна схема – $N_1 \text{ Сор}_B N_1 N_2$ (N_1 , як правило, уточнюється підрядною частиною або напівпредикативним елементом)). Позицію предиката в цих реченнях заповнюють класифікаційні субстантиви: Валютні кредити – різновид міжнародного кредиту, що надається у грошовій формі (Банківська 1993: 52); Арешт на вклад – вид арешту майна, коли припиняються операції по видачі грошей з рахунку вкладника в банку (Банківська 1993: 17).

Порівняно із власне-класифікаційними реченнями, в яких констатується факт належності реалії до відповідного класу із можливою вказівкою на його сутнісну характеристику, дефініційно-класифікаційні конструкції тяжіють до об'єктивності у тлумаченні об'єкта як підтипу певного типу і точності щодо встановлення його диференційних ознак, пор.: Манго – рід тропічних рослин (речення включення) і Манго – рід

південноазіатських тропічних вічнозелених рослин родини сумахових (речення визначення).

У реченнях аналізованої моделі позиція партитива може заповнюватись назвами:

1) предметів-артефактів: Закладні листи – один із видів довготермінових цінних паперів, що випускається іпотечними банками під заклад земельних ділянок, будинків та іншого нерухомого майна та приносять дохід у вигляді процентів (Банківська 1993: 103);

2) сукупностей предметів-артефактів: Боспринаси – вид озброєння, призначений для ураження живої сили противника, знищення його бойової техніки, руйнування укріплень, споруд, виконання інших завдань ... (Про державну 2000);

3) політичних, економічних, соціальних та ін. органів і утворень: ... Центр витрат – це найбільш поширений тип децентралізації, що може варіюватися від підрозділу з кількома працівниками до цілого підприємства (Попова 2000: 295); Для цього часу [Нового часу] стає типовою точка зору, що громадянське суспільство – це певний тип держави, котрий виникає в наслідок суспільного договору для захисту природних прав та свобод особистості (Пасько 1999);

4) явищ культури, мистецтва: Комедія – жанр драми, в якому дія, характери, ситуації постають у смішних формах, а конфлікт здебільшого закінчується щасливо (Ткаченко 1997: 105);

6) дій та процесів різного типу: Поводження з радіоактивними відходами – всі види діяльності (включаючи діяльність, пов'язану із зняттям з експлуатації), що стосуються оперування, попередньої обробки, обробки, кондиціонування, перевезення, зберігання чи захоронення радіоактивних відходів ... (Про поводження 2001: 368-369);

7) іноді визначення через вказівку на входження до класу може стосуватись класу осіб: Дилери – члени фондової біржі (окремі особи та фірми) і банки, що займаються купівлею-продажем цінних паперів, валют, дорогоцінних металів, що діють від свого імені та за власний рахунок (Банківська 1993: 84).

З метою пояснення кваліфікованої як вид реалії до структури речення можуть вводитися:

а) підрядні означальні речення: Промисловий лов – вид спеціального використання водних живих ресурсів, які перебувають у стані природної волі, шляхом їх вилучення з природного середовища (Інструкція 2001а: 279);

б) відокремлені означення: Шкідники – види тварин (комахи, кліщі, мікроорганізми), здатні заподіяти шкоду рослинам, чагарникам, деревам, продукції рослинного походження, збитки від якої економічно доцільно відвернути ... (Про захист 1998: 309);

в) вставлені конструкції: *Спеціальне використання водних живих ресурсів – усі види використання водних живих ресурсів (за винятком любительського і спортивного рибальства у водних об'єктах загального користування), що здійснюється шляхом їх вилучення з природного середовища* (Інструкція 2001а: 280).

Значно рідше дефініції можуть бути оформлені як прості поліпропозитивні речення: *Суспільно необхідні видання – пріоритетні види видань для забезпечення загальнодержавних потреб* (Про видавничу 1997). Тому речення-дефініції характеризуються складністю на формальному рівні і/або неелементарністю на семантичному рівні.

Синтаксичне поле субстантивних речень описаних моделей виявилось спільним. Воно охоплює два типи видозмін речення – синтаксичний і комунікативний. Для речень без формально виражених зв'язок характерні модифікації авторизації, негації і трансформації. Усі інші перетворення речення реалізуються тільки в реченнях з експлікованими зв'язками. У цьому розрізі слушною і вмотивовано видається думка Т.М.Романюк: “Провідна роль в утворенні граматичних парадигматичних видозмін субстантивних речень належить зв'язці, яка в такому випадку зазнає більшої граматикалізації” [Романюк 1999: 9].

Синтаксична парадигма субстантивних речень репрезентована такими перетвореннями:

1) граматичними модифікаціями: *Після того, як вигасла династія Романовича [Данила Галицького] і Львів піднав під польську корону, жодне місто в Речі Посполитій, а, можливо, й у всій Європі, не вирізнялося такою етнічною та релігійною різноманітністю: тут жило одночасно аж п'ять етнічних груп, кожна з яких становила понад п'ять відсотків місцевого населення: німці, поляки, українці, євреї та вірмени, й декілька конфесій: католики, православні, греко-католики, монофізити, іудеї* (Грицак 2002а); *Куайн [філософ ХХ століття Вілард ван Куайн] був членом нашого гуртка [Гарвардського гуртка]* (Шевченко 2001); *Раз ви будете членами профспілки, то для того, щоб мені держати вас на роботі, я повинен бути членом організації власників друкарень* (Вільде 1977: 410); *Невід'ємною частиною кінофестивалю [“Синій птах”] стала благодійна кіноакція, до проведення якої залучили знедолених дітей, дітей-сиріт та дітей-інвалідів* (Золотарьова 2001);

2) модальними модифікаціями: *Кожне нове покоління асимілює культуру, вартості та спосіб думання доволішинього неукраїнського суспільства, частиною якого вони мусять бути, але водночас чимало з-поміж них меншою чи більшою мірою, в тій чи тій формі зберігають українську ідентичність* (Ісаїв 2002); *Тексти [для перекладу на іспиті] можуть бути уривками з художньої, суспільно-політичної або науково-популярної літератури* (Рекомендації 1995: 26);

3) фазовими модифікаціями, які передають постійність існування відношення й оформлюється через напівповнозначні зв'язки залишатися, лишатися: *Можна помітити, що науковці з основних центральноєвропейських країн відходять від регіональних досліджень, тим часом як узбецькі або киргизькі теми все ще залишаються частиною “центрально-східноєвропейської” проблематики* (Сисин 2001);

4) авторизаціями, засобами вираження якої виступають вставні конструкції, дієслова зі значенням авторизованості і зумовлені синтаксеми: За оцінками КВУ [Комітету виборців України], *кількість “мертвих душ” у списках виборців [йдеться про вибори 2002 року] складає в середньому біля 3–4% від загальної кількості виборців по Україні... (Рябчук 2002); Колишній Держкомітет із туризму, як відомо, сьогодні є однією зі складових частин Державного комітету молодіжної політики, спорту й туризму... (Стативка 2001); “Союз золотих венеців” Сідарука визнав російське православія невіддільною частиною панарійської традиції, тоді як “Союз білих венеців” Кузьміна обстоював “суто ведичну ідеологію”, хоча й не висловлював антихристиянських поглядів (Шнірельман 2001); Для нього [Мар'яна Шкорби] гендер – частина “чималого асортименту західного духовного харчу”, і “смак цієї нової страви” його, гурмана, не задовольняє (Агеєва 2001);*

5) негаціями: *Так, вона – дружина лікаря Софія Богомолець, вона належить до революційної партії народників, але не є членом “Південно-російського робітничого союзу”* (Дрозд 1984: 183);

6) питальними реченнями: *Хіба, може, світ кінчається, бо прошу я вас, хто є членами організації друкарів?* (Вільде 1977: 411).

Типовим для субстантивних речень є також поєднання кількох різновидів модифікацій: *... всередині античного полісу підприємці, власники торговельного капіталу чи ремісники не мали більшості політичних прав і свобод, не мали легітимного впливу на владу, не були органічною частиною громадянського суспільства, а були його руйнівною силою* (Пасько 1999) (часова і заперечна модифікації); *Під центрами відповідальності слід розуміти структурний елемент підприємства, у межах якого менеджер несе відповідальність за доцільність витрат* (Стоян 1999: 74) (авторизаційно-модальна модифікація).

Комунікативна парадигма субстантивних речень включає:

1) актуалізаційні перетворення, до яких належать: а) різноманітні комунікативні модифікації, які пов'язані із зміною порядку слів: *Частиною національного сімейного законодавства України є міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України* (Сімейний 2002); *Ядром, основою самої ж автоматизації виступає комп'ютерна техніка* (Філософія 1997: 473); модифікації цього типу є типовими для характеризаційно-партитивних речень за умови наголошення

атрибутивного компонента як найбільш значущого: *Дійсність дев'яностих років змушує переглядати місце особи щодо системи, а отже черговий елемент модерністської міфології – універсалізм* (Пьотровський 2000); *Основний складник цієї [кисневої] пінки – кисень* (Кархут 1993: 179); б) експресивні комунікативні модифікації: *Як може бути щасливим чоловік, заплутаний сітками всяких приписів, заповідей, умовностей? Та це найбільше нещаслива частина нашого громадянства, ця паршива буржуазія!* (Винниченко 1919);

2) інтерпретаційну парадигму, репрезентовану трансформаційними перетвореннями, які є специфічними для кожної моделі. Синонімічними трансформаціями для власне-партитивних субстантивних речень виступають дієслівні речення з предикатами відношення частини й цілого, пор.: *Елементами вихідних відомостей є: відомості про авторів та інших осіб, які брали участь у створенні видання; назва (основна, паралельна, ключова, альтернативна) видання; надзаголовкові дані; підзаголовкові дані; вихідні дані; випускні дані (номер і дата видачі документа про внесення видавця до Державного реєстру, обсяг видання, тираж тощо); класифікаційні індекси; міжнародні стандартні номери; знак охорони авторського права* (Про видавничу 1997) і *Вихідні відомості включають (охоплюють) відомості про авторів та інших осіб, які брали участь у створенні видання; назву (основну, паралельну, ключову, альтернативну) видання; надзаголовкові дані; підзаголовкові дані; вихідні дані; випускні дані (номер і дату видачі документа про внесення видавця до Державного реєстру, обсяг видання, тираж тощо); класифікаційні індекси; міжнародні стандартні номери; знак охорони авторського права; пор.: Відомості про авторів та інших осіб, які брали участь у створенні видання; назва ... входять до вихідних відомостей.*

Характеризаційно-партитивні речення є синонімічними до речень якості, позицію предикатів у яких заповнюють прикметники, пор.: *Спільність господарства, економічна об'єднаність, справді, є важливою складовою сім'ї* (Філософія 1997: 375) і *Спільність господарства, економічна об'єднаність, справді, важливі для сім'ї*. Кількісно-партитивні речення співвідносяться з реченнями кількості: *Гіперінфляція – остання стадія розвитку інфляційного процесу, на якій темпи знецінення грошової одиниці перевищують 40-45 % на рік* (Банківська 1993: 67) і *Гіперінфляція – остання стадія розвитку інфляційного процесу, на якій темпи знецінення грошової одиниці становлять 40-45 % на рік*.

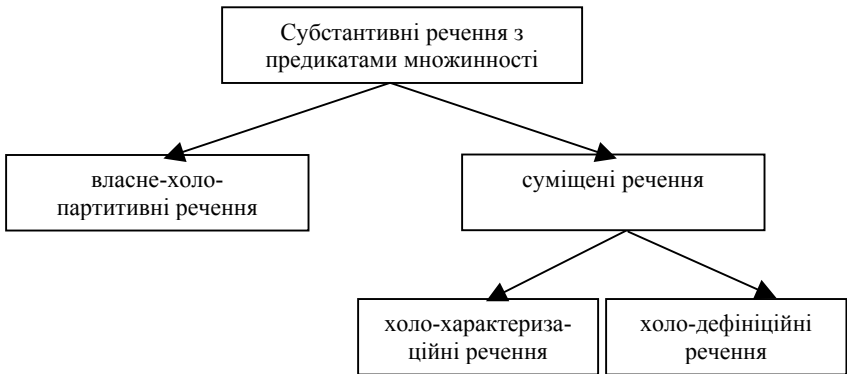
3.2. Субстантивні речення зі значенням “ціле і його частини”

Аналогічно до дієслівних речень, різновиди субстантивних речень можуть бути виділені з урахуванням референтності / нереперентності, суб'єктивності / об'єктивності, узагальненості / конкретності: *Банківські асоціації – об'єднання акціонерних або приватних банків, що створюються з метою захисту їх професійних інтересів* (Банківська 1993: 23) (M₁ є найпоширенішою); *Ми ж розбиті. У нас члени одної родини належать до двох націй ... Всі; соціалізм, соціалізм ... Дайте спокій. Нам вже нудить від нього, а говорити ми ще не навчилися ... Зося руская. Маня німецька, Леся австрійська ... Ми не народ, а вінегрет. І подають нас, як вінегрет на закуску* (Самчук 1969, т. 3: 17); *Міт це взаємнення Я з Ти, злиття Я з Ти...* (І.Костецький. Цит. за виданням: Стех 2002) (M₂); *Розроблені експериментальна установка та методика, що включають собою єдиний апаратно-програмний комплекс для реєстрації та обробки шумів і звуків респіраторного тракту людини, в період з 1997 по 1999 рр. пройшли наукову, технічну й клінічну апробацію в Інституті гідромеханіки НАН України та Головному військовому клінічному госпіталі МОЗ України* (Дахнов 2000: 6) (M₃).

Речення, що задають напрям відношення “ціле → частини”, втілюють позамовну ситуацію, за якої певний предмет або явище об'єктивної дійсності кваліфікується як ціле щодо відповідних частин. Обов'язковими компонентами ситуації виступають предикат відношення цілого й частини, комплексив і партитив, факультативними для типової ситуації є квалітативні й кількісні компоненти. Враховуючи той факт, що факультативні компоненти можуть змінювати свій статус, стаючи обов'язковими у межах конкретного висловлення, серед субстантивних речень із предикатами відношення “ціле → частини” диференціюємо три основні моделі [Ситар 2003б] (див. схему 3.2). Класифікаційно-характеризаційні і класифікаційно-дефініційні речення прогностично є можливими, проте у досліджуваному матеріалі їх не зафіксовано.

3.2.1. Власне-холо-партитивні речення. Субстантивні речення з типовим значенням ‘реалія характеризується як ціле, сукупність осіб, предметів, явищ щодо одного з / всіх членів множинності’, побудовані за схемою $N_1 \text{Cор}_{\text{P3}} N_{1/5} N_2$, кваліфікуємо як власне-холо-партитивні. Висловлення цього типу становлять інтерпретацію певного цілого щодо його складу і не ускладнюються додатковими значеннями: *... система суспільного виробництва виступає як єдність трьох видів виробництва: носіїв життя, засобів до життя (предметних умов його існування) та соціальних умов існування носіїв життя* (Філософія 1997: 462); *... політична культура виступає як єдність культури політичного мислення, свідомості й поведінки* (Філософія 1997: 498).

Моделі субстантивних речень із
предикатами відношення “ціле → частини”

Позицію предиката у цих реченнях заповнюють іменники, які позначають множинності різного типу. До таких лексичних одиниць належать:

1) абстрактні найменування цілого, семантична структура яких не містить диференційних сем на позначення типу цілого, його якісних або кількісних параметрів: *комплекс, множина, множинність, синтез*: Білий – це синтез усіх кольорів, тому він є “ідеальним” кольором, “кольором мрії” (Корніяка 1995: 6);

2) іменники-назви множинностей із диференційною семою ‘неподільність’: *єдність, неподільність, сукупність, цілісність*: *Культура є органічною єдністю матеріального та духовного* (Філософія 1997: 515); *Серчикова “Історія” [“Історія України” Владислава Серчика] – це сукупність фактографічних розділів, кожен із яких починається соціально-економічною характеристикою доби, далі подано політичні події та стислий нарис культури* (Портнов 2002);

3) назви різноманітних множинностей, утворених на підставі об’єднання: *об’єднання, з’єднання, поєднання, злиття*: ... *ціль є складним інтегральним об’єднанням знань, волі, емоцій, цінностей* ... (Філософія 1997: 525);

4) субстантиви на позначення впорядкованих об’єднань компонентів: *комбінація, ланцюг, низка, серія*: *Для пересічного поляка модерна історія України – це ніби ланцюжок знакових зіткнень, починаючи від Брест-Литовського миру через Ризьку угоду, паціфікацію до Волинської різанини й акції “Вісла”, помножених на докорінно відмінне бачення Другої Речі Посполитої 1918–1939 років: уособлення відродженої*

нареши́ті польської державности й крах державницьких змагань українців (Портнов 2002); *Що є життя людське? Чи тільки комбінація білкових речовин, а чи таємничий процес, де біологія повинна скромно відступати перед історією, біографією, метафізичним трепетом між народженням і смертю, між перемогою і загибеллю?* (Загребельний 1994: 273);

5) іменники на позначення неорганізованої сукупності предметів: *Ваші ж трактори всі простоюють без запасних частин. Ви б згвинтили з шести тракторів два або три, щоб вони хоч трохи могли ворушитися, а так – це просто купи іржавого брухту* (Загребельний 1994: 399); ... *Бодай у “Фінгали”, йому [Макферсону] вдається створити синтетичну епічну цілість, яка почасти є колажем істинних моментів, а почасти вільною вигадкою* (Грабович 2001);

6) іменники на позначення різного типу класифікацій: *система, група, клас: Суспільство – це система суспільних відносин людей у різноманітних підрозділах життєдіяльності* (Філософія 1997: 344).

3-поміж загалу речень із напрямом відношення “ціле → частини” модель 3.2.1 виявилась непродуктивною, очевидно, в силу малоінформативності конструкцій, які не деталізують тип відношення і не відображають його особливості.

3.2.2. Холо-характеризаційні речення. Поліпропозитивні холо-характеризаційні субстантивні речення мають типове значення ‘якісна характеристика цілого’ і структурну схему $N_1 \text{Сор}_{\text{B}} \text{Adj}_{1/5} N_{1/5} N_2$: *Сучасний “Київміськбуд” – багатофункціональний промислово-фінансовий комплекс* (Святненко 2002). Поява у висловленні семантично обов’язкового атрибутивного поширювача приводить до нашарування холо-партитивного й характеризаційного значень із невиразним домінуванням останнього: *Етносуспільне буття – саморегульована система* (Філософія 1997: 421). На відміну від партитивно-характеризаційних речень, у яких предикати зі значенням частини виявляються семантично спустошеними і можуть бути опущеними без суттєвої зміни семантики речення, а роль інформативного центру висловлення виконує атрибут, у переважній більшості холо-характеризаційних субстантивних речень атрибутивний і предикатний компоненти постають значущими для інтерпретації мовцем позамовного стану речей [Ситар 2003б]. У наведеному реченні однаково важливим є і той факт, що *Етносуспільне буття становить систему*, і те, що *Ця система є саморегульованою*.

У ролі предикатів холо-характеризаційних речень використовуються:

1) іменники-назви множинностей із диференційною семою ‘неподільність’: *єдність, неподільність, сукупність, цілісність: Системний підхід до вивчення науки дає можливість виявити її внутрішню природу як певну цілісну систему, що являє собою органічну єдність взаємопов’язаних*

сторін: наукового знання і наукової діяльності (Філософія 1997: 547); Мені, як і, напевно, мільйонам інших людей, дуже подобається Прага, ... одне з тих нечисленних на мапі Світового Театру місць, де реальність і сюрреальність, фізичне й метафізичне творять якусь аж надто нерозривну єдність (Андрухович 2002);

2) сукупні іменники на позначення різного типу класифікацій (система, група, клас): Суспільство – це єдина, цілісна система (Філософія 1997: 344); Дошкільна освіта є обов'язковою складовою системи неперервної освіти в Україні і функціонує як окрема освітня система, тісно пов'язана із середньою освітою (Освіта 2001);

3) іменники на позначення сукупності осіб, об'єднаних спільною ситуацією, діяльністю: об'єднання, колектив, товариство, гурток, громада та ін.: ... Будь-яка партія є організацією, тобто відносно тривалим у часі об'єднанням людей (Філософія 1997: 492);

4) назви значного неорганізованого об'єднання людей: скупчення, натовп, зборище, юрма, юрба: Ще більші хибна думка, що люди – пасивний натовп, якого надихають герої (Філософія 1997: 407).

Речення моделі 3.2.2 характеризуються поліпропозитивністю (на семантичному рівні) і/або складністю (на формальному рівні). Функцію характеристики можуть виконувати:

1) атрибутивні поширювачі, які конкретизують значення лексеми, що перебуває у позиції холоніма. Вони можуть позначати: а) неподільність цілого: Як бачимо, суверенітет взагалі, що поділяється на суверенітет нації і суверенітет особи, – не просто родове поняття щодо цих двох окремих видів суверенітету, а неподільна синкретична сукупність суверенітету нації і особи, коли і нація вільно самовизначається, і особа не боїться за життя і незалежність світогляду (Філософія 1997: 485); б) членованість об'єднання: За організаційною формою та юридичним статусом інвестиційні банки являють собою неоднорідну групу установ, що обумовлено особливостями національних ринків позичкового капіталу та розбіжностями у банківському законодавстві окремих країн (Банківська 1993: 111); в) самостійність множинності: Етносуспільне буття – саморегульована система (Філософія 1997: 421); г) рухливості цілого, можливості його зміни або розвитку: Філософське бачення цієї [демографічної] системи сукупності відносин полягає у тому, що демографічна система, по-перше, внутрішньо спрямована на самозбереження, самовідтворення, і, по-друге, це – цілісність, динамічна система, яка змінюється з історичним розвитком суспільства (Філософія 1997: 366); ґ) кількісні параметри множинності: Великі соціальні групи, етнічні спільності (племена, народності, нації), вікові групи (молодь, пенсіонери), об'єднання за статтю (чоловіки, жінки) – це багаточисельні об'єднання людей (Філософія 1997: 409); д) оцінку цілого мовцем: Це

[“Катарсис” Олеся Гончара] – своєрідний колаж, який містить, по-перше “триалог” (саме так), де Іван Драч, Віталій Абліцов і Валентина Гончар обговорюють життя й долю Олеся Гончара [...]. По-друге, понад п’ять шостих від обсягу книжки складають уривки з Гончаревих щоденникових записів 1943-1945 років, українською і – переважно – російською мовами [...]. Проте, лейтмотивом цього катарсису є Шерех-Шевельов; він є тим антиподом, усупереч якому стверджується особа і роль Олеся Гончара (Грабович 2002а);

2) підрядні означальні: Етизм – це система, що найбільшою мірою виражає загальнолюдський зміст (Філософія 1997: 528); При всій своєрідності діяльність людини – це система, що входить до системи суспільних відносин (Філософія 1997: 339).

3.2.3. Холо-дефініційні речення. Найбільш численну групу субстантивних речень із напрямом відношення “ціле → частини” становлять універсальні висловлення, що відображають ситуацію визначення мовцем певної реалії дійсності через його інтерпретацію як множинності відповідних компонентів і вказівку на її суттєві ознаки [Ситар 2003б]: ...Туристична індустрія – сукупність різних суб’єктів туристичної діяльності (готелі, туристичні комплекси, кемпінги, мотелі, пансіонати, підприємства харчування, транспорту, заклади культури, спорту тощо), які забезпечують прийом, обслуговування та перевезення туристів (Про туризм 1995); ...Ідеологія являє собою сукупність ідей, поглядів, що у систематизованій, логічно стрункій формі відображає соціально-економічні умови життя людей (Філософія 1997: 506). Типове значення речень дефініції можна сформулювати так: ‘поняття і його визначення як множинності частин’. Ці речення будуються за структурною схемою $N_1 \text{Cor}_B N_1 N_2$ (N_1 , як правило, уточнюється підрядною частиною або напівпредикативним елементом).

Конструкції моделі 3.2.3 характеризуються високою інформативністю, яка забезпечується поліпропозитивністю: першу пропозицію, як правило, оформлює предикат на позначення цілого, а друга частина речення служить для тлумачення значення абстрактної предикатної лексеми першої пропозиції.

Отже, речення визначення характеризуються поліпропозитивністю (на семантичному рівні) і/або складністю (на формальному рівні).

Функцію тлумачення найчастіше виконують:

1) підрядні означальні: Радіаційний контроль, або радіаційно-дозиметричний – система вимірювань і розрахунків, які спрямовані на оцінку доз опромінення окремих осіб або груп людей, а також радіаційного стану промислової зони та навколишнього середовища, транспортних засобів та вантажів з метою виявлення їх можливого радіонуклідного

забруднення й запобігання несанкціонованому поводженню з ДІВ [джерелами іонізуючого випромінювання] (Інструкція 2001в: 404);

2) напівпредикативні компоненти: ... Довідково-інформаційний фонд – це сукупність упорядкованих первинних документів і довідково-пошукового апарату, призначених для задоволення інформаційних потреб (Про науково-технічну 1993); ... Фізичний захист під час поводження з радіоактивними відходами – комплекс організаційних і технічних заходів, спрямованих на недопущення несанкціонованого доступу до радіоактивних відходів та їх використання, на своєчасне виявлення та припинення дій, спрямованих на порушення недоторканності радіоактивних відходів (Про поводження 2001: 369-370).

Значно рідше дефініції можуть бути оформлені як прості поліпропозитивні речення: Полілексемне спотворення – це ланцюжок літер у копії повідомлення (у межах усього повідомлення) стосовно його оригіналу від першої їх розбіжності до найближчого збігання (Партико 2001: 97); Державний режим – це історично встановлена і відповідно зафіксована в конституційно-правових актах та задекларована інколи в політичних програмах система форм та методів здійснення державної влади (Козацька 2002: 39).

Позицію предиката в реченнях визначення здатні заповнювати такі групи субстантивів:

1) абстрактні найменування цілого, семантична структура яких не містить диференційних сем на позначення типу цілого, його якісних або кількісних параметрів: комплекс, множина, множинність, синтез: ... Туристичний продукт – комплекс туристичних послуг, необхідних для задоволення потреб туриста під час його подорожі (Про туризм 1995); ... Захист рослин – комплекс заходів, спрямованих на зменшення втрат урожаю та запобігання погіршенню стану рослин сільськогосподарського та іншого призначення, багаторічних і лісових насаджень, дерев, чагарників, рослинності закритого ґрунту, продукції рослинного походження через шкідників, хворобу, бур'яни ... (Про захист 1998: 309); Речення – це множина словосполучень, серед яких одне має зв'язок координації, а решта – інші види синтаксичних зв'язків (Партико 2001: 229);

2) іменники-назви множинностей із диференційною семою 'неподільність': неподільність, сукупність, цілісність: Інформаційна діяльність – це сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави (Про інформацію 1992); Сукупністю злочинів визнається вчинення особою двох або більше злочинів, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини цього Кодексу, за жоден з яких її не було засуджено (Кримінальний 2001: 17);

3) назви різноманітних множинностей, утворених на підставі об'єднання: *єдність, об'єднання, з'єднання, поєднання, група: Постава – це гармонійне поєднання різних поз під час ходи, розмови, стоячи або сидячи (Корніяка 1995: 27); Банківський концерн – монополістичне об'єднання банків, при якому великі монополістичні банки (або холдінг-компанії) встановлюють фінансовий контроль (за допомогою контрольного пакета акцій) за за формально самостійними банками (Банківська 1993: 25);*

4) субстантиви на позначення впорядкованих об'єднань компонентів: *підсистема, система, структура: Національна система науково-технічної інформації – це організаційно-правова структура, за допомогою якої формується державна інформаційна політика, а також здійснюється координація робіт по створенню, користуванню, зберіганню та поширенню національних ресурсів науково-технічної інформації з урахуванням інтересів національної безпеки (Про науково-технічну 1993); Політична культура – це система знань, уявлень, цінностей і відносин, що функціонують у суспільстві і відтворюються в процесі зміни поколінь (Філософія 1997: 497);*

5) іменники на позначення неорганізованої сукупності предметів: *купа, масив та ін.: ... База знань – масив інформації у формі, придатній до логічної і смислової обробки відповідними програмними засобами (Про національну 1998);*

6) іменники-назви сукупностей предметів, явищ, дій, впорядкованих у певній послідовності: *комбінація, ланцюг, низка, набір, збірка, серія: Комп'ютерна програма – набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи в будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, яку читає машина, і які приводять її у дію для досягнення певної мети або результату (Про авторське 1993); Внутрілексемне спотворення – це ланцюжок літер у межах слова в копії повідомлення від першої їх розбіжності стосовно оригіналу до найближчого збігання (Партико 2001: 97);*

7) іменники-назви об'єднання однорідних предметів, понять, зібраних разом з метою упорядкування: *програма, мережа, каталог, список, реєстр, перелік, зібрання, зведення: Державний класифікатор відходів – систематизований перелік кодів та назв відходів, призначений для використання в державній статистиці з метою надання різнобічної та обґрунтованої інформації про утворення, накопичення, оброблення (перероблення), знешкодження чи видалення відходів (Про відходи 2001: 346);*

8) найменування механічних поєднань неоднорідних предметів: *конгломерат, сума, суміш: Дебіторська заборгованість – сума боргів, що належать підприємству, організації, установі від юридичних осіб (Банківська 1993: 76); Наука – це не лише сума знань, це система знань, що*

постійно розвивається і одночасно є специфічним видом духовного виробництва (Філософія 1997: 545);

9) іменники-назви об'єднання однорідних предметів, понять: *Консорціуми банків – групи банків, що тимчасово організовані найбільшим банком (головою консорціуму) для спільного проведення кредитних, гарантійних або інших банківських операцій, а також для обмеження розміру втрат для кожного учасника в разі неплатежів позичальників* (Банківська 1993: 142);

10) іменників на позначення сукупності осіб, об'єднаних спільною ситуацією, діяльністю: *об'єднання, колектив, спільнота, товариство, гурток, громада та ін.: Сім'я – це така спільність людей, яка спирається на шлюбний союз, на родинні зв'язки, на різноманітні відносини між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми, між самими дітьми, між іншими членами сім'ї, які живуть разом і спільно ведуть господарство* (Філософія 1997: 375); *Народність – це соціально-етнічна спільність людей, що характеризується спільністю території, єдиною мовою (поряд із існуванням різних діалектів племен, що входять у народність), елементами єдиної культури* (Філософія 1997: 418) та ін.

У позиції холоніма як першого учасника відношення найчастіше використовуються іменники:

1) на позначення різноманітних механізмів: *Повітроохолоджувач-утилізатор – це пучок автономних, частково заповнених дистильованою водою трубок із запаяними кінцями* (Коваль 2000: 30);

2) найменування результатів фізичної або інтелектуальної діяльності людини: *...Видавнича продукція – сукупність видань, призначених до випуску або випущених видавцем (видавцями)* (Про видавничу 1997); *... Проект інформатизації – комплекс взаємопов'язаних заходів, як правило, інвестиційного характеру, що узгоджені за часом, використанням певних матеріально-технічних, інформаційних, людських, фінансових та інших ресурсів і мають на меті створення заздалегідь визначених інформаційних і телекомунікаційних систем, засобів інформатизації та інформаційних ресурсів, які відповідають певним технічним умовам і показникам якості* (Про національну 1998); *... Інформаційний ресурс – сукупність документів у інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо)* (Там само);

3) назви наук і навчальних дисциплін: *Звичайно, може здатися, що едитологія – це не окрема наука, а механічне поєднання (конгломерат) окремих положень з усіх перелічених вище наук [мовознавства, літературознавства, юриспруденції, етики, психології, поліграфії і кібернетики]* (Партико 2001: 25);

4) найменування політичних, економічних та інших явищ: *Державні гарантії захисту інвестицій – це система правових норм, спрямованих на*

захист інвестицій (Про інвестиційну 1991); Політична культура – це система знань, уявлень, цінностей і відносин, що функціонують у суспільстві і відтворюються в процесі зміни поколінь (Філософія 1997: 497);

5) назви процесів різного типу: Захист інвестицій – це комплекс організаційних, технічних та правових заходів, спрямованих на створення умов, які сприяють збереженню інвестицій, досягненню цілі внесення інвестицій, ефективній діяльності об'єктів інвестування та реінвестування, захисту законних прав та інтересів інвесторів, у тому числі права на отримання прибутку (доходу) від інвестицій (Про інвестиційну 1991); ... Обробка інформації – вся сукупність операцій (збирання, введення, записування, перетворення, зчитування, зберігання, знищення, реєстрація), що здійснюються за допомогою технічних і програмних засобів, включаючи обмін по каналах передачі даних ... (Про захист 1994); Охорона праці – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці (Про охорону 1997: 45);

6) назви різноманітних видів діяльності: Науково-інформаційна діяльність – це сукупність дій, спрямованих на задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави у науково-технічній інформації, що полягає в її збиранні, аналітично-синтетичній обробці, фіксації, зберіганні, пошуку і поширенні (Про науково-технічну 1993); Демографічна політика – система спеціальних заходів, спрямованих на досягнення у майбутньому бажаного для суспільства типу або рівня відтворення населення (Філософія 1997: 367);

7) назви явищ та понять культури, мистецтва: Отож, стиль – це група характеристик підмножини повідомлень, які функціонують у певній галузі життя суспільства (Партико 2001: 235);

8) іменники-назви сукупності однорідних предметів, понять, зібраних разом з певною метою (типу база, збирання, мережа, перелік, реєстр): ...Мережа зв'язку – сукупність засобів та споруд зв'язку, поєднаних в єдиному технологічному процесі для забезпечення інформаційного обміну (Про зв'язок 1995); ... База даних – сукупність даних, матеріалів або творів у формі, яку читає машина (Про авторське 1993); Державний класифікатор відходів – систематизований перелік кодів та назв відходів, призначений для використання в державній статистиці з метою надання різнобічної та обґрунтованої інформації про утворення, накопичення, оброблення, перероблення, знешкодження чи видалення відходів (Про відходи 2001: 346);

9) субстантиви на позначення впорядкованих об'єднань компонентів: підсистема, система, структура: ...єдина національна

система зв'язку – сукупність мереж зв'язку загального користування, відомчих та подвійного призначення, які забезпечують задоволення потреб споживачів (підприємств, установ, організацій, населення та інших) у послугах зв'язку (Про зв'язок 1995);

10) назви установ, організацій: Державна екологічна інспекція Мінекобезпеки – це система органів виконавчої влади, що організують і здійснюють контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та радіаційної безпеки (Положення про Державну 2001: 81);

11) іменники на позначення сукупності осіб, об'єднаних за певною ознакою (спільною ситуацією, діяльністю, місцем проживання і под.): Соціальна група – це сукупність людей, об'єднаних спільними інтересами чи спільною справою (Філософія 1997: 408); Плем'я – це відносно стала спільність людей, що характеризується кровнородинними відносинами, певною спільністю співплемеників, єдиною мовою, племінною самосвідомістю, спільними елементами первісної культури (Філософія 1997: 417) та ін.

Типовими поширювачами в реченнях визначення виступають атрибутивні компоненти, які на формальному рівні є узгодженими означеннями:

1) зі значенням сутнісної характеристики цілого: а) способу поєднання частин у межах цілого: *впорядковане, систематизоване, випадкове, ситуативне, механічне* та ін.: ...Інформаційні ресурси науково-технічної інформації – це систематизоване зібрання науково-технічної літератури і документації ..., зафіксовані на паперових чи інших носіях (Про науково-технічну 1993); б) способу виділення цілого з-поміж інших: ...База даних – іменована сукупність даних, що відображає стан об'єктів та їх відношень у визначеній предметній області (Про національну 1998);

2) зі значенням оцінки цілого мовцем: *Громадянське суспільство* – це унікальна система взаємодії суспільних індивідів, груп, верств, прошарків, що взаємозбалансовує вектори сил своїх складових, виявляючи рівнодіючу безлічі людських прагнень та сподівань (Пасько 1999).

При субстантиві на позначення цілого можуть вживатися: а) узгоджені означення зі значенням якісних характеристик цілого: ...довідково-інформаційний фонд – це сукупність упорядкованих первинних документів і довідково-пошукового апарату, призначених для задоволення інформаційних потреб (Про науково-технічну 1993); ...Державна система урядового зв'язку – система спеціального зв'язку, яка забезпечує передачу інформації, що містить державну таємницю, і функціонує в інтересах управління державою в мирний та воєнний час (Про зв'язок 1995); б) неузгоджені означення на позначення сутнісних параметрів цілого: ...інформація в АС [автоматизованих системах] – сукупність усіх даних і

програм, які використовуються в АС незалежно від засобу їх фізичного та логічного представлення (Про захист 1994); Інформація про особу – це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про особу (Про інформацію 1992).

Аналогічно до дієслівних предикатів, субстантиви зі значенням об'єднання передбачають наявність не обов'язкової позиції підстави (критерію) об'єднання: ... громадянське суспільство є історичним (довготривалим) об'єднанням людей на засадах рівності і добровільності ... (Заярнюк 2002).

Факультативним для холо-дефініційних речень є детермінантний поширювач зі значенням мети: Громадські наукові організації є об'єднаннями вчених для цілеспрямованого розвитку відповідних напрямів науки, захисту фахових інтересів, взаємної координації науково-дослідної роботи, обміну досвідом (Про наукову 1991); ... Садівниче товариство – добровільне об'єднання громадян для вирішення спільних питань у сфері розвитку садівництва та городництва (дачних ділянок) (Про колективне 1998).

У субстантивних реченнях з напрямом від цілого до частин факультативними є компоненти на позначення кількості частин у складі цілого: Смітсонівський Інститут (Smithsonian) створено 1846 року ... Сьогодні це конгломерат 16 музеїв і установ, де зберігається 142 мільйони предметів і де ведуться дослідницькі програми (Шевченко 2001). Проте порівняно з субстантивними реченнями, які передають напрям від частин до цілого, у реченнях зі зворотним напрямом відношення характеристика цілого щодо кількості його складників зустрічається рідко.

Синтаксичні перетворення субстантивних речень зі значенням “ціле і його частини”, що становлять синтаксичну парадигму речення, охоплюють [Ситарь 2004б]:

1) граматичні модифікації: Головним “каменем спотикання” для дослідників творчості Сковороди була і залишається книжна староукраїнська мова, якою він писав і яка була сумішшю старослов'янської, російської та живої української мов ... (Верба 2002: 71); Якщо перед 1939 роком культура Львова була оригінальною синтезом передусім польської традиції, з домішками української, єврейської чи вірменської, то сучасна культура стала більш однорідною, українською, котра репрезентує в Україні найбільш зевропеїзований варіант (Грицак 2002а);

2) модальні модифікації: Він [базовий курс з хімії] має являти собою синтез різноманітних хімічних знань, що складають “основи хімії” (Концепція безперервної 1995: 13);

3) модифікації, пов'язані із введенням фазового дієслова, яке позначає тривалість і незмінність відношення: Окрім звичних подекуди ще й

донині репродукторів (небезпідставно званих брехунцями, хоч саме репродуктор видається мені значно образливішим у цьому сенсі окресленням), були ще радіоли, магнітоли, комбайни (це коли радіо, магнітофон і патефон в одній особі), транзистори, серед яких переважали прибалтійські марки, і саме вони, ці “Снідола” і “Селга”, назавжди залишаються нерозлучною пляжною парою в моїй пам’яті ... (Андрухович 2001);

4) авторизації: За їхньою думкою [Г.Алмонда та С.Верби], англо-американська громадянська культура являє собою прагматичну систему, переважна більшість суб’єктів якої визнає за найвищу мету сукупність таких вартостей як свобода, загальний добробут і безпека (Пасько 1999); У загально-енциклопедичних та етимологічних словниках “режим” визначається як державний лад, метод управління, встановлений порядок, сукупність правил та заходів для досягнення якої-небудь мети (Козацька 2002: 39);

5) негації: Даний посібник – це не сукупність готових істин, а лише загальні підходи до них, що склалися в світовій філософії (Філософія 1997: 3); Ринок – це не тільки мережа економічних посередників між суб’єктами обміну, але й комплекс традицій, законів, юридичних процедур, процедур банкрутства й ліквідації підприємств, інформаційних інфраструктур, владних стосунків, ділової етики, профспілкових організацій і ще багато чого іншого (Медведчук 2000).

Можливі також і контамінації кількох модифікацій: Держава, в його [Гегеля] розумінні, зовсім не конгломерат атомізованих індивідів. Держава – це цілісний організм, але в якому забезпечуються і задовольняються права окремих індивідів (Пасько 1999) (заперечно-авторизаційна модифікація); ... за смыслом закону, підприємство не може бути одночасно об’єднанням підприємств – це юридичний нонсенс ... (Коз’яков 2002) (модально-заперечно-авторизаційна модифікація) та ін.

У межах комунікативної парадигми типовими виявились:

1) комунікативні модифікації, які пов’язані із зміною порядку слів, властиві для речень, ускладнених значенням характеристизації: Другу групу із середнім рівнем девіантної поведінки становлять молодші школярі з малозабезпечених, неповних сімей із низьким культурно-освітнім рівнем, де процес виховання дітей зводиться лише до того, щоб одягти та нагодувати їх (Онищенко 2002: 27);

2) трансформації: для власне-холо-партитивних речень і речень визначення синонімічними трансформами є конструкції з дієслівними і/або дієприкметниковими предикатами частини й цілого: На думку Платона, суспільство є об’єднанням людей для задоволення своїх потреб ... (Філософія 1997: 341) ← На думку Платона, люди об’єднуються у суспільство для задоволення своїх потреб → На думку Платона, люди

об'єднані у суспільство для задоволення своїх потреб; Банківська система – сукупність різноманітних видів банків та банківських інститутів у їх взаємозв'язку ... (Банківська 1993: 21) ↔ Банківська система включає (охоплює) різноманітні види банків та банківських інститутів у їх взаємозв'язку [Ситарь 2004б].

ВИСНОВКИ

Моделі речень із предикатами відношення частини й цілого належать до класу релятивних речень. Релятивний предикат становить окремих денотативний різновид предикатів. До його диференційних ознак належать багатовалентність (переважно двовалентність), відсутність чіткої локалізованості у часі, тривалість, відсутність внутрішньої межі, нефазовість, статичність. Запропоновані критерії дозволяють відмежувати предикати відношення від предикатів стану, процесу й дії, передусім, за характером локалізації у часі, фазовістю / нефазовістю, від предикатів якості – за валентним потенціалом.

З-поміж предикатів відношення виділяємо вісім підтипів: абстрактні релятивні предикати, предикати зумовленості, порівняння, невключення, предикати емотивного, посесивного, інтелектуального і холо-партитивного відношення.

Клас релятивних предикатів є ієрархічно організованою системою, яка складається з центру, напівпериферії і периферії. Предикати відношення частини й цілого належать до напівпериферійної зони, оскільки мають абстрактну релятивну сему в поєднанні з кваліфікувальною і функціональною семами. Кваліфікувальна холо-партитивна сема вказує на тип відношення – частини й цілого, функціональна – на наявність двох учасників ситуації.

Для аналізу способів відображення мовцями стану речей об'єктивної дійсності найбільш придатним є поняття моделі речення, оскільки його застосування передбачає комплексний розгляд змісту й форми речення: з'ясування структури події, тобто кількісного та якісного складу денотативних ролей, установлення аспекту репрезентації ситуації, що виявляється у визначенні предикатного й непредикатних компонентів речення, простеження їх морфологічного вираження й лексичного наповнення.

Категорія частини й цілого – одна з найважливіших і найскладніших категорій, яка пов'язана із сприйняттям людиною навколишнього світу та відображенням його у мові. На позначення ситуації відношення частини й цілого в українській мові можуть вживатися різні моделі речень. Вибір моделі речення залежить від багатьох чинників, зокрема, від ракурсу подання ситуації мовцем, надання певним учасникам статусу центральних, опущення неважливих у певних умовах спілкування й у відповідному контексті компонентів і под.

У межах типової ситуації аналіз моделей речення здійснено за таким алгоритмом: 1) з'ясування обов'язкових і факультативних компонентів типової ситуації, 2) установлення типового значення моделі речення;

3) формалізований запис моделі речення у вигляді структурної схеми; 4) характеристика морфологічних і лексичних варіантів валентно прогнозованих компонентів; 5) виявлення типів факультативних поширювачів; 6) визначення синтаксичного поля відповідної моделі речення.

До предикатів холо-партитивного відношення належать власне-партитивні і класифікаційні предикати. Родо-видове відношення розуміємо як підтип відношень частини й цілого, специфіка якого полягає в тому, що воно встановлює відношення між класами предметів.

Основними виразниками відношення частини й цілого в українській мові є дієслівні предикати: *включати, входити, містити, охоплювати, складатися* і под. Ці дієслова утворюють окрему лексико-семантичну групу, домінантою якої є лексема *складатися*.

До ЛСГ холо-партитивних дієслів входять три семантичні підгрупи, виділені на підставі диференційних сем: дієслова складу (диференційна сема 'бути складеним з чого-небудь', членування ('поділ об'єкта на частини') й об'єднання ('об'єднання частин у ціле'). Дієслова цієї ЛСГ мають також спільні формальні показники: дієслова об'єднання мають спільний корінь *-єдн-* та префікси *з-, об-*, які вказують на виникнення нового цілого шляхом об'єднання частин, дієслова членування – корінь *-діл-* і префікс *роз-*, який сигналізує про розчленування об'єкта на складники. Дієслова членування мають спільний постфікс *-ся*, відсутність у мікрогрупі дієслів відношення з диференційною семою поділу відповідних активних дієслів (*ділити, розділяти, розщеплювати* і под.) засвідчує той факт, що лексичні значення зворотних дієслів є досить далекими від значень вихідних дієслів.

Предикатні іменники на позначення частини поділяються на дві групи: абстрактні партитиви і назви частин із диференційними семами. Найбільш значущими і частотними виступають диференційні семи кількості, самостійності невеликого обсягу, підпорядкування, значущості для цілого. Ідентифікатором ЛСГ іменників на позначення частини є лексема *складник*.

Субстантиви-назви цілого також об'єднуються у дві групи: абстрактні холоніми й найменування цілісності з додатковими семами ('неподільність', 'підстава об'єднання', 'підпорядкування', 'однорідність елементів', 'порядок розташування компонентів' та ін.). Ідентифікатором холонімів є іменник *цілісність*.

З-поміж предикатів холо-партитивного відношення виділяємо ядро, напівпериферію і периферію. До ядерної зони належать найбільш абстрактні предикати, які позначають ситуацію відношення частини й цілого у "чистому" вигляді, без диференціювання типу відношення: дієслівні предикати складу, відповідні дієприкметникові форми, власне-

партитиви, власне-холоніми. У межах ядра спостерігається два рівні за первинністю / вторинністю холо-партитивного значення. Напівпериферію складають предикати холо-партитивного відношення, значення яких ускладнюється додатковими семами: дієслівні предикати об'єднання, членування, відповідні дієприкметникові форми, субстантиви на позначення частини або цілого з диференційними семами. Напівпериферійна зона має три рівні: перший становлять холо-партитивні предикати, у яких значення частини або цілого є основним, другий – предикати, які набули значення частини або цілого внаслідок розвитку полісемії, третій – предикатні іменники, які позначають відношення частини й цілого у результаті виникнення омонімічних форм. До периферії належать предикати, у яких холо-партитивна сема виявляється контекстуальною.

Для предикатів відношення частини й цілого типовим є явище конверсивності, конверсивні пари зафіксовано серед дієслів складу й об'єднання. Поширеною є граматична конверсивність, основним засобом її вираження є форма активного / пасивного стану дієслова. Серед лексичних конверсивів у межах лексико-семантичної групи дієслів відношення частини й цілого зафіксовано тільки одну конверсивну пару: *входити* ↔ *включати*. Взаємозаміна лексичних і граматичних конверсивів супроводжується незначними змінами формально-граматичної структури речення: заміна прийменникової на безприйменникову конструкцію, зміна залежної відмінкової форми відповідно до характеру керування предикатної лексеми (*входити* + до / у + р.в./з.в. ↔ *включати* + з.в.; *містити* + з.в. ↔ *міститися* + у + м.в. та ін.).

Організаційним центром дієслівних речень виступають дієслова-предикати, які прогнозують кількісний та якісний склад інших (непредикатних) учасників ситуації. Незалежно від напрямку відношення дієслова складу передбачають наявність обов'язкових позицій партитива й комплексива. Валентний потенціал предикатів членування зумовлює наявність у структурі речень позиції підстави членування, яка у конкретному висловленні може набувати формального вираження або залишатися не заповненою. За умови експлікації компонента на позначення підстави поділу позиція партитива іноді може набувати статусу необов'язкової. Предикати об'єднання, крім валентно прогнозованих ролей частини, цілого й підстави об'єднання, можуть відкривати факультативну позицію на позначення способу об'єднання за умови, що відношення об'єднання стосується неістот. Специфічною ознакою дієслівних речень об'єднання є можливість незаповнення позиції цілого.

Типовими факультативними поширювачами холо-партитивних дієслівних речень виступають атрибутивні й кількісні компоненти,

детермінанти причини, умови, мети, сукупності, а також обставинно-атрибутивні детермінантні поширювачі.

Серед дієслівних речень холо-партитивного відношення виділяємо три моделі за референтністю / нереферентністю, об'єктивністю / суб'єктивністю, часовими параметрами, узагальненістю / конкретністю. До речень першої моделі (M_1) належать нереферентні висловлення, що передають об'єктивне, позачасове, постійне відношення частини й цілого, яке існує між класами реалій; другу модель (M_2) формують речення, які становлять суб'єктивну інтерпретацію мовцем певної реалії як частини або цілого (денотативно співвіднесені висловлення з абстрактною лексикою у право- і лівобічних позиціях, які позначають ситуацію постійного холо-партитивного відношення, пов'язану з уявленнями мовця про структурування певних предметів або явищ позамовного світу, що не завжди відповідають об'єктивному стану речей, або сферою особистого досвіду мовця; до третьої моделі (M_3) зараховуємо конкретно-ситуативні висловлення – референтні висловлення, які позначають ситуацію холо-партитивного відношення між окремими реаліями. Суб'єктивна кваліфікація відношення (M_2) виявилася не характерною для речень із предикатом *входити* і предикатами об'єднання.

Виділені моделі характеризуються стильовою маркованістю. З'ясовано, що нереферентні узагальнено-партитивні речення (M_1) і референтні конкретно-ситуативні речення (M_3) функціонують переважно у науковому та офіційно-діловому стилях, а референтні висловлення, які становлять суб'єктивну інтерпретацію мовцем певної реалії як частини або цілого (M_2), реалізуються у художньому й публіцистичному стилях (зрідка у науково-популярних текстах).

Лексичне наповнення позицій партитива й комплексива у дієслівних реченнях практично не має обмежень, що зумовлено універсальністю відношення частин і цілого. Водночас виявлено особливості щодо сполучуваності окремих предикатів. Найширші можливості у сполучуваності має дієслово *складатися* як домінанта ЛСГ дієслів відношення частин і цілого, до нього наближаються *входити*, *належати*, *відноситися*, предикати об'єднання й членування; дієслова *містити*, *вміщувати*, *міститься*, *вміщуватися* спеціалізуються на конкретній лексиці на позначення хімічних елементів, їхніх сполук, речовин; *включати*, *охоплювати* у типових випадках передбачають поєднання з абстрактними назвами дій, процесів.

З-поміж усіх дієслів відношення частини й цілого тільки конверсивні пари *містити* – *міститься*, *вміщувати* – *вміщуватися* породжують речення, які мають абсолютно обернені структури, тобто не спостерігається жодних обмежень на взаємозаміну цих предикатів у межах холо-партитивних висловлень. Для предикатів *входити* і *включати* характерні

відхилення у сполучуваності, що стосується передусім назв хімічних елементів і речовин. Унаслідок цього такі дієслова вважаємо “частковими” конверсивами.

Синтаксичне поле дієслівних речень описаних моделей охоплює синтаксичну й комунікативну парадигми. Типовими для аналізованих речень виявилися граматичні модифікації, які зумовлені часовими параметрами існування реалій, пов’язаних холо-партитивним відношенням, або самого відношення, і гіпотетичністю, нереальністю відношення. З-поміж структурно-семантичних перетворень вихідного речення регулярними є модальні, авторизовані, заперечні й питальні модифікації. Неповнота парадигми холо-партитивних речень зумовлюється особливостями їх семантики, зокрема, тим фактом, що відношення частин і цілого усвідомлюється мовцями як нефазове, тобто таке, що існує у певний момент дійсності загалом. Поодинокі видозміни реченнєвої структури, викликані введенням фазових дієслів, передають значення постійності існування відношення і репрезентовані як винятки. Нечастотність комунікативних перетворень, пов’язаних із порушенням прямого порядку слів, відсутність емоційно-експресивних модифікацій пояснюються функціонуванням речень аналізованої семантики переважно у науковому й офіційно-діловому стилях. З-поміж інтерпретаційних видозмін регулярними є описові, конверсивні і трансформаційні перетворення базової структури. Похідними від дієслівних речень є субстантивні і дієприкметникові конструкції. Специфічними для речень об’єднання є трансформаційні перетворення, пов’язані зі зміною рангу компонента на позначення підстави поєднання, який переміщається у позицію підмета.

Субстантивні речення із предикатами відношення частини й цілого структурно й семантично неоднорідні. Вони не завжди виражають суто холо-партитивне значення. У мовленні факультативні компоненти можуть набувати статусу обов’язкових і приводити до розмивання холо-партитивної семантики, її видозміни й ускладнень квалітативним і квантитативним значеннями, унаслідок чого у межах субстантивних речень формуються “суміщені” моделі.

Субстантивні партитивні предикати продукують сім моделей речень: власне-партитивні, власне-класифікаційні, кількісно-партитивні, характеристично-партитивні, характеристично-класифікаційні, дефініційно-партитивні й дефініційно-класифікаційні речення. Власне-партитивні і власне-класифікаційні моделі виявилися нечастотними через їх малоінформативність. Інші моделі є прикладами “суміщених” моделей.

Ситуація характеристики цілого щодо його складників у свідомості мовців набуває менше інтерпретацій, ніж той стан речей, за якого певна реалія об’єктивної дійсності кваліфікується як частина цілого. Серед субстантивних речень, що передають напрям відношення від цілого до

частини, виділяємо три моделі: власне-холо-партитивні, холо-характеризаційні й холо-дефініційні речення.

Аналогічно до дієслівних, з-поміж субстантивних речень диференціюємо три типи за денотативною співвіднесеністю / неспіввіднесеністю, об'єктивністю / суб'єктивністю, часовими параметрами, узагальненістю / конкретністю. До речень першого типу належать нереферентні висловлення, що відбивають об'єктивне, позачасове, постійне відношення частини й цілого, яке існує між класами реалій; другий тип – речення, які становлять суб'єктивну інтерпретацію мовцем певної реалії як частини або цілого; до третього типу зараховуємо референтні висловлення, які позначають ситуацію холо-партитивного відношення між окремими реаліями. При цьому простежується корелятивність цих типів із виділеними моделями: речення-дефініції завжди стосуються класу об'єктів (перший тип), кількісно-партитивні речення є конкретно-ситуативними (третій тип), суб'єктивні речення другого типу репрезентовані як власне-партитивними, власне-класифікаційними, так і характеристичними висловленнями.

Синтаксичне поле субстантивних речень описаних моделей виявилось спільним. Воно охоплює синтаксичну й комунікативну парадигми. Для речень без формально виражених зв'язок характерні модифікації авторизації, негачії і трансформації, усі інші додаткові значення передаються за допомогою введення допоміжних дієслів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Абрамова 1967* – Абрамова Н.Т. Диалектика части и целого // Структура и формы материи. – М.: Наука, 1967. – С. 72-93.
2. *Аверьянов 1976* – Аверьянов А.Н. Система: философская категория и реальность. – М.: Мысль, 1976. – 188 с.
3. *Авилова 1976* – Авилова Н.С. Вид глагола и семантика глагольного слова. – М.: Наука, 1976. – 328 с.
4. *Агафонова 2004* – Агафонова Алла. Проблема авторизованої оцінки у мовленні: культурологічний аспект // Вісник Львівського університету. – Серія філол. – Вип. 34, ч. I, 2004. – С.311-317.
5. *Агошкина, Ахлибинский 1998* – Агошкина Е.В., Ахлибинский Б.В. Эволюция понятия системы // Вопросы философии. – 1998. – № 7. – С. 170-178.
6. *Адамец 1978* – Адамец П. К вопросу о синтаксической парадигматике // Языкознание в Чехословакии: Сб. ст., 1956-1974 / Под ред. А.Г.Широковой. – М.: Прогресс, 1978. – С. 209-215.
7. *Адінцова 2007* – Адінцова Юлія. Типологія дієслівних компонентів в описовому дієслівно-іменному предикаті // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Випуск 15 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – С. 216-220.
8. *Адмони 1968* – Адмони В.Г. Типология предложения // Исследования по общей теории грамматики. – М.: Наука, 1968. – С. 232-291.
9. *Адмони 1983* – Адмони В.Г. Нулевая связка, связочный глагол и грамматика зависимостей // Вопросы языкознания. – 1983. – № 5. – С. 34-41.
10. *Алексеев, Панин 1997* – Алексеев П.В., Панин А.В. Философия: Учебник. – 2-ое изд., перераб. и дополн. – М.: Проспект, 1997. – 568 с.
11. *Алиева 1989* – Алиева М.П. Типы объектных отношений и средства их выражения в современном русском языке: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Ташкент, 1989. – 22 с.
12. *Алисова 1970* – Алисова Т.Б. Опыт семантико-грамматической классификации простых предложений // Вопросы языкознания. – 1970. – № 2. – С. 91-98.
13. *Алисова 1971* – Алисова Т.Б. Очерки синтаксиса современного итальянского языка. Семантическая и грамматическая структура простого предложения. – М.: Наука, 1971. – 255 с.
14. *Алисова 1974* – Алисова Т.Б. К вопросу о так называемых “стативных” предикатах // Всесоюзная научная конференция по теоретическим вопросам языкознания. – М., 1974.
15. *Алхониemi 1987* – Алхониemi А. Отложительный падеж мордовских языков и партитив финского языка с точки зрения квантитативности // Сущность, развитие и функции языка. – М.: Наука, 1987. – С. 95-102.
16. *Андерш 1984* – Андерш Й.Ф. До питання про семантичну структуру речення // Мовознавство. – 1984. – № 5. – С. 38-42.
17. *Андерш 1987* – Андерш Й.Ф. Типологія простих дієслівних речень у чеській мові в зіставленні з українською. – К.: Наукова думка, 1987. – 192 с.
18. *Апресян 2001* – Апресян Ю.Д. Значение и употребление // Вопросы языкознания. – 2001. – № 4. – С. 3-22.
19. *Апресян 1995* – Апресян Ю.Д. Избранные труды. – Т. I: Лексическая семантика. – М.: Школа "Языки русской культуры", Издательская фирма "Восточная литература" РАН, 1995. – 472 с.; Т. II: Интегральное описание языка и системная лексикография. – М.: Школа "Языки русской культуры", Издательская фирма "Восточная литература" РАН, 1995. – 767 с.
20. *Арват 1984* – Арват Н.Н. Семантическая структура простого предложения в русском языке. – К.: Вища школа, 1984. – 159 с.

21. *Аристотель 1976* – Аристотель. Сочинения: В 4-х т. – Т.1: Метафизика. – М.: Мысль, 1976. – 550 с.
22. *Аристотель 1998* – Аристотель. Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории. – Минск: Литература, 1998. – 1392 с.
23. *Арібжанова 1994* – Арібжанова І.М. Семантико-синтаксична структура полівалентних дієслів-предикаторів у сучасній українській мові: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02 / Київський ун-т ім. Т.Г.Шевченка. – К., 1994. — 188 с.
24. *Арібжанова 2001* – Арібжанова І.М. Структура простого речення: формально-граматичний аспект). – К., 2001. – 128 с.
25. *Арутюнова 1976* – Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл: Логико-семантические проблемы. – М.: Наука, 1976. – 383 с.
26. *Арутюнова 1980* – Арутюнова Н.Д. Сокровенная связка: (К проблеме предикативного отношения) // Известия АН СССР. – Серия литературы и языка. – 1980. – Т.39. – № 4. – С. 347-358.
27. *Арутюнова 1988* – Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. – М.: Наука, 1988. – 340 с.
28. *Арутюнова, Ширяев 1983* – Арутюнова Н.Д., Ширяев Е.Н. Русское предложение. Бытийный тип: структура и значение. – М.: Русский язык, 1983. – 198 с.
29. *Бабайцева 1984* – Бабайцева В.В. Предложение как многоаспектная единица языка и речи // Русский язык в школе. – 1984. – № 3. – С. 78-82.
30. *Балли 1955* – Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. – М.: Изд-во иностр. лит., 1955. – 416 с.
31. *Барамыгина 1996* – Барамыгина И.Б. Семантика и синтаксис предикатов состояния, отношения и оценки: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – СПб., 1996. – 20 с.
32. *Баранник 2004* – Баранник О.Ю. Семантико-синтаксична категорія партитивності в українській мові: Автореф. дис. ... канд. філол. наук 10.02.01 / Дніпропетровський нац. ун-т. – Дніпропетровськ., 2004. – 20 с.
33. *Бацевич, Космеда 1997* – Бацевич Ф.С., Космеда Т.А. Очерки по функциональной лексикологии. – Львов: Свит, 1997. – 392 с.
34. *Беловольская 1999* – Беловольская Л.А. Категория нечислительного количества и ее грамматический статус. – Таганрог: ТРТУ, 1999. – 179 с.
35. *Белошапкова 1978* – Белошапкова В.А. Минимальные структурные схемы русского предложения // Русский язык за рубежом. – 1978. – № 5. – С.55-60.
36. *Белошапкова 1979* – Белошапкова В.А. Расширенные структурные схемы простого предложения // Русский язык за рубежом. – 1979. – № 5. – С.38-44.
37. *Белошапкова 1981* – Белошапкова В.А. Синтаксис // Современный русский язык / Под ред. В.А.Белошапковой. – М.: Высшая школа, 1981. – С. 363-401.
38. *Блауберг, Юдин 1972* – Блауберг И.В., Юдин Б.Г. Понятие целостности и его роль в научном познании. – М., 1972.
39. *Богданов 1977* – Богданов В.В. Семантико-синтаксическая организация предложения. – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1977. – 206 с.
40. *Богданов 1982* – Богданов В.В. О перспективах изучения семантики предложения // Синтаксическая семантика и прагматика. – Калинин: КДУ, 1982. – С.22-38.
41. *Богданов 1985* – Богданов В.В. Структурная схема и семантика предложения // Исследования по семантике: Семантические аспекты синтаксиса. – Уфа: Изд-во Башк. ун-та, 1985. – С. 18-26.
42. *Божко 1993* – Божко Н.М. Семантика имен артефактов в современном русском языке: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Краснодар, 1993. – 23 с.
43. *Бондарко 1986* – Бондарко А.В. Семантика предела // Вопросы языкознания. – 1986. – № 1. – С. 14-25.
44. *Бондарко 1999* – Бондарко А.В. Основы функциональной грамматики: Языковая интерпретация идеи времени. – СПб.: Изд-во СПб. ун-та, 1999. – 260 с.

45. *Боркун, Тхор 1991* – Боркун М.Н., Тхор Н.М. Именной предикат: типология и функциональные характеристики элементов // Коммуникативный аспект языка: процессы и единицы. – Л., 1991. – С. 3-15.
46. *Боровикова 1982* – Боровикова Н.А. Особенности семантической структуры лексико-семантической группы глаголов разделения // Семантические классы русских глаголов. – Свердловск: УрГУ, 1982. – С. 66-70.
47. *Брицын 1980* – Брицын В.М. Сопоставительное исследование синтаксических синонимов в русском и украинском языках. – К.: Наукова думка, 1980. – 139 с.
48. *Брицын 1983* – Брицын В.М. Структурно-семантические разновидности предложений модели $N_1 - N_1$ в русском языке // Исследования лексической и грамматической семантики современного русского языка. – Симферополь, 1983. – С. 112-121.
49. *Булыгина 1982* – Булыгина Т.В. К построению типологии предикатов в русском языке // Семантические типы предикатов. – М.: Наука, 1982. – С.7-85.
50. *Булыгина, Шмелев 1989* – Булыгина Т.В., Шмелев А.Д. Пространственно-временная локализация как суперкатегория предложения // Вопросы языкознания. – 1989. – № 3. – С. 51-61.
51. *Важнік 1997* – Важнік С.А. Тыпы рэферэнцыі актантаў пры дзеяслоўным прэдыкаце // Молодые филологи Беларуси-96: Сб. статей. – Минск: Изд. ООО “Красико-принт”, 1997. – С. 17-26.
52. *Важнік 2002* – Важнік С.А. Дыстрыбуцыйныя ўласцівасці дзеяслоўнага прэдыката ў беларускай і польскай мовах: Аўтарэферат дыс. ... канд. філал. навук. – Мінск, 2002. – 23 с.
53. *Важнік 2003* – Важнік Сяргей. Вопыт супастаўляльнага аналізу дыстрыбуцыйных ўласцівасцей беларускых і польскіх дзеяслоўных прэдыкатаў // Acta Albaruthenica. – 2003. – № 3. – С. 104-110.
54. *Важнік 2004* – Важнік Сяргей. Кантрастыўная тыпалогія дзеяслоўных мадэлей // Лінгвістычны студіі: 36. наук. прац. Выпуск 12 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2004. – С. 73-83.
55. *Валимова 1978* – Валимова Г.В. О соотношении семантической и формальной структуры предложения // Семантической структура предложения. – Ростов: Изд-во Ростовского ун-та, 1978. – С. 20-29.
56. *Ван Янчжен 1996* – Ван Янчжен. Предложение: содержание, форма и парадигмы (на материале предложений с глаголами эмоционального состояния и отношения). – Пекин, Шанхай, Чонгжоу, Сиань, 1996. – 292 с.
57. *Ван Валин, Фоли 1982* – Ван Валин Р., Фоли У. Референциально-ролевая грамматика // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып.11. – М.: Прогресс, 1982. – С. 376-410.
58. *Ван Валин 1996* – Ван Валин Роберт Д. (мл.) Взаимодействие синтаксиса, семантики и прагматики в грамматических системах: развитие инструментария в XX веке // Вестник Московского ун-та. – Сер. 9: Филология. – 1996. – № 6. – С.111–123.
59. *Варшавская 1984* – Варшавская А.И. Смысловые отношения в структуре языка (на материале современного английского языка). – Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1984. – 135 с.
60. *Васильев 1990* – Васильев Л.М. Современная семантика. – М.: Высшая школа, 1990. – 176 с.
61. *Васильев 1998* – Васильев Л.М. Предикаты-связки и предикаты-модификаторы в современном русском языке // Культурные и духовные традиции русских Башкирстана: история и современность. – Ч. II. – Уфа: Изд-во Башкирск. ун-та, 1998. – С. 115-117.
62. *ВТССУМ* – Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
63. *Величко 1973* – Величко А.В. Структуры предложений с глаголами речи, выражающие прямое и обратное направление отношения // Синтаксис простого и сложного предложения. Лекции / Под. ред. В.А.Белошапковой. – М.: МГУ, 1973. – С. 5-16.

64. *Вепрева 1982* – Вепрева И.Т. Об отношении семантики возвратных глаголов к лексико-семантической группе мотивирующих глаголов // Семантические классы русских глаголов. – Свердловск: УрГУ, 1982. – С. 97-103.
65. *Вербенко 1987* – Вербенко И.Ю. Семантико-синтаксическая организация типов простых предложений в научном стиле русского языка (на материале научно-технических текстов): Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – К., 1987. – 15 с.
66. *Виноградова, Ситарь 2005а* – Виноградова Е.Н., Ситарь А.В. К типологии модальных модификаций в русском и украинском языках // Е.Ф.Карский и современное языкознание: материалы X международных Карских чтений, 16-17 мая 2005 г., Гродно: В 2 ч. – Ч. 1 / Отв. ред. М.И.Конюшкевич. – Гродно: ГрГУ, 2005. – С. 187-193.
67. *Виноградова, Ситарь 2005а* – Виноградова Е.Н., Ситарь Г. Модальні модифікації необхідності: моделі імпліцитного типу // XII Міжнародна конференція по функціональній лінгвістиці. “Функціоналізм як основа лінгвістических досліджень”/ Сборник научных докладов (Ялта, 3-7 октября 2005 г.). – Симферополь, 2005. – С. 62-63.
68. *Виноградова, Ситарь 2005б* – Виноградова Екатерина, Ситарь Анна. Модели предложений типовой ситуации платы: способы выражения денотативных ролей (на материале русского и украинского языков) // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Випуск 13 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2005. – С. 132-141.
69. *Виноградова, Ситарь 2006* – Виноградова Екатерина, Ситарь Анна. Модальные модификации желания предложений с акциональными предикатами в русском и украинском языках // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Випуск 14 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – С. 131-141.
70. *Виноградова, Ситарь 2007* – Виноградова Катерина, Ситарь Ганна. Моделі модальних модифікацій можливості речень з акціональними предикатами в українській і російській мовах // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Випуск 15 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – С. 234-243.
71. *Виноградова, Ситарь, Важник 2007* – Виноградова Е.Н., Ситарь А.В., Важник С.А. Опыт представления типовой ситуации (на примере ТС платы) // Русский язык: исторические судьбы и современность: III Международный конгресс исследователей русского языка (Москва, 20-23.03.2007): Труды и материалы / Составители М.Л.Ремнева, А.А.Поликарпов. – М.: МАКС Пресс, 2007. – С. 758-759.
72. *Вихованець, Городенська, Русанівський 1983* – Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речення. – К.: Наукова думка, 1983. – 220 с.
73. *Вихованець 1987* – Вихованець І.Р. Система відмінків української мови. – К.: Наук. думка, 1987. – 231 с.
74. *Вихованець 1992* – Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наукова думка, 1992. – 224 с.
75. *Вихованець 1993* – Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
76. *Вихованець 2001* – Вихованець Іван. Родовий відмінок: центр чи периферія відмінкової системи? // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Випуск 7 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 10-16.
77. *Вихованець 2002* – Вихованець І.Р. Навіщо *складова*, коли маємо *складник*? // Українська мова. – 2002. – №1. – С. 51.
78. *Вінтонів 1999* – Вінтонів Михайло. Функціонально-семантичні вияви предикатів дії в сучасній українській мові // Лінгвістичні студії: Вип. 5. Зб. наук. праць / Укл.: Загнітко А.П. (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонДУ, 1999. – С. 149-156.
79. *Войшвилло 1989* – Войшвилло Е.К. Понятие. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – 239 с.
80. *Вопросы 1989* – Вопросы коммуникативно-функционального описания синтаксического строя русского языка / Под ред. М.В.Всеволодовой, С.А.Шуваловой. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – 183 с.

81. *Всеволодова 1997* – Всеволодова М.В. Уровни организации предложения в рамках функционально-коммуникативной прикладной модели языка // Вестник Московского университета. – Серия 9. Филология. – 1997. – № 1. – С. 53-66.
82. *Всеволодова 2000* – Всеволодова М.В. Теория функционально-коммуникативного синтаксиса: Фрагмент прикладной (педагогической) модели языка: Учебник. – М.: Изд-во МГУ, 2000. – 502 с.
83. *Всеволодова, Го 1999* – Всеволодова М.В., Го Шуфень. Классы моделей русского простого предложения и их типовых значений. Модели русских предложений со стательными предикатами и их речевые реализации (в зеркале китайского языка). – М.: (АЦФИ), 1999. – 176 с.
84. *Всеволодова, Дементьева 1997* – Всеволодова М.В., Дементьева М.В. Проблемы синтаксической парадигматики: коммуникативная парадигма предложений (на материале двусоставных глагольных предложений, включающих имя локума). – М.: ПРЕСС, 1997. – 176 с.
85. *Всеволодова, Кузьменкова 2003* – Всеволодова М.В., Кузьменкова В.А. Описательные предикаты как фрагмент русской синтаксической системы // Вестник Московского университета. Серия 9. Филология. – 2003. – № 5. – С. 7-29.
86. *Всеволодова 2005* – Всеволодова М.В. “Модели славянских простых предложений с учетом их типовых значений и речевых реализаций”. Задачи и перспективы межнационального проекта // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Випуск 13 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк, 2005. – С. 142-146.
87. *Гайсина 1978* – Гайсина Р.М. Сема релятивности и ее роль в системе языка // Семантика и структура предложения: Лексическая и синтаксическая семантика. – Уфа: Изд-во Башкирского ун-та, 1978. – С.21-27.
88. *Гайсина 1981* – Гайсина Р.М. Лексико-семантическое поле глаголов отношения в современном русском языке. – Саратов, 1981. – 196 с.
89. *Гайсина 1991* – Гайсина Р.М. Категория отношения в языке: аспекты рассмотрения // Исследование по семантике: Семантика языка и речи. – Уфа: Изд-во Башк. ун-та, 1991. – С.7-14.
90. *Гак 1973* – Гак В.Г. Высказывание и ситуация // Проблемы структурной лингвистики. – М.: Наука, 1973. – С. 349-372.
91. *Гак 1986* – Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка: Синтаксис. – М.: Высшая школа, 1986. – 220 с.
92. *Галаган 2004* – Галаган О.М. Семантико-синтаксична структура речень з тривалентними предикатами: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. – Кировоград, 2004. – 20 с.
93. *Гегель 1971* – Гегель Г.-В.-Ф. Наука логики: В 3-х т. – Т.2: Учение о сущности. – М.: Мысль, 1971. – С.150-170.
94. *Гегель 1970* – Гегель Г.-В.-Ф. Энциклопедия философских наук: В 3-х т. – М., 1970-1973.
95. *Герасименко 1997* – Герасименко Н.А. Семантика предикативного признака в предложениях с субстантивами в роли сказуемого // Русский язык в школе. – 1997. – № 5. – С. 83-87.
96. *Гинзбург, Крейдлин 1982* – Гинзбург Е.Л., Крейдлин Г.Е. Родо-видовые отношения в языке (таксономические операторы) // Научно-техническая информация. – Серия 2. – 1982. – № 8. – С. 24-31.
97. *Гинзбург, Крейдлин 1982а* – Гинзбург Е.Л., Крейдлин Г.Е. Родо-видовые отношения в языке (лексические и семантические варианты видовых операторов) // Научно-техническая информация. – Серия 2. – 1982. – № 10. – С. 27-31.
98. *Гладров 1984* – Гладров В. К типологии простого предложения в русском языке // Актуальные проблемы русского синтаксиса. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – С.36-49.

99. *Глобина 1995* – Глобина Л.В. Лексико-семантическое поле партиивной лексики в современном русском языке: Дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Воронежский гос. ун-т. – Воронеж, 1995. – 205 с.
100. *Голицына 1983* – Голицына Т.И. Служебные (связочные) глаголы русского языка и их полнозначные соответствия: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Воронеж, 1983. – 21 с.
101. *Гомас 1999* – Гомас О.М. Варіантність і синонімія в словосполученні й реченні: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Національний пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 1999. – 184 с.
102. *Гончаренко 1975* – Гончаренко В.В. О логике познания объекта как целого (Материалы к лекции). – К.: Вища школа, 1975. – 25 с.
103. *Горбунова 1984* – Горбунова О.В. Сопоставительный анализ имен партиивного значения в английском и русском языках: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Л., 1984. – 17 с.
104. *Городенська 1991* – Городенська К.Г. Дериивація синтаксичних одиниць. – К.: Наукова думка, 1991. – 192 с.
105. *Городенська 2001* – Городенська Катерина. Реченнєвотвірний потенціал предикатів якості // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Випуск 7 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 27-32.
106. *Грепль 1967* – Грепль М. К сущности типов предложений в славянских языках // Вопросы языкознания. – 1967. – № 5. – С. 60-68.
107. *Гречко 1986* – Гречко В.К. Функционально-семантическая характеристика элементарного предложения в немецких научно-технических текстах: Автореф. дисс. ... докт. филол. наук. – Л., 1986. – 31 с.
108. *Грищенко 1975* – Грищенко А.П. Прикметник у функції головного компонента в словосполученні // Синтаксис словосполучення і простого речення. – К.: Наук. думка, 1975. – С.120-131.
109. *Гуйванюк 1999* – Гуйванюк Н.В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць. – Чернівці: Рута, 1999. – 336 с.
110. *Гуйванюк 1999а* – Гуйванюк Н. Референційна концепція семантики речення і поняття кореферентності // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Вип. 5. – Донецьк: ДонДУ, 1999. – С.111-114.
111. *Гуйванюк, Агафонова 2001* – Гуйванюк Н.В., Агафонова А.М. Антропоцентричний підхід до вивчення мовних явищ (на матеріалі авторизованих конструкцій сучасної української мови). – Чернівці, 2001. – 56 с.
112. *Гулыга 1967* – Гулыга Е.В. Автосемантия и синсемантия как признаки смысловой структуры слова // Филологические науки. – 1967. – № 2. – С. 62-72.
113. *Гундарев 1983* – Гундарев И.А. Отношения как философская категория: Автореф. дисс. ... канд. филос. наук. – М., 1983. – 22 с.
114. *Даскалюк 2003* – Даскалюк О. Специфіка імперативної парадигми // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 11. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – Ч. 1. – С. 38-43.
115. *Девятова 1993* – Девятова Н.М. Синонимия синтаксических конструкций с именным и глагольным предикатом: Дисс. ... канд. филол. наук. – М., 1993. – 234 с.
116. *Дзюбишина 1979* – Дзюбишина Н.Я. Роль автосемантичних і синсемантичних дієслів у реченні // Організація тексту (граматика і стилістика). – К.: Наукова думка, 1979. – С. 5-13.
117. *Дзюбишина-Мельник 1996* – Дзюбишина-Мельник Н.Я. Синтаксемы с квалификативным и квалификативно-субстанциональным значением в современном украинском литературном языке: Автореф. ... дисс. канд. филол. наук. – К., 1996. – 18 с.
118. *Дизенко 1986* – Дизенко Н.Д. Существительные с количественным значением в современном русском языке (семантика и синтаксическое функционирование): Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – М., 1986. – 16 с.

119. *Длугач 1965* – Длугач Т.Б. Проблемы целого и части // Вопросы философии. – 1965. – № 7. – С. 173-175.
120. *Дмитрук 1998* – Дмитрук В.І. Квантитативні слова в сучасній українській мові: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. – Кіровоград, 1998. – 199 с.
121. *Домрачева 1999* – Домрачева І.Р. Функціонально-семантична категорія сукупності: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Донецький держ. ун-т. – Донецьк, 1999. – 199 с.
122. *Есперсен 1958* – Есперсен О. Философия грамматики. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1958. – 404 с.
123. *Жигора 2004* – Жигора І.В. Семантико-синтаксична структура речень з ітеративними предикатами: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. – Кіровоград, 2004. – 20 с.
124. *Загнітко 1990а* – Загнітко А.П. Дієслівні категорії в синтагматичі і парадигматичі. – К., 1990. – 132 с.
125. *Загнітко 1990б* – Загнітко А.П. Структура та ієрархія валентних значень дієслова. – К.: НМК ВО, 1990. – 64 с.
126. *Загнітко 1993* – Загнітко А.П. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис словосполучення і простого речення. – Донецьк: Вид-во ДонДУ, 1993. – 177 с.
127. *Загнітко 1996а* – Загнітко А.П. Рівнева структура речення і граматичні категорії // III Міжнародний конгрес українців: Мовознавство: Матеріали. – Харків: Око, 1996. – С.189-192.
128. *Загнітко 1996б* – Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови. Морфологія: Монографія. – Донецьк: ДонДУ, 1996. – 437 с.
129. *Загнітко 1996в* – Загнітко А.П. Український синтаксис: науково-теоретичний і навчально-практичний комплекс: У 2-х ч. – Ч. 1. – К.: ІЗМН, 1996. – 202 с.
130. *Загнітко 2000* – Загнітко А. Сучасна українська синтаксична класиологія // Наукові записки Вінницького держпедуніверситету. – 2000. – Вип.2. – С.9-14.
131. *Загнітко 2001* – Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.
132. *Загнітко 2006* – Загнітко А.П. Теорія сучасного синтаксису: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – 378 с.
133. *Зимица 1989* – Зимица Л.С. Биноминативные предложения, выражающие отношения включения, и их коммуникативные разновидности // Вопросы коммуникативно-функционального описания синтаксического строя русского языка / Под ред. М.В.Всеволодовой, С.А.Шуваловой. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – С. 71-79.
134. *Золотова 1973* – Золотова Г.А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. – М.: Наука, 1973. – 352 с.
135. *Золотова 1978* – Золотова Г.А. К типологии простого предложения // Вопросы языкознания. – 1978. – № 3. – С. 49-61.
136. *Золотова 1982* – Золотова Г.А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса. – М.: Наука, 1982. – 368 с.
137. *Золотова 1984* – Золотова Г.А. О принципах классификации простого предложения // Актуальные проблемы русского синтаксиса. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – С.14-36.
138. *Золотова 1997* – Золотова Г.А. О связанных моделях русского предложения // Облик слова. – М., 1997. – С. 148-154.
139. *Золотова, Онипенко, Сидорова 1998* – Золотова Г.А., Онипенко Н.К., Сидорова М.Ю. Коммуникативная грамматика русского языка / Под ред. Г.А.Золотовой. – М.: Изд-во Моск. ун-та, Ин-та русского языка РАН, 1998. – 528 с.

140. *Зусв, Музиченко 1970* – Зусв Ю.Й., Музиченко В.Ф. Категорії "частина", "ціле" та процедура розчленування // Філософські проблеми сучасного природознавства. Міжвідомчий науковий збірник. – Вип. 21. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1970. – С. 119-123.
141. *Іваницька 2000* – Іваницька Н.Б. Функціонально-семантичні параметри абсолютних дієслів української мови: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. – К., 2000. – 20 с.
142. *Іваницька 1986* – Іваницька Н.Л. Двоскладне речення в українській мові. – К.: Вища школа, 1986. – 168 с.
143. *Іваницька 2001* – Іваницька Н.Л. Вплив сполучуваності повнозначних слів на утворення компонентів синтаксичної структури речення // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 97-103.
144. *Іваницька 2004* – Іваницька Ніна, Іваницька Наталя. Типологія предикатів, виражених дієсловами абсолютивної семантики // Функціонально-комунікативні аспекти граматики і тексту / Зб. наук. праць, присвячений ювілею А.П.Загнітка. – Донецьк: ДонНУ, 2004. – С. 44-51.
145. *Іванова 1998* – Іванова В.И. План содержания предложения-высказывания: Автореф. дисс. ... докт. филол. наук. – СПб., 1998. – 32 с.
146. *Іванова, Бурлакова, Почепцов 1981* – Іванова И.П., Бурлакова В.В., Почепцов Г.Г. Теоретическая грамматика современного английского языка. – М.: Высшая шк., 1981. – 285 с.
147. *Каленич 2005* – Каленич Володимир. Реалізація реченнєвотвірного потенціалу одновалентних дієслівних предикатів у мові й мовленні // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Випуск 13 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. — Донецьк: ДонНУ, 2005. – С. 171-174.
148. *Карпущина 1987* – Карпущина Г.К. Конструкции с абсолютным предикатом в современном французском языке: Автореф. ... дис. канд. филол. наук: 10.02.04 / Московский ин-т иностранных языков им. Мориса Тореза. – М., 1987. – 23 с.
149. *Касевич 1988* – Касевич В.Б. Семантика. Синтаксис. Морфология. – М.: Наука, 1988. – 312 с.
150. *Категорії 1992* – Категорії "Одно и множество". – К.: Наукова думка, 1992. – 234 с.
151. *Кацнельсон 1972* – Кацнельсон С.Д. Типология языка и речевое мышление. – Л.: Наука, 1972. – 216 с.
152. *Керт 1975* – Керт Г.М. Саамский язык // Основы финно-угорского языкознания. – М.: Наука, 1975. – С. 203-247.
153. *Кибрик 1992* – Кибрик А.Е. Очерки по общим и прикладным вопросам языкознания. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1992. – 337 с.
154. *Киклевич 1989* – Киклевич А.К. Содержательные аспекты систематизации множественных актантов // Веснік БДУ. – 1989. – № 1. – С. 40-50.
155. *Кильдибекова 1985* – Кильдибекова Т.А. Глаголы действия в современном русском языке: Опыт функционально-семантического анализа. – Саратов, 1985. – 160 с.
156. *Ким 2001* – Ким Ю Чжин. Семантический класс предложений со значением передачи/перехода предмета от одного лица к другому (семантика и форма): Дисс. ... канд. филол. наук / Московский гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. – М., 2001. – 189 с.
157. *Кириченко 1976* – Кириченко Н.А. Предикат "часть – целое" и языковые способы выражения // Лингвистические проблемы моделирования речевой деятельности. – М., 1976. – Вып. 3. – С. 45-55.
158. *Киселева 2000* – Киселева С.В. Предикаты партитивной семантики в современном английском языке: Дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Российский гос. пед. ун-т им. А.И.Герцена. – СПб., 2000. – 193 с.
159. *Клеопатрова 1981* – Клеопатрова Л.Ф. Лексико-семантическая группа глаголов разъединения в современном русском языке: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Воронеж, 1981. – 24 с.

160. *Клеопатрова 1982* – Клеопатрова Л.Ф. Некоторые аспекты сопоставления семантически близких групп слов (глаголы с компонентом “разделить” и глаголы с компонентом “отделить” // Семантические классы русских глаголов. – Свердловск: УрГУ, 1982. – С. 41-46.
161. *Кобозева 2000* – Кобозева И.М. Лингвистическая семантика. – М.: Эдиториал УРСС, 2000. – 332 с.
162. *Коваль 1990* – Коваль С.А. Роль реляционных существительных в построении словосочетания и предложения (на материале русского и английского языков): Дисс. ... канд. филол. наук. – Л., 1990. – Т.1. – 200 с.; Т.2. (приложение) – 184 с.
163. *Коваль 2004* – Коваль Л.М. Інформативно недостатні слова української мови: семантика, функції: Автореф. дис ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова / К., 2004. – 23 с.
164. *Ковтунова 1955* – Ковтунова И.И. О синтаксической синонимике // Вопросы культуры речи. – Вып. 1. – М.: Изд-во АН СССР, 1955. – С. 115-142.
165. *Козинцева 1990* – Козинцева Н.А. Временная локализованность / не локализованность действия и ее семантические связи: (На материале армянского и русского языков) // Типология и грамматика. – М.: Наука, 1990. – С. 152-161.
166. *Кокорина 1974* – Кокорина С.И. К вопросу о грамматической семантике структурной схемы простого предложения // Спорные вопросы синтаксиса. – М.: Наука, 1974. – С. 55-76.
167. *Колпаков 1984* – Колпаков В.Л. Логико-методологический анализ отношений: Автореф. дисс. ... канд. филос. наук. – Томск, 1984. – 16 с.
168. *Кольчев 1989* – Кольчев П.М. Категория отношения и ее методологическая функция в познании // Методологические функции философских категорий. Межвуз. сборник научных трудов. – Саратов: Изд-во Саратов.ун-та, 1989. – С.136-143.
169. *Коцаренко 1988* – Коцаренко Е.М. Реализация лексико-грамматических свойств глагола и имени существительного единого семантического поля в структуре предложения-высказывания немецкого языка: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Минск, 1988. – 24 с.
170. *Краткий 1991* – Краткий словарь по логике / Под ред. Д.П.Горского. – М.: Просвещение, 1991. – 208 с.
171. *Крига 1993* – Крига Т.І. Структурно-семантична організація простих речень з дієслівними предикатами трудового договору в сучасній російській мові: Автореф. дис ... канд. філол. наук. – Одеса, 1993. – 16 с.
172. *Кронгауз 2001* – Кронгауз М.А. Семантика. – М.: Рос. гос. гуманитар. ун-т, 2001. – 399 с.
173. *Кубрякова 1974* – Кубрякова Е.С. Деривация, транспозиция, конверсия // Вопросы языкознания. – 1974. – № 5.
174. *Кузнецова 1974* – Кузнецова Э.В. Русские глаголы “приобретения объекта” как функционально-семантический класс слов: Автореф. ... докт. филол. наук. – М., 1974. – 28 с.
175. *Кузнецова 1982* – Кузнецова Э.В. Итоги и перспективы семантической классификации русских глаголов // Семантические классы русских глаголов. – Свердловск: УрГУ, 1982. – С. 3-10.
176. *Кузнецова 1989* – Кузнецова Э.В. Лексикология русского языка. – М.: Высшая школа, 1989. – 216 с.
177. *Кузьменкова 2000* – Кузьменкова В.А. Типология описательных предикатов и их аналогов в современном русском языке: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Моск. гос. ун-т им. М.В.Ломоносова. – М., 2000. – 22 с.
178. *Кузьменкова 1987* – Кузьменкова Ю.Б. Историко-семасиологическое исследование английских существительных партитивного значения (XII-XIX вв.): Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – М., 1987. – 21 с.

179. *Кутня 2004* – Кутня Г.В. Структурно-семантична і функціональна характеристика предикатів процесу в сучасній українській мові: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Львівський нац. ун-т імені Івана Франка. – Львів, 2004. – 18 с.
180. *Куц 2003* – Куц О.В. Семантико-синтаксична структура речень з чотиривалентними предикатами: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Національний пед. ун-т імені М.П.Драгоманова. – К., 2003. – 20 с.
181. *Лаанест 1975* – Лаанест А. Прибалтійсько-фінські мови // Основы финно-угорского языкознания. – М.: Наука, 1975. – С. 5-121.
182. *Лайонз 1978* – Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику. – М.: Прогресс, 1978. – 543 с.
183. *Лашина 1972* – Лашина О.З. Проблема объективной природы философской категории части и целого и реальность биологического вида: Автореф. дисс. ... канд. филос. наук. – Воронеж, 1972. – 18 с.
184. *Левин 1969* – Левин Г.Д. Категория "отношение": Автореф. дисс. ... канд. филос. наук, 1969. – 18 с.
185. *Левина 1982* – Левина Д.Ш. Семантика глаголов эмоционального отношения в современном испанском языке: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Минск, 1982. – 20 с.
186. *Лекант 1971* – Лекант П.А. Грамматическая форма предложения и система его структурно-семантических типов в современном русском языке: Автореф. дисс. ... докт. филол. наук. – М., 1971. – 34 с.
187. *Лекант 1974* – Лекант П.А. Синтаксис простого предложения в современном русском языке. – М.: Высшая школа, 1974. – 158 с.
188. *Лекант 1976* – Лекант П.А. Типы и формы сказуемого в современном русском языке. – М.: Высшая школа, 1976. – 141 с.
189. *Лексико-семантические 1988* – Лексико-семантические группы русских глаголов / Под общ. ред. Т.В.Матвеевой. – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1988. – 145 с.
190. *Лешкова 1984* – Лешкова О.О. Функционально-семантическая категория собирательности в польском и русском языках: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – М., 1984. – 24 с.
191. *Лещенко 1988* – Лещенко М.И. Виртуальный и актуальный аспекты предложения. – Минск: Высшэйшая школа, 1988. – 130 с.
192. *Леута 1988* – Леута А.И. Семантико-синтаксическая структура предложений с глагольными предикатами состояния в современном украинском литературном языке: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – К., 1988. – 22 с.
193. *Лилова 1989* – Лилова Г.Г. Авторизация и ее выражение посредством глагольных предикатов в современном русском языке: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – М., 1989. – 19 с.
194. *Лингвистический 1990* – Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 687 с.
195. *Ломов 1994* – Ломов А.М. Типология русского предложения. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1994. – 280 с.
196. *Ломтев 1969* – Ломтев Т.П. Парадигматика предложения на основе конвертируемости отношений // Инвариантные синтаксические значения и структура предложения. – М.: Наука, 1969. – С. 104-115.
197. *Ломтев 1972* – Ломтев Т.П. Предложение и его грамматические категории. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1972. – 177 с.
198. *Ломтев 1979* – Ломтев Т.П. Структура предложения в современном русском языке. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1979. – 191 с.
199. *Лонська 2001* – Лонська Л. Структурно-семантичні особливості буттєвих речень в українській мові: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Національний пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2001. – 19 с.

200. *Лонська 2004* – Лонська Л. Особливості функціонування двовалентних дієслівних предикатів з семантикою буття, наявності // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Випуск 12 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонГУ, 2004. – С. 107-111.
201. *Луценко 1993* – Луценко Н.А. О слоях в семантике предложения // Семантика имени, глагола, предложения: Сб. научн. тр. / Ред. кол.: Н.А.Луценко (отв. ред.) и др. – Донецк: ДонГУ, 1993. – С. 39-54.
202. *Луценко 1997* – Луценко Н.А. Категории времени и вида в глаголе. – Донецк: Новый мир, 1997. – 66 с.
203. *Мальков 1971* – Мальков И.Е. Категория гносиологического отношения и современная наука: Автореф. дисс. ... канд. филос. наук. – М., 1971. – 22 с.
204. *Маркарова 1996* – Маркарова Т.С. Конструкции с предикатами, выражающими отношения "часть – целое" в современном русском языке: Дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Московский гос. ун-т им. М.В.Ломоносова. – М., 1996. – 163 с.
205. *Марутина-Катрецькая 2000* – Марутина-Катрецькая Е.М. Реализация функционально-семантических связей "целое – его части" в семантическом поле соединения / разделения в современном русском языке: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Краснодар, 2000. – 22 с.
206. *Масицька 1998* – Масицька Т.Є. Граматична структура дієслівної валентності. – Луцьк: Вид-во Волинського ун-ту, 1998. – 204 с.
207. *Масицька 2004* – Масицька Т.Є. Категорія предиката процесу у структурі речення // Функціонально-комунікативні аспекти граматики і тексту / Зб. наук. праць, присвячений ювілею А.П.Загнітка. – Донецьк: ДонГУ, 2004. – С. 51-56.
208. *Масицька 2004а* – Масицька Т.Є. Семантичні особливості предикатів активної діяльності суб'єкта (на матеріалі творів волинських письменників) // Культура народів Причорномор'я. – 2004. – № 47. – Т. I. – С. 236-238.
209. *Маслов 1948* – Маслов Ю.С. Вид и лексическое значение глагола в современном русском языке // Известия АН СССР. Отделение литературы и языка. – 1948. – Т.VII. – Вып. 4. – С. 303-315.
210. *Маслов 1973* – Маслов Ю.С. Универсальные семантические компоненты в содержании грамматической категории совершенного / несовершенного вида // Советское славяноведение. – М., 1973. – Вып 4.
211. *Межов 1998* – Межов О.Г. Суб'єктні синтаксиси у структурі простого речення: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Інститут української мови. – К., 1998. – 19 с.
212. *Меньшиков 1979* – Меньшиков И.И. Модель предложения и его парадигма. – Днепропетровск: Изд-во Днепропетровск. ун-та, 1979. – 80 с.
213. *Микитюк 1997* – Микитюк О.Р. Українські абстрактні іменники в загальноживаній і терміній лексиці: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Львівський держ. ун-т ім. І.Франка. – Львів, 1997. – 17 с.
214. *Минчук 2007* – Минчук Инна. Понятие «конверсив» в языкознании // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Випуск 15 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонГУ, 2007. – С. 290-294.
215. *Мірченко 2004* – Мірченко М.В. Структура синтаксичних категорій. – Вид. 2-ге, переробл. – Луцьк: Вежа, 2004. – 393 с.
216. *Міхневич 1976* – Міхневич А.Я. Проблемы семантика-синтаксичнаго даследавання беларускай мовы. – Мн.: Навука і тэхніка, 1976. – 264 с.
217. *Мокрышева 1986* – Мокрышева Т.Д. Структурно-семантические особенности биноминативных предложений: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – М., 1986. – 16 с.
218. *Москальская 1974* – Москальская О.И. Проблемы системного описания синтаксиса: На материале немецкого языка. – М.: Высшая школа, 1974. – 156 с.
219. *Москвин 1993* – Москвин В.П. Семантика и синтаксис русского глагола. – К., 1993. – 245 с.

220. *Мухин 1986* – Мухин А.М. Структура предложений и их модели. – Л.: Наука, 1986. – 230 с.
221. *Мухин 1987* – Мухин А.М. Валентность и сочетаемость глаголов // Вопросы языкознания. – 1987. – № 6. – С. 52-64.
222. *Несмелова 1988* – Несмелова Н.Ю. Структурно-семантические особенности двусоставных предложений с составным именным сказуемым, с именем существительным в роли предиката (на материале текстов учебников по общественным наукам): Дисс. ... канд. филол. наук. – М., 1988. – 181 с.
223. *Никитин 1996* – Никитин М.В. Курс лингвистической семантики. – СПб.: Научный центр проблемы диалога, 1996. – 760 с.
224. *Никитин 1988* – Никитин М.В. Основы лингвистической теории значения. Учебное пособие. – М.: Высшая школа, 1988. – 168 с.
225. *Николаева 2003* – Николаева Н.Г. Семантико-синтаксична організація речень з дієслівними предикатами мовлення: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – К., 2003. – 20 с.
226. *Николашина 1997* – Николашина Т.І. Семантична типологія прислівників в сучасній українській мові: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Дніпропетровський держ. ун-т. – Дніпропетровськ, 1997. – 18 с.
227. *Новиков 1973* – Новиков Л.А. Антонимия в русском языке: Семантический анализ противоположности в лексике. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1973. – 290 с.
228. *Новиков 1977* – Новиков Л.А. Семантика русского языка: Учеб. пособие. – М.: Высшая школа, 1977. – 272 с.
229. *Олійник 1999* – Олійник О.О. Абстрактно-авторські речення в художньому мовленні: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. – Ізмаїл, 1999. – 180 с.
230. *Падучева 1984a* – Падучева Е.В. Референциальные аспекты семантики предложения // Известия АН СССР. – Серия литературы и языка. – Т. 43. – 1984. – № 4. – С. 291–303.
231. *Падучева 1984b* – Падучева Е.В. Коммуникативная структура предложения и понятие коммуникативной парадигмы // Научно-техническая информация. – Серия 2. – 1984. – № 10. – С. 25-32.
232. *Падучева 2002* – Падучева Е.В. Высказывание и его соотносительность с действительностью (референциальные аспекты семантики местоимений). – 3-е изд., стереотипное. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – 288 с.
233. *Падучева 1987* – Падучева Е.В. Предложения тождества: семантика и коммуникативная структура // Язык и логическая теория. – М.: Центр совет. филос. (методол.) семинар при Президиуме АН СССР, 1987. – С. 152-163.
234. *Падучева 1992* – Падучева Е.В. К сочетаемости обстоятельства времени с видом и временем глагола: точка отсчета // Научно-техническая информация. – Серия 2. – 1992. – № 3. – С. 34-40.
235. *Падучева, Успенский 1979* – Падучева Е.В., Успенский В.А. Подлежащее или сказуемое? // Известия АН СССР. – Серия литературы и языка. – 1979. – Т. 38. – № 4. – С. 349-360.
236. *Падучева, Успенский 1997* – Падучева Е.В., Успенский В.А. Биноминальное предложение: проблема согласования связки // Облик слова. – М., 1997. – С. 170-182.
237. *Пандох 1990* – Пандох А. Семантика и акцентуализация субстантивных антонимов: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – М., 1990. – 15 с.
238. *Панченко 1977* – Панченко Н.И. Партитивы в современном английском языке: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Л., 1977. – 22 с.
239. *Пасічник 1998* – Пасічник І.А. Семантико-синтаксична валентність предикативних прикметників: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 1998. – 17 с.

240. *Пасічник 2004* – Пасічник Ірина. Предикати якості у канві інших семантичних типів предикатів // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Випуск 13 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2005. – С. 202-205.
241. *Пасічник 2005* – Пасічник Ірина. Семантичні групи одно-тривалентних предикатів-прикметників (на матеріалі роману “Волинь” У. Самчука) // Граматика слова і граматики мови: Зб. наук. праць, присвячений ювілею І.Р.Вихованця / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2005. – С. 190-205.
242. *Перетятко 1972* – Перетятко Т.П. Лексические средства обозначения неопределенно большого количества предметов: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Алмата, 1972. – 23 с.
243. *Персиянова 1999* – Персиянова С.Г. Связочные разновидности биноминативных предложений: Дисс. ... канд. филол. наук. – М., 1999. – 153 с.
244. *Пешковский 1956* – Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении. – М.: Гос. учебно-педагогическое изд-во Министерства просвещения РСФСР, 1956. – 511 с.
245. *Пірус 2004* – Пірус Г.О. Предикати відношення в українській мові: семантико-граматичний аспект: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні НАН України. – К., 2004. – 15 с.
246. *Попович 2002* – Попович Н.М. Синтаксична структура речень з числівниковим компонентом в сучасній українській мові: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Інститут української мови НАН України. – К., 2002. – 19 с.
247. *Потебня 1958; Потебня 1968* – Потебня А.А. Из записок по русской грамматике: В 4 т. – М.: Учпедгиз, 1958. – Т. 1-2. – 536 с.; М.: Просвещение, 1968. – Т. 3. – 551 с.
248. *Почепцов 1973а* – Почепцов Г.Г. Про семантичні плани речення // Мовознавство. – 1973. – № 5. – С. 44-47.
249. *Почепцов 1973б* – Почепцов Г.Г. Три уровня семантической структуры предложения // Математическая лингвистика. – К., 1973. – С. 66-73.
250. *Почепцов 1976* – Почепцов Г.Г. Семантическая организация предложения в аспекте presupпозиции: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 1976. – 22 с.
251. *Проблема 1990* – Проблема связей и отношений в материалистической диалектике / В.С.Тюхтин, Г.Д.Левин, И.Г.Герасимов и др. – М.: Наука, 1990. – 288 с.
252. *Райбекас 1977* – Райбекас А.Я. Вещь, свойство, отношение как философские категории. – Томск: Изд-во Томского ун-та, 1977. – 243 с.
253. *Рамза 2004* – Рамза Тацяна. Синтаксис выказання ў сучаснай беларускай мове // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Випуск 12 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2004. – С. 149-154.
254. *Распопов 1973* – Распопов И.П. Очерки по теории синтаксиса. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1973. – 176 с.
255. *Распопов 1981* – Распопов И.П. Несколько замечаний о так называемой семантической структуре предложения // Вопросы языкознания. – 1981. – № 4. – С. 24-31.
256. *Ригованова 2004* – Ригованова Вікторія. Поняття про суб'єкт авторизації // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Випуск 12 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2004. – С. 154-161.
257. *Ригованова 2006* – Ригованова Вікторія. Авторизоване сприйняття в українській та англійській мовах // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Випуск 14 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – С. 175-180.
258. *Рижко 1975* – Рижко М.А. Судження: Тексти лекцій. – Ужгород, 1975. – 50 с.
259. *Розина 1984* – Розина Р.И. Таксономические отношения в лексике (таксономические предложения как диагностирующая конструкция) // Научно-техническая информация. – Серия 2. – 1984. – № 10. – С. 33-36.
260. *Розина 1994* – Розина Р.И. Когнитивные отношения в таксономии. Категоризация мира в языке и тексте // Вопросы языкознания. – 1994. – № 6. – С. 60-78.

261. *Романюк 1999* – Романюк Т.М. Парадигматика простого предложения в современной украинской речи: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Тернопільський держ. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 1999. – 19 с.
262. *Рудяков 1992* – Рудяков А.Н. Функциональная семантика. – Симферополь: Таврия, 1992. – 154 с.
263. *Русская 1980* – Русская грамматика. – Т. I. – М.: Наука, 1980. – 783 с.; Т. II. – М.: Наука, 1980. – 710 с.
264. *Русские 2002* – Русские глагольные предложения: Экспериментальный синтаксический словарь / Под общ. ред. Л.Г. Бабенко. – М.: Флинта: Наука, 2002. – 464 с.
265. *Русский 1979* – Русский язык: Энциклопедия / Гл.ред. Ф.П. Филин. – М.: Советская энциклопедия, 1979. – 545 с.
266. *Савосина 1993* – Савосина Л.М. К вопросу о типовом значении модели предложения // Русский язык за рубежом. – 1993. – № 4. – С. 66-69.
267. *Савосина 1998* – Савосина Л.М. Актуализационная парадигма предложения. Типы коммуникативных задач и средства их решения (на материале биноминативных предложений, выражающих отношения характеризации) // Вопросы языкознания. – 1998. – № 3. – С. 141-150.
268. *Савосина 2000* – Савосина Л.М. Трансформационная парадигма предложения и ее соотносительность с актуализационной парадигмой // Вопросы языкознания. – 2000. – № 1. – С. 66-74.
269. *Савченко 1985* – Савченко Л.Р. Семантическая организация высказываний с предикатами причинно-следственного отношения: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Харьков, 1985. – 24 с.
270. *Савчук 2003а* – Савчук Тетяна. До питання об'єктивності критеріїв виділення релятивних дієслів української мови // “Наукові записки” Вінницького державного пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського: Зб. наук. праць. Серія: Філологія. 2003. Вип. 5 / Відп. ред. Н.Л.Іванюцька. – Вінниця: Вид-во Вінницького держ. ун-ту, 2003. – С. 124-129.
271. *Савчук 2003б* – Савчук Т. Релятивні дієслова як структурно-семантичний клас дієслівної лексики // Українська мова. – 2003. – №1. – С. 51-59.
272. *Свидерский 1983* – Свидерский В.И. О диалектике отношений. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1983. – 137 с.
273. *Свидерский 1989* – Свидерский В.И. Об одной особенности диалектики действительности // Философские науки. – 1989. – № 1. – С. 48-54.
274. *Свиридова 1993* – Свиридова Е.А. Семантика и функционирование глаголов партитивного отношения в современном английском языке: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Иркутский гос. пед. ин-т иностранных языков им. Хо Ши Мина. – Иркутск, 1993. – 160 с.
275. *Седельников 1961* – Седельников Е.А. Структура простого предложения с точки зрения синтагматических и парадигматических отношений // Филологические науки. – 1961. – № 3. – С. 23-30.
276. *Селиверстова 1982* – Селиверстова О.Н. Второй вариант классификационной сетки и описание некоторых предикативных типов русского языка // Семантические типы предикатов. – М.: Наука, 1982. – С.86-157.
277. *Семантические 1982* – Семантические классы русских глаголов. – Свердловск: УрГУ, 1982. – 152 с.
278. *Семантические 1998* – Семантические модели русских глагольных предложений: экспериментальный синтаксический словарь: Проспект / Под общ. ред. Л.Г.Бабенко. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1998. – 172 с.
279. *Сергеева 1973* – Сергеева Ж.А. Типы связочных глаголов в субстантивных предложениях // Вопросы синтаксиса русского языка: Сб. статей. – Ростов-на-Дону, 1973. – С. 32-40.

280. *Сильницький 1973* – Сильницький Г.Г. Семантические типы ситуаций и семантические классы глаголов // Проблемы структурной лингвистики. – М.: Наука, 1973. – С. 373-391.
281. *Ситар 2000* – Ситар Г. Релятивність у системі семантичних предикатів української мови // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Вип. 6 / Укл.: А.Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонДУ, 2000. – С. 42-46.
282. *Ситар 2002* – Ситар Г. Статус предиката партитивного відношення у сучасній українській літературній мові // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Вип. 9 / Укл.: А.Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонДУ, 2002. – С. 79-86.
283. *Ситар 2002a* – Ситар Г. Конверсивність предикатів частини й цілого в українській мові // Південний архів: Зб. наук. праць. Філологічні науки. – Вип. IV. – Херсон. – 2002. – С. 282-286.
284. *Ситар 2002b* – Ситар Г. Структура та ієрархія партитивних предикатів в українській мові // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. – Переяслав-Хмельницький, 2002. – С. 178-184.
285. *Ситар 2003* – Ситар Г. Біномінативні речення з предикатами партитивного відношення в українській мові // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Вип. 11: У 2 ч. / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Ч. I. – Донецьк: ДонДУ, 2003. – С. 227-236.
286. *Ситар 2003a* – Ситар Г. Дієслівні речення з предикатами об'єднання в українській мові // „Наукові записки” Вінницького державного пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського: Зб. наук. праць. Серія: Філологія. 2003. – Вип. 5 / Відп. ред. Н.Л.Іваницька. – Вінниця: Вид-во Вінницького держ. ун-ту, 2003. – С. 133-138.
287. *Ситар 2003b* – Ситар Г. Українські субстантивні речення з предикатом відношення “ціле → частини” // Исследование славянских языков и литератур в высшей школе: достижения и перспективы: Информационные материалы и тезисы докладов международной научной конференции / Под. ред. В.П.Гудкова, А.Г.Машковой, С.С.Скорвида. – М.: МГУ, 2003. – С. 197-200.
288. *Ситар 2003в* – Ситар Г.В. Синтаксичне поле дієслівних речень включення в українській мові // X Міжнародна конференція по функціональній лінгвістиці. “Функционирование русского и украинского языков в эпоху глобализации”/ Сборник научных докладов (Ялта 29 сентября – 4 октября 2003 г.). – Симферополь, 2003. – С. 308-309.
289. *Ситар 2003г* – Ситар Г.В. Реченнєвотвірний потенціал предиката “складатися” // Вісник Львівського національного університету. Серія філологічна. Випуск 30. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 2003. – С. 22-31.
290. *Ситар 2003г* – Ситар Г.В. Реченнєвотвірний потенціал предиката “містити” в українській мові // „Наукові записки” Вінницького державного пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського: Зб. наук. праць. Серія: Філологія. 2003. Випуск 5 / Відп. ред. Н.Л.Іваницька. – Вінниця: Вид-во Вінницького держ. ун-ту, 2003. – С. 328-333.
291. *Ситар 2004* – Ситар Ганна. Моделі дієслівних речень з предикатами членування та їх мовленнєві реалізації в українській мові // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Випуск 12 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонДУ, 2004. – С. 171-180.
292. *Ситар 2004a* – Ситар Ганна. Моделі українських речень із предикатами відношення частини й цілого // Функціонально-комунікативні аспекти граматики і тексту / Зб. наук. праць, присвячений ювілею А.П.Загнітка. – Донецьк: ДонДУ, 2004. – С. 91-103.
293. *Ситарь 2004b* – Ситарь Анна. Синтаксическое поле субстантивных партитивных предложений (на материале русского и украинского языков) // Русский язык: система и функционирование: Материалы Междунар. науч. конф., 18-19 мая 2004 г., Минск: В 2 ч. Ч. I / Редкол.: И.С. Ровдо (отв. ред.) и др. – Мн.: Изд. Центр БГУ, 2004. – С. 235-238.
294. *Скаб 2003* – Скаб М. Парадигма речень апеляцій // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 11. – Донецьк: ДонДУ, 2003. – Ч. 1. – С. 236-240.
295. *Скокова 2000* – Скокова Т.Н. Отношение включения в семантике и синтаксисе немецкого языка: Дисс. ... канд. филол. наук. – Белгород. – 2000. – 141 с.

296. *Слесарева 2004* – Слесарева И.П. Выражение возможности и невозможности // Книга о грамматике: Русский язык как иностранный / Под ред. А.В. Величко. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2004. – С. 370-386.
297. *Слесарева 2004а* – Слесарева И.П. Выражение необходимости и ненужности // Книга о грамматике: Русский язык как иностранный / Под ред. А.В. Величко. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2004. – С. 387-403.
298. *Слесарева 2004б* – Слесарева И.П. Выражение желательности / нежелательности и опасения // Книга о грамматике: Русский язык как иностранный / Под ред. А.В. Величко. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2004. – С. 403-418.
299. *Слинько 1977* – Слинько І.І. Типи простих речень // Українська мова і література в школі. – 1977. – № 9. – С. 51–59.
300. *Слинько 1978* – Слинько І.І. Парадигматика простого речення української мови (двоскладне речення) // Мовознавство. – 1978. – № 3. – С. 23-30.
301. *Слинько 1980* – Слинько І.І. Парадигматика простого речення української мови (односкладне речення) // Мовознавство. – 1980. – № 3. – С. 22-29.
302. *Слинько, Гуйванюк, Кобилянська 1994* – Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української літературної мови: Проблемні питання. – К.: Вища школа, 1994. – 675 с.
303. *Смирнова 1986* – Смирнова Т.Н. Семантическая структура предложений с предикатами состояния: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Харьков, 1986. – 25 с.
304. *СУМ* – Словник української мови: В 11 т. – К.: Наук. думка, 1970 – 1980.
305. *Современные 1985* – Современные зарубежные грамматические теории. – М.: ИНИОН АН СССР, 1985. – 250 с.
306. *Современный 2001* – Современный русский язык: Учебник / Под общ. ред. Л.А.Новикова. – СПб.: Изд-во "Лань", 2001. – 864 с.
307. *Соколовская 1981* – Соколовская Ж.П. Опыт системного описания семантических отношений в лексике (На материале русских имен прилагательных): Автореф. дисс. ... докт. филол. наук. – К., 1981. – 28 с.
308. *Степанов 1980* – Степанов Ю.С. К универсальной классификации предикатов // Известия АН СССР. – Серия литературы и языка. – 1980. – Т. 39. – № 4. – С. 311-323.
309. *Степанов 1981* – Степанов Ю.С. Имена. Предикаты. Предложения. – М.: Наука, 1981. – 360 с.
310. *Супрун 1977* – Супрун А.В. Грамматика и семантика простого предложения (на материале испанского языка). – М.: Наука, 1977. – 261 с.
311. *Сусов 1980* – Сусов И.П. Семантика и прагматика предложения. – Калинин: Калинин. гос. ун-т, 1980. – 51 с.
312. *Сусов 1973* – Сусов И.П. Семантическая структура предложения. – Тула: Изд-во Тульск. пед.ин-та, 1973. – 141 с.
313. *Сухотин 1960* – Сухотин В.П. Синтаксическая синонимика в современном русском литературном языке. – М.: Изд-во АН СССР, 1960. – 160 с.
314. *Сучасна 1972* – Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / За ред. І.К.Білодіда. – К.: Наукова думка, 1972. – 512 с.
315. *Тараненко 1989* – Тараненко А.А. Языковая семантика в ее динамических аспектах (основные семантические процессы). – К.: Наукова думка, 1989. – 256 с.
316. *Теньер 1988* – Теньер Л. Основы структурного синтаксиса / Вступит. ст. и общ. ред. В.Г. Гака; перев. с фр. И.М. Богуславского и др. – М.: Прогресс, 1988. – 655 с.
317. *Тимкова 1997* – Тимкова В.А. Двоскладні речення з предикатами якості в українській мові: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Вінницький держ. пед. ін-т. – Вінниця, 1997. – 174 с.
318. *Тимкова 1999* – Тимкова В.А. Семантична неоднорідність двовалентних предикатів якості // Мовознавство. – 1999. – С. 21-26.

319. *Тимкова 2005* – Семантико-синтаксична структура двоскладних речень із предикатами якості в українській мові. – К.: Кондор, 2005. – 134 с.
320. *Тягло 1989* – Тягло А.В. Становление научной концепции целостности. – Харьков: Высшая школа; Изд-во при ХГУ, 1989. – 133 с.
321. *Уемов 1963* – Уемов А.И. Вещи, свойства и отношения. – М.: АН СССР, 1963. – 184 с.
322. *Уемов 1967* – Уемов А.И. К вопросу об определении понятия "система" // Некоторые теоретические вопросы коммунистического строительства. – Одесса, 1967. – С. 195.
323. *Українська 2000* – Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), Зяблюк М.П. та ін. – К.: Українська енциклопедія, 2000. – 752 с.
324. *Федчук 1986* – Федчук Л.И. Семантический класс таксономических предложений со значением включения // Семантические категории русского языка. – К.: КГПИ, 1986. – С. 92-98.
325. *Федчук 1990* – Федчук Л.И. Семантико-структурная характеристика таксономических предложений современного русского языка: Дисс. ... канд. филол. наук. – К., 1990. – 183 с.
326. *Федорова 2000* – Федорова И.Р. Модальность возможности в современном русском языке: (На материале газ.). – Калининград: Калинингр. гос. ун-т, 2000. – 85 с.
327. *Филлмор 1981a* – Филлмор Ч. Дело о падеже // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 10. – М.: Прогресс, 1981. – С. 369-495.
328. *Филлмор 1981b* – Филлмор Ч. Дело о падеже открывается вновь // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 10. – М.: Прогресс, 1981. – С. 496-530.
329. *Философский 1989* – Философский энциклопедический словарь / Ред.кол.: С.С.Аверинцев, Э.А.Араб-Оглы, Л.Ф.Ильичев и др. – 2-ое изд. – М.: Советская энциклопедия, 1989. – 815 с.
330. *Фрумкина, Мостовая 1988* – Фрумкина Р.М., Мостовая А.Д. Гиперонимия и таксономия: к биографии проблемы // Речь: восприятие и семантика. – М.: Наука, 1988. – 171 с.
331. *Холодович 1979* – Холодович А.А. Проблемы грамматической теории. – Л.: "Наука" Ленинградское отделение, 1979. – 303 с.
332. *Хомский 1962* – Хомский Н. Синтаксические структуры // Новое в лингвистике. – Вып. 2. – М., 1962. – С. 412-527.
333. *Хомякова 1976* – Хомякова Е.Г. Семантико-синтаксический анализ конверсных отношений глаголов в современном английском языке: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Л., 1976. – 19 с.
334. *Цейтлин 1973* – Цейтлин С.Н. О выражении конкретности – абстрактности в русском языке // Функциональный анализ грамматических категорий. – Л.: ЛГПИ, 1973. – С. 32-46.
335. *Чаплыгина 1994* – Чаплыгина Т.Е. Биноминативные предложения как коммуникативная разновидность простых и сложных глагольных конструкций: Дисс. ... канд. филол. наук. – М., 1994. – 162 с.
336. *Чейф 1975* – Чейф У. Значение и структура языка. – М.: Прогресс, 1975. – 482 с.
337. *Черников 1990* – Черников Н.М. К вопросу о синонимической соотнесенности в структуре значений глаголов партитивной семантики в современном английском языке // Структура синтаксиса словосочетания и предложения в германских языках. – Пятигорск, 1990. – С. 66-72.
338. *Чернишова 2002* – Чернишова Л.І. Статус авторизації у науково-технічному (будівництво) тексті // Филологические исследования. – 2002. – № 5. – С. 300-309.
339. *Чернов 1971* – Чернов В.П. О классификации связочных глаголов современного русского литературного языка // Русский язык в школе. – 1971. – № 2. – С. 81-83.

340. *Шатуновский 1996* – Шатуновский И.Б. Семантика предложений и нереперентные слова (значение, коммуникативная перспектива, прагматика). – М.: Школа "Языки русской культуры", 1996. – 400 с.
341. *Шатуновский 1993* – Шатуновский И.Б. Семантическая структура предложения, "связка" и нереперентные слова // Вопросы языкознания. – 1993. – № 3. – С. 76-85.
342. *Швачко 1981* – Швачко С.А. Языковые средства выражения количества в современном английском, русском и украинском языках. – К.: Вища школа, 1981. – 144 с.
343. *Шведова 1973* – Шведова Н.Ю. О соотношении грамматической и семантической структуры предложения // Славянское языкознание: VIII Международный съезд славистов (Варшава, 21–27 августа 1973 г.): Докл. советской делегации. – М.: Наука, 1973. – С. 306-323.
344. *Шенк 1980* – Шенк Р. Обработка концептуальной информации. – М.: Энергия, 1980. – 360 с.
345. *Ширяев 1997* – Ширяев Е.Н. Конкуренция предложений бытия и характеристики в разных языковых сферах // Облик слова. – М., 1997. – С. 170-182.
346. *Шмарина 1975* – Шмарина В.И. Универсальное высказывание и лингвистические средства его выражения: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – М., 1975. – 19 с.
347. *Шмелев 2002* – Шмелев А.Д. Русский язык и внеязыковая действительность. – М.: Языки славянской культуры, 2002. – 496 с.
348. *Шмелева 1978* – Шмелева Т.В. Смысл предложения и семантика минимальной структурной схемы // Русский язык за рубежом. – 1978. – № 5. – С. 64-67.
349. *Шульжук 2004* – Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: Підручник. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2004. – 408 с.
350. *Югай 1965* – Югай Г.А. Диалектика части и целого. – Алма-Ата, 1965. – 204 с.
351. *Языкознание 1998* – Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н.Ярцева. – 2-е изд. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
352. *Якобсон 1985* – Якобсон Р. Часть и целое в языке // Якобсон Р. Избранные работы. – М.: Прогресс, 1985. – С. 301-306.
353. *Ярцева 1968* – Ярцева В.Н. Взаимоотношение грамматики и лексики в системе языка // Исследования по общей теории грамматики. – М.: Наука, 1968. – С. 5-57.
354. *Grzegorzczkova 1996* – Grzegorzczkova Renata. Wykłady z polskiej składni. – Warszawa: Wyd-wo Naukowe PWN, 1996. – 159 s.
355. *Kozílková 1986* – Kozílková Jana. Nekolik poznámek k partitivu v současné ruštině // Rossica Olomucensia XXIV (Za rok 1985). – Olomouc, 1986. – 24. – S. 54-62.
356. *Nagel 1963* – Nagel E. Whole, Sums and Organic Units // Parts and Whole: The Hayden Colloquium on scientific method and concept. – New York; London, 1963. – P. 135-155.
357. *Павловић 2000* – Павловић Слободан. Детерминативни падежи у говору северозападној боке. – Београд, 2000. – 170 с.
358. *Polenz 1985* – Polenz P.von. Deutsche Satzsemantik. – B.; N.Y., 1985. – 389 S.
359. *Rohdenberg 1996* – Rohdenberg Günter. "Drei Kürbe reifes Obst". Kongruenzbeziehungen zwischen den Konstituenten pseudopartitiver Konstruktionen im Nordniederdeutschen // Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik. – Wiesbaden, 1996. – Jg. 63, H. 3. – S. 289-294.
360. *Rousseau 1998* – Rousseau A. Construction predicative et typologie des predicats dans les langues naturelles // Predication, assertion, information: Actes du colloque d'Uppsala en linguistique fr., 6-9 juin 1996. – Uppsala, 1998. – P. 493-504.
361. *Rudnik-Karwatowa 1992* – Rudnik-Karwatowa Zofia. O kategorii partytywnosci w językach słowiańskich // Synchroniczne badania porównawcze systemów gramatycznych języków słowiańskich. – Warszawa, 1992. – S. 119-130.
362. *Saloni, Świdziński 1998* – Saloni Z., Świdziński M. Składnia współczesnego języka polskiego. – Warszawa: PWN, 1998. – 356 s.
363. *Schlachter 1994* – Schlachter W. Synchrone und diachrone Kasusfragen // Finnisch-ugrische Forschungen. – Helsinki, 1994. – Bd 52, H. 1/3. – S. 185-205.

364. *Starke 1989* – Starke Ingrid. Untersuchungen zur syntaktisch-semantischen Leistung von Funktionsverbgefügen im Deutschen (als Grundlage für eine automatische Analyse) // Zur Syntax und Semantik prädikativer Strukturen. – Berlin: Akad.-Verl., 1989. – S. 78-114.

365. *Tarczyńska 1995* – Tarczyńska Barbara. Synonimia składniowa w wypowiedziach uczniowskich jako efekt kształcenia językowego // Z teorii i praktyki dydaktycznej języka polskiego. – Katowice; Kraków, 1995. – 13. – S. 106-113.

366. *Vendler 1957* – Vendler Z. Verbs and times // The Philosophical Review. – 1957. – V. 66. – P. 143-160.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Аверченко 2003 – Аверченко Д. Професія детективного жанру // Дзеркало тижня. – 2003. – 4-10 жовтня (№ 38 (463)).

Агеева 2001 – Агеева В. На сторожі старожитностей // Критика. – 2001. – № 11.

Ажнюк 2001 – Ажнюк Б.М. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 48-54.

Андрухович 1997 – Андрухович Ю.І. Рекреації. Романи. – К.: Час, 1997. – 287 с.

Андрухович 2001 – Андрухович Ю. Роман з Універсумом // Критика. – 2001. – № 3.

Андрухович 2002 – Андрухович Ю. Місце зустрічі Germaschka // Критика. – 2002. – № 5.

Арнаутова 2002 – Арнаутова І. Вони були першими // Дзеркало тижня. – 2002. – 12-19 жовтня (№ 39 (414)).

Арсенко 2000 – Арсенко А. GM: У пошуках формули продовольчої безпеки // Дзеркало тижня. – 2000. – 14-20 жовтня (№ 40 (313)).

Артеменко 2002 – Артеменко О. Десять років вільного плавання // Дзеркало тижня. – 2002. – 11-17 травня (№ 17 (392)).

Афоніна 2000 – Афоніна З.Т. Науково-технічна нарада із введення обов'язкової сертифікації засобів індивідуального захисту // Уголь України. – 2000. – № 9. – С. 56.

Баган 2000 – Баган М.П. Семантико-синтаксичні параметри безособового вживання особових дієслів у сучасній українській мові: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 2000. – 19 с.

Багрянний 1992 – Багрянний І. Сад гетсиманський: Роман. – К.: Дніпро, 1992. – 528 с.

Багрянний 1996 – Багрянний І. Тигролови // Багрянний І. Тигролови: Роман; Огненне коло: Півість. – К.: Український письменник, 1996. – С. 5-232.

Бадрак 2002 – Бадрак В. Посол ПАР в Україні Деларі ван Тондлер: “Куплений в нашій країні криголам уже ввійшов в історію” // Дзеркало тижня. – 2002. – 25-31 травня (№ 19 (394)).

Бадрак 2002a – Бадрак В. Тулик української армії // Критика-Коментарі. – 2002. – 3 липня.

Бадрак 2002б – Бадрак В. Чорноморський суднобудівний завод може врятувати лише продаж з молотка // Критика-Коментарі. – 2002. – 18 липня

Базаров 2006 – Базаров С. Історія одного порядку. Хроніки «ручного управління» енергоринком // Дзеркало тижня. – 2006. – 25-31 березня (№ 11 (590)).

Базалук 2001 – Базалук О.О. Структурна організація матеріального світу // Філософський альманах: Зб.наук.праць / Гол. ред. В.В.Лях. – Вип. 22. – К.: Український центр духовної культури, 2001. – С. 187-194.

Бакаєв 2002 – Бакаєв О., Ревенко В. АСК “Укррічфлот”: десятиліття пошуку і перетворень // Дзеркало тижня. – 2002. – 19-25 жовтня (№ 40 (415)).

Бакула 2000 – Бакула Б. Десять років без цензури // Критика. – 2000. – № 11.

Банківська 1993 – Банківська енциклопедія / Під ред. д.ек.н. Мороза А.М. – К.: Ельтон, 1993. – 328 с.

Баранов 1970 – Баранов С.М. Органічна хімія. – К.: Вища школа, 1970. – 207 с.

- Баранов 2002* – Баранов О. Електронний уряд в Україні? Буде! Коли? // Дзеркало тижня. – 29 грудня 2001 - 11 січня 2002 (№ 51 (375)).
- Баранцева 2001* – Баранцева К.К. Еліта як духовно-інтелектуальний феномен (соціально-філософський аналіз): Автореф. дис. ... канд. філос. наук. – К., 2001. – 20 с.
- Барка 1998* – Барка В. Межі духовності // Сучасність. – 1998. – № 6. – С.102-132.
- Башта 2000* – Башта А.-Т.В. Антропогенна трансформація орнітокомплексу Сколівських Бескидів: Автореф. дис. ... канд. біолог. наук. – Чернівці, 2000. – 19 с.
- Безроднова 2000* – Безроднова О.В. Антропогенна трансформація трав'яної рослинності долини р. Самари в межах Західного Донбасу: Автореф. дис. ... канд. біолог. наук. – Дніпропетровськ, 2000. – 16 с.
- Безугла 2000* – Безугла Т.М. Агрегативна стійкість водних індивідуальних та гетеродисперсій нітриду кремнію, оксидів алюмінію та ітрію: Автореф. дис. ... канд. хім. наук. – К., 2000. – 16 с.
- Бердишев 1969* – Бердишев Г.Д., Коваленко С.П. Код спадковості. – К.: Наукова думка, 1969. – 155 с.
- Березовчук 2001* – Березовчук Л. Пришестя дискурсу // Критика. – 2001. – № 9.
- Белопольська 2000* – Белопольська В.М., Жерлцін Д.М. Зведений баланс фінансових ресурсів регіону і його використання в управлінні фінансовим забезпеченням соціально-економічного розвитку території // Финансы, учет, банки: Сб. научн. тр. / Под общ. ред. д.э.н., проф. П.В.Егорова. – Донецк: ДонНУ, УкрНТЭК, 2000. – С. 152-158.
- Бик 2000* – Бик С.Ш., Узіюк В.І., Лазар В.О., Аненков В.А. Еколого-біохімічні особливості відходів вугілля Львівсько-Волинського басейну // Уголь Украины. – 2000. – № 7.
- Біла 2002* – Біла А. Солодка хвороба Андрусая // Критика. – 2002. – № 1-2.
- Білобровко 2002* – Білобровко Т. Учитись ніколи не пізно // Рідна школа. – 2002. – № 7. – С. 54-55.
- Бобак 2001* – Бобак М.І. Ідеї громадянського гуманізму в українській духовній культурі (XVI-XVII ст.): Автореф. дис. ... канд. філос. наук. – Львів, 2001. – 19 с.
- Богапов 2002* – Богапов Г. Телевізори: плаский вже не означає дорогий // Дзеркало тижня. – 2002. – 12-19 жовтня (№ 39 (414)).
- Богапов 2003* – Богапов Г. Два мобільники в одній кишені // Дзеркало тижня. – 2003. – 13-19 вересня (№ 35 (460)).
- Богданович 1988* – Богданович М.В. Математичні джерельця. – К.: Веселка, 1988. – 168 с.
- Бондаренко 2003* – Бондаренко В. За 10 євро – навколо світу // Дзеркало тижня. – 2003. – 22-28 березня (№ 11 (436)).
- Бордуляк 1953* – Бордуляк Т. Вибрані оповідання. – Львів: Каменяр, 1953. – 205 с.
- Борисенко 2002* – Борисенко Н. Знання іноземних мов – запорука успіху в житті // Рідна школа. – 2002. – № 7. – С. 77.
- Борисова 2002* – Борисова О. Як пам'ять народна, як берегиня // Рідна школа. – 2002. – № 7. – С. 30.
- Будницька 2001* – Будницька О.А. Індивідуально-особистісні детермінанти емоційних переживань у психотравмуючій ситуації: Автореф. дис. ... канд. психолог. наук. – К., 2001. – 17 с.
- Бурлака 2001* – Бурлака В. Чекаємо “контрольованого вибуху”? // Дзеркало тижня. – 2001. – 10-16 лютого (№ 6 (330)).
- Бурлака 2001а* – Бурлака В. Розумом мистецтво не збагнути // Дзеркало тижня. – 2001. – 8-16 березня (№ 10 (334)).
- Буруковська 2001* – Буруковська Н.В. Аксиологічний вимір методологічних тенденцій гуманітарного знання: Автореф. дис. ... канд. філос. наук. – К., 2001. – 19 с.
- Бутович 2002* – Бутович Н. Олексій Коган: “Джазу добре там, де він є” // Дзеркало тижня. – 2002. – 16-22 листопада (№ 44 (419)).

- Буяківська 2001* – Буяківська І. “Інші” матері та “інші” діти // Дзеркало тижня. – 2001. – 2-8 червня (№ 21 (345)).
- Бюджетний 2001* – Бюджетний кодекс України // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 37-38.
- Василькевич 2002* – Василькевич Я. Діагностика розвитку професійних якостей майбутніх педагогів // Рідна школа. – 2002. – № 7. – С. 18-19.
- Вауліна 2001* – Вауліна О. ПФ: готовність № 1. Квітнева // Дзеркало тижня. – 2001. – 31 березня - 6 квітня № 13 (337).
- Вахненко 2002* – Вахненко Л. Кровне питання // Дзеркало тижня. – 2002. – 30 листопада - 6 грудня (№ 46 (421)).
- Верба 2002* – Верба Г. До Сковороди істинного // Рідна школа. – 2002. – № 7. – С. 71-74.
- Веселовський 2000* – Веселовський С.Г. Ідентифікації громадян України як чинник її зовнішньополітичного розвитку: Автореф. дис. ... канд. політ. наук. – К., 2000. – 19 с.
- Винников 2001* – Винников О. “Ринок ідей” і цензура в Україні // Критика. – 2001. – №9.
- Винников 2002* – Винников О. Кодифікація норм професійної поведінки журналістів // Критика-Коментарі. – 2002. – 20 серпня.
- Винниченко 1991* – Винниченко В. Вибрані п’єси. – К.: Мистецтво, 1991. – 575 с.
- Винниченко 2000* – Винниченко В. Твори: В 2 т. – К.: Дніпро, 2000. – Т. 2: Сонячна машина. – 624 с.
- Винниченко 1919* – Винниченко В.К. Твори. – К.: Дзвін, 1919. – Т. 8: Божки. – 1919. – 356 с.
- Вихованець 2001* – Вихованець І. Родовий відмінок: центр чи периферія відмінкової системи? // Лінгвістичні студії: 36. наук. праць. – Вип. 7 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 10-16.
- Вільде 1977* – Вільде І. Сестри Річинські: Роман: У 2-х кн. – К.: Дніпро, 1977. – Кн. 1. – 495 с.
- Вінський 2002* – Вінський Й. Опозиція єдина у розумінні суті запропонованих нею змін системи влади // Критика-Коментарі. – 2002. – 13 вересня.
- Вовк 2000* – Вовк Л.С. Аналіз і оцінка інвестиційної діяльності підприємств (на прикладі електронної промисловості України): Автореф. дис. ... канд. економ. наук. – Тернопіль, 2000. – 22 с.
- Вода 2002* – Вода Юрського періоду // Дзеркало тижня. – 2002. – 18 - 24 травня (№ 18 (393)).
- Войтенко 2000* – Войтенко В.В. Методи програмної підтримки складних екологічних моделей та побудова інформаційної системи захисту довкілля: Автореф. дис. ... канд. техн. наук. – К., 2000. – 16 с.
- Воловик 2001* – Воловик Г.В. Життя як цілісність: соціально-філософський аналіз: Автореф. дис. ... канд. філос. наук. – Запоріжжя, 2001. – 19 с.
- Ворожбит 1998* – Ворожбит Н. Життя простих // У чеканні театру. Антологія молодого драматургії / Упорядкування та післямова Н. Мірошніченко; Переднє слово Я.Стельмаха; Передм. Ю.Сидоренка. – К.: Смолоскип, 1998. – С. 17-40.
- Воротинцева 2001* – Воротинцева А. Запах жінки // Дзеркало тижня. – 2001. – 22-28 вересня (37 (361)).
- Вржещ 1999* – Вржещ Ю. Аналіз собівартості продукції та підвищення ефективності виробництва на прикладі вугутського виробництва // Економіст. – 1999. – № 5. – С. 62-66.
- Вступна 1997* – Вступна стаття // Андрухович Ю.І. Рекреації. Романи. – К.: “Видавництво “Час”, 1997. – С.3-5.
- Вязовікіна 2000* – Вязовікіна Н.В. Анодне розчинення і пасивація d-перехідних металів та їх сплавів у водних розчинах електролітів: Автореф. дис. ... докт. хім. наук. – К., 2000. – 34 с.
- Габор 1998* – Габор В. Драбина до небес // Сучасність. – 1998. – № 6. – С. 8-15.
- Гаврилів 2002* – Гаврилів Т. Гермес і Гадамер // Критика. – 2002. – № 4.
- Гайда 2001* – Гайда Л. “Гарас Бульба” у пампасах і фіордах // Критика. – 2001. – № 7-8.

- Галенко 2001* – Галенко О. Ігри ксенофобів // Критика. – 2001. – № 5.
- Галенко 2002* – Галенко О. Мова наша холопська // Критика. – 2002. – № 4.
- Галковська 2002* – Галковська Т. Вся “сінь” – у йоді? // Дзеркало тижня. – 2002. – 11-17 травня (№ 17 (392)).
- Галковська 2002a* – Галковська Т. До столу подано: хто кого з’їсть? // Дзеркало тижня. – 2002. – 6-12 липня (№ 25 (400)).
- Галковська 2002б* – Галковська Т. Зелене світло “троянському коню”? // Дзеркало тижня. – 2002. – 8-15 березня (№ 9 (384)).
- Галковська 2002в* – Галковська Т. З’їхати з гірки й не перетворитися на гарбуз хочуть чиновники Кабміну та Держкомзв’язку, які реалізують програму “Електронний уряд” // Дзеркало тижня. – 2002. – 12-18 жовтня (№ 39 (414)).
- Галковська 2002г* – Галковська Т. Кисломолочні продукти: купувати в магазині чи робити вдома? // Дзеркало тижня. – 2002. – 23 - 29 листопада (№ 45 (420)).
- Галковська 2002r* – Галковська Т. “Схвалено Мінздоров’я”: вірити на слово чи ділити навіплі // Дзеркало тижня. – 2002. – 16-22 лютого (№ 6 (381)).
- Галковська 2002д* – Галковська Т. Щаслива дитина – “сита”, а не “переговорана” // Дзеркало тижня. – 2002. – 12-19 жовтня (№ 39 (414)).
- Галковська 2003* – Галковська Т. Чому ми суп їмо виделкою? // Дзеркало тижня. – 2003. – 15-21 листопада (№ 44 (469)).
- Гальчинський 2002* – Гальчинський А. Європа і США: геополітичне суперництво // Дзеркало тижня. – 2002. – 16-22 листопада (№ 44 (419)).
- Гарань 2002* – Гарань О. Влада має порозумітися з “Нашою Україною”, інакше Ющенко йтиме на президентські вибори під антикучмівськими гаслами // Критика. – 2002. – № 3.
- Гаркушин 2000* – Гаркушин П.К. Перспективи видобутку кам’яної солі на Домбровському кар’єрі // Уголь України. – 2000. – № 8. – С. 37-38.
- Гаташ 2002* – Гаташ В. Вірус – антивірус: битва продовжується // Дзеркало тижня. – 2002. – 2-8 лютого (№ 4 (379)).
- Гаташ 2003* – Гаташ В. Випускники-економісти, на перший-другий-третій розподілись! // Дзеркало тижня. – 2003. – 4-10 жовтня (№ 38 (463)).
- Герб 2000* – “Герб свободи – знак питання” // Дзеркало тижня. – 2000. – 2-8 грудня (№ 47 (320)).
- Головаха 2001* – Головаха Є. Антицивілізаційна війна // Критика. – 2001. – № 10.
- Голуб 2000* – Голуб О. З морквиною – в життя // Дзеркало тижня. – 2000. – 8-14 липня (№ 27 (300)).
- Гончар 1987 і Гончар 1988* – Гончар Олесь. Твори в 7-и т. – Т. 3. – К.: Дніпро, 1987. – 559 с.; Т. 4. – К.: Дніпро, 1987. – 589 с.; Т. 6. – 1988. – 703 с.; К.: Дніпро, 1988. – Т. 7. – К.: Дніпро, 1988. – 656 с.
- Гончаренко 2001* – Гончаренко Н., Кушнар’ова М. Школа іншування // Критика. – 2001. – № 4.
- Гордієнко 2000* – Гордієнко М.І. Аудит фінансових результатів сільськогосподарських підприємств: Автореф. дис. ... канд. економ. наук. – К., 2000. – 20 с.
- Горічко 2000* – Горічко М.В. Взаємодія бромопохідних камфори з нуклеофільними реагентами: Автореф. дис. ... канд. хім. наук. – К., 2000. – 16 с.
- Горlach 2000* – Горlach Л. Пам’ять неперепутна // Дзеркало тижня. – 2000. – 16-22 грудня (№ 49 (322)).
- Горленко 1993* – Горленко В.Ф. Основні галузі господарства і заняття населення // Культура і побут населення України: Навч. посібник / В.І.Наулко, Л.Ф.Артюх, В.Ф.Горленко та ін. – 2-е вид., доп. та перероб. – К.: Либідь, 1993. – С. 60-74.
- Горленко 1993a* – Горленко В.Ф. Транспорт і засоби пересування // Культура і побут населення України: Навч. посібник / В.І.Наулко, Л.Ф.Артюх, В.Ф.Горленко та ін. – 2-е вид., доп. та перероб. – К.: Либідь, 1993. – С. 95-101.

Горленко 1993б – Горленко В.Ф., Скуратівський В.Т., Ткаченко Л.О. Допоміжні види господарської діяльності. Домашні промисли та ремесла // Культура і побут населення України: Навч. посібник / В.І.Наулко, Л.Ф.Артюх, В.Ф.Горленко та ін. – 2-е вид., доп. та перероб. – К.: Либідь, 1993. – С. 95-101.

Гоцуєнко 2002 – Гоцуєнко Н. Тариф усе спише? // Дзеркало тижня. – 2002. – 2-8 листопада (№ 42 (417)).

Гоцуєнко 2003 – Гоцуєнко Н. Самоврядкування: шведський досвід і українські реалії // Дзеркало тижня. – 2003. – 9-15 серпня (№ 30 (455)).

Гоцуєнко 2003а – Гоцуєнко Н. Теплий дім // Дзеркало тижня. – 2003. – 31 травня - 6 червня (№ 20 (445)).

Грабович 2001 – Грабович Г. Вічне повернення містифікацій // Критика. – 2001. – № 1-2.

Грабович 2002 – Грабович Г. Мітологізації Львова: відлуння присутності та відсутності // Критика. – 2002. – № 7-8.

Грабович 2002а – Грабович Г. Сповільнені дії здобутків і втрат // Критика. – 2002. – № 5.

Грачова 2003 – Грачова Р. Анатомія ВВП без статистики й цифр // Дзеркало тижня. – 2003. – 13-19 вересня (№ 35 (460)).

Григоренко 2003 – Григоренко Н. Компанії та ринки // Дзеркало тижня. – 2003. – 22-28 листопада (№ 45 (470)).

Григорків 2000 – Григорків В.С. Оптимізаційні динамічні моделі еколого-економічної рівноваги: Автореф. дис. ... докт. фізико-матем. наук. – К., 2000. – 21 с.

Грицак 2002 – Грицак Я. Двадцять дві України // Критика. – 2002. – № 4.

Грицак 2002а – Грицак Я. Страсті по Львову // Критика. – 2002. – № 7-8.

Гриценко 2000 – Гриценко О. Між глобальним та національним // Критика. – 2000. – № 6.

Гриценко 2001 – Гриценко О. Доба євро-ремонту // Критика. – 2001. – № 1-2.

Гриценко 2001а – Гриценко О. Морока з мультикультуралізмом // Критика. – 2001. – № 11.

Громовий 2002 – Громовий В. Як змінити шину під час їзди? // Дзеркало тижня. – 2002. – 20-26 квітня (№ 15 (390)).

Грушевський 1992 – Грушевський М.С. Ілюстрована історія України. – К.: Наукова думка, 1992. – 544 с.

Гук 2002 – Гук Л. ПДВ уже відшкодовують, але заборгованість перед експортерами не зменшується // Дзеркало тижня. – 2002. – 7-13 вересня (34 (409)).

Гуцул 2002 – Гуцул Є. Чи сперечався Івано-Франківськ із Нюрнбергом? // Дзеркало тижня. – 2002. – 29 березня - 5 квітня (№ 12 (387)).

Далекогляд 2000 – Далекогляд Г. Патріарх Філарет: "Об'єднання українських церков може відбутися нинішнього року?" // Дзеркало тижня. – 2000. – 5-11 серпня (№ 31 (304)).

Даниленко 1997 – Даниленко В. Золота жила української прози // Вечеря на дванадцять персон. – К.: Генеза, 1997. – С. 5-12.

Дахнов 2000 – Дахнов С.Л. Акустичні властивості респіраторного тракту людини: Автореф. дис. ... канд. фізико-матем. наук. – К., 2000. – 19 с.

Дем'янчук 2001 – Дем'янчук О. Освітня доктрина: стратегія розвитку чи тактика руху по колу? // Дзеркало тижня. – 2001. – 4-10 серпня (№ 29 (353)).

Демська 1998 – Демська Л. Так не буде // У чеканні театру. Антологія молодой драматургії / Упорядкування та післямова Н. Мірошніченко; Переднє слово Я.Стельмаха; Передм. Ю.Сидоренка. – К.: Смолоскип, 1998. – С. 63-74.

Держпакет 2001 – На держпакет акцій "Оранти" претендує Укрсоцбанк // Дзеркало тижня. – 2001. – 22-28 грудня (№ 50 (374)).

Джуран 2002 – Джуран В. Соціально-економічний розвиток університету // Рідна школа. – 2002. – № 7. – С. 14.

- Діброва 1997* – Діброва В. Як ми продавали Сталіна // Квіти в темній кімнаті: Сучасна українська новела. – К.: Генеза, 1997. – С. 105-119.
- Діброва 2001* – Діброва В. Перекладач. Із циклу "Чайні замальовки" // Критика. – 2001. – № 3.
- Діброва 2001a* – Діброва В. Принц Гамлет Хамського повіту // Критика. – 2001. – № 5.
- Дмитричева 2003* – Дмитричева О. Європа довіряє і перевіряє // Дзеркало тижня. – 2003. – 1-7 лютого (№ 4 (429)).
- Дніпров 2002* – Дніпров В. “Лукойл-Україна”. Рік великого ривка // Дзеркало тижня. – 2002. – 21-27 грудня (№ 49 (424)).
- Дніпров 2002* – Дніпров Д. Газовий бізнес “Лукойлу” // Дзеркало тижня. – 2002. – 14-20 вересня (№ 35 (410)).
- Дністровий 1998* – Дністровий А. Учитель // У чеканні театру. Антологія молодого драматургії / Упорядкування та післямова Н. Мірошніченко; Переднє слово Я.Стельмаха; Передм. Ю.Сидоренка. – К.: Смолоскип, 1998. – С. 93-108.
- Довженко 1986* – Довженко О. Кіноповісті. Оповідання. – К.: Наукова думка, 1986. – 712 с.
- Домонтович 1999* – Домонтович В. Доктор Серафікус // Домонтович В. Доктор Серафікус. Без ґрунту: Романи. – К.: Критика, 1999. – С. 17-162.
- Дорошенко 1992* – Дорошенко Д. Нарис історії України. – Т. 2. – К.: Глобус, 1992. – 349 с.
- Дрозд 1984* – Дрозд В.Г. Ритми життя: Роман-біографія. – К.: Дніпро, 1984. – 447 с.
- Дружбинський 2002* – Дружбинський В. А може, вибори проводять лише для того, щоб дізнатися, прогноз якого соціологічного інституту виявився найточнішим? // Дзеркало тижня. – 2002. – 13-19 квітня (№ 14 (389)).
- Дружбинський 2002a* – Дружбинський В. Людство поділяється на начальників і дурнів. І поділ цей – умовний // Дзеркало тижня. – 29 грудня 2001 - 11 січня 2002 (№ 51 (375)).
- Дружбинський 2002б* – Дружбинський В. “Убивство государя та найяснішої родини було лише початком”. Штрихи до портрета Павла Пестеля // Дзеркало тижня. – 2002. – 3-9 серпня (№ 29 (404)).
- Екзаменаційні 1995* – Екзаменаційні білети для 11 (12)-х класів денних і вечірніх (змінних) загальноосвітніх навчально-виховних закладів. Хімія. Пояснювальна записка // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1995. – № 4.
- Екологічне 2001* – Екологічне законодавство України: Збірник нормативних актів / Відп. ред. І.О.Засць. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 416 с.
- Емселл 2001* – “Емселл” – що в цьому слові? // Дзеркало тижня. – 2001. – 29 вересня - 5 жовтня (№ 38 (362)).
- Євдокимов 2000* – Євдокимов В. Вища рада юстиції не прагне до контролю за судовою системою // Дзеркало тижня. – 2000. – 7-13 жовтня (№ 39 (312)).
- Єленський 2002* – Єленський В. Нові спархії і старі суперечки // Критика-Коментарі. – 2002. – 30 липня.
- Єленський 2002a* – Єленський В. Християни й політика // Дзеркало тижня. – 2002. – 19-25 січня (№ 2 (377)).
- Єрмоєнко 2001* – Єрмоєнко В. Про справдливості соціальну // Дзеркало тижня. – 2001. – 24 лютого - 2 березня (№ 8 (332)).
- Жбанкова 2002* – Жбанкова О. Лики краси та лики часу // Дзеркало тижня. – 2002. – 10-16 серпня (№ 30 (405)).
- Житловий 2001* – Житловий кодекс України: Проект // Голос України. – 2001. – 7 квітня (№ 63)).
- Жовтянський 2002* – Жовтянський В. Енергозбереження: більш ніж клондайк для економіки України, або ціна перерваної культурної традиції // Дзеркало тижня. – 29 грудня 2001 - 11 січня 2002 (№ 51 (375)).

- Жолдак 1999* – Жолдак Б. Бог буває. – К.: Факт, 1999. – 96 с.
- Загальнодержавна 2000* – Загальнодержавна програма формування національної екологічної мережі України на 2000 – 2015 роки // Відомості Верховної Ради. – 2000. – № 47.
- Загітко 2001* – Загітко А., Оліфіренко Л. Рец. на кн.: Ставицька Леся. Естетика слова в українській поезії 10-30 рр. XX ст. // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Вип. 7. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 295-298.
- Загоруйко 2001* – Загоруйко Ю. У пошуках фінансової імперії Бін Ладена. Заява. Буш оголошує економічну війну // Дзеркало тижня. – 2001. – 6-12 жовтня (№ 39 (363)).
- Загребельний 1971* – Загребельний П. Диво: Роман. – К.: Дніпро, 1971. – 672 с.
- Загребельний 1983* – Загребельний П. Роксолана: Роман. – К.: Дніпро, 1983. – 583 с.
- Загребельний 1994* – Загребельний П.А. Тисячолітній Миколай. – К.: Довіра, 1994. – 636 с.
- Заїка 2003* – Заїка А. Ялта під знаком “грифона” // Дзеркало тижня. – 2003. – 26 липня - 1 серпня (№ 28 (453)).
- Залигін 2003* – Залигін Р. Обличчя Вашого резюме // Дзеркало тижня. – 2003. – 1-7 листопада (№ 42 (467)).
- Засядько 2000* – Засядько А.А. Алгоритми розв’язку задачі відновлення сигналів в спектроскопії з використанням дискретних ортогональних перетворень: Автореф. дис. ... канд. техн. наук. – К, 2000. – 18 с.
- Захаров 2002* – Захаров Є. Судова влада – не “третя гілка”, а особливий вид влади // Критика-Коментарі. – 2002. – 20 серпня
- Заярнюк 2002* – Заярнюк А. Село і люди // Критика. – 2002. – № 3.
- Звенигородський 2000* – Звенигородський Е.Л. Аналіз структури та екологічного стану угруповань водяних рослин із застосуванням дистанційного моніторингу та системних методів: Автореф. дис. ... канд. біолог. наук. – К, 2000. – 20 с.
- Звернення 2000* – Звернення до депутатів Держдуми Росії // Урядовий кур’єр. – 2000. – 29 лютого.
- Звідки 2001* – Звідки ми черпаємо сили // Дзеркало тижня. – 2001. – 18-22 серпня (№ 31 (355)).
- Згуровський 2000* – Згуровський М. Майбутнє починається сьогодні // Дзеркало тижня. – 2000. – 2-8 вересня (№ 34 (307)).
- Згуровський 2002* – Згуровський М. Інформаційні мережеві технології в науці та освіті // Дзеркало тижня. – 2002. – 6-12 липня (№ 25 (400)).
- Земельний 2001* – Земельний кодекс України // Екологічне законодавство України: Збірник нормативних актів / Відп. ред І.О.Засць. – К.: Юрінком Інтер, 2001.
- Зінькевич 2001* – Зінькевич О. Підпоручик без обличчя, але з прізвищем // Критика. – 2001. – № 10.
- Знадобилося 2003* – Знадобилося 17 років для досягнення доперобудовного рівня виробництва пива // Дзеркало тижня. – 2003. – 17-23 травня (№ 18 (443)).
- Золотарьова 2001* – Золотарьова Е. Аби діти дивилися дитяче кіно // Освіта України. – 2001. – 7 червня (№ 39 (414)).
- Зорін 2001* – Зорін А. Від Галича до Пригова. Нарис самосвідомості московського інтелігента // Критика. – 2001. – № 10.
- Зубова 2000* – Зубова Л.Г., Омельченко А.В. Механізація лісної рекультивації териконів // Уголь України. – 2000. – № 7.
- Зув 1970* – Зув Ю.Й., Музиченко В.Ф. Категорії “частина”, “ціле” та процедура розчленування // Філософські проблеми сучасного природознавства. Міжвідомчий науковий збірник. – Вип. 21. – К.: Вид-во Київського ун-ту, 1970. – С.119-123.
- Іваницька 2002* – Іваницька Яна. К. музик фест пам’яті Івана Карабія // Дзеркало тижня. – 2002. – 12-19 жовтня (№ 39 (414)).
- Івченко 1999* – Івченко В. Де твій двигун, Земле? // Урядовий кур’єр. – 1999. – 9 вересня.

Інновації 2003 – Інновації, що змінили світ. Частина II // Дзеркало тижня. – 2003. – 25-31 жовтня (№ 41 (466)).

Інструктивний 1995 – Інструктивний лист // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – К.: Освіта, 1995. – червень (№ 12). – С. 27

Інструкція 1995 – Інструкція про екзамени, переведення та випуск учнів загальноосвітніх навчально-виховних закладів України // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – К.: Освіта, 1995. – березень (№ 5).

Інструкція 2001 – Інструкція про порядок обчислення та сплати збору за забруднення навколишнього природного середовища // Екологічне законодавство України: Збірник нормативних актів. – К.: Юрінком Інтер, 2001.

Інструкція 2001а – Інструкція про порядок спеціального використання водних живих ресурсів // Екологічне законодавство України. – К.: Юрінком Інтер, 2001.

Інструкція 2001б – Інструкція щодо оформлення та змісту проекту нормативів гранично допустимих викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря від стаціонарних джерел // Екологічне законодавство України: Збірник нормативних актів / Відп. ред І.О.Заць. – К.: Юрінком Інтер, 2001.

Інструкція 2001в – Інструкція щодо проведення радіаційного контролю транспортних засобів і вантажів у пунктах пропуску через державний кордон та на митній території України // Екологічне законодавство України: Збірник нормативних актів / Відп. ред І.О.Заць. – К.: Юрінком Інтер, 2001.

Ісаїв 2002 – Ісаїв В. Альтернативи діяспорної ідентичности // Критика. – 2002. – № 1-2.

Кабачинська 2001 – Кабачинська С. Олійні ріки в кредитних берегах // Дзеркало тижня. – 2001. – 28 квітня - 4 травня (№ 17 (341)).

Каданер 1968 – Каданер Л.І., Лисенко Г.Г. Корозія і захист металів. – К.: Радянська школа, 1968. – 125 с.

Калінін 1995 – Калінін Ю.А., Харьковщенко С.А. Релігієзнавство: Підручник. – К.: Наукова думка, 1995. – 252 с.

Калмиков 2002 – Калмиков Г. Педагогіку гуманізму В.О.Сухомлинського – в життя! // Рідна школа. – 2002. – № 7. – С. 19-25

Каралаш 1999 – Каралаш Н.Г. Життєвий світ людини та переживання нею стану самотності як предмет філософського аналізу: Автореф. дис. ... канд. філософ. наук. – Чернівці, 1999. – 19 с.

Карпець 2002 – Карпець О. Середній клас і фашизм // Дзеркало тижня. – 2002. – 12-19 жовтня (№ 39 (414)).

Карпіловська 2001 – Карпіловська Є. Граматика як основа та засіб лінгвістичного прогнозування // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 7 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 159-167.

Кархут 1993 – Кархут В.В. Ліки навколо нас. – К.: Здоров'я, 1993. – 232 с.

Касьянов 2002 – Касьянов Георгій. Ще не вмерла українська історіографія // Критика.– 2002.– №4.

Квіти 1997 – Квіти в темній кімнаті: Сучасна українська новела. – К.: Генеза, 1997. – 432 с.

Кир'ян 1998 – Кир'ян Н. Поезії // Сучасність. – 1998. – № 6. – С.20-28

Кирилов 2002 – Кирилов К. Нові залпи "цукрової війни" // Дзеркало тижня. – 2002. – 6-12 квітня (№ 13 (388)).

Кириченко 2002 – Кириченко Л. Про всебічну підготовку спеціалістів дбаємо вже сьогодні // Рідна школа. – 2002. – № 7. – С. 53

Кириченко 2003 – Кириченко І. Український соціум: еластичність свідомості й виклики часу // Дзеркало тижня. – 2003. – 2-8 серпня (№ 29 (454)).

Кім 1993 – Кім Л.М. Лінгвістична інтерпретація структури та семантики тексту наукової статті (на матеріалі французьких медичних журналів). Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 1993. – 22 с.

- Кіри 2001* – Кіриш О. Каральні фінансові установи: як їх створити. Читаємо “Сорок рекомендацій” від FATF // Дзеркало тижня. – 2001. – 15-21 вересня (№ 36 (360)).
- Клесов 2001* – Клесов О.І. Граничні теореми для кратних сум випадкових величин: Автореф. дис. ... докт. фізико-матем. наук. – К., 2001. – 32 с.
- Клименко 1999* – Клименко В.Б. Ігрові структури в музиці: естетика, типологія, художня практика: Автореф. дис. ... канд. мистецтвозн. – К., 1999. – 16 с.
- Клочко 2000* – Клочко Д. Львівська двокапка // Критика. – 2000. – № 12.
- Кобилянська 1956* – Кобилянська О. Твори: В 3-х т.- К.: Держлітвидав, 1956. – Т.1. – 687 с.
- Кобилянська 1988* – Кобилянська О. Повісті. Оповідання. Новели. – К.: Наукова думка, 1988. – 650 с.
- Коваленко 2003* – Коваленко В. Віртуальний оператор “Джинс”: успішний старт // Дзеркало тижня. – 2003. – 23-29 серпня (№ 32 (457)).
- Коваль 2000* – Коваль А.М., Мялковський В.Й., Лобода В.В. Шахтні стаціонарні установки: нові технічні рішення // Уголь України. – 2000. – № 10. – С. 29-30.
- Ковальчук 2001* – Ковальчук Т.М. Газорідина хроматографія діалкілдітіокарбаматів металів та її використання в аналізі: Автореф. дис. ... канд. хім. наук. – Одеса, 2001. – 19 с.
- Кодекс 1994* – Кодекс законів про працю України. – К.: Праця, 1994. – 163 с.
- Коз'яков 2002* – Коз'яков С. Консорціум – це латинською “співучасть” // Дзеркало тижня. – 2002. – 12-19 жовтня (№ 39 (414)).
- Козацька 2002* – Козацька Т. Політичний режим і громадська думка // Рідна школа. – 2002. – № 7. – С. 39-40.
- Колибенко 2002* – Колибенко О. Тасмичі давнього Переяслава // Рідна школа. – 2002. – № 7. – С. 64-70.
- Комарова 2000* – Комарова О.А. Удосконалення підготовки кваліфікованих кадрів на регіональному рівні (на прикладі Кіровоградської області України): Автореф. дис. ... канд. економ. наук. – К., 2000. – 19 с.
- Комаровський 2001* – Комаровський С. Дорога до горщика // Дзеркало тижня. – 2001. – 24-30 листопада (№ 46 (370)).
- Кондратенко 2000* – Кондратенко П.В. Адаптація яблуні в Україні: Автореф. дис. ... докт. сільськогосп. наук. – К., 2000. – 33 с.
- Кондратенко 2001* – Кондратенко В.О. Аксиоматичні моделі і методи проектування лінгвістичних трансляторів: Автореф. дис. ... канд. фізико-матем. наук. – К., 2001. – 16 с.
- Кондратенко 2001a* – Кондратенко І.В. Планування сім'ї у жінок, які мешкають на забрудненій радіонуклідами території: Автореф. дис. ... канд. мед. наук. – К., 2001. – 20 с.
- Кондратенко 2002* – Кондратенко Т.Є. Основи формування промислового сортименту яблуні в Україні: Автореф. дис. ... докт. сільськогосп. наук. – К., 2002. – 38 с.
- Конотопець 1989* – Конотопець Наталя. Душа речей: Повість // Жовтень. – 1989. – № 4. – С.44-54.
- Конституція 1996* – Конституція України. – К.: Юрінком, 1996. – 80 с.
- Конфлікто 2001* – Конфлікто інтересів // Дзеркало тижня. – 2001. – 28 липня - 3 серпня (№ 28 (352)).
- Концепція 1995* – Концепція безперервної базової хімічної освіти в Україні // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1995. – № 7.
- Концепція 1995a* – Концепція безперервної біологічної освіти в Україні // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1995. – квітень (№ 8).
- Концепція 1995b* – Концепція безперервної історичної освіти в Україні // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1995. – квітень (№ 8).
- Концепція 1995в* – Концепція шкільної математичної освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1995. – вересень (№ 17).

Корабльов 2001 – Корабльов С. Вітчизняні інвестори – глядачі на чужому святі чи повноцінні учасники приватизації Обленерго? // Дзеркало тижня. – 2001. – 19-25 травня (№ 19 (343)).

Корабльова 2000 – Корабльова Н.С. Багатомірність ролівої реальності: соціально-філософський аналіз: Автореф. дис. ... докт. філос. наук. – Харків, 2000. – 32 с.

Корженевська 1999 – Корженевська Ю.В. Акумуляційно-денудаційні процеси як фактор ценозотворювання (на прикладі деяких рослинних угруповань Криму): Автореф. дис. ... канд. біолог. наук. – Ялта, 1999. – 18 с.

Коржик 2001 – Коржик Л. Структурно-семантична типологія п'ятикомпонентних відприкметникових словотвірних ланцюжків української мови // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 7 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 172-179.

Корнейко 2001 – Корнейко Ірина. Синтаксичні особливості лекцій (на матеріалі англійської мови) // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 7 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 100-106.

Корніяка 1995 – Корніяка О. Мистецтво гречності: Чи вміємо ми себе поводити? – К.: Либідь, 1995. – 96 с.

Косміна 1993 – Косміна Т.В. Поселення та житло // Культура і побут населення України: Навч. посібник / В.І.Наулко, Л.Ф.Артюх, В.Ф.Горленко та ін. – 2-е вид., доп. та перероб. – К.: Либідь, 1993. – С. 102-115.

Костров 2000 – Костров М. Проблеми пошуку і рятування на водних об'єктах України // Дзеркало тижня. – 2000. – 25 листопада - 1 грудня (№ 46 (319)).

Котляр 2002 – Котляр А. Найсильніші чаклуни завжди живуть за річкою, у сусідньому селі // Дзеркало тижня. – 2002. – 13-19 липня (№ 26 (41)).

Котова 2001 – Котова Л.М. Емоційна стійкість як засіб формування інструментально-виконавської надійності у студентів музично-педагогічних факультетів: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – К., 2001. – 18 с.

Коцур 2002 – Коцур В. На освітянському обрії – ще один університет // Рідна школа. – 2002. – № 7. – С. 4-8.

Коцур 2002а – Коцур Н. Здоров'я дітей – здоров'я нації // Рідна школа. – 2002. – № 7. – С. 11-14

Коцюбинський 1988 – Коцюбинський М. Твори в двох томах. – К.: Наукова думка, 1988. – Т. I. – 584 с.; Т. II. – 496 с.

Красновський 2000 – Красновський В.М. Вплив гуманістично орієнтованого навчання на психічні стани школярів: Автореф. дис. ... канд. психолог. наук. – К., 2000. – 17 с.

Красовський 2001 – Красовський В.Л. Деформування та випучування гладких і підкріплених циліндричних оболонок при статичному навантаженні (експериментально-теоретичне дослідження): Автореф. дис. ... докт. техн. наук. – Дніпропетровськ, 2001. – 32 с.

Кримінальний 2001 – Кримінальний кодекс України (№ 2341-III від 5 квітня 2001). – К.: ЕксОб, 2001. – 256 с.

Крисін 2002 – Крисін Р., Купрін В. Україніт і пауергель: вигадки та реальність // Дзеркало тижня. – 2002. – 1-7 червня (№ 20 (395)).

Кузьо 1999 – Кузьо Т. Проблеми безпеки в небезпечному регіоні // Критика. – 1999. – № 12.

Кулешов 2002 – Кулешов О.В. Відношення "людина і світ" у творчості Т.Г.Шевченка (на матеріалах західної української діаспори): Автореф. дис.... канд. філос. наук. – К., 2002. – 20 с.

Кулик 2000 – Кулик В. Щирі українці та їхній "othering" // Критика. – 2000. – № 12.

Кучеренко 2003 – Кучеренко О. Краз: Спогад про майбутнє // Дзеркало тижня. – 2003. – 8-14 березня (№ 9 (434)).

Кучерук 2000 – Кучерук Д. Корейське возз'єднання – початок нової епохи? // Дзеркало тижня. – 2000. – 30 вересня - 6 жовтня (№ 38 (311)).

- Кучинський 2001* – Кучинський С. Що прийде на зміну індустрії інформаційних технологій? // Дзеркало тижня. – 2001. – 24-30 листопада (№ 46(370)).
- Кучма 2002* – Кучма І. Кити післявересневого світу // Критика. – 2002. – № 1-2.
- Кушнір 2003* – Кушнір А. Садок вишневий коло хати.com.ua // Дзеркало тижня. – 2003. – 5-11 липня (№ 25 (450)).
- Лісничук 2002* – Лісничук О., Сушко О. Євразес: економічний сир у політичній мишоловці // Дзеркало тижня. – 2002. – 12-19 жовтня (№ 39 (414)).
- Лазаренко 2002* – Лазаренко А. Авіалінії України об'єднуються. А раптом їх справді куплять? // Дзеркало тижня. – 2002. – 16-22 березня (№ 10 (385)).
- Лапшин 2001* – Лапшин О. Обережно: вихідні! // Дзеркало тижня. – 2001. – 3-9 листопада (№ 43 (367)).
- Лапшина 2002* – Лапшина І. Розвиток мовлення дошкільнят засобами комп'ютерних ігор // Рідна школа. – 2002. – № 7. – С. 48-49.
- Лепкий 1991* – Лепкий Б. Мазепа. Трилогія. – Львів: Каменяр, 1991. – 619 с.
- Лижник 1997* – Лижник Я. Четверо за столом // Квіти в темній кімнаті: Сучасна українська новела. – К.: Генеза, 1997. – С. 210-215.
- Лисенко 2000* – Лисенко М.В. Взаємодія крос-спряжених діснамів циклічних кетонів з електрофільними реагентами: Автореф. дис. ... канд. хім. наук. – К., 2000. – 19 с.
- Літературознавчий 1997* – Літературознавчий словник-довідник / Р.Т.Гром'як, Ю.І.Ковалів та ін. – К.: ВЦ “Академія”, 1997. – 752 с.
- Ліщинська-Милян 2001* – Ліщинська-Милян О.І. Ідеї християнського гуманізму в українській релігійній філософії першої половини ХХ століття: Автореф. дис. ... канд. філос. наук. – Львів, 2001. – 20 с.
- Лучак 2001* – Лучак Г. Структурні типи супровідних ремарок у драматичному тексті // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 7 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 201-206.
- Лященко 2003* – Лященко О. “Наш пріоритет – український споживач брухт, і це насамперед продиктовано економічно”, – заявляє президент компанії “Укрвторресурс” Семен Тихонович” // Дзеркало тижня. – 2003. – 19-25 квітня (№ 15 (440)).
- Львова 2001* – Львова О. Міфи, що їх нам вибирають // Дзеркало тижня. – 2001. – 22-28 вересня (№ 37 (361)).
- Макаров 1994* – Макаров А. Світло українського Бароко. – К.: Мистецтво, 1994. – 290 с.
- Макаров 2002* – Макаров О. концепція безпечного вибуху // Дзеркало тижня. – 2002. – 28 червня - 5 липня (№ 24 (399)).
- Максим'юк 2001* – Максим'юк О. До питання про позиційно стійкі словосполучення // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 7 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 110-116.
- Маланюк 1995* – Маланюк С. Книга спостережень. – К.: Атіка, 1995. – 236 с.
- Малишевський 2001* – Малишевський І. Декілька спантелчених запитань до законотворців // Дзеркало тижня. – 2001. – 17-23 березня (№ 11 (335)).
- Малко 2002* – Малко Р. Музика з тіні // Дзеркало тижня. – 2002. – 14-20 вересня (№ 35 (410)).
- Маринович 2001* – Маринович М. Толерантність як уміння “плавати в одному човні” // Критика. – 2001. – № 9.
- Мартиненко 2002* – Мартиненко М. Нотатки на полях чернетки проєкту енергетичної стратегії України // Дзеркало тижня. – 2002. – 21-27 грудня (№ 49 (424)).
- Мартович 1954* – Мартович Л. Твори. – К.: Держлітвидав, 1954. – 386 с.
- Масицька 2001* – Масицька Т. Функціонально-семантична реалізація інструментальної синтаксеми // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Вип. 7 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 147-150.
- Маскалевич 2002* – Маскалевич І. “Рівнеазот”: позитивчик для інвестора // Дзеркало тижня. – 2002. – 24 лютого - 2 березня (№ 8 (332)).

- Маскалевич 2002a* – Маскалевич І. Лампочка по-донецькому // Дзеркало тижня. – 2002. – 20-26 квітня (№ 15 (390)).
- Медведчук 2000* – Медведчук В. Дух і принципи соціал-демократії: українська перспектива. – К.: Основні цінності, 2000. – 200 с.
- Мединська 2001* – Мединська Л.Л. Територіальна диференціація інтенсивності антропогенного навантаження в екологічно напружених регіонах (на прикладі Криворіжжя): Автореф. дис. ... канд. біолог. наук. – Харків, 2001. – 18 с.
- Мельничук 2002* – Мельничук В. Економічне зростання та макроекономічні диспропорції: аналіз української дійсності // Дзеркало тижня. – 2002. – 14-20 вересня (№ 35 (410)).
- Мельничук 2002a* – Мельничук Д. Через ФАО – до аграрної глобалізації // Дзеркало тижня. – 2002. – 16-22 березня (№ 10 (385)).
- Метельова 1999* – Метельова Т. Кучма всіх об'єднав // Критика. – 1999. – № 10.
- Методика 1995* – Методика проведення польової зоологічної практики // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – К.: Освіта, 1995. – вересень (№ 18).
- Методичні 2000* – Методичні матеріали до вивчення курсу “Філософія” для бакалаврів радіофізичного факультету / Упорядник О.Г.Охріменко. – К.: Вид-во Київськ. ун-ту, 2000.
- Митний 2002* – Митний кодекс України // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 38-39.
- Михайлик 2000* – Михайлик Т.А. Еліпсометрія надграток і розупорядкованих поверхонь монокристалів GaAs 1 Si: Автореф. дис. ... канд. фізико-математичних наук. – К., 2000. – 20 с.
- Михайловська 2000* – Михайловська Н.С. Динаміка порушень структури та функції серця у хворих на великовогнищевий інфаркт міокарда під впливом лікування еналаприлом та симвастином: Автореф. дис. ... канд. мед. наук. – Запоріжжя, 2000. – 21 с.
- Михайлюк 2000* – Михайлюк Т.І. Водорості Канівського природного заповідника (Україна): Автореф. дис. ... канд. біолог. наук. – К., 2000. – 19 с.
- Мицак 2001* – Мицак С. Українці в степах Альберти // Критика. – 2001. – № 6.
- Мірошниченко 1998* – Мірошниченко Н. Потойбіч паузи (Епілог) // У чеканні театру. Антологія молодій драматургії / Упорядкування та післямова Н.Мірошниченко, Переднє слово Я.Стельмаха; Передм. Ю.Сидоренка. – К.: Смолоскип, 1998. – С. 353-356.
- Московська 2002* – Московська Н. Підробки потіснили справжню їжу // Дзеркало тижня. – 2002. – 19-25 жовтня (№ 40 (415)).
- Мостова 2002* – Мостова Ю. Коли наступники не дійдуть згоди... // Дзеркало тижня. – 2002. – 24-30 серпня (№ 32 (407)).
- Мостова 2003* – Мостова Ю. ...І щоб без дурниць! // Дзеркало тижня. – 2003. – 28 червня - 4 липня (№ 24 (449)).
- Мотрич 1997* – Мотрич К. За таїною неба // Квіти в темній кімнаті: Сучасна українська новела. – К.: Генеза, 1997. – С. 255-278.
- Муль 2000* – Муль О.В. Аналіз автоколивальних процесів в складних неперервно-дискретних системах: Автореф. дис. ... канд. фізико-матем. наук. – К., 2000. – 20 с.
- Мусянович 2000* – Мусянович Р.Я. 1-Алкіл(арил)тіо-2-поліфлуороалкілацетилени: Автореф. дис. ... канд. хім. наук. – К., 2000. – 16 с.
- Наріцин 2000* – Наріцин М. Навіщо потрібен батько // Дзеркало тижня. – 2000. – 14-20 жовтня (№ 40 (313)).
- Наулко 1993* – Наулко В.І. Етнічний склад населення України // Культура і побут населення України. – К.: Либідь, 1993. – С. 32-44.
- Наулко 1993a* – Наулко В.І. Історико-етнографічне районування України та етнографічні групи українського народу // Культура і побут населення України. – К.: Либідь, 1993. – С. 25-31.
- Наулко 1993b* – Наулко В.І. Український етнос у часі і просторі // Культура і побут населення України. – К.: Либідь, 1993. – С. 8-13.

- Наулко 1993в* – Наулко В.І. Формування української народності й нації // *Культура і побут населення України*. – К.: Либідь, 1993. – С. 14-24.
- Николаєва 1993* – Николаєва Т.О., Щербій Г.С. Народний одяг // *Культура і побут населення України*. – К.: Либідь, 1993. – С. 116-135.
- Никонова 2002* – Никонова Л. Шукаю дружину-маму! // *Дзеркало тижня*. – 2002. – 25-31 травня (№ 19 (394)).
- Никонова 2003* – Никонова Л. Зробіть подорож приємною // *Дзеркало тижня*. – 2003. – 7-13 червня (№ 21 (446)).
- Никонова 2003а* – Никонова Л. Косметологів шукайте ... за запахом // *Дзеркало тижня*. – 2003. – 8-14 березня (№ 9 (434)).
- Новини 2001* – Новини // *Дзеркало тижня*. – 2001. – 14-20 липня (№ 26 (350)).
- Носарева 2002* – Носарева Л. Економічний форум у Львові: від союзу країн – до союзу регіонів // *Дзеркало тижня*. – 2002. – 12-19 жовтня (№ 39 (414)).
- Овдін 2002* – Овдін В. У майбутнє – без нафти й газу // *Дзеркало тижня*. – 2002. – 26 жовтня - 1 листопада (№ 41 (416)).
- Омельницький 2000* – Омельницький О. “Автоваз” розширює інтеграцію з українськими підприємствами // *Дзеркало тижня*. – 2000. – 18-24 листопада (№ 45 (318)).
- Омельченко 1998* – Омельченко В.А. Аконфліктність і аконфліктна драматургія в художній культурі ХХ століття європейської традиції (на прикладі розвитку музичного мистецтва): культурологічний аспект: Автореф. дис. ... канд. мистецтвозн. – Харків, 1998. – 16 с.
- Омельченко 2001* – Омельченко Зоя, Казакова Наталія. Робота з орфографії під час вивчення іменника // *Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць*. – Вип. 7 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 289-294.
- Онищенко 2002* – Онищенко Н. Критерії сформованості девіантної поведінки в молодших школярів // *Рідна школа*. – 2002. – № 7. – С. 26-27.
- Освіта 2001* – Освіта України. – 2001. – 7 червня
- Основи 1992* – Основи законодавства України про культуру. Закон України від 14 лютого 1992 року № 2117-ХІІ // *Відомості Верховної Ради*. – 1992. – № 21.
- П'ятериков 2003* – П'ятериков С. Тут ловлять оселедці і віру бережуть // *Дзеркало тижня*. – 2003. – 30 серпня - 5 вересня (№ 33 (458)).
- Про вищу 2002* – Про вищу освіту. Закон України // *Відомості Верховної Ради*. – 2002. – № 20.
- Павленко 2003* – Павленко О. Рандеву з роботодавцем. Записки безробітної // *Дзеркало тижня*. – 2003. – 8-14 листопада (№ 43 (468)).
- Павличко 1993* – Павличко Д. Незгасаючий перстень життя // *Антонич Б.-І. Велика гармонія. Поезія*. – К.: Веселка, 1993. – С. 3-40.
- Панова 1987* – Панова Л.С., Протопопова В.В. Весняні рослини. – К.: Рад. шк., 1987. – 162 с.
- Паньо 2002* – Паньо Т. Неподілені тексти // *Дзеркало тижня*. – 2002. – 31 серпня - 6 вересня (№ 33 (408)).
- Партико 2001* – Партико З.В. Загальне редагування: нормативні основи: Навчальний посібник. – Л.: Афіша, 2001. – 416 с.
- Пасько 1999* – Пасько І.Т., Пасько Я.І. Громадянське суспільство і національна ідея (Україна на тлі європейських процесів. Компаративні нариси). – Донецьк: ЦГО НАН України, УКЦентр, 1999. – 184 с.
- Пац 2001* – Пац Л. Лінгвістичний аналіз тексту на лексико-семантичному рівні // *Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць*. Вип. 7 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 206-212.
- Пекар 2000* – Пекар Я.П. Біоморфологія видів роду *Corydalis* DC. Закарпаття: Автореф. дис. ... канд. біолог. наук. – К., 2000. – 22 с.

- Перевезій 2001* – Перевезій В. “Ліви” та “праві” шляхи церкви. До перехрестя? // Дзеркало тижня. – 2001. – 24-30 березня (№ 12 (336)).
- Перстньова 2001* – Перстньова Н. “Одесаобленерго”: справдилася мрія про “стратегічного” інвестора // Дзеркало тижня. – 2001. – 1-7 грудня (№ 47 (371)).
- Півторак 1996* – Півторак Г. Коли ж виникла українська мова? // Історія української мови: Хрестоматія / Упорядники С.Я.Срмоленко, А.К.Мойсеєнко. – К.: Либідь, 1996. – С. 270-279.
- Піддубська 2001* – Піддубська І. Реалізація периферійного значення форм умовного способу // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 7 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 51-56.
- Підмогильний 1991* – Підмогильний В. Оповідання. Півість. Романи. – К.: Наукова думка, 1991. – 800 с.
- Пізноук 2000* – Пізноук І. Співрозмовник галицьких сфінксів // Критика. – 2000. – № 10.
- Пісковий 2000* – Пісковий В. Полігон суперечностей // Дзеркало тижня. – 2000. – 14-20 жовтня (№ 40 (313)).
- Пісковий 2002* – Пісковий В. Прощання з Мамай-горою // Дзеркало тижня. – 2002. – 12-19 жовтня (№ 39 (414)).
- Піховшек 2001* – Піховшек В. “Ті, що вступають двічі” або новий виток Донецька // Дзеркало тижня. – 2001. – 28 липня - 3 серпня (№ 28 (352)).
- Плотникова 2002* – Плотникова І. “Преданья старины глубокой” // Дзеркало тижня. – 2002. – 8-14 червня (№ 21 (396)).
- Погорілий 1999* – Погорілий А.О. Дмитро Чижевський як історик філософії: Автореф. дис. ... канд. філос. наук. – К., 1999. – 20 с.
- Податковий 2003* – Податковий кодекс України // Урядовий кур’єр. – 2003. – 12 квітня (№ 69).
- Покришка 2002* – Покришка Л. Станемо лікувати чи нехай живе? // Дзеркало тижня. – 2002. – 31 серпня - 6 вересня (№ 33 (408)).
- Положення про водно-болотні 2001* – Положення про водно-болотні угіддя загальнодержавного значення // Екологічне законодавство України. – К.: Юрінком Інтер, 2001.
- Положення про Державні 2000* – Положення про Державні премії України в галузі науки і техніки // Урядовий кур’єр. – 2000. – 16 червня.
- Положення про Державну 2001* – Положення про Державну екологічну інспекцію Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України / Екологічне законодавство України. – К.: Юрінком Інтер, 2001.
- Положення про екологічний 2001* – Положення про екологічний контроль у пунктах пропуску через державний кордон та в зоні діяльності регіональних митниць і митниць (від 8 вересня 1999 року № 204) // Екологічне законодавство України: Збірник нормативних актів / Відп. ред І.О.Заєць. – К.: Юрінком Інтер, 2001.
- Положення про Міністерство 2001* – Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України // Екологічне законодавство України. – К.: Юрінком Інтер, 2001.
- Положення про підготовку 1999* – Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 1999 р. № 309 // Офіційний вісник України. – 1999. – 19 березня (№ 9).
- Положення про робочі 1995* – Положення про робочі групи олімпіад та конкурсів // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – К.: Освіта, 1995. – лютий (№ 3).
- Положення про фонд 1996* – Положення про фонд Президентів України. Затверджено Указом Президента України від 11 жовтня 1996 року № 936/96 // Урядовий кур’єр. – 1996. – 14 жовтня.
- Полонська-Василенко 1993* – Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. – Т. 2. – К.: Либідь, 1993. – 608 с.
- Полтаванафтогаз 2001* – “Полтаванафтогаз”: завтра починається сьогодні // Дзеркало тижня. – 2001. – 6-12 жовтня (№ 39 (363)).

- Поляков 2000* – Поляков Л., Биченко А. Скільки НАТО потрібно українцям? // Дзеркало тижня. – 2000. – 1-7 липня (№ 26 (299)).
- Понад 2000* – Понад 40 конячок // Дзеркало тижня. – 2000. – 1-7 липня (№ 26 (299)).
- Понамарьов 2003* – Понамарьов Г. Розбір космічних польотів. Виконує NASA // Дзеркало тижня. – 2003. – 1-7 березня (№ 8 (433)).
- Попова 2000* – Попова Н.І. Облік по центрах відповідальності і місця формування витрат – сучасна гармонійна система управлінського обліку // Финансы, учет, банки. Сборник научных трудов / Под общ. ред. д.э.н., проф. П.В.Егорова. – Донецк: ДонНУ, УкрНТЭК, 2000. – С. 293-296.
- Попович 2001* – Попович М. Що відбувається в Україні // Критика. – 2001. – № 4.
- Портнов 2002* – Портнов А. Польські контексти модерної України // Критика. – 2002. – № 4.
- Порядок 2001а* – Порядок встановлення нормативного збору за забруднення навколишнього природного середовища і стягнення цього збору // Екологічне законодавство України: Збірник нормативних актів / Відп. ред І.О.Засць. – К.: Юрінком Інтер, 2001.
- Порядок 2001б* – Порядок здійснення державного моніторингу вод // Екологічне законодавство України: Збірник нормативних актів. – К.: Юрінком Інтер, 2001.
- Порядок 2001* – Порядок розробки і затвердження нормативів гранично допустимих викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря стаціонарними джерелами // Екологічне законодавство України: Збірник нормативних актів / Відп. ред І.О.Засць. – К.: Юрінком Інтер, 2001.
- Порядок 2001в* – Порядок справляння плати за спеціальне використання рибних та інших водних живих ресурсів // Екологічне законодавство України: Збірник нормативних актів / Відп. ред І.О.Засць. – К.: Юрінком Інтер, 2001.
- Посельський 2003* – Посельський В. Конституція для об'єднаної Європи мусить зачекати // Дзеркало тижня. – 2003. – 20-26 грудня (№ 49 (474)).
- Правила 1996* – Правила безпеки у вугільних шахтах. Державний нормативний акт про охорону праці. Державний нормативний акт про охорону праці. – К.: Основа, 1996. – 405 с.
- Примаченко 2002а* – Примаченко О. Нотаріуси проти податкової // Дзеркало тижня. – 2002. – 19-25 січня (№ 2 (377)).
- Примаченко 2002* – Примаченко О. Якщо дуже хочеться, то можна? Гадає більшість у вищій раді юстиції // Дзеркало тижня. – 2002. – 12-19 жовтня (№ 39 (414)).
- Примаченко 2003* – Примаченко О. Черкаський синдром // Дзеркало тижня. – 2003. – 8 - 14 березня (№ 9 (434)).
- Припишнюк 1994* – Припишнюк Я.І. Лексико-граматичні особливості науково-технічного тексту конкретного жанру (на матеріалі описів до французьких патентів на винаходи): Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 1994. – 16 с.
- Приходько 2002* – Приходько О. Новий французький парадокс // Дзеркало тижня. – 2002. – 20-26 квітня (№ 15 (390)).
- Пріцкер 2001* – Пріцкер В. По кому подзвін Чорнобиля? // Дзеркало тижня. – 2001. – 28 квітня - 4 травня (№ 17 (341)).
- Про авторське 1993* – Про авторське право і суміжні права. Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792-ХІІ // Відомості Верховної Ради. – 1994. – № 13.
- Про адміністративно-територіальний 1994* – Про адміністративно-територіальний устрій України. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 1994. – № 3.
- Про банки 1991* – Про банки і банківську діяльність. Закон України від 20 березня 1991 року № 872-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 5.
- Про вибори 2001* – Про вибори народних депутатів України. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 51-52.
- Про видавничу 1997* – Про видавничу справу. Закон України від 5 червня 1997 року № 318/97-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1997. – № 32.

Про відходи 2001 – Про відходи. Закон України від 5 березня 1998 року № 187/98-ВР // Екологічне законодавство України: Збірник нормативних актів / Відп. ред. І.О.Засць. – К.: Юрінком Інтер, 2001.

Про внесення 1994 – Про внесення змін до Закону України "Про приватизацію майна державних підприємств". Закон України // Відомості Верховної Ради. – 1994. – № 24.

Про внесення 1998 – Про внесення змін до Закону України "Про бюджетну систему України". Закон України // Відомості Верховної Ради. – 1998. – № 11-12.

Про внесення 2000 – Про внесення змін до Водного кодексу України. Постанова Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради. – 2000. – № 45.

Про внесення 1999 – Про внесення змін до деяких законів України щодо фінансування дорожнього господарства. Закон України // Урядовий кур'єр. – 1999. – 9 вересня.

Про державно-правовий 2001 – Про державно-правовий експеримент розвитку місцевого самоврядування в місті Ірпені, селищах Буча, Ворзель, Гостомель, Коцюбинське Київської області. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 29.

Про державну 2000 – Про державну підтримку підприємств, науково-дослідних інститутів і організацій, які розробляють та виготовляють боеприпаси, їх елементи та виробни спецхімії. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2000. – № 48.

Про друковані 1993 – Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні. Закон України від 16 листопада 1992 р. № 2782-ХІІ // Відомості Верховної Ради. – 1993. – № 1.

Про екологічну 2001 – Про екологічну експертизу. Закон України // Екологічне законодавство України: Збірник нормативних актів. – К.: Юрінком Інтер, 2001.

Про загальнообов'язкове 2003 – Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 49-51.

Про засади 2002 – Про засади внутрішньої і зовнішньої політики України. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 46.

Про засади 2002a – Про засади національних інтересів України. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 46.

Про затвердження 1999 – Про затвердження Порядку виробництва, транспортування, зберігання, обліку та реалізації марок гербового збору. Постанова Кабінету Міністрів України // Урядовий кур'єр. – 1999. – 26 серпня.

Про затвердження 1999a – Про затвердження Порядку справляння збору та використання коштів на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства. Постанова Кабінету Міністрів України // Урядовий кур'єр. – 1999. – 26 серпня.

Про захист 1994 – Про захист інформації в автоматизованих системах. Закон України № 80/94-ВР від 5 липня 1994 року // Відомості Верховної Ради. – 1994. – № 31.

Про захист 1999 – Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 1999. – № 9-10.

Про захист 2001 – Про захист рослин. Закон України // Екологічне законодавство України: Збірник нормативних актів. – К.: Юрінком Інтер, 2001.

Про захист 2003 – Про захист суспільної моралі. Закон України // Урядовий кур'єр. – 2003. – 26 грудня (№ 245).

Про зв'язок 1995 – Про зв'язок. Закон України № 160/95-ВР від 16 травня 1995 року // Відомості Верховної Ради. – 1995. – № 20.

Про звільнення 2000 – Про звільнення від оподаткування грошових коштів, які спрямовуються на проведення новорічно-різдвяних свят для дітей та на придбання дитячих святкових подарунків. Закон України від 30 листопада 2000 року № 2117-ІІІ // Урядовий кур'єр. – 2000. – 22 грудня

Про здійснення 2003 – Про здійснення операцій з нерухомим майном. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 52.

Про інвестиційну 1991 – Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991 року № 1560-ХІІ // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 47.

- Про інститути 2001* – Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди). Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 21.
- Про інформаційні 1995* – Про інформаційні агентства. Закон України № 74/95-ВР від 28 лютого 1995 року // Відомості Верховної Ради. – 1995. – № 13.
- Про інформацію 1992* – Про інформацію. Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 48.
- Про кінематографію 1998* – Про кінематографію. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 1998. – № 22.
- Про колективне 1998* – Про колективне садівництво. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 1998. – № 5.
- Про Концепцію 1998* – Про Концепцію Національної програми інформатизації. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 1998. – № 27-28.
- Про курорти 2000* – Про курорти. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2000. – № 50.
- Про місцеві 1993* – Про місцеві податки і збори. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 1993. – № 30.
- Про навчальні 1995* – Про навчальні плани загальноосвітніх навчально-виховних закладів на 1995/96 навчальний рік // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – К.: Освіта, 1995. – травень (№ 10).
- Про науково-технічну 1993* – Про науково-технічну інформацію. Закон України від 25 червня 1993 року № 3322-XII // Відомості Верховної Ради. – 1993. – № 33.
- Про наукову 1991* – Про наукову і науково-технічну діяльність. Закон України від 13 грудня 1991 року № 1977-XII // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 12.
- Про нафту 2001* – Про нафту і газ. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 50.
- Про національний 1994* – Про національний архівний фонд і архівні установи. Закон України від 24 грудня 1993 року № 3814-XII // Відомості Верховної Ради. – 1994. – № 15.
- Про національну 1998* – Про національну програму інформатизації. Закон України від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1998. – № 27-28.
- Про Національну 1998* – Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 1998. – № 15.
- Про недержавне 2003* – Про недержавне пенсійне забезпечення. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 47-48.
- Про нормативно-правові 1992* – Про нормативно-правові акти. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 14.
- Про об'єднання 1992* – Про об'єднання громадян. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 34.
- Про обов'язковий 1999* – Про обов'язковий примірник документів. Закон України від 9 квітня 1999 року № 595-XIV // Відомості Верховної Ради. – 1999. – № 22-23.
- Про оплату 1994* – Про оплату праці. Декрет Кабінету Міністрів України // Кодекс законів про працю України. – К.: Праця, 1994.
- Про організації 2001* – Про організації роботодавців. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 32.
- Про основні 1994* – Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні. Закон України // Кодекс законів про працю України. – К.: Праця, 1994.
- Про охорону 1992* – Про охорону атмосферного повітря. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 50.
- Про охорону 1997* – Про охорону праці. Закон України // Відшкодування матеріальної і моральної шкоди та компенсаційні виплати: нормативні акти, роз'яснення, коментарі. Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1997. – № 9-10. – С. 44-64.

- Про охорону 2001* – Про охорону навколишнього середовища. Закон України // Екологічне законодавство України: Збірник нормативних актів. – К.: Юрінком Інтер, 2001.
- Про охорону 2001а* – Про охорону дитинства: Закон України: Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 30.
- Про поводження 2001* – Про поводження з радіоактивними відходами. Закон України // Екологічне законодавство України: Збірник нормативних актів. – К.: Юрінком Інтер, 2001.
- Про початок 1995* – Про початок 1995/96 навчального року у навчально-виховних закладах України // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – К.: Освіта, 1995. – грудень (№ 23).
- Про природно-заповідний 2001* – Про природно-заповідний фонд України. Закон України // Екологічне законодавство України. – К.: Юрінком Інтер, 2001.
- Про ратифікацію 1994* – Про ратифікацію Конвенції про міждержавний лізинг. Постанова Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 25.
- Про регламент 1994* – Про регламент Верховної Ради України. Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – 30 серпня (№ 35).
- Про результати 1995* – Про результати перевірки зберігання, обліку, одержання і витрачання дорогоцінного каміння у вищих навчальних закладах... // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – К.: Освіта, 1995. – січень (№ 1-2). – С. 59
- Про рекламу 1996* – Про рекламу. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 39.
- Про розвиток 1995* – Про розвиток юннатівського руху в Україні // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – К.: Освіта, 1995. – вересень (№ 18). – С.17-19.
- Про рослинний 2001* – Про рослинний світ. Закон України // Екологічне законодавство України: Збірник нормативних актів / Відп. ред І.О.Засць. – К.: Юрінком Інтер, 2001.
- Про спеціальну 1999* – Про спеціальну економічну зону “Інтерпорт Ковель”. Указ Президента України // Урядовий кур’єр. – 1999. – 26 серпня.
- Про статус 2003* – Про статус депутатів місцевих рад. Закон України // Урядовий кур’єр. – 2003. – 9 грудня (№ 232).
- Про страховий 2001* – Про страховий фонд документації України. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 20.
- Про страхування 1997* – Про страхування. Закон України // Відшкодування матеріальної і моральної шкоди та компенсаційні виплати: нормативні акти, роз’яснення, коментарі. Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1997. – № 9-10. – С. 151-155.
- Про судову 1997* – Про судову експертизу. Закон України // Там само. – С. 142-147.
- Про судоустрій 2002* – Про судоустрій. Закон України // Голос України. – 2002. – 19 березня.
- Про тваринний 2001* – Про тваринний світ. Закон України // Екологічне законодавство України: Збірник нормативних актів / Відп. ред І.О.Засць. – К.: Юрінком Інтер, 2001.
- Про торгово-промислові 1998* – Про торгово-промислові палати в Україні. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 1998. – № 13.
- Про туризм 1995* – Про туризм. Закон України від 15 вересня 1995 року № 324/95-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1995. – № 31.
- Про фізичний 2001* – Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 1.
- Програма 1995* – Програма з історії України та всесвітньої історії спеціальних загальноосвітніх шкіл інтенсивної педагогічної корекції (для дітей із затримкою психічного розвитку) // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – К.: Освіта, 1995. – листопад (№ 21-22).
- Процок 1995* – Процок С. Есеї про дев’яноститників // Слово і час. – 1995. – № 4. – С. 37-51.

- Пугач 2002* – Пугач О. Астрономія: парад прогнозів, які збулися // *Дзеркало тижня*. – 2002. – 20-26 квітня (№ 15 (390)).
- Пьотровський 2000* – Пьотровський П. Мистецтво згідно з політикою // *Критика*. – 2000. – № 11.
- Раєнко 2000* – Раєнко Г.Ф. Азолієві солі в синтезі похідних азолінів: Автореф. дис. ... канд. хім. наук. – Донецьк, 2000. – 20 с.
- Раскіна 2002* – Раскіна О. Енциклопедія без упереджень // *Дзеркало тижня*. – 2002. – 2-8 лютого (№ 4 (379)).
- Рахманін 2000* – Рахманін С. Руки, що гойдають колиску демократії // *Дзеркало тижня*. – 2000. – 30 вересня – 6 жовтня (№ 38 (311)).
- Рахманін 2003* – Рахманін С. І пішов проєкт на проєкт... // *Дзеркало тижня*. – 2003. – 17-23 травня (№ 18 (443)).
- Рахманін 2003а* – Рахманін С. «Проєкт “Ч”» // *Дзеркало тижня*. – 2003. – 7 - 13 червня (№ 21 (446)).
- Рахманін 2004* – Рахманін С. Початок кінця // *Дзеркало тижня*. – 2004. – 25 вересня - 1 жовтня (№ 38 (513)).
- Ревенко 2001* – Ревенко А. Україна у світових координатах людського розвитку // *Дзеркало тижня*. – 2001. – 28 липня - 3 серпня (№ 28 (352)).
- Ревенко 2002* – Ревенко А. Про національні особливості інфляції та індексу споживчих цін // *Дзеркало тижня*. – 2002. – 16-22 листопада (№ 44 (419)).
- Реймер 2002* – Реймер О. Транслантична напруга // *Дзеркало тижня*. – 2002. – 2-8 листопада (№ 42 (417)).
- Рекомендації 1995* – Рекомендації щодо проведення екзаменів з іноземної мови у 9-х і 11/12-х класах загальноосвітніх навчально-виховних закладів // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – К.: Освіта, 1995. – лютий (№ 4).
- Рик 2002* – Рик С. Педагогічна наука в контексті інтеграції української культури // *Рідна школа*. – 2002. – № 7. – С. 15-17.
- Ринок 1995* – Ринок цінних паперів. Методичне забезпечення курсу. Для студентів з фахів 7.050103 “Міжнародна економіка”, 7.050104 “Фінанси і кредит” / Укл. С.Г.Процарук). – К.: Київський інститут банкірів, 1995. – 32 с.
- Розбудова 1999* – Розбудова екомережі України / *Наук. ред. Ю.Р.Шеляг-Сосонко*). – К.: Техпринт, 1999. – 127 с.
- Різник 2002* – Різник Л. Формування здорового способу життя – важливий напрям навчально-виховного процесу // *Рідна школа*. – 2002. – № 7. – С. 35-36.
- Рожен 2002* – Рожен О. Кіоски НАНУ в супермаркеті Севіт // *Дзеркало тижня*. – 2002. – 29 березня - 5 квітня № 12 (387).
- Романенко 2000* – Романенко С.М. Аналітичні дисперсійні моделі багатопровідних смужкових структур на основі квазістатичних наближень: Автореф. дис. ... канд. фізико-матем. наук. – Дніпропетровськ, 2000. – 18 с.
- Росоховатський 2001* – Росоховатський І. Чи має всемогутній час початок і кінець? // *Дзеркало тижня*. – 2001. – 17-23 лютого (№ 7 (331)).
- Рутковська 2000* – Рутковська І.А. Двовимірний математичний модель та метод розрахунку руху рідини у вузлах розгалуження відкритих потоків: Автореф. дис. ... канд. техн. наук. – К., 2000. – 19 с.
- Рябчук 2000* – Рябчук М. Прогнози добре поінформованих оптимістів // *Критика*. – 2000. – № 1-2.
- Рябчук 2001* – Рябчук М. Дві України // *Критика*. – 2001. – № 10.
- Рябчук 2002* – Рябчук М. “Безлад” заради “злагоди” // *Критика*. – 2002. – № 4.
- Рябчук 2002а* – Рябчук М. За Україну без Мугаб(е) // *Критика*. – 2002. – № 3.
- Салапак 2000* – Салапак В.М. Активаторні центри забарвлення в кристалах SrCl₂:TiCl₃: Автореф. дис. ... канд. фізико-матем. наук. – Львів, 2000. – 21 с.
- Самчук 1969* – Самчук У. Волинь: Роман-хроніка: У 3 ч. – Торонто: Друкарня “Київ”,

1969. – Ч. 1: Куди тече та річка. – 324 с.; Ч. 2: Війна і революція. – 398 с.; Ч. 3: Батько і син. – 396 с.

Сан 2002 – Сан Саничу від “доброзичливців” // Дзеркало тижня. – 2002. – 2-8 березня № 8 (383).

Саприкін 2001a – Саприкін В. Незавершена п’еса для нафтопроводу з терміналом // Дзеркало тижня. – 2001. – 21-27 липня (№ 27 (351)).

Саприкін 2001 – Саприкін В. Ядерна загроза з боку терористів реальна // Дзеркало тижня. – 2001. – 1-7 грудня (№ 47 (371)).

Саприкін 2002 – Саприкін В. Паливно-енергетичний комплекс України: готовність до євроінтеграції // Дзеркало тижня. – 2002. – 12-19 жовтня (№ 39 (414)).

Святненко 2002 – Святненко А. “Київміськбуд” знаходить гроші на будівництво // Дзеркало тижня. – 2002. – 5-11 жовтня (№ 38 (413)).

Семена 2002 – Семена М. “Мажоритарка” проти “пропорціоналки”: хто кого? Сьогодні закладаються принципи майбутньої виборчої системи в Україні // Дзеркало тижня. – 2002. – 12-19 жовтня (№ 39 (414)).

Семена 2003 – Семена М. Казахтанська нафта прийшла в Крим. “Група Альянс” забезпечує паливом споживачів десяти регіонів України // Дзеркало тижня. – 2003. – 19-25 квітня (№ 15 (440)).

Семиволос 2000 – Семиволос Н. На возі в Європу? // Дзеркало тижня. – 2000. – 2-8 вересня (№ 34 (307)).

Семиволос 2000a – Семиволос П. “Інвалід” і “непрацевдатний” – поняття не тотожні // Дзеркало тижня. – 2000. – 9-15 вересня (№ 35 (308)).

Семиволос 2001 – Семиволос П. Вчені всіх країн, єднайтеся // Дзеркало тижня. – 2001. – 29 вересня - 5 жовтня (№ 38 (362)).

Семиволос 2001a – Семиволос П. За принципом шестерні // Дзеркало тижня. – 2001. – 18-22 серпня (№ 31 (355)).

Семиволос 2001b – Семиволос П. Індекс людському розвитку не завада // Дзеркало тижня. – 2001. – 9-15 червня (№ 22 (346)).

Семиволос 2003 – Семиволос Н. “Медобори”: лікування з задоволенням і не без моралі // Дзеркало тижня. – 2003. – 19-25 квітня (№ 15 (440)).

Семків 2002 – Семків Р. Особливості національної книгореклами // Дзеркало тижня. – 2002. – 18-24 травня (№ 18 (393)).

Сенів 2001 – Сенів М. Лексико-семантична група дієслів зміни функціонального стану в латинській мові // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Вип. 7 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С.266-270.

Сердюк 2000 – Сердюк В.М. Система “стандарт-кост” і прийняття управлінських рішень // Финансы, учет, банки. Сборник научных трудов / Под общ. ред. д.э.н., проф. П.В. Егорова. – Донецьк: ДонНУ, УкрНТЭК, 2000. – С. 192-196.

Сердюкова 2001 – Сердюкова Т. Склад і структурні особливості локативних синтаксем у східнослов’янських говірках // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Вип. 7. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С.232-238.

Сидорович 1999 – Сидорович Я.Й., Тарабалка Б.Р., Козлова Л.П., Павлюк Л.Ф. Особливості знесірчення коксівного вугілля Донбасу в пароповітряній суміші // Уголь Украины. – 1999. – № 10. – С. 48-50.

Сидорук 2000 – Сидорук Ф. Джордж Буш – людина 2000 року // Дзеркало тижня. – 2000. – 23 - 29 грудня (№ 50 (323)).

Силіна 2001 – Силіна Т. Як повернути країні добре ім’я // Дзеркало тижня. – 9 грудня 2001 - 11 січня 2002 (№ 51 (375)).

Силіна 2002 – Силіна Т. Дружба неповними сім’ями // Дзеркало тижня. – 2002. – 9-15 листопада (№ 43 (418)).

- Симулик 2000* – Симулик В.М. Взаємозв'язки полів спінів 1 і 1/2 та їхня роль у побудові квантової електродинаміки в термінах напруженостей: Автореф. дис. ... докт. фізико-матем. наук. – К., 2000. – 32 с.
- Сисин 2001* – Сисин Ф. Конгресове життя на межі століть // Критика. – 2001. – № 7-8.
- Система 2002* – Система освіти України // Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України: www.education.gov.ua
- Система 2002a* – Система вищої освіти України // Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України: [України: www.education.gov.ua](http://www.education.gov.ua)
- Система 2002 б* – Система професійно-технічної освіти України // Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України: www.education.gov.ua
- Ситник 1999* – Ситник П.К. Аналіз вихідних принципів соціально-політичного вчення марксизму: ідеї та дійсність: Автореф. дис. ... докт. філос. наук. – К., 1999. – 37 с.
- Сімейний 2002* – Сімейний кодекс України // Урядовий кур'єр (додаток "Орієнтир"). – 2002. – 6 березня (№ 44).
- Скрипник 1984* – Скрипник Леонід (Левон Лайн). Інтелігент // Сучасність. – 1984. – № 10.
- Славута 2002* – Славута В. Всесвіт Миколи Сядристого // Дзеркало тижня. – 2002. – 7-13 вересня (№ 34 (409)).
- Слепінин 2002* – Слепінин О. Філателія: від світанку до заходу // Дзеркало тижня. – 2002. – 12-19 жовтня (№ 39 (414)).
- Слідство 2002* – Слідство поставило крапку у справі про вбивство двох депутатів і хрест на экс-депутаті // Дзеркало тижня. – 2002. – 9-15 лютого (№ 5 (380)).
- Случик 2000* – Случик І.Й. Біоіндикація стану довкілля на урбанізованій території за допомогою представників роду *Populus L.*: Автореф. дис. ... канд. біол. наук. – Чернівці, 2000. – 18 с.
- Смаль 2003* – Смаль О. Даная в степу // Дзеркало тижня. – 2003. – 1-7 лютого (№ 4 (429)).
- Смаль 2003a* – Смаль О. Навіщо нам "собака-барабака?" // Дзеркало тижня. – 2003. – 6-12 вересня (№ 34 (459)).
- Смирнов 2004* – Смирнов О. «Слизькі» свята, «розщеплені» тижні // Дзеркало тижня. – 2004. – 24-30 січня (№ 3 (478)).
- Сніцарева 2002* – Сніцарева Д. Новий блокбастер "Санofi-Сінтелабо" // Дзеркало тижня. – 2002. – 14-20 грудня (№ 48 (423)).
- Соболевська 2001* – Соболевська Г. "Динамо" – це більше, ніж футбол // Дзеркало тижня. – 2001. – 10-16 листопада (№ 44 (368)).
- Соколовський 2002* – Соколовський М. Один рік "Незламної свободи" // Дзеркало тижня. – 2002. – 12-19 жовтня (№ 39 (414)).
- Соколовський 2002a* – Соколовський М. Перша фаза // Дзеркало тижня. – 2002. – 30 листопада - 6 грудня (№ 46 (421)).
- Соколовський 2002б* – Соколовський М. Світ по-американському // Дзеркало тижня. – 2002. – 28 червня - 5 липня (№ 24 (399)).
- Сом-Сердюкова 2003* – Сом-Сердюкова О. Крок до діалогу // Дзеркало тижня. – 2003. – 13-19 грудня (№ 48 (473)).
- Ставицька 2001* – Ставицька Л. Кровозмісне дитя двомовності // Критика. – 2001. – № 10.
- Стасюк 2002* – Стасюк А. Опис подорожі Східною Угорщиною та Україною у 1999 році // Критика. – 2002. – № 1-2.
- Стативка 2001* – Стативка Б. Індустрія гостинності: якою їй бути // Дзеркало тижня. – 2001. – 9-15 червня (№ 22 (346)).
- Статистичний 2000* – Статистичний щорічник України за 1999 рік / За ред. О.Г.Осауленка. – К.: Техніка, 2000. – 648 с.

Стельмах 1998 – Стельмах Я. Переднє слово // У чеканні театру. Антологія молоді драматургії / Упорядкування та післямова Н.Мірошниченко; Переднє слово Я.Стельмаха; Передм. Ю.Сидоренка. – К.: Смолоскип, 1998. – С. 5.

Степанишин 1995 – Степанишин Б.І. Викладання української літератури в школі: Методичний посібник для вчителя. – К.: РВЦ “Проза”, 1995. – 255 с.

Степанчиков 2002 – Степанчиков С. “Укртелеком” намагався відключити “Фарлеп” // Дзеркало тижня. – 2002. – 12-19 жовтня (№ 39 (414)).

Степанчиков 2003 – Степанчиков С. Український “Ешелон” знову проситься “в закон” // Дзеркало тижня. – 2003. – 22-28 листопада (№ 45 (470)).

Стех 2002 – Стех Марко Роберт. Мітичний родовід “великої людини” // Критика. – 2002. – № 1-2.

Стоян 1999 – Стоян В.І. Аналіз і оцінка систем обліку виробничих витрат // Фінанси України. – 1999. – № 3. – С. 72-80.

Стратегічна 2002 – “Стратегічна мета “Ітери” – стаття багатопрофільною енергетичною компанією світового масштабу” // Дзеркало тижня. – 2002. – 16-22 листопада (№ 44 (419)).

Стратегія 1998 – Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу. Затверджено Указом Президента України від 11 червня 1998 року № 615/98 // Офіційний вісник України. – 1998. – 2 липня (№ 24).

Стріха 2001 – Стріха М. Фермопілі української опозиції // Критика. – 2001. – № 3.

Стріха 2002 – Стріха М. Фіаско “месії”, або президентські вибори в дзеркалі парламентських довиборів // Критика-Коментарі. – 2002. – 18 липня.

Студенікін 1999 – Студенікін А.А. Вплив когнітивного стилю особистості на процес спілкування: Автореф. дис. ... канд. психолог. наук. – К., 1999. – 19 с.

Стус 1992 – Стус В. І край мене почує. Поезії. – Донецьк: Донбас, 1992. – 295 с.

Суржик 2001 – Суржик О. Весна. Авітаміноз... І хрін із редькою // Дзеркало тижня. – 2001. – 24 - 30 березня (№ 12 (336)).

Суржик 2001a – Суржик О. Довше вчишся – далі будеш? // Дзеркало тижня. – 2001. – 23 серпня - 1 вересня (№ 32 (356)).

Суржик 2001б – Суржик О. Слава – бойова, історія – воєнна // Дзеркало тижня. – 2001. – 22-28 грудня (№ 50 (374)).

Суржик 2002 – Суржик Л. Реформопатія – недуга соціальна // Дзеркало тижня. – 2002. – 2-8 листопада (№ 42 (417)).

Суригала 1999 – Суригала Я., Слівка Є., Щигель Є., Топільницький П., Гайванович В. Вивчення гідрування вугільних рідин методом математичного планування експерименту // Уголь України. – 1999. – № 9. – С. 50-59.

Сухорукова 2002 – Сухорукова І. Введення Закону Божого в школі – провокування конфліктів // Критика-Коментарі. – 2002. – 4 вересня

Тарнавський 2000 – Тарнавський Ю. Темна сторона місяця // Критика. – 2000. – № 7-8.

Татаров 2001 – Татаров Р.М. Взаємовідношення трансцендентальної антропології і онтології в феноменологічній традиції: Автореф. дис. ... канд. філос. наук. – К., 2001. – 18 с.

Тимошенко 2000 – Тимошенко Юлія: “Мене ніхто не змусить торгувати інтересами України” // Дзеркало тижня. – 2000. – 2-8 вересня (№ 34 (307)).

Типові 1999 – Типові правила користування бібліотекою науково-дослідної установи національної Академії наук України. Затверджено рішенням інформаційно-бібліотечної ради НАН України 6 лютого 1997 р. // Офіційний вісник України. – 1999. – 30 липня (№ 28).

Тихоглаз 1993 – Тихоглаз А. Передмова // Юркевич П.Д. Вибране. – К.: Абрис, 1993. – С. III-XIV.

Тканині 2002 – Тканині трансплантанти з сюрпризом // Дзеркало тижня. – 2002. – 31 серпня – 6 вересня (№ 33 (408)).

Ткач 2002 – Ткач О. Пенсійна реформа в Росії: нам чужих помилок не треба // Дзеркало тижня. – 2002. – 22-27 червня (№ 23 (398)).

- Ткаченко 1997* – Ткаченко А.О. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства): підручник для гуманітаріїв. – К.: Правда Ярославичів, 1997. – 448 с.
- Ткачук 2001* – Ткачук С.А. Вікові зміни скелета стило – та зейгоподія грудної і тазової кілцівок американської норки: Автореф. дис. ... канд. ветерин. наук. – К., 2001. – 18 с.
- Третейським 2003* – Третейським судам – бути // Дзеркало тижня. – 2003. – 7-13 червня (№ 21 (446)).
- Тримбач 2001* – Тримбач С. Марні слова ... // Дзеркало тижня. – 2001. – 8-16 березня (№ 10 (334)).
- Тютюнник 1973* – Тютюнник Г. Вир: Роман. – К.: Дніпро, 1973. – 587 с.
- Тютюнник 2000* – Тютюнник О.М. Акустична спектроскопія полімерних електролітів на основі розчинів LiClO₄ в поліетиленоксидах. Спеціальність 01.04.14. – теплофізика та молекулярна фізика: Автореф. дис. ... канд. фізико-матем. наук. – К., 2000. – 16 с.
- Українська 2000* – Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), М.П.Зяблюк та ін. – К.: Українська енциклопедія, 2000. – 752 с.
- Укртрансффта 2002* – “Укртрансффта” отримала другий буксир. Одноійменний // Дзеркало тижня. – 2002. – 3-9 серпня (№ 29 (404)).
- Урядовий кур’єр. – 1999. – 28 липня.
- Урядовий кур’єр. – 1999. – 26 серпня.
- Урядовий кур’єр. – 1999. – 9 вересня.
- Урядовий кур’єр. – 1999. – 14 вересня.
- Урядовий кур’єр. – 1999. – 16 вересня.
- Урядовий кур’єр. – 2000. – 29 лютого.
- Урядовий кур’єр. – 2000. – 22 грудня.
- Феофанова 2001* – Феофанова А. Родина по-американськи // Дзеркало тижня. – 2001. – 22-28 грудня (№ 50 (374)).
- Феофанова 2001a* – Феофанова А. Хто врятує одну живу душу, той врятує світ // Дзеркало тижня. – 2001. – 13-19 січня (№ 2 (326)).
- Феофанова 2002* – Феофанова А. Родина по-англійському // Дзеркало тижня. – 29 грудня 2001 - 11 січня 2002 (№ 51 (375)).
- Финансы 2000* – Финансы, учет, банки. Сборник научных трудов / Под общ. ред. д.э.н., проф. П.В. Егорова. – Донецк: ДонНУ, УкрНТЭК, 2000. – 300 с.
- Філософія 1997* – Філософія: Навчальний посібник / І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко, І.В.Бойченко, В.П.Розумний та ін.; За ред. І.Ф.Надольного. – К.: Вікар, 1997. – 584 с.
- Фінансове 1996* – Фінансове право. Методичне забезпечення курсу. Для студентів з фахів 7.050103 “Міжнародна економіка”, 7.050104 “Фінанси і кредит” / Упорядник С.Т.Кадбаленко. – К.: Київський інститут банкірів, 1996. – 22 с.
- Хамуляк 2000* – Хамуляк В.Г. Вугілля – головний енергоносіє // Уголь України. – 2000. – № 8. – С. 3-4.
- Хвильовий 1995* – Хвильовий М. Новели. Оповідання. “Повість про санаторійну зону”. “Вальдшнепи”. Поетичні твори. Памфлети. – К.: Наукова думка, 1995. – 816 с.
- Хижня 2002* – Хижня А. Нехороший будинок // Дзеркало тижня. – 2002. – 9-15 листопада (№ 43 (418)).
- Химич 2002* – Химич Н. Квінтесенція духовної педагогіки // Рідна школа. – 2002. – № 7. – С. 36-38.
- Ходжашвілі 2001* – Ходжашвілі О. Географія в документах // Дзеркало тижня. – 2001. – 20-26 жовтня (№ 41 (365)).
- Хома 2001* – Хома О. Сон розуму в сутінках освіти // Критика. – 2001. – № 4.
- Ценев 2001* – Ценев В. Як вибрати потрібного психолога? // Дзеркало тижня. – 2001. – 14-20 липня (№ 26 (350)).
- Цивільний 2003* – Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 40-44.
- Цюпа 1961* – Цюпа І.А. Грози і роздуми. – К.: Рад. письменник, 1961. – 302 с.

- Чайковський 1990* – Чайковський А. Сагайдачний. – К.: Дніпро, 1990. – 585 с.
- Чемерис 1985* – Чемерис В. Приречені на щастя: Фантастичний роман про Адама і Єву та про їхню любов. – К.: Радянський письменник, 1985. – 279 с.
- Чемерис 1999* – Чемерис В. Уривок з повісті // Освіта України. – 1999. – 3-10 березня (№ 9-10).
- Черепанин 2002* – Черепанин В. Парламентаризм як пастка // Критика-Коментарі. – 2002. – 11 вересня
- Черепанин 2002a* – Черепанин В. Читання маятника: Ющенко діялогічний // Критика-Коментарі. – 2002. – 24 вересня
- Черепанин 2002б* – Черепанин В. Ющенко вічний // Критика-Коментарі. – 2002. – 7 жовтня.
- Черненко 2002* – Черненко Г. Проблема змісту підручників початкової школи в українських періодичних виданнях 1917-20-х років // Рідна школа. – 2002. – № 7. – С. 74-76.
- Черник 2000* – Черник Л.З. Аристотелізм у Києво-Могилянській академії: Автореф. дис. ... канд. філос. наук. – Львів, 2000. – 16 с.
- Чернов 2002* – Чернов Б. Краснорічний принцип на уроках природознавства // Рідна школа. – 2002. – № 7. – С. 49.
- Четверта 2002* – Четверта висота // Дзеркало тижня. – 2002. – 12-19 жовтня (№ 39 (414)).
- Чечелюк 2003* – Чечелюк П. Кластер – не плазування перед заходом, а нова ініціатива у будівельному бізнесі // Дзеркало тижня. – 2003. – 20-26 вересня (№ 36 (461)).
- Чечелюк 2003a* – Чечелюк П. Таланчук Петро: “Освіта повинна служити засобом розвитку людини” // Дзеркало тижня. – 2003. – 20-26 грудня (№ 49 (474)).
- Чечетов 2000* – Чечетов М. Доходи бюджету чи ефективний менеджмент: текст і підтекст приватизації // Дзеркало тижня. – 2000. – 4-10 листопада (№ 43 (316)).
- Чечетов 2003* – Чечетов М. Управління державною власністю у контексті економічної стратегії // Дзеркало тижня. – 2003. – 8-16 травня (№ 17 (442)).
- Чи прийдемо 2001* – Чи прийдемо у Європу в українському взутті? // Дзеркало тижня. – 2001. – 1-7 вересня (№ 34 (358)).
- Чорней 2003* – Чорней Ю. Наталя Яковенко: “Історику не дано пізнати світ таким, яким він був насправді” // Дзеркало тижня. – 2003. – 25-31 січня (№ 3 (428)).
- Чубань 2002* – Чубань Т. Використання нових теоретичних здобутків українського мовознавства у процесі навчання студентів філологічних факультетів // Рідна школа. – 2002. – № 7. – С. 41-43.
- Шангин 2002* – Шангин С. Хто ми і де ми сьогодні? Деякі міркування про деякі аспекти української дійсності // Дзеркало тижня. – 2002. – 12-19 жовтня (№ 39 (414)).
- Шаповал 2001* – Шаповал Ю. Полеміка. За що боремося // Критика. – 2001. – № 7-8.
- Шапран 2002* – Шапран Ю. Організація навчально-виховної роботи на факультеті фізичного виховання // Рідна школа. – 2002. – № 7. – С. 31-32.
- Шевченко 2000* – Шевченко В.П. Обліково-фінансовий факультет на порозі XXI віку // Финансы, учет, банки. Сборник научных трудов / Под общ. ред. д.э.н., проф. П.В. Егорова. – Донецк: ДонУ, УкрНТЭЖ, 2000. – С. 3-5.
- Шевченко 2001* – Шевченко І. Традиційні еліти на бічних рейках // Критика. – 2001. – № 9.
- Шевченко 2001a* – Шевченко О. Комунікативна утопія в українському контексті // Критика. – 2001. – № 4.
- Шевченко 2002* – Шевченко І. Лист до редакції критики // Критика. – 2002. – № 1-2.
- Шевчук А. 1997* – Шевчук А. Тризна по-домашньому // Вечера на дванадцять персон: Житомирська прозова школа. – К.: Генеза, 1997. – С. 86-96.
- Шевчук В. 1997* – Шевчук В. Місяцева зозулька із ластів'ячого гнізда // Вечера на дванадцять персон: Житомирська прозова школа. – К.: Генеза, 1997. – С. 13-85.
- Широков 2002* – Широков В.А., Рабулець О.Г., Шевченко І.В., Костишин О.М.,

- Якименко К.М. Технологічні основи сучасної тлумачної лексикографії // Мовознавство. – 2002. – № 6. – С. 49-86.
- Шкорба 2001* – Шкорба М. Гендерні діти лібералізму // Критика. – 2001. – № 9.
- Шкурко 2000* – Шкурко Я.І. Вплив комунікативних особливостей жінки-керівника закладу освіти на ефективність її управлінської діяльності: Автореф. дис. ... канд. психолог. наук. – К., 2000. – 19 с.
- Шлинчак 2002* – Шлинчак В. Про вплив сигарет на хід історії... // Дзеркало тижня. – 2002. – 12-19 жовтня (№ 39 (414)).
- Шмигевський 2000* – Шмигевський М.В. Багатоканалні мережі джексона з керуванням джерелом вимог // Автореф. дис. ... канд. фізико-матем. наук. – К., 2000. – 18 с.
- Шнірельман 2001* – Шнірельман В. Підгрунтя крові: новоязичники в поході // Критика. – 2001. – № 11.
- Шот 2002* – Шот М. Поетичне місто Кременець // Урядовий кур'єр. – 2002. – 26 липня. – С. 10.
- Шульган 2001* – Шульган О.Л. Естетико-психологічний потенціал ідентифікації: Автореф. дис. ... канд. філос. наук. – К., 2001. – 17 с.
- Шумейко 2001* – Шумейко Т. І мертві, і живі, й напівнароджені // Критика. – 2001. – № 7-8.
- Щербенко Е. Варшава: крик павича // Дзеркало тижня. – 2003. – 13-19 грудня (№ 48 (473)).
- Що 2002* – Що тобі сниться, малюк? // Дзеркало тижня. – 2002. – 21-27 вересня (№ 36 (411)).
- Щоткіна 2000* – Щоткіна К. УАПЦ: трансатлантичний проект // Дзеркало тижня. – 2000. – 19 серпня - 1 вересня (№ 33 (306)).
- Щоткіна 2002* – Щоткіна К. За ким подзвін? // Дзеркало тижня. – 2002. – 23-29 березня (№ 11 (386)).
- Юхновський 2001* – Юхновський І., Мриглюд І. Зброя зі збідненим ураном: ще одне попередження людству // Дзеркало тижня. – 2001. – 3 - 8 березня. – № 9 (333).
- Явний 2000* – Явний П.М., Гончаренко В.О. До прогнозу викидонебезпечних пісковиків південно-західної частини ЛВБ [Львівсько-Волинського басейну] // Уголь України. – 2000. – № 9. – С. 49-50.
- Яковкін 2000* – Яковкін І.М. Взаємозв'язок електронної і атомної структур адсорбованих шарів: Автореф. дис. ... докт. фізико-матем. наук. – К., 2000. – 19 с.
- Янковий 2002* – Янковий В. Відтворюючи історію. "Київський політехнік" – одна з найстаріших вузівських газет – відзначає 75-річчя // Дзеркало тижня. – 2002. – 11-17 травня (№ 17 (392)).
- Японці 2001* – Японці винайшли штучні кров // Дзеркало тижня. – 2001. – 19-25 травня (№ 19 (343)).
- Яременко 2000* – Яременко В.Е. Баротермальна модифікація і синтез ванадій-фосфорної композиції – катализатора парціального окиснення бутану: Автореф. дис. ... канд. хім. наук. – К., 2000. – 20 с.
- Ярова 2003* – Ярова Л. Пріоритет якості: "Робіть свою справу, зв'язок забезпечуємо ми", – таке сьогодні робоче гасло компанії "Капш Телеком Україна" // Дзеркало тижня. – 28 грудня 2002 - 10 січня 2003 (№ 50 (425)).
- Яценко 2002* – Яценко Н. Ігор Юшко: "Коли існують прямо протилежні думки, волю мати власну" // Дзеркало тижня. – 2002. – 16-22 лютого (№ 6 (381)).

Наукове видання

Ситар Ганна Василівна

**Моделі речень із предикатами відношення частини й
цілого в українській мові**

Монографія

Підписано до друку 30.04.2007. Формат 60x90/16.
Папір типографський. Друк ризографія. Умов. друк. арк. 15,8.
Наклад 300 прим. Зам. № 175

Видавництво Донецького національного університету,
83055, м. Донецьк, вул. Університетська, 24
Надруковано у друкарні “Експресс-полиграфія”,
м. Донецьк, вул. Горького, 156
Тел.: +38(062) 330-91-90
+38(062) 345-02-34